

Mentális akadálymentesítés

elvek, etika, gyakorlat

**Mentális akadálymentesítés
elvek, etika, gyakorlat**

Szerkesztő:

Gruiz Katalin

Írták:

Gruiz Katalin

Birtha Magdolna

Bíró Hajnalka

Csizmadia Ildikó

Gazsi Adrienn

Leveleki Orsolya

Kiadja:

© Down Alapítvány 2009

Felelős Kiadó:

Down Alapítvány elnöke

ISBN 978-963-06-8251-0

Nyomdai előkészítés: Schidlik Balázs

A könyvben szereplő képeket készítették:

Bajor Zsófia, Bege Nóra, Csizmadia Ildikó, Dóra Gábor, Gruiz Katalin, Kaposi György
és a Down Alapítvány kliensei

Mentális akadálymentesítés elvek, etika, gyakorlat

Áttekintés az értelmi fogyatékosok jellemzőiről, az értelmi fogyatékosok számára szükséges és ésszerű akadálymentesítésről, különös tekintettel az állampolgári jogok gyakorlása és a hivatali ügyintézés területére

1. A szerkesztő bevezetője

Az értelmi fogyatékos ember ma jellemző kirekesztettségének okai nem csak a történelmi hagyományokban és az előítéletekben keresendők, hanem elsősorban abban, hogy számukra a környezet használhatósága súlyos akadályokba ütközik. Ezek az akadályok alig kerülnek szóba az akadálymentesítésről szóló törvényekben és rendeletekben, és egyáltalán nem merülnek fel a gyakorlati megoldásokban. A rámpák és liftek, a jeltolmács, a vezetősáv, és a csipogó közlekedési lámpák stb. számukra nem jelentenek megoldást, az ő igényeiket ma még semmilyen szinten nem veszik számításba a környezet tervezésénél és működtetésénél, a differenciálás nélküli akadálymentesítési követelményrendszer hatékonysága rájuk nézve nulla. Kimondottan értelmi fogyatékosok számára létrehozott szolgáltatások esetében sem lehetséges a fogyatékos-specifikus akadálymentesítés, például a könnyen és biztonságosan használható berendezések, az intenzív használatot és időt álló felszerelések, az akadálymentes kommunikáció bevezetése, bár ez utóbbival kapcsolatban vannak kezdeményezések.

A Down Alapítvány Mentális Akadálymentesítés (MAK) projektje az értelmi fogyatékosok számára kívánatos akadálymentes világból a hivatali ügyintézés és a szolgáltatások igénybevételenek szeletét választotta ki acélból, hogy magukat az értelmi fogyatékosokat, a hivatalokat és szolgáltatókat, valamint a szélesebb társadalmat felkészítse arra, hogy az eddig eldugva, szegregálva élő sérült ember is köztünk, velünk élhessen, mozoghasson a világban, intézhessen ügyet, vehessen szolgáltatást igénybe, a korábban jellemző elszigeteltség helyett.

A MAK projekt célja a sérültek, a hivatalok és szolgáltatók, valamint a közvélemény felkészítésében szerepet játszó eszközök és módszerek megtalálása, kidolgozása, tesztelése és konkrét példákon történő bemutatása.

A projekt egyik legfontosabb tanulsága az, hogy az értelmi fogyatékosok számára használható környezet, – a tárgyi feltételek mellett beleértve a kommunikációt és az etikát, – valamennyiünk számára jobb, használhatóbb környezetet jelent, nem csak erkölcsileg, hanem gyakorlatilag is, hiszen a leszakadó rétegekre, a tanulatlanokra, a nem magyar anyanyelvűekre, az idősekre, de tulajdonképpen mindannyiunkra igaz az, hogy egyre kevesebbet értünk az egyre bonyolultabb világból, tehát ha azt szeretnénk, hogy az átlagember megértse, használja környezetét, jogkövető és odafigyelő állampolgár legyen, akkor legfőbb ideje gondolni arra, hogy ez a környezet, a biztonság, a megbízhatóságon, az érthetőségen, az olvashatóságon, az ügyintéző tudásán és türelmén, a szolgáltatást nyújtó minőségi munkáján múlik.

Az értelmi fogyatékos emberek mindenki máséhoz hasonló életét elsősorban a normalizáció és az integráció kulcsszavakkal határozhatjuk meg. Utána mindjárt hozzá kell tennünk az oktatás, a fejlesztés, a szociális védőháló és az elfogadás kulcsszavakat.

Alkalmazhatnánk mi is a hátrányos megkülönböztetés megszüntetését és az akadálymentességet is, a mai jogi és bürokratikus szóhasználatot, de ezek a negatív kifejezések sajnos a negatív attitűdöt tükrözik, és a hiányt, a rosszat hangsúlyozzák, ami önmagában is visszahúzó. Mi ebben a könyvben és mentális akadálymentesítésért folytatott munkánkban a pozitív gondolkodást részesítjük előnyben. A pozitív gondolkodást célszerű pozitív fogalmazással párosítani, így szóhasználatunkban az „egyenlő jogok”, „egyenlő esély”, „mindenki számára használható környezet”, „ésszerű alkalmazkodás”, „segített önálló élet” és „támogatott döntéshozatal” dominál a fogyatékos személyekkel kapcsolatban.

Ezeket a befogadást, alkalmazkodást, használható környezetet, élhető életet megalapozó elveket és a hozzájuk tartozó gyakorlatot ebben az útmutatóban úgy igyekeztünk megfogalmazni, hogy azoknak az embereknek segítsen, akiknek nincs ilyen irányú szakmai tudása, elsősorban az értelmi fogyatékos emberrel kapcsolatba kerülő hivatali ügyintézőknek és szolgáltatóknak, akik előbb-utóbb találkoznak azzal a feladattal, hogy értelmi fogyatékos emberekkel kell kapcsolatba kerülniük, problémájukat, ügyüket megérteni, elintézni, mindenki máshoz hasonlóan kiszolgálni őket.

A normalizáció és integráció című fejezetben ismertetjük az értelmi fogyatékosok mindenki mással azonos napi életének elveit, szakmai hátterét, etikáját, valamint gyakorlatát. Áttekintést adunk az emberi jogokról és az ENSZ Egyezményről, mely azt a célt tűzi ki, melyet minden államnak el kell érnie jogrendszerében, szociális szolgáltató rendszerében és a mindennapi életben a sérült emberek jogainak érvényesülése érdekében. Hangsúlyozzuk azokat az akadályokat, melyek megszüntetése „mindössze” szemlélet kérdése és előrevetítjük azt a gyakorlatot, mely környezetünk, hivatalaink, szolgáltatásaink egyetemes tervezését és az értelmi fogyatékosokra is érvényes akadálymentes világot jelentheti.

Gyakorlati tanácsokból is igyekszünk egy összefoglalást adni arra vonatkozóan, hogy hogyan viselkedjünk, hogyan kommunikáljunk, hogyan segítsünk értelmi fogyatékos embertársainknak, milyen etikai szabályokat kövessünk, és hogy hogyan juthatunk el oda, hogy ne a mi viselkedésünkön múljon sérült embertársaink szegregálódása, a környezet korlátozó és kirekesztő volta, melyek paradox módon végül is fogyatékosá teszik a sérült embereket.

A könyv társszerzői közül Gazsi Adrienn a kapcsolódó jogi problémák, elsősorban a gondnoki rendszer és gondnokság alá helyezés, illetve a mai gondnoksági rendszert az ENSZ Egyezmény szellemében hamarosan felváltó új típusú gondoskodás jogi hátterét ismerteti, mellékleteként a jogi eljárásokhoz segédanyagokat, beadványmintákat ad.

Leveleki Orsolya és csapata (Csizmadia Ildikó és Bíró Hajnalka) a MAK projekt kivitelezői, magát a projektet, a tesztyűgyintézés eredményét valamint a projekt kapcsán tartott tanfolyamokat és tananyagokat ismertetik a könyv egyes fejezeteiben és mellékleteiben. Ez a könyv az értelmi fogyatékos emberek hivatali ügyintézése kapcsán felmerülő

akadálymentesség, helyesebben a hiányzó akadálymentesség kapcsán született, ugyanakkor megállapításai, tanítása, a közreadott tapasztalatok érvényesek és használhatóak az élet minden egyéb területén, ahol értelmi fogyatékosok és nem értelmi fogyatékosok interakciója jöhet létre.

Ez a könyv többfunkciós, mi szerzők áttekintésnek, elméleti és gyakorlati alapozó anyagnak, tankönyvnek, kézikönyvnek, útmutatónak, ismeretterjesztőnek, egyes esetekben helyzetelemzésnek is szánjuk ezt a gyűjteményt, amiben több éves munkánk eredményét és gyakorlati tapasztalatunkat igyekszünk továbbadni, remélve, hogy ezzel hozzájárulhatunk egy új, a sérültek számára is élhető világ megteremtéséhez.

Gruiz Katalin

2. A fogyatékoság fogalma: Mitől fogyatékos egy fogyatékosnak minősített személy?

Gruiz Katalin

A WHO által kidolgozott FNO: „Funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (2001)” című nemzetközi útmutató sokkal több, mint a korábban alkalmazott, szintén a WHO által kidolgozott (1989, 1992) orvosi szemléletű, egészségügyi szemlélettel készült osztályozási rendszer, magyarul a BNO (Betegségek Nemzetközi Osztályozása – 10, 1995). Az FNO nem csak értelmi fogyatékosra, hanem mindenféle fogyatékosra megítélésére alkalmas keret, elvek és felmérési módszer.

Az FNO koncepciója szerint az értékelés szempontjai között vannak orvosi, szociális és környezeti faktorok, így egészségi állapot, a test strukturális és funkcionális fogyatékoságai, az aktivitás limitáltsága, a részvétel korlátozottsága és más szélesebb kontextust jelentő faktorok. Ezek együttesen befolyásolják a fogyatékos ember életét, működését, életvitelét, ezek együttesen korlátozzák mozgását, megértését, lehetőségeit.

Az FNO által megkülönböztetett és felmért területek:

- Testi funkciók
- Személyes tényezők
- Környezeti tényezők.

2.1. Testi struktúrák, funkciók és károsodások

A test megfogalmazás az emberi szervezet egészét jelenti, tehát magában foglalja az agyat és annak funkcióit, vagyis az elmét. Ezért a pszichés és mentális funkciókat is a testi funkciók közé sorolja. A károsodások eltérést jelentenek a populációs standardoktól: a fizikai és mentális funkcióképesség mérését, megállapítását megfelelő képesítésű szakemberek végezhetik (pl. az értelmi funkciókat pszichológus, gyógypedagógus). A testi funkció részeként értelmezett károsodások: veszteség, hiány, csökkenés, túltengés, eltérés lehet. Ez a megközelítés elsősorban a megelőzést és a szükségletek azonosítását szolgálja.

Testi funkciók

- Mentális funkciók
- Érzékelési funkciók és fájdalomérzékelés
- Hangadás és beszéd funkciók
- Cardiovascularis, vérképző, immun- és légzőrendszeri funkciók
- Húgy- és ivarrendszeri valamint szaporodási funkciók
- Ideg-, csont-, izomrendszeri, valamint mozgáshoz kapcsolódó funkciók
- Bőr és bőrfüggelék funkciói.

Testi struktúrák: az előző funkcióknak megfelelő struktúrák

- Idegrendszeri struktúrák
- A szem, a fül és kapcsolódó struktúrák
- A hangadásban és a beszédben résztvevő struktúrák
- Cardiovascularis, vérképző, immun- és légzőrendszeri struktúrák
- Az emésztőrendszerhez, az anyagcseréhez és az endokrin rendszerhez kapcsolódó struktúrák
- Húgy- és ivarrendszeri struktúrák
- Mozgáshoz kapcsolódó struktúrák
- Bőr és kapcsolódó struktúrák.

Tevékenységek és részvétel, illetve a tevékenység akadályozottsága és a részvétel korlátozottsága a következő részterületeken:

- Tanulás és az ismeretek alkalmazása
- Általános feladatok és elvárások
- Kommunikáció
- Mobilitás
- Önellátás
- Otthoni élet
- Személyközi kölcsönhatások és kapcsolatok
- Fő életterületek
- Közösségi, társadalmi és magánélet.

Láthatjuk, hogy amint ezekben a tartományokban nehézségek vagy problémák keletkeznek, akkor a funkciók kivitelezésében minőségi vagy mennyiségi eltérés mutatkozik. A korlátozottság és akadályozottság meglétét és mértékét az általánosan elfogadott populációs standardokkal összehasonlítva értékeljük.

2.2. Személyes és környezeti tényezők kapcsolódása

A személyes és környezeti tényezőket magukba foglaló ún. kontextuális tényezők tulajdonképpen a személy és a környezet jellemzőin és kölcsönhatásán múlnak és közvetlenül befolyásolják a személy tevékenységét és részvételét a különböző szintű közösségekben. A környezeti tényezők fizikai és társadalmi környezetet, valamint attitűdöket jelentenek, és az egyéni szinttől a társadalmi szintig nőhet a kiterjedésük.

Ezek a környezeti tényezők szoros kölcsönhatásban vannak a testi funkciókkal, struktúrákkal, valamint a tevékenységekkel és a részvétellel is. A személyes tényezők a nem, az etnikai hovatartozás, az életkor, a kondíció, a szokások, a neveltetés, a társadalmi háttér, az oktatás, a szakma, a tapasztalatok, viselkedési minták, lelki alkat, stb.

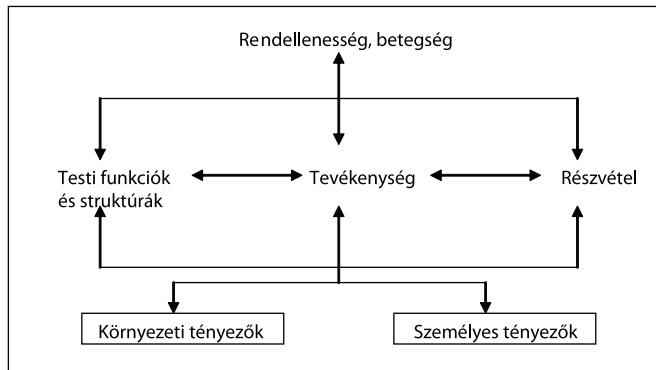
2.3. Környezeti tényezők

A környezeti tényezők alapvetően meghatározzák az egyén lehetőségeit, tevékenységét és részvételét. Ezek a környezeti tényezők az alábbiak:

- Termékek és technológiák
- Természetes környezet és emberi beavatkozás a környezetben
- Támaszok és kapcsolatok
- Attitűdök
- Szolgáltatások, rendszerek és szabályozások.

2.4. A testi funkciók, a személyes és környezeti tényezők összefüggései

Az egyes tényezők összefüggését az 1. ábra mutatja.

1. ábra: Az FNO alkotóelemeinek kölcsönhatásai (FNO, 2001)

Az ábra jól szemlélteti az egyén tevékenységét és részvételét befolyásoló tényezőket és azok összefüggéseit. A gyakorlat is mutatja, hogy a rendellenesség, a betegség nem kell, hogy szükségszerűen oda vezessen, hogy a sérült személy ne tevékenykedhessen, ne vehessen részt. Ez akkor következik be, ha a környezeti és személyes tényezők ezt korlátozzák. Ezek a korlátok viszont nincsenek kőbe vésve, ezek azonosítása után változtathatunk a személyes és környezeti feltételeken: az értelmi sérült ember képzésével, oktatásával, gyakorlati felkészítésével, jártasság megszerzésével, személyiségének fejlesztésével megszüntethetjük a személyes korlátozó tényezőket, a környezet fogadóképességének, használhatóságának növelésével pedig a környezeti korlátokat. A mindenki számára használható környezet nem egyetlen, de alapvető feltétele a sérültek „normalizált és integrált” életének. Természetesen ez nem az indokkal vagy indokolatlanul előírásra beépített rámpákat és lifteket jelenti, hanem annál sokkal többet és sokkal árnyaltabban: középületekben, közhivatalokban minden fogyatékoságot figyelembe vevő akadálymentességet, de például fogyatékos személyeknek szolgáltató szociális intézményekben fogyatékoságspecifikus akadálymentességet. A források hatékony használata is azt

követeli, hogy az akadálymentesítés mindig a potenciális környezethasználók igényének megfelelően történjék. Évi egy kerekesszékes személy miatt nem biztos, hogy tudunk 10 millió forintos liftet építeni, de bevezethetünk egy mobilis ügyintézőt, aki évente egyszer „leszalad” ügyet intézni. Tehát nagyon sok akadálymentesítés csupán szemlélet és akarat kérdése, ami nem kerül pénzbe.

3. A normalizáció és az integráció

Gruiz Katalin

3.1. A normalizáció

A normalizáció általában azt a célkitűzést jelenti, hogy az értelmileg sérült személyeknek olyan életmintákat és mindennapi életfeltételeket teremtsünk, melyek az adott közösség vagy kultúra megszokott viszonyaival és életkörülményeivel azonosak, illetve azokhoz a lehető legközelebb állnak (Nirje, 1980). Ez azt is jelenti, hogy a sérült ember számára a társadalmon belül mindenki mással egyenlő jogokat és lehetőségeket kell biztosítani, és ezzel együtt elvárni tőle kötelességeinek teljesítését. Mindezek eléréséhez megfelelő mennyiségű és minőségű segítséget kell kapnia.

Az értelmileg sérült emberek mindenki mással egyenlő jogait Hedenius 1982-ben megfogalmazott „Az ember értéke” című, az emberi jogokkal foglalkozó tanulmánya alapján értelmezhetjük. „Az, hogy minden ember azonos értékű, azt jelenti, hogy mindenkinek azonos jogai vannak, azonos jogai ahhoz is, hogy ezeket a jogokat elismerjék és hogy egyik ember ne kerülhessen e tekintetben a másik fölé”. „Minden emberi lénynek egyformán joga van az emberhez méltó élethez”, ami azt jelenti, hogy joga van az önmegvalósításra, az önkifejezésre és arra, hogy méltóságban és szabadságban élhessen. Az egyenlőség, mint emberi érték azt jelenti, hogy minden ember egyenjogú, azonos joga van ahhoz, hogy önmagát megvalósítsa, hogy emberi méltóságát megszerezze és megőrizze.

Ma az ENSZ Egyezménynek vagy ENSZ Konvenciónak (ENSZ, 2006) nevezett dokumentum megszületése óta mindezeket röviden úgy is fogalmazhatjuk, hogy az alapvető emberi jogokat az értelmi fogyatékos emberektől sem lehet megtagadni. Nem csak etikailag nem, hanem ma már törvényileg sem, hiszen az ENSZ Egyezmény aláírásával az aláíró államok – köztük Magyarország – vállalták, hogy jogrendszerüket, alkotmányukat és törvényeiket harmonizálják az ENSZ Egyezménnyel.

Az egyenlőség dinamikusan értelmezendő (Nirje, 1993), hiszen mindannyian különbözünk. Az egyenjogúság nem azonos az egyenlőséggel, az összehasonlíthatósággal vagy a versenyképességgel. Ahogy a nők és férfiak egyenlőségéből sem következik az, hogy a nők fizikai teljesítménye abszolút értékben – felemelt mázsákban vagy felaprított fában mérve – azonos lenne a férfiakéval, ugyanígy az értelmileg sérült emberek egyenjogúsága sem jelenti azt, hogy teljesítményük (szellemi vagy fizikai) a nem sérültek mércéjével lenne mérhető.

A sérült embernek a normalizációhoz segítségre van szüksége, a szakembereknek, a szervezeteknek és az államnak pedig segítséget kell adniuk. Egyéni igénytől függően annyi segítséget, amennyire feltétlenül szükség van. Nem többet és nem kevesebbet. Ilyen speciális szakmai és szervezeti segítséget nyújt a Mentális Akadálymentesítés (MAK,

2008) projekt az értelmi sérültek közéleti szerepléséhez, állampolgári jogainak gyakorlásához, többek között a hivatali ügyintézéséhez és a szolgáltatások akadálymentes igénybevételéhez.

A normalizáció elve tulajdonképpen a kitűzött célt adja meg, azt, amit sérült embertársainkkal kapcsolatban el szeretnénk érni; azt, hogy az átlagos, „normális” emberhez hasonló módon és színvonalon, a fősodor közösségeiben élhessenek, dolgozhassanak, intézhessenek ügyet, vehessenek igénybe szolgáltatást, tölthessék el szabad idejüket.

Ugyanakkor a normalizáció eszköz is, hiszen pontosan megadja, hogy milyen feladatok várnak a fogyatékos emberre, a családra, a szakemberekre, a közösségekre és a szervezetekre, valamint a társadalomra. A normalizációs elv a lehető legjobb fogódzó a fogyatékosokat érintő jogi háttér, infrastruktúra, szolgáltatási és támogatási rendszer megteremtéséhez.

A normalizáció a gyakorlatban egy fejlődési folyamat, egy útvonal, melyet végig kell járnia magának a fogyatékos személynek, a szakembernek, a családnak, a közösségeknek, a társadalomnak, így a hivataloknak és szolgáltatóknak is. A fejlődés egyenetlen; legfogyékonyabbak a szakemberek és a családok, hiszen azokat motiválja a sérült ember és a szakma szeretete. A társadalom fejlődése a tehetetlenség miatt nagy késéssel következik be. De az egész rendszerben magának a fogyatékos embernek van a legnehezebb dolga, gyakran segítséget sem kap ahhoz, hogy a helyes önértékelés, az önmegvalósítás és az önrendelkezés útján elinduljon. Ma Magyarországon elképzelhetetlen, hogy értelmileg akadályozott embertársunk magától, felkészítés nélkül, egyedül elmenjen egy lakógyűlésre, egy hivatalba, orvoshoz vagy akár csak egy szabadidős programra. A kereskedelmi szolgáltatók és bankok valamivel jobban állnak a problémához: a fizetőképes vevőt többnyire kiszolgálják.

Az integráció feltételezi a normalizációt, hiszen a fősodor, az „épek” bármilyen szintű rendszerébe beilleszkedni és szervesen beleolvadni csak akkor lehet, ha az integrálandó személy vagy rendszer a fősodorban érvényes szabályokhoz, szokásokhoz, szervezeti felépítéshez harmonikusan illeszthető. Ezt az illeszthetőséget, kompatibilitást igyekeznek a Mentális Akadálymentesítés projekt elősegíteni az értelmi fogyatékosok hivatali ügyintézéséhez szükséges tudnivalók összegzésével és mind a szolgáltatói (hivatalok, ügyfélszolgálatok, piaci szolgáltatók), mind az igénybevevői oldal (önállóan vagy segítséggel intézkedő, szolgáltatást igénybevevő értelmi fogyatékos személy) felkészítésével.

A normalizáció és integráció gyakorlati megvalósulása eltérő szinteket mutat az egyes államokban, de a sérült ember ma már minden fejlett jogállamban jogosult bizonyos mértékű szakmai és anyagi segítség igénybevételére. A normalizáció alapvető kritériuma,

hogy a sérült ember élete, a rá vonatkozó normák és életfeltételek legyenek azonosak, illetve amennyire csak lehetséges, azonosak az adott kultúrában/társadalomban szokásokkal (Nirje, 1992).

A sérült ember számára a többiekkel egyenlő jogokat és lehetőségeket kell biztosítani, hogy az alábbiak az ő számára is elérhetőek legyenek:

- a napok normál ritmusa;
- a hét normál ritmusa;
- az év normál ritmusa;
- a normális életciklus megtapasztalása;
- a sérült ember egyénként való elfogadása, tiszteletben tartása;
- az önálló, önrendelkező élet;
- az adott kultúrában elfogadott szexuális normák;
- az adott társadalomban elfogadott gazdasági normák és jogok;
- az adott társadalomra jellemző környezeti normák és standardok.

A normalizáció elve általánosan érvényes (Nirje, 1993)

- bármilyen súlyos, bármilyen típusú és korú sérülte,
- minden társadalomban, minden tevékenységre, tehát a sportra is,
- kiterjedten adaptálható az egyén fejlettségének vagy a társadalom igényeinek megfelelően.

Ahhoz, hogy a normalizáció alapelve az értelmi sérültek életében értelmezhető és alkalmazható legyen, tudnunk kell, hogy mi a „normális” egy-egy kultúrában és ez hogyan viszonyul a sérült egyén állapotához, fejlődéséhez, képességeihez, hogy lássuk, miben szorul segítségre, támaszra, kiegészítésre.

3.2. Az integráció

Az integráció különböző szinteken és területeken jelentkezik és a normalizációval szoros összefüggésben valósul meg.

A normalizáció legtöbb követelménye, így az egyén fejlődése, önértékelése, önkifejezése, önmegvalósítása, mások általi elfogadása és értékelése kölcsönösségen alapul, kapcsolatokat, kölcsönös elfogadást, kölcsönös értékelést jelent. Ezért érzem nagyon találónak Nirje (1992) definícióját: Az integráció „hogy magad megvalósítsd – hogy képes légy rá és hogy engedjék – hogy mások között magad megvalósítsd.” Az integráció eszerint azt jelenti, hogy az egyének közötti kapcsolatoknak közös jogok és értékek elfogadásán kell alapulniuk. Ha a kölcsönös elfogadás hiányzik, annak elutasítás, kiközösítés, szegregáció a következménye. Az integráció konkrét megvalósulási formáit többféleképpen csoportosíthatjuk. Gyakran a fizikai vagy földrajzi integráció kerül előtérbe a lakóhelyhez kötődően, a funkcionális és a szociális integráció a tevékenységekre összpontosít,

az integráció egymásra épülő szint-jeit pedig a személyes, a szervezeti és a társadalmi integrációs formák jelenítik meg.

Fizikai integráció: a sérült ember az épekével azonos lakóhelyen, lakónegyedben éljen;

- A sérült tanuló normál iskolában, egyénileg integrálva vagy integrált osztályban tanuljon.
- A sérült személy munkahelye ipari vagy kereskedelmi központban legyen, egyénileg vagy csoportosan integrálva dolgozzon.
- A sérült ember ügyeinek intézése lakóhelye szerint illetékes hivatalban és szolgáltatóknál történjék.
- A sérült ember szabadidejének eltöltése olyan legyen, mint mindenki másé, stb.

Funkcionális integráció: a fizikai integráció kiterjesztését jelenti a tevékenységre.

- A sérült ember mindenki mással azonos helyen és módon mozogjon, intézze ügyeit, vásároljon, kezelje pénzét, vegye igénybe a szolgáltatásokat.
- Akadálymentes közlekedés, akadálymentes kommunikáció, stb. biztosítása mellett.

Szociális integráció: kapcsolatokat és elfogadást jelent az élet teljes vertikumában.

- Szűk körben: családban, szomszédokkal, iskolában, munkahelyen, baráti és párkapcsolatokban.
- Tágabb körben: hivatalok, szolgáltatók, orvosi rendelő, lakókörnyezet, lakóközösség, bolt, bank, közlekedés, szabadidős programok, stb.
- Társadalmi szinten: elfogadó viszonyulás, itt nagyon nagy a média szerepe.

Személyes integráció részei:

- Személyes kapcsolatok kialakítása,
- Megfelelő magánélet, család, rokonok, barátok, szexuális partner, házastárs, gyerek,
- Családban nevelkedés, önálló és önrendelkező élet: ehhez szükséges szolgáltatások megteremtése és biztosítása.
- Mozgás a szűkebb és tágabb környezetben: akadálymentes közlekedés, könnyített kommunikáció, segítőkész, befogadó környezet kialakítása.
- Ha a szűkebb és tágabb környezet elfogadó és segítőkész, vagy csak türelmes lenne, akkor az értelmi fogyatékosok könnyen integrálódhatnak, fogyatékoságuk nem manifesztálódna. Neheztelt körülmények között, ahol nekünk, átlagembereknek sem könnyű, ők még inkább kiszolgáltatottak, ők az elsők, akik nem tudnak megfelelni, nem sikerül beilleszkedniük.

Társadalmi integráció minden eleméhez szükséges a mentálisan akadálymentes környezet:

- Jog a felnevelkedésre, fejlődésre, oktatásra, önmegvalósításra, önrendelkező életre.
- Emberi jogok, állampolgári jogok, és azok biztosítása az állam által.
- Döntési jog és lehetőség, jövőtervezés, önkifejezés biztosítása és segítése.
- Önképviselés és mások képviselése.

Szervezeti, intézményi integráció alapfeltétele a társadalmi integrációnak:

- Feltételezi a normál intézményi és szervezeti háttér használatát, vagy
- az azokhoz kötődő, azokba integrált speciális szolgáltatásokat, pl. jeltolmács, értelmi fogyatékosokhoz értő, kiképzett ügyintéző.

Az integráció gyakorlati megvalósulásának igénye és alapvető feltétele a kölcsönösség. A kölcsönösségen alapuló folyamatban a sérült embert „normalizálni” kell, hogy integrálható legyen, az infrastruktúrát és a társadalmat pedig **fogadóképessé** kell tenni. A normalizáció és az integráció célja tehát az értelmileg sérült ember számára megfelelő életminőséget, az önmegvalósító és önrendelkező élet elérését, mozgásának lehetővé tételét jelenti egy akadálymentes világban. Egy mindenki számára használható világban. Az értelmi fogyatékosok fogadására alkalmas hivatal valószínűleg minden állampolgár számára előnyt jelentene, mindenki tudná használni, jobban is, mint a mait, hiszen türelmesebb, megértőbb, segítőkészebb, emberibb lenne.

3.3. Akadálymentes hivatali ügyintézés és szolgáltatások értelmi fogyatékosok számára

A hivatali ügyintézésre, szolgáltatásokra és azok igénybevételére viszonylag könnyű a normalizáció és integráció elvét alkalmazni, hiszen a szolgáltatások és ügyintéзések szabványos protokoll szerint zajlanak, melyre a sérült ember megtanítható. Az ügyintézőnek, szolgáltatónak csupán annyi a dolga, hogy szabályosan, és türelmesen végigvigye ezt a protokollt, viselkedése a segítőkész szolgáltatót tükrözze, ne a hatalom küldöttét. Hogy a szolgáltatás legjobb értelemben szolgálat legyen, az emberek szolgálata. Ahol ez így működik, ott a felkészített értelmi fogyatékos ember gördülékenyen tud ügyet intézni, szolgáltatást igénybe venni. Az olyan hivatalban, ahol a fősodorra vonatkozó normák elfogadhatatlanok, ott természetesen nincs lehetőség egy értelmi fogyatékos ember fogadására és kiszolgálására. Ahol segítőkészség és biztonság van, ott az értelmi fogyatékos és az értelmi fogyatékos ember kiszolgálása nem jelent megoldhatatlan gondot, tapasztalataink szerint néhány órás tréningen feloldható az értelmi fogyatékosoktól való félelem, az ügyintézők könnyen felkészíthetőek, hiszen ha nem is értelmi fogyatékosokkal, de nagyon sokféle emberrel szereztek már tapasztalatot.

Az ügyintézésre történő felkészítéskor és kisebb mértékben az ügyintézés során is figyelembe kell venni az egyén képességeit és speciális igényeit, hogy az átlagos normáknak eleget tehesen, vagyis megismerje az állampolgári jogokat és teendőket, a személyi iratokat, a hivatalok és azok ügyintézési protokollját, egyáltalán a társadalom berendezkedését és működését. Ilyen ismereteket a nem értelmi fogyatékos gyerekek is nehezen szereznek, a családok hagyományosan nem tanítják ilyesmire gyerekeiket, az iskola sem készít az életre, legtöbbször a maguk kárán tanulnak bele. Gyakran az első rossz tapasztalatok után egy életre elrémülnek az ilyen típusú teendőktől, emiatt elhanyagolják hivatalos ügyeik intézését. Az értelmi fogyatékos ember gyakran dokumentumok nélkül

él, nem tudja jogait érvényesíteni, a neki járó szociális és anyagi segítséget sem tudja igénybe venni.

Az értelmi fogyatékos emberek viszonyát a hivatali ügyintézéshez és a szolgáltatások igénybevételéhez ideális esetben az alábbiak jellemzik:

- A hivatali ügyintézés és a szolgáltatások igénybevétele a sérült emberrel kapcsolatban ugyanazt kell jelentse, mint bárki másnál.
- Az ügyet intéző és a szolgáltatást igénybe vevő értelmi fogyatékos embernek meg kell értenie az ügyintézés célját, értelmét, kontextusát, meg kell tanulnia a gyakorlatát.
- A fiatal vagy felnőtt értelmi fogyatékos személyt képességeihez illeszkedő módon kell tanítani, felkészíteni a környezetben való mozgásra, a környezettel való kölcsönhatásokra, viselkedésre, ügyintézésre, szolgáltatások igénybevételére.
- Lehetőséget kell adni a gyakorlati tapasztalat, az önbizalom megszerzésére.
- A személyi segítőknek és szervezeteknek (család, iskola, szociális ellátó rendszer) biztosítaniuk kell a segítség feltételeit és a felkészítést.
- Az értelmi fogyatékos személy ügyintézése, szolgáltatás igénybevétele nem egyszeri feladat, hanem napi teendő, rendszeres foglalatosság.
- A hivatalok és szolgáltatók fel kell készüljenek fogadásukra. Ehhez a probléma ismeretére, segítőkész attitűdre és lehetőleg szabványszerűen mindig azonos és közzétett ügyintézési protokollra van szükségük.
- A hivatali ügyintézés és a szolgáltatások igénybevétele csak az első lépés az állampolgári jogok gyakorlásában, az önállóság, önképviselés és esetenként akár mások képviselése sorozatban. Az előrelépést megfelelő szaktudással rendelkező professzionális segítőkkel lehet biztosítani.

A Down Alapítvány Mentális Akadálymentesítés (MAK) Projektje a normalizáció megvalósulása érdekében fenti feladatlista minden egyes pontjához biztosít keretet, feladatának tekinti az értelmileg sérült fiatal és felnőtt személyek, valamint a hivatalok és szolgáltatók munkatársainak felkészítését, valamint az ehhez szükséges oktatási anyagok elkészítését. Fontos kapcsolódó feladat, hogy a társadalmi elfogadás és a tudatosság is növekedjék a projekt eredményeinek publikálásán keresztül.

3.4. Az életminőség

Az életminőség nehezen megfogható, komplex fogalom. A norvég Siri Naess (1979) által kiválasztott 4 kritériumot többen, pl. elsőként Sonnander és Nilsson-Embros (1984) később pedig Mattika (2000) sikerrel alkalmazták az életminőség jellemzésére:

- Cselekvési lehetőség: elfoglaltság, részvétel, beleszólási jog, önmegvalósítás, a választás szabadsága;
- Emberi kapcsolatok a szűk és a szélesebb környezettel;
- Önértékelés, önbecsülés, magabiztosság, önmagunk elfogadása;
- Életöröm: tapasztalat, biztonságérzet, jó élet.

Ha ezeket a kritériumokat végignézzük az értelmi fogyatékos ember életének minden területére vonatkozóan, azt láthatjuk, hogy Magyarországon a fejlődés kezdeti szakaszában járunk. A szociális törvény, mint kerettörvény megengedte a fejlődés ilyen irányú megindulását, melyet főleg a civil szervezetek és a szülők kezdeményeztek és gyakoroltak. Az ENSZ Egyezmény jogi alapot ad a 4 kritérium megvalósításához, a gyakorlatban viszont szinte minden területen végig kell gondolni a teendőket, és megszüntetni a szűk keresztmetszeteket és egyéb fizikai és mentális akadályokat.

A sérült emberek, főként az értelmileg sérült emberek megfelelő életminőségének és önrendelkező életének megvalósításához Magyarországon még jó néhány feltétel biztosítása szükséges, így a

- jogi és rendeleti háttér megteremtése;
- új szemlélet, társadalmi elfogadás, befogadás;
- fizikailag és mentálisan akadálymentes környezet;
- oktatás, segítség, kommunikáció minden szinten.

A sérültek önrendelkező életéhez szükséges feltételek némelyikében van előrelépés és elindult a jogi és gyakorlati feltételrendszer megteremtése, de a szükséges szociális ellátó és támogató rendszer, az anyagi feltételek és a társadalmi elfogadás még messze nem érik el a kívánatos szintet. Az önrendelkező élet megvalósításának mérföldkövei:

- Családban nevelkedés;
- Testre szabott és gyakorlatias oktatás (megfelelő iskolatípus, integráció, minőség);
- Önállóságra nevelés;
- Pályaorientáció, szakképzés és felsőfokú képzés;
- Támogatott döntéshozatal megtanítása és gyakorlása;
- Segített önálló élet, maximális önállósággal;
- Segített önálló élet integrált lakóhelyen, pl. kiscsoportos lakóotthonban;
- Integrált munkahely: egyéni, csoportos vagy intézményi, szociális segítséggel (ún. védett munkahelyek);
- Önálló jövedelem;
- Saját család;
- Integrált szabadidős tevékenység, saját baráti kör.

Végignézve ezt a listát és az említett célokat, nem kétséges, hogy egy sor szakembernek, intézménynek és segítő szervezetnek kell közreműködnie és együttműködnie ennek elérésében. Tehát a hivatali ügyintézés és a szolgáltatások igénybevétele az értelmi fogyatékosok esetében komplex segítő tevékenységre és annak eredményeképpen kialakuló önálló életre alapul, annak integráns része. Ebben a kontextusban érthetjük meg a mentálisan akadálymentes ügyintézés jelentőségét!

Egyes szakemberek, gyakran szülők is, egy mesterségesen kialakított rózsaszínű mesevilágot igyekeznek teremteni az értelmi sérültek számára. Ez a produktum kellemes élmény lehet az alkotónak, rövidtávon még a sérült szereplőknek is, de hosszú távon

elszigeteltséghez vezet, és lehetetlenné teszi a kevésbé rózsaszínű és egyáltalán nem meseszerű „való világhoz” való alkalmazkodást, visszafordíthatatlanul tönkreteszi a reális életben való élés lehetőségét (v. ö. intézetben nevelkedő nem fogyatékos emberek képtelensége az integrációra, az önálló életre).

A normalizáció és integráció híveinek etikája szerint a sérült embernek az épek világában kell élnie, és ha ez a világ nem is az elképzelhető világok legjobbika, akkor is ennek a világnak a megismerésére és használatára kell megtanítani a sérült embert. A sérülteket tehát tanítani, szoktatni kell az épek világában való élésre és viselkedésre, hogy sérült embertársunk, gyermekünk, testvérünk, tanítványunk velünk együtt élhessen, tanulhasson, dolgozhasson. A „világot”, a szűkebb és tágabb közösségeket és az egész társadalmat pedig befogadóvá kell tenni, hogy kialakulhassanak a sérültek igényeit is figyelembe vevő körülmények, hogy megvalósulhasson az a bizonyos, hön áhított elfogadó társadalom, amely elbírija, elfogadja, mi több saját hasznára fordítja a fogyatékos emberek terhét.

3.5. A normalizáció etikai vetülete

A normalizáció tulajdonképpen etikai kérdés. Cél a sérült ember épekéhez hasonló pozíciójának, lehetőségeinek biztosítása, pozitív diszkriminációval. Az integráció szintén etikai kérdés. Együtt élni a sérültekkel, akkor is, ha ez problémákat, többletmunkát, többletkiadást, stb. okoz. Sokan csak a költségeket látják a normalizáció és az integráció említésekor, nem veszik sorra az etikai-erkölcsi hasznokat. Például az elfogadás és segítség felemelő érzésének hasznát, az ezt gyakorló személy számára. Ezt a hozzáállást javaslom minden értelmi fogyatékos személlyel kapcsolatba kerülő ügyintézőnek, szolgáltatóknak.

Etikai alapkövetelmény hogy az értelmi fogyatékos embert partnernek tekintsük, a szeretet nem elég az értelmi sérültekkel kapcsolatos munkában: ugyanilyen fontos az elfogadás és az elvárás. A tanítónak, a nevelőnek teljesítményt, előrehaladást kell elvárni. A sérült embernek is ez az érdeke, neki is sikerélmény kell, saját fejlődésének tudata és élménye. A sérültekkel kapcsolatba kerülő szolgáltatóknak is az az érdekük, hogy segítsék, bátorítsák a kezdetben bizonytalankodó klienst, hiszen idővel beletanul és akkor már nem jelent többletmunkát, extra odafigyelést. Mellesleg ez a többletmunka eltörpül amellest, a ma általános megoldás mellett, hogy ha nem képes a sérült személy önállóan intézkedni, vásárolni, pénzt kivenni, akkor valaki másnak kell azt helyette megtenni. Ennek a valakinek nem 5 percet és egy kis többlettürelmet jelent, de alkalmasint egy fél napot, elvesztett munkanapot, vagy szabadságot. Nem beszélve arról, hogy annyi segítő, annyi szociális munkás és annyi pénz sincs a világon, hogy minden sérült ember helyett intézkedjen valaki más. Ennek szomorú eredménye az, hogy sok értelmi fogyatékos ember hivatalosan nem is létezik, nincsenek iratai, személyi igazolványa, adókárttyája, nincsenek dokumentumai, melyek alátámasztanák szociális rászorultságát és jogait, stb.

4. Az értelmi fogyatékos személyek integrációját korlátozó tényezők

Gruiz Katalin

Az értelmi sérültség természetének jobb megértését segítő ez az összefoglalás azokat a külső és a belső korlátokat tartalmazza, melyek a sérült embert gátolják szabad életében, mozgásában, döntéseiben. A korlátozó tényezők között vannak személyek, hivatalok, és maga a szociális ellátó rendszer. A lista egyben mutatja azt is, hogy hol kell javítanunk a helyzeten.

4.1. Külső korlátok

Fizikai és anyagi korlátok

Az értelmi fogyatékos embertársaink általában lényegesen kevesebbet mozognak a világban, emberek között, lényegesen szerényebben élnek, gyakran rosszabb anyagi körülmények között, mint a nem fogyatékosok.

Ennek oka lehet az, hogy ők maguk vagy családjuk munkanélküli vagy nagyon kis keresetű, de lehet az is, hogy maga a fogyatékosok okoz többletkiadást a családnak (speciális segédeszközök, gyógyszerek, stb.), előfordul az is, hogy a család halmozottan sérült, már a szülők is értelmi fogyatékosok, vagy más problémával küzdenek.

A szociális ellátó rendszer hiánya illetve hiányosságai

A szociális ellátó rendszer, ellátási formák és segélyek Magyarországon több kívánnivalót hagynak maguk után, mind mennyiségben, mind minőségben. A sérültek rossz szociális ellátottsága több forrásból adódik össze, így az általános életszínvonal alacsony voltából, az erre vonatkozó hagyományok hiányából, a szegregáló és intoleráns szemléletből, a törvények be nem tartásából, illetve a törvény adta jogok és lehetőségek el nem érhetőségéből, pl. a törvény által előírt jogok, a segítség eléréséhez szükséges ügyintézés nehézségei, a szociális védőháló hiányából, stb.

Az értelmi fogyatékosokat hatványozottan sújtják ezek a nehézségek, ők a sérültek világának perifériáján, magukat képviselni, önmagukért harcolni képtelen állapotban, mások jó vagy rosszindulatának kitéve a legkiszolgáltatottabb sérült-csoportot alkotják. Első hallásra meglepő talán, hogy az értelmi fogyatékosok között is a legrosszabb helyzetben a tanulásban akadályozottak vannak, akik közül sokan a szociális juttatásokat (felemelt családi pótlék, rokkantjáradék, ingyenes szociális ellátási formák, stb.) sem kapják meg, mert sérültségük nem éri el azt a minimális szintet (pl. 50 alatti IQ), amely ezen juttatások feltételeként meg van szabva. Általában rossz családi háttérrel rendelkeznek, fogyatékos szülőktől vagy szociálisan hátrányos helyzetű családokból származnak. A tanulásban akadályozottak az iskolából kikerülve, minimális eséllyel az elhelyezkedésre vagy méltó keresetre, tulajdonképpen semmiféle szociális ellátó rendszerhez nem tartoznak, hiva-

talosan nem kapnak segítséget senkitől, a komoly védelmet nyújtó gyógypedagógiai képzési formából egyenesen a „dzsungelbe” kerülnek, ahol kiszolgáltatottan áldozatul eshetnek bűnözőknek vagy maguk is bűnözővé válnak.

A hozzáférhetőség és az akadálymentesség nem fizikai kategóriák

A szociális védelem igénye a fogyatékos személy oldaláról és hiánya az ellátás oldaláról kitapinthatóvá teszi azt az űrt, amit a mentálisan akadálymentes hivatali ügyintézésnek és szolgáltatásnak be kéne töltenie, ami nem anyagi és csak részben szakmai kérdés, sokkal inkább szemlélet kérdése.

A hivatal és a szolgáltatók ma még kevéssé vannak felkészülve a sérültek, az értelmi sérültek fogadására, kiszolgálására. Ma még alig van példa arra, hogy egy középsúlyos, beszélni rosszul tudó ember magától, komoly felkészítés nélkül bemenjen a hivatalba, és ott sikerrel járjon ügye elintézésében. Pedig ez egyáltalán nem lehetetlen, ha megtanulta, gyakorolta és a hivatal is felkészült.

Legfontosabb a szemléletet megváltoztatni, a szakembereknek megtanítani, képzésükbe beépíteni azt a fontos alaptételt, hogy a fogyatékos emberek számára nem kell más ügyintézés, szolgáltatás, valami más, mint az épek számára. Olyan ügyintézés és szolgáltatás szükséges, ami mindenkinek jó, és amibe beleférnek az értelmi fogyatékosok is, a maguk többlet idő- és odafigyelés-igényükkel.

Az önálló ügyintézésnek és szolgáltatás igénybevételnek, mint minden más tevékenységnek is egyik akadálya a közlekedés. Minden fogyatékoság típus esetében akadály az, hogy a sérült emberek nem képesek egyedül utazni, részt venni a tömegközlekedésben, eljutni a szolgáltatás helyszínére.

Az „akadálymentesítés” ma már jól ismert fogalom, szinte mindenki a mozgássérültek, elsősorban a kerekesszékekben élők számára alapvetően szükséges részükre, liftekre és buszlepcsőkre gondol, pedig az értelmi fogyatékosok mozgását, közlekedését is akadálymentesíteni kellene, megfelelő információval, egyértelmű segítséggel, rendszeres járatokkal, szabályozott, megbízható közlekedéssel, iskolabuszokkal, különjáratokkal, stb. Ez teljesen megoldatlan Magyarországon, főként Budapesten.

Helyi ügyintézéssel és szolgáltatásokkal a közlekedési probléma nagyrészt kiiktatható lenne. A normalizáció útmutatása értelmében jó és végérvényes megoldás lehet az értelmi fogyatékosok megtanítása a tömegközlekedés igénybevételére és a tömegközlekedés alkalmassá tétele számukra. Ettől sok szülő és szakember fél, mert az egyedül utazó fogyatékosok atrocitásoknak vannak kitéve, számukra egyes városrészekben az átlagembernél is kevésbé biztonságos a város és a járművek világa.

További gondot jelenthet a hivatalok és szolgáltatók nem megfelelő elérhetősége és minősége, valamint az ügyintézők és a szolgáltató személyzet hozzáállása. A korlátokat

a legegyszerűbb ledönteni, hiszen törvény írja elő az akadálymentességet, az intézmény köteles akadálymentesíteni, az állam pedig ezt anyagilag támogatni. Nehezebb megküzdeni a szemlélettel. Ma már természetes, hogy a kerekesszékekkel közlekedőnek be kell jutnia az önkormányzatba, bankba, stb., hogy a siketeknek jeltolmács kell, hogy a vakoknak vezetősáv és felolvasás, de egyáltalán nem természetes semmi sem az értelmi fogyatékosokkal kapcsolatban. Őket el lehet küldeni kiszolgálás nélkül, magyarázat nélkül, nekik azt mondhatja a fogorvos, hogy nem „tudja” ellátni őket, ők elácsolhatnak egy-egy hivatalban vagy szolgáltatónál órákig anélkül, hogy bárki megkérdezné, hogy „mivel szolgáltató”, de még azt sem, hogy „miben segíthet”, még jó, ha el nem zavarják őket!

Az akadálymentesítés merev értelmezése nagyban rontja az akadálymentesítés hatékonyságát. Az akadálymentesítést a beruházók szükséges rossznak, a hivatalok – ráció és érzelem nélkül – egyszerű jogi követelménynek, szabványnak tekintik, a közember azt hiszi, hogy az akadálymentesítés magától megoldódik a szabályok betartásával, így nem

az ő dolga, stb. Tipikus frusztráló szituáció: senki nem szereti, senki sem tesz bele egy kis többletenergiát, a hatóságok nem differenciálnak, az „erősek” kibújnak alóla, a gyengéket viszont megakadályozza a tevékenységben. Mit értek ez alatt? Az akadálymentesítés sokrétű, még kialakulatlan, alig definiált igény, melynek egy vékonyka szeletét – hogy valami azért legyen –, a kerekesszékes közlekedést lehetővé tevő akadálymentesítést törvénybe iktatták, rendeletekkel szabályozták, egyúttal redukálták és lemerevítették. Az értelmi fogyatékosok, a vakok, a siketek nem sokra mennek a rámpákkal és a liftekkel. A mozgássérültek sem mennek túl sokra a kulcsnélküli felvonókkal és azokkal a lépcsőliftekkel és lépcsőnjárókkal, amihez több ember segítségére van szükségük. A mozgássérültek a Down Alapítvány intézményeibe

beépített liftekkel egyáltalán semmire sem mennek, mert még véletlenül sem tévednek oda, ahol ezek a liftek, rámpák és lépcsőnjárók a rendelkezésükre állnak, több millió forintért be lettek építve, teljesen feleslegesen. Az Önkormányzatba viszont bemennének és felmennének a mozgássérültek, de ott meg nincs lift. Hol van itt az ésszerűség? A Down Alapítványnak van liftje, rézsűje, de nem maradt pénze az intenzív és nem mindig adekvát használatnak kitett csapok, mosdók, ágyak, kilincsek, konyhai eszközök beszerzésére, ami könnyíthetné az értelmi sérültek életét, meghosszabbítaná a beépített és mobil eszközök élettartamát.

Nincs mentális akadálymentesítés ott sem, ahol gyakran forognak az értelmi fogyatékosok: közértben, orvosi rendelőben, a szociális ellátó rendszer, a gyámhivatalok környékén sem. A Down Alapítvány nem tud lakóotthont létesíteni értelmi fogyatékosok számára egy lift nélküli ház földszintjén, mert ha a ház, a lakás nem akadálymentes, nem kap engedélyt. Egy kertes családi házban sem, mert 5 lépcsőfok vezet fel a földszintre. A rézsút 2 millió

forintért vállalták volna. A lift és az azt elbíró korlát: 4 millió forint lenne. Egyetlen kerekesszékes ember sincs a leendő lakók között. A rokonaik között sem. Hiányzik az ésszerűség, a flexibilitás. Kinek nem vérzik a szíve vagy dühöng az agya, amikor a Down Alapítvány négy év alatt egyetlen egyszer sem használt liftjének havi ellenőrzési és évi felújítási, karbantartási költségeit fizeti? Abból a pénzből, amit értelmetlenül költünk el a fizikai akadálymentesítés merev teljesítésére, élhetőbb életet, használhatóbb környezetet lehetne alakítani. Mindenkinek. Azt hiszem nyugodtan kimondhatjuk, hogy ma Magyarországon vagy egyáltalán nincs megoldva, vagy nem megfelelően van megoldva az akadálymentesítés. Szerény anyagi lehetőségeinket rosszul, mereven, lelketlenül használjuk, mellyel nem a sérült embereket szolgáljuk, hanem egy rosszul megalkotott és ésszerűtlenül alkalmazott rendeletet!

A kommunikáció, mint korlátozó tényező

A kommunikáció mennyisége és minősége egyes fogyatékoságok esetében limitált. Az értelmi fogyatékosok kommunikációja általában sérült vagy redukálódott, a probléma mértéke a legsúlyosabtból, az alig észrevehetőig változhat.

Tehát az akadályozottság egyik fele a sérült ember kommunikációjának sérültségéből adódó csökkent vagy hiányos kommunikációképesség. A dolog másik oldala viszont az, hogy az intézmények, hivatalok, szolgáltató cégek alkalmazottai nem tudják, hogyan kommunikáljanak a fogyatékos emberrel. Sosem tanulták, sosem próbálták, nem állt módjukban, nem követelte meg az iskolájuk, a munkahelyük, hogy ilyen jellegű tapasztalatot szerezzenek.

Ezen – a szemléletváltáson túl – úgy lehet segíteni, hogy az oktatásba minden szinten be kell vinni a sérültekről szóló alapismereteket, ezen belül a kommunikációs lehetőségek tanítását. Vak vagy siket emberhez képest az értelmi sérültekkel viszonylag könnyű dolga lehet bárkinek, ha betartja az alábbi szabályokat:

- Lassan, érthetően kell beszélni, rövid mondatokban.
- Jól tagolva, jól artikulálva ejteni a szavakat és
- megvárni, amíg a sérült beszélgető partner megérti.
- Visszajelzést kell kérni arról, hogy megértette-e,
- ha nem, akkor megismételni a mondandót, vagy
- tisztázni a nem teljesen világos pontokat.
- Aktív hallgatóként figyelni a sérült beszédjére.
- Beszélgetés közben szemkontaktust tartani.
- Szükség esetén jeleket használni, mutogatással kommunikálni vagy mutogatással megerősíteni a közlendőket.

- Ha iratokat, igazolványokat, feltehetően ismeretlen fogalmakat alkalmazunk, akkor a konkrét iratot, igazolványt felmutatni amikor említésre kerül.
- Ha mindezek ellenére nem sikerül megérteni egymást, akkor segítséghez fordulni.

A személyes kommunikációnál még rosszabb helyzetben van a bürokrácia, a magyar burokratikus rendszer írásos kommunikációja. Gyakorlatilag a teljesen ép értelmű emberek sem értik, ad absurdum, minél tanultabb és minél precízebb olvasóról van szó, annál kevésbé tud eligazodni a nyelvtanilag és mondatszerkezetileg hibás, definiálatlan hivatali zsargont használó szövegekben. Ezen a problémán az érthető fogalmazás, a könnyen érthető írott változatok segíthetnek, amit akár egy értelmi fogyatékos ember is megért.

Negatív attitűd

Az értelmi sérültek elfogadásának legnagyobb ellenségei a tévhit, a téves információk, a félreértések.

Sokan azt gondolják, hogy a fogyatékosok integrálása túl sok problémával jár, emiatt gyakran le is beszélnek a sérülteket a részvételről.

Ezen csak hosszú távú felvilágosító munkával lehet segíteni. Megismertetni a nagyközönséggel a fogyatékos-típusokat, azok következményeit, a sérült emberek igényeit és jogait, a sikeres integrációs törekvéseket és a jó példákat. Megmutatni, hogy hogyan élnek, dolgoznak és töltik szabadidejüket a fogyatékos emberek. Széles körben bemutatni a sérült emberek tehetségét, elismertetni képességeiket, kiugró teljesítményüket. Megértetni az emberekkel azt, hogy a sérültek tanulás és gyakorlás révén, ha lassabban is, de eljuthatnak oda, ahova ép társaik.

Sokat segíthet a beleérzés, az empátia. Segítsük az embereket hozzá, hogy beleérezhessék magukat egy fogyatékos ember helyzetébe: engedjük kerekesszékekbe ülni, egy kézzel sportolni, és mindenekelőtt találkozni, megismerni fogyatékos embereket, akiktől maguktól hallhatják, hogy mik a problémáik, hogyan gondolkoznak az életről, az önállóságról és embertársaikról. Ha megismerik a sérültek helyzetét, és helyükbe képzelik magukat, beleélik magukat a sérült gyermek szülőjének vagy testvérének helyzetébe, szinte azonnal fogják tudni, mit kell tenniük, hogyan kell viselkedniük, hogyan lehet a helyzetet a megoldás irányába elmozdítani.

Fogjuk fel úgy, hogy az, hogy nem vagyunk fogyatékosok, úgymond épek vagyunk, csak szerencsés és átmeneti állapot! Bármelyikünkkel történhet baleset, betegség, mely állapotunkat pillanatszerűen megváltoztatja. Nem fogyatékosnak lenni nem érdem, nem olyan adottság, amit megszolgáltunk. És fordítva is: a sérültség, fogyatékoság sem megérdemelt büntetés, amit további büntetésekkel kellene tetézni.

4.2. Belső korlátok

Ezek olyan korlátok, amelyek az egyén képességeiből adódnak, megakadályozva, hogy a személy részt vegyen bármiféle közösségi tevékenységben, kapcsolat kialakításában, kommunikációban, ügyintézésben, szolgáltatás igénybe vételében.

Képességek hiánya

Első helyre azon szociális képességek hiányát említeném, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a sérült ember kapcsolatokat alakítson ki, kapcsolatba kerüljön hivatalos személyekkel, szakemberekkel vagy barátságokat kössön. A képesség hiánya elsősorban a gyakorlat hiányából adódik, abból, hogy a sérült emberek tradicionálisan ki vannak zárva bizonyos kapcsolatokból, szituációkból, a tapasztalat megszerzéséből, a szociális kölcsönhatások létrejöttének lehetőségéből, nem alakulnak ki az ún. interperszonális készségeik.

A másik fő korlátozó ok a sérült ember oktatásának, tanításának hiányosságai, melyek hátráltatják részvételét, például az, hogy nem tanították meg adott helyzetekben elvárt viselkedésre, az ügyintézés vagy a szolgáltatások igénybevételének részleteire, protokolljára. Maga a sérültség miatti képességhiány is okozhat nehézséget a részvételben: beszéd-képesség hiánya, dadogás, rossz artikuláció, kényszeres mozgások, az értelmi fogyatékosokhoz járuló rossz látás, hallás, stb. De tanulással, felkészítéssel, megfelelő segédeszközökkel, és ha kell konkrét segítség biztosításával, ez nagyrészt kiküszöbölhető.

A megoldás egyik kulcsa tehát a tanítás: időben elkezdni, a családdal, az óvodával, az iskolával együttműködésével, a legegyszerűbb tevékenységektől, mint például a bolti vásárlás, a bonyolultabbakig: személyi igazolvány vagy útlevél kiváltása, stb. Az integráltan tanulás rengeteget segíthet az értelmi sérülteknek, akik legjobban az utánpótlás segítségével tudnak tanulni, hiszen sokszor beszédmegértő képességük és szöveges tananyag elsajátító képességük is korlátozott.

Másoktól való függés

Az értelmi sérült emberek egyik legfontosabb jellegzetessége, – egyben az értelmi fogyatékosok kritériuma is – hogy nem képesek önálló életvitelre, nem képesek önállóan funkcionálni a társadalomban, a kisebb-nagyobb közösségekben. Az értelmi sérült ember sosem ura teljeseen saját helyzetének és nem képes uralni vagy irányítani környezetét sem.

Ezért az értelmi sérült ember mindig mások segítségére szorul. Ennek mértéke nagyon eltérhet a fogyatékosok fajtája és mértéke függvényében, de valamilyen mértékben mindigükönél fennáll. Ez a tény azonnal nyilvánvaló egy súlyosabb fogyatékos ember esetében, de nem mindig észrevehető első pillantásra az enyhén értelmi fogyatékosok, a tanulásban akadályozottak esetében. Ők az első felületen benyomások alapján esetleg nem is tűnnek értelmi fogyatékosnak, a fogyatékosokból adódó korlátok csak közelebbi ismeretség vagy munkakapcsolat során nyilvánulnak meg. Ezt szem előtt kell tartaniuk azoknak, akik értelmi sérültekkel dolgoznak, értelmi sérülteket integrálnak. Az enyhe

értelmi fogyatékos embert személyesen nem ismerő ügyintézők vagy szolgáltatók viszont általában nem vagy csak nagyon nehezen ismerik fel. Egy egyezményes jelzés ezekben az esetekben is segíthet! Hiányosságaik tudatában, ezekkel együtt kell az értelmi sérült embert elfogadni és ezzel az elfogadással felemelni az átlagember szintjére. Elismerni képességeit, döntési és cselekvési szabadságot adni neki, segítve őt abban, hogy képes legyen helyesen dönteni és cselekedni.

A fejlesztő, nevelő számára fontos alapelv: segíteni, de mindig csak annyit segíteni, amennyire okvetlenül szükség van. Nem dönteni, nem cselekedni a fogyatékos ember helyett. Az ügyintézőkre és szolgáltatókra természetesen nem vonatkozhat ugyanez, ők nem részei a tanulási folyamatnak, náluk a hatékonyság háttérbe szorítja ezt az elvet, náluk a lényeg az, hogy a kettejük – az ügyintéző és az ügyfél – együttműködése sikeres legyen.

Egészségi állapot, fizikai erőnlét

A fogyatékos ember egészségi állapota, erőnléte gyakran átlag alatti. Koncentrációképesége, állóképessége limitálhatja a szolgáltatások igénybevételét, az ügyintézés sikerét. Az új szituáció miatti stressz is káros hatású lehet, okozhat viselkedési problémákat vagy a fizikai állapot gyengülését, növelheti a rohamok vagy más akut tünetek kockázatát. Ennek tükrében ne gondoljuk, hogy az értelmi fogyatékos ügyfélnek van elég ideje, kivárhatja a többieket, lehet utolsó a sorban. Ha nincs mód pozitív megkülönböztetésre, akkor viselkedjünk úgy velük, mint bárki mással: várja ki a sorát. Ha működik a speciális jelzőrendszer, akkor viszont érdemes megtudni, hogy képes-e több órát várakozni, esetleg adott időpontra visszahívni, vagy elővenni.

Információhiány

Gyakori korlátozó tényező az információhiány. Az értelmi sérültek vagy szülei nem ismerik az ügyintézés módjait, lehetőségeit, a segítség elérhetőségét. Sokan ezért vagy lemondanak ügyeik intézéséről, vagy másokkal intéztetik azokat. A hivatalok egy része már rendelkezik internetes vagy papír-alapú információval az ügyintézéshez szükséges előfeltételekről, iratokról, stb. A leggyakoribb ügyek intézéséhez információs anyagok készültek a segítők/szülők/gondnokok számára, és egyszerű fogalmazású ismertető a kliensek számára. Az eddig elkészült anyagok a mellékletben találhatóak. A mellékletben található segédanyagok jelzései: ST: segédanyag segítőknek; KÉR: könnyen érthető segédanyag klienseknek

4.3. A hátrányos megkülönböztetés hatványozódása

A fogyatékos személyek esélyegyenlősége a civil szervezetek által fenntartott szociális szolgáltatások hátrányos megkülönböztetésén keresztül közvetve is sérülhet. Így azok a sérült személyek, akik nem a hagyományos, állami intézeti szolgáltatásrendszert szeretnék igénybe venni, hanem a modern szociális munka elvein alapuló kliensközpontú szolgáltatásokat, kétszeresen sújtottak a hátrányokkal.

Ma Magyarországon a fogyatékosok és azon belül az értelmi fogyatékosok hátrányos megkülönböztetése nem csak magukra az érintett személyekre, de a nekik szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetekre is kiterjed. A civil szervezetek által nyújtott szociális szolgáltatásokat több szinten sújtja a hátrányos megkülönböztetés: a finanszírozásban, a kiegyenlítő finanszírozásban, a kapcsolattartásban és az ellenőrzésben egyaránt.

A hátrányos megkülönböztetés nagyban rontja a civil szervezetek szolgáltatásainak minőségét, a civil szervezetek „versenyképességét” és ezáltal a civilek szolgáltatásait igénybe vevő sérült emberek biztonságát.

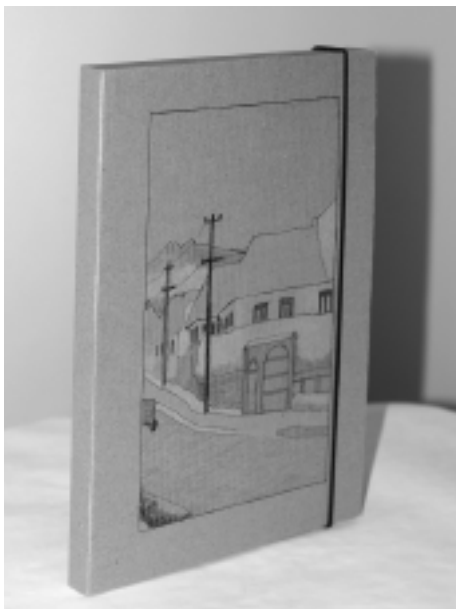
Tehát egy ördögi körrel van dolgunk, melyből a viszonylag gyenge érdekvédelemmel rendelkező civil szociális szolgáltatók nem tudnak önerőből kikerülni, egyre mélyebbre zuhannak a reménytelenségbe, rendre feladva az elmúlt 20 év eredményeit.

Civil szervezetek jogi tanácskérése világosan mutatja a hátrányos megkülönböztetést: a beérkező kérdések, panaszok és kérések nagy része a hátrányos megkülönböztetésükhöz kapcsolódik. A beérkezett kérdések alapján Gazi Adrienn összeállított egy listát azokról a szükségletekről, követelésekről, melyek képesek lennének biztosítani a civil szervezetek esélyegyenlőségét.

1. A civil szervezetek részvételének lehetőségei a többcélú kistérségi társulásokban; a finanszírozás felülvizsgálata a szektorsemlegesség elvének alapján.
2. A szektorsemlegesség követelményének érvényre juttatása a szociális jogi szabályozás, a finanszírozás és az ellenőrzés rendszerén.
3. A civil közfeladatot ellátó szociális szolgáltatást nyújtó szervezetek kiegyenlítő finanszírozásának rendszerszerű megtervezése
4. A jogalkalmazás anomáliáinak feltárása és a jogalkalmazási gyakorlatok egységesítése: a regionálisan eltérő jogalkalmazási gyakorlatok megszüntetésének lehetőségei; az egységes jogalkalmazás eszközeinek megteremtése
5. A szociális szabályozás és a költségvetési finanszírozás civil fenntartókat érintő egyes kérdései az engedélyeztetés, a működtetés, finanszírozás és az ellenőrzés terén:
  - A tulajdonviszonyok feltételhez kötése bentlakásos intézmény indításánál (188/1999. (XII. 16.) Korm. rend. 4.§(7) bek);
  - A tartalékalap képzés kötelezettsége (188/1999. (XII. 16.) Korm. rendelet 15/A. § (1) a) pont);
  - Többletelvárások az igazolások terén: a köztartozás hiányának igazolása, a felelősségbiztosítás meglétének igazolása csak velük szemben elvárás (188/1999. (XII. 16.) Korm. rend. 3.§ (3) bek).
  - A normatív állami támogatás igénylésének szabályai gyökeresen eltérnek az önkormányzati fenntartókra vonatkozó szabályoktól a civil szolgáltatók hátrányára (188/1999. (XII. 16.) Korm. rend. 21.§–22.§.
  - A jogszabályok lehetővé teszik a normatíva késedelmes folyósítását, az önkormányzati fenntartók esetében a finanszírozás automatikusan történik.

- A civil fenntartók, szemben az önkormányzati, egyházi és kistérségi fenntartókkal, a közfeladat ellátáshoz az alap normatíva támogatáson túl semmilyen kiegészítő támogatásra nem jogosultak.
  - A szociális törvény kötelezettséget támaszt a civil fenntartókkal szemben: kötelesek közalkalmazotti viszonyban megfelelően foglalkoztatni a szakembereket, de az ehhez szükséges finanszírozási rendszer teljességgel hiányzik (lásd. bérpótlék emelése, kompenzáció nem terjed ki a civil fenntartókra, csak a kötelezettség). Az önkormányzatok esetében az ellenőrzésnek hivatalosan közzétett protokollja van, a civil szervezeteknél nincs nyilvánosan elérhető ellenőrzési szempontsor. A civil szervezetekre is vonatkozó egységes ellenőrzési szempontrendszer kidolgozásának és nyilvánosságra hozatalának garanciális jelentősége van a jogbiztonság szempontjából. Az ellenőrzési gyakorlatok országos szinten való egységesítése. A térítési díj megállapítása szabályainak felülvizsgálata.
6. A szociális ellátás finanszírozási rendszerének átalakítása, mennyiségi mutatókra épülő normatív támogatási forma mellett vagy helyett az ellátott szükségleteit és a minőségi feladatellátást középpontba helyező rendszer bevezetése.

5. Az akadálymentesítés és az egyenlő esélyű hozzáférhetőség a jogász szemével

Gazsi Adrienn

Az Egyenlő bánásmód törvény (Ebktv.) kifejezetten nem rendelkezik az akadálymentesítési kötelezettségről mint az egyenlő bánásmód követelményének részmozzanatáról, azonban az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület (a továbbiakban: „EB TT”) **A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény** és az Ebktv. szabályanyagának egymásra vetítésével állásfoglalásában rámutatott, hogy **A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: Fot.)** szerinti akadálymentesítési ill. az egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésére irányuló kötelezettség elmulasztása az Ebktv. alapján közvetlen diszkriminációt megvalósító tényállás¹ Az EB TT másik, akadálymentesítésről szóló állásfoglalásra részletezi a diszkriminációért való felelősség alóli kimentési okokat.²

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény már differenciáltabb szabályozást ad: megkülönbözteti az akadálymentességet és az egyenlő esélyű hozzáférés fogalmát.

Az *akadálymentesség* az épített környezeti feltételekre vonatkozó követelmény. A fogalom pontos meghatározását a Fot. **Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Éptv.)** 2. §-ának 1. pontjára utalja. Ez utóbbi jogszabály definíciója szerint akadálymentes az épített környezet akkor, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük. Az Éptv. felhatalmazása alapján megalkotott országos településrendezési és építési követelményekről szóló jogszabály (közismert nevén: OTÉK³) is átveszi ezt az akadálymentesítési koncepciót.

Az *egyenlő esélyű hozzáférés* fogalmát a Fot. csak a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében definiálja (4. § h)):

„Egyenlő esélyű hozzáférés: a közszolgáltatás egyenlő eséllyel hozzáférhető akkor, ha igénybevétele – az igénybe vevő állapotának megfelelő önállósággal – mindenki, különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára akadálymentes, kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető; továbbá az az épület, amelyben a közszolgáltatást nyújtják, mindenki számára megközelíthető, a nyilvánosság számára nyitva álló része bejárható, vészhelyzetben biztonsággal elhagyható, valamint az épületben a tárgyak, berendezések mindenki számára rendeltetésszerűen használhatók és a szolgáltatások egyformán igénybe vehetők.”

¹ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 1/2008. (I. 23.) TT. sz. állásfoglalása az akadálymentesítési kötelezettségről. Megjegyezzük, hogy az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület állásfoglalása nem kötelező erejű jogforrás, azonban az Egyenlő Bánásmód Hatóság joggyakorlatában irányadónak minősül, ezért a jogértelmezés szempontjából feltétlen figyelembe veendő.

² Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 10.007/3/2006. TT. sz. állásfoglalása az akadálymentesítési kötelezettségről.

³ 253/1997. (XII.20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről

A Fot. ezeken kívül a fogyatékos embereket megillető egyes jogok és az esélyegyenlőség egyes célterületeinek tekintetében speciális szabályokat határoz meg az akadálymentesség ill. a hozzáférhetőség megteremtésével, valamint az erre vonatkozó határidőkkel kapcsolatban. Ezekkel a szabályokkal az a fő probléma, hogy nélkülöznek mindenféle szankciót, vagyis a Fot. alapján semmiféle jogi eszközzel nem kényszeríthetők ki. Az EB TT idézett állásfoglalásai teremtették meg a hidat a Fot. idézett rendelkezéseit az esélyegyenlőségi joggal, amelynek következtében szankciókat rendeltek a Fot. fenti előírásainak be nem tartásához (természetesen más jogterületeken is akadnak szankciók ezekkel a rendelkezésekkel kapcsolatban – pl. építésügyi előírásokban).

A szabályanyag azonban messze így sem tökéletes, a következő szempontok miatt. A Fot. és az Ebktv. kapcsolatrendszerét nem jogszabály, hanem egy jogi kötőerővel nem rendelkező dokumentum, az EB TT állásfoglalása határozza meg. Igaz, hogy ezeket az állásfoglalásokat az EBH az esetgyakorlatban követi, de korántsem biztos, hogy egy – akár az EBH határozatait felülvizsgáló, akár külön eljárásban eljáró – bíróság is irányadónak tekintene egy ilyen dokumentumot. Súlyos jogalkotói mulasztás, hogy az akadálymentesítési kötelezettség és elmulasztásának jogkövetkezményei az Ebktv.-ből teljesen kimaradtak. Ezúton is **javasoljuk, hogy a két jogszabály kapcsolatára jogszabályi rendelkezés utaljon az EB TT állásfoglalásainak megfelelő tartalommal.**

Ha abból indulunk ki, hogy az EB TT állásfoglalása alapján mégis összekapcsolódnak a Fot.-beli kötelezettségek és az Ebktv.-beli jogkövetkezmények, akkor sem lehetünk elégedettek. Látható ugyanis, hogy a Fot. (valamint az Éptv.) akadálymentességi, hozzáférhetőségi koncepciója alapvetően a fizikai környezet kisebb-nagyobb adaptációjára valamint részben az információáramlás és a kommunikáció akadálymentesítésére irányul. Az EB TT az akadálymentesítésről szóló első állásfoglalásában ugyan megjegyzi, hogy „az akadálymentesség fogalmát tehát szélesen kell értelmezni, és az semmiképpen nem korlátozható az épületek akadálymentesítésére”⁴ – ámde ezt a fogalom tartalmát egyáltalán nem, még példálódzóan sem részletezi. A fogyatékos személyek – különösen az értelmi fogyatékos, autista személyek – társadalmi részvételét azonban nem csupán ilyen természetű akadályok nehezítik meg, lehetetlenítik el. Lehetséges, hogy a fogyatékos személy egy adott intézmény (munkahely, iskola, kórház stb.) munkaszervezési, szak személyzeti vagy más, nem a fizikai ill. kommunikációs közeg nehézségeiben álló hiányossága miatt jut hátrányba másokhoz képest az intézménnyel való jogviszony létesítése, fenntartása vagy megszüntetése kapcsán. Az akadály ill. annak elhárítására való kötelezettség ennél fogva sokkal szélesebb értelmezést kell, hogy kapjon a jogszabályokban. Erre a kiterjesztő értelmezésre a magyar jogalkotót és jogalkalmazót ma már nemzetközi ill. európai jogforrások is kötelezik. Az ezekben a jogforrásokban szereplő fogalom az „ésszerű alkalmazkodási kötelezettség”, amely szerint a kötelezettnek minden, bármely természetű módosítást, átalakítást meg kell tennie, mely biztosítja a fogyatékos személy számára a kötelezettel létesíthető, adott jogviszonyban való részvételt, amennyiben ez nem jelent a kötelezett számára indokolatlan, aránytalan terhet. Az ésszerű alkalmazkodás kötelezettségének az uniós Keretirányelv alapján a foglalkoz-

⁴ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 10.007/3/2006. TT. sz. állásfoglalása az akadálymentesítési kötelezettségről

atás terén, az ENSZ Konvenciója alapján pedig számos más területen (női jogok, otthon és a család védelme, oktatás, egészségügy, munkavállalás, megfelelő életszínvonal és szociális védelem, politikai életben és a közéletben való részvétel stb.) is meg kell felelni. Ennek ellenére az ésszerű alkalmazkodás fogalmi meghatározása, illetve az ezirányú kötelezettségek egyéb formában való meghatározása a magyar jogszabályokban még nem jelenik meg. **Javasoljuk, hogy a magyar jogalkotó pótolja nemzetközi és európai jogi mulasztásait az ésszerű alkalmazkodási kötelezettség magyar jogba való megfelelő átültetése terén.**

A strasbourgi Emberi Jogi Bíróság az ésszerű alkalmazkodási kötelezettség terjedelmének meghatározásával kapcsolatban még tovább megy. Nem kifejezetten akadálymentesítéshez kapcsolódik, de analógia útján alkalmazható a magyar állam jogalkotási mulasztására a *Strasbourggi Emberi Jogi Bíróság* által a *Thlimmenos-ügyben* hozott ítélet.⁵ Az alperes államot elmarasztaló ítélet szerint Görögország – egyebek mellett – megsértette az Európai Emberi Jogi Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény⁶) 14. cikkét, mely szerint:

„A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

A Bíróság e cikk értelmezése során érvelésében alapelvszerűen kimondta:

„A Bizottság úgy találta, hogy a 14. cikk alkalmazható, mivel a tények alapján az ügy a 9. cikk hatálya alá esett, és a kérdéses esetben – álláspontja szerint – abban a cikkben meghatározott jogok sérelme következett be. A Bizottság továbbá azzal érvelt, hogy az Egyezményben foglalt jogok diszkriminációmentes élvezetéhez való jogot az állam nemcsak akkor sérti meg, ha különbözőképpen bánik összehasonlítható helyzetben ('analogous situation') lévő személyekkel anélkül, hogy objektív és ésszerű módon igazolná a különbségtételt ('without providing an objective and reasonable justification'), hanem akkor is, amikor objektív és ésszerű igazolás nélkül nem kezel különbözően olyan személyeket, akik különböző helyzetben vannak.”

Semmi újat nem mond tulajdonképpen ez az alapelv az igazságosság majdnem 2500 éves arisztotelészi felfogásához képest, mely szerint akkor járunk el igazságosan, ha a hasonlókat hasonlóképpen, a különbözőket pedig különbözőképpen kezeljük. Ha jól megfontoljuk az Egyezmény Bíróság által adott (autentikus) értelmezését, akkor az akadálymentesítéssel járó jogalkotási kötelezettségekre is találunk benne üzenetet. A speciális helyzetben lévő, a munkavállalás és a társadalmi részvétel egyéb aspektusainak szempontjából hátrányos helyzetből induló személyek számára a diszkriminációmentes bánásmód akkor valósulna meg, ha a speciális igényeikhez való alkalmazkodás is megtörténne. Az alkalmazkodás korlátait a Strasbourgi Bíróság – a Keretirányelvhez és a Konvencióhoz hasonlóan – az ésszerűség és az objektivitás mércéje alapján állítja.

⁵ Thlimmenos v. Greece, ECHR, Application no. 34369/97, 6 April 2000.

⁶ Magyarországon ratifikálta az 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzékony kihirdetéséről

Megjegyezzük, hogy az Egyezményben megfogalmazott diszkriminációtílalom csak az Egyezményben foglalt jogok egyenlő élvezetének tekintetében érvényes. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nagy tekintélyű emberi jogi bíróság gyakorlatában megjelent alapelv ne lenne figyelembe veendő a részes államok jogalkotásában és jogalkalmazásában esetleg más jogok, az esélyegyenlőség más célterületeinek tekintetében is.

Nem szólva most a magyar állam ezzel kapcsolatos nemzetközi jogi és európai jogi felelősségéről és ennek lehetséges következményeiről⁷, elsősorban a fogyatékossgal élő emberekkel szemben elkövetett mulasztást szeretnénk most hangsúlyozni. A jogvédő szervezetek figyelmét pedig azokra a jogérvényesítési utakra kívánjuk ráirányítani, amelyekkel a magyar állammal mint jogalkotóval szemben ill. a magyar állami jogalkalmazó szervek megkerülésével, közvetlenül nemzetközi fórumokhoz fordulva élhetnek (a Strasbourg-i Emberi Jogi Bíróság, a luxemburgi Európai Bíróság, a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (ENSZ) –, európai ombudsman stb.) az ésszerű alkalmazkodás megvalósítása érdekében.

⁷ Az Európai Bizottság a MEMO 08/68 sz. indokolt véleményében jelezte, hogy szerződészegési eljárást kíván indítani a Magyar Köztársaság ellen – többek között – a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének átültetésének hiánya miatt, amennyiben a magyar jogalkotó nem orvosolja a hibát.

6. Az ENSZ Egyezményről röviden

Gruiz Katalin

Az ENSZ Közgyűlése 2006. december 16-án fogadta el a „Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény”-t, melynek legfontosabb elemei a törvény előtti egyenlőség és az önálló döntéshozatalhoz való jog, mely fogyatékossg-típustól függetlenül vonatkozik mindenkire, az értelmi fogyatékos és mentálisan beteg személyre egyaránt.

Ez a paradigmaváltás, mely az értelmi fogyatékosok jogait és velük való bánásmódot gyökereiben változtatja majd meg, olyan fontos elveket is magába foglal, mint a korlátozás helyett a megfelelő mennyiségű és minőségű segítség megadása, a támogatott döntéshozatal és a támogatott önálló élet.

A korlátok és korlátozások száma végtelen az értelmi fogyatékos ember esetében, korlátoz a jog, a rendeletek, a hatóságok, a hivatal, a szolgáltató, ez egészségügyi ellátó rendszer, az iskola-rendszer, a vonatkozó szakmák szakemberei (gyógy-pedagógia, szociális szolgáltatás, segítés), korlátoz a család és korlátozza saját magát a fogyatékos ember. A fogyatékos ember szempontjából nincs nagy különbség aszerint, hogy a törvény vagy a gyakorlat korlátozza-e, – a végeredmény ugyanaz: a fogyatékos ember életminősége, lehetőségei sokkal rosszabbak még az átlagosénál is.

A hosszú távú következményekkel járó új jogi alapok (ENSZ Egyezmény), a magyar jogi háttér megújulását és új gyakorlatot követelnek az élet minden területén. Az alternatív szociális szolgáltatók irányvonalát, etikáját mindig is sértette, és lehetőségeit gúzsba kötötte a mai napig uralkodó, jog által is alátámasztott régi szemlélet, mely a jogon kívül a tradicionális egészségügyi, oktatási és szociális ellátó rendszerben valamint a családok nagy részében bemerevedve uralkodik, és az értelmi fogyatékos embert értéktelen és döntésképtelen egyénként kezeli (le). Ehhez járul egy további ellentmondás: annak ellenére, hogy a fogyatékosok létezését kizárólag problémaként éli meg, ezt a helyzetet mégis minden módon konzerválni igyekezik, elsősorban a fogyatékos ember kárára.

A fogyatékos embert a magyar állam megfosztja legalapvetőbb emberi jogaitól, kezdve az élethez való joggal, a munkához, saját élethez, saját családhoz, önálló döntéshez való jogokon keresztül a vélemény-nyilvánításig, a vagyonhoz vagy a szavazáshoz való jogokig.

Az állam és a jog nincs egyedül a sérült emberek tarthatatlan helyzetének konzerválásában. A családok egy része mindenáron igyekezik megóvni sérült gyermekét, hozzátartozóját, az el nem fogadó környezettől, ezért izolálja: helyette dönt, helyette intéz, bezárja a lakásba, nem teszi ki a környezet atrocitásainak. Emiatt a fogyatékos ember nem tapasztal, nem tanulja meg, hogyan kell megvédenie magát, nem kerül döntési helyzetbe, ettől valóban fogyatékos lesz. Tipikus ördögi kör. Sok szülő azt hiszi, hogy értelmi fogyatékos gyermekét elég szeretni és óvni; saját akarattal rendelkező önálló személyként

ritkán tekintenek a szülők fogyatékos gyermekükre (ha nem fogyatékos, akkor is gyakori ez az attitűd, a fogyatékosoknál pedig még szembetűnőbb). Az értelmi fogyatékos személyt illető vagyonról és családi jogokról a család szinte mindig a sérült személy jogainak figyelembe vétele nélkül dönt. A családok másik része még ma is úgy gondolja, hogy a fogyatékos gyermek (személy) ellátása az állam dolga, így egy állami intézetre bízva hozzátartozója sorsát, tehát eleve izolált környezetbe helyezi, anélkül hogy ez megnyugtatóan párosulna a védelemmel: ezáltal az értelmi fogyatékos ember a nagytársadalom helyett egy kisebb közösségnek lesz kitéve, ami lehet jobb, de lehet rosszabb is, mint az egész.

A tiltások és korlátozások oka az attól való félelem, hogy a sérült ember rosszul dönt, veszélybe sodorja magát, családját, vagyonát, rosszul választ partnert, barátot, tevékenységet, lakóhelyet, életmódot és így tovább. Tehát csupa olyan veszélytől való megóvás szándéka vezérli a tiltókat, melynek minden ember, ha fogyatékos, ha nem, ki van téve, és amely kockázatok csökkentése tanítással, gyakorlással és a családi és társadalmi közeg pozitív irányú megváltoztatásával elérhető lenne. A sérültek korlátozása, mint a korlátozások általában, rövidtávon, az energia-befektetést sajnáló bürokrata számára egyszerűbbnek, olcsóbbnak és talán biztosabbnak minősül, de a személy számára egy élethetetlen életet, jogfosztottságot eredményez és egyáltalán nem jelent biztonságot, sokkal inkább egy, a társadalmi kontroll hiányával jellemezhető korlátozott méretű körnek való kiszolgáltatottságot (gyámhivatalnak, hivatásos gondnoknak, intézeti személyzetnek, stb.).

A régi szemléletű „fogyatékos” státusz konzerválása sok családnak, különösen az egyedül maradt szülők számára lehet fontos, így áldozatszerepük még egyértelműbbnek és igazabbnak tűnhet egy külső fél számára. A szakember, aki szintén hajlamos egy-egy fogyatékos ember fejlődését, sikereit, bizonyos mértékű önállósodását kizárólag saját érdemének tekinteni, egzisztenciális problémaként éli meg a fogyatékos ember saját lábára állását. Ha a fogyatékos embert nem tanítják, nem motiválják, nem erőltetik az önellátás, önállóság, önálló döntéshozatal és saját élet irányába, ő egyedül ritkán képes megindulni a saját útján, nincs meg hozzá a tudása, a gyakorlata, a kreativitása, nem ismeri a célt, fél, neki is egyszerűbb lemondania a bizonytalan saját jövőről, az energiaigényes döntésekről, a kockázatos változtatásokról.

2007. február 14-én kilenc európai állam aláírt egy dekrétumot arról, hogy egy „szociálisabb Európát” szükséges kialakítani, olyan kliensközpontú, a kliensek igényeit, érdekeit és jogait figyelembevevő új típusú szociális szolgáltatásokkal, melyek a normalizáción és integráción alapulnak, figyelembe veszik és segítik a fogyatékosok alapvető emberi jogait, másokkal való egyenlőségét, önálló döntéshozatalát, foglalkoztatását, önálló életét, önérvényesítéssel, vélemény-nyilvánítással és érdekvédelemmel.

Ezektől az új típusú, kliensközpontú, egyénre szabott, korlátozás helyett segítséget nyújtó szolgáltatásoktól és a szolgáltatást nyújtó szervezetektől várhatjuk a szakmai helyzet megváltozását. Természetesen ez önmagában nem elegendő, szükséges az ezt támogató jogi háttér, a jogi keret megteremtése, valamint a család és a fogyatékos ember felkészítése az új helyzetre.

Az ENSZ egyezményben deklarált egyes jogok tárgyalásmódja

A következő fejezetben a családban élő fogyatékos gyermek, fiatal, majd felnőtt szempontjából vizsgálom a jogok érvényesülését, illetve a nem érvényesülés okait, egyúttal megvizsgálva azt, hogy az említett jogok hogyan érvényesülhetnének, milyen változásokat igényelnek a szakemberek, a hivatalok, a törvények vagy a család szintjén. Igyekszem tisztázni, hogy mik az elsődleges korlátozó tényezők és kik a szereplők: mennyiben korlátoz a család, a szűkebb és tágabb közösség vagy a törvény és hogy véleményem szerint hogyan lehetne ezeket az akadályozó elemeket kiiktatni a gyakorlatból és a fejekből. A nagy átlagot veszem alapul, ami alól természetes mind a család, mind a szakemberek oldaláról vannak kivételek, hiszen az ENSZ Egyezményben lefektetett elvek nem új keletűek: a modern szociális ellátás és szolgáltatások, például a magyarországi civil szervezetek nagy része, így a Down Alapítvány elvei és tevékenysége már ezen elvek mentén teremtődött meg az elmúlt 20 évben.

6.1. A fogyatékos személyek önálló életvitelre vonatkozó jogai

Követelmény az ENSZ Egyezmény szerint

A fogyatékos emberekre úgy kell tekinteni, mint bármely más emberre. Joguk van dönteni saját életükről. Ehhez általában segítségre van szükségük.

Helyzetelemzés

A fogyatékos személyek önálló életvitelre vonatkozó jogait nemcsak az állami intézményrendszer, de sokszor a család sem tartja tiszteletben.

Pedig a sérült fiatalok életében is eljön az idő, amikor az élet természetes folyása szerint elszakadnának családjuktól, szüleiktől, testvéreiktől és elindulnának a maguk életútján a maguk személyisége, tehetsége, képzettsége, társasága által megszabott úton. Ez mind a sérült fiatal, mind a szülő oldaláról nézve előnyös folyamat, de természetesen szakemberek segítségét igényli: a szülő bizonyos mértékben felszabadul a fizikai, lelki, felelősségbeli többlettehertől, a fiatal előtt pedig egy új világ tárul fel, a fiatalok és felnőttek világa, saját ötleteinek, vágyainak megvalósulása, saját barátok, saját munka, lakás vagy szoba, saját kereset, amit arra költhet, amire szeretné. Ez a lehetőség hihetetlen fejlődést gerjeszt, önmagát túlszárnyalva, kreatívan kezdi építeni életét. Ugyanakkor leszakad szüleiről, akik ugyanis hamarosan végleg elhagyják.

Magyarországon a szülők hagyományosan feleslegesen túlpátolygatják, egyszersmind korlátozzák gyermekeiket. Mindent megkapnak, cserében le kell mondaniuk önmegvalósításukról. Ez sokszor lázadásban csap át. A fogyatékos fiataloknál még inkább igaz ez a szülők részéről, a lázadás viszont többnyire elmarad a fogyatékos gyermek oldaláról, ez még inkább engedi eltolódni a normális egyensúlyt a szülő–gyermek viszonyban. Fogyatékos gyermeküket sokan mesterségesen csecsemőszinten tartják, a szeretethez nem párosítanak elvárást. A nevelésben alig alkalmazzák az elvárást, a teljesítményre való

ösztönzést, pedig a fogyatékos gyermek és fiatal szívesen eleget tesz az elvárásoknak. Ha magas a mércse, azt is képesek megközelíteni, az elvárás tehát nagyon fontos nevelési eszköz lehetne a gyermekek esetében és fejlesztési lehetőség fiatal- és felnőttkorban.

A fogyatékos emberek önálló életvitelének másik nagy akadálya, hogy sokan még ma is állami otthonokban élnek, nem családban. Az intézmény hospitalizációt eredményez, nincs inger, nincs motiváló erő, nem alakulnak ki az önálló életvitelhez szükséges készségek (nem fogyatékosok intézeteiben sem).

Megoldások

A lehetséges megoldások demonstrálására a Down Alapítvány egy sor szolgáltatást és programot kínál és gyakorol évek óta, melyek célja és lényege az alábbi:

1. A családot alkalmassá tenni a gyermek eleresztésére, önállóságra nevelésére, elvárások támasztására, az önálló élet kialakításának segítésére, hogy képes legyen fogyatékos gyermekét fokozatosan egyre nagyobb önállóságra nevelni, folyamatosan motiválni, megbízni benne és elvárásokat támasztani. A legfontosabb területek: önellátás, kötelességtudat, feladattudat, koncentráció, odafigyelés, teljesítmény követelése a tanulás, a sport, a házimunka, stb. területén, segítség a konkrét ismeretek szerzésében: mosakodás, ruházkodás, háztartás, vásárlás, pénzkezelés, közlekedés, viselkedés az utcán, boltban buszon, stb.

2. A fogyatékos gyermeket alkalmassá tenni az önálló életre: ismeretek, gyakorlat, önbizalom. Megtanítani, majd hagyni, hogy gyakorolja. Ez egy lassú folyamat, több kockázattal és kárral járhat, mint nem fogyatékos gyermekeinknél.

3. A szűkebb és tágabb környezetet, közösségeket alkalmassá tenni a befogadásra, mert az önálló élet másik oldala a közeg, a társadalom különböző egységei. A protokollal rendelkező hivatalok és szolgáltatások lehetnek az elsők, akik befogadják, megtanulják jól ellátni, kiszolgálni az értelmi fogyatékos embereket, ilyenek az önkormányzati okmányirodák, a szociális osztályok, a gyámhivatalok, az orvosi rendelők, stb. Fontos területet jelentenek a veszélyeket elhárító vagy a bajban segítő szervezetek: a tűzoltók, a rendőrség, a mentők.

4. Az intézeti létet fel kell váltania egy normalizáción és integráción alapuló alternatív ellátórendszernek az élet minden területén: tanulás, szakmatanulás, önállósodás, segített önálló élet.

A Down Alapítvány programjai bizonyítják, hogy megfelelő felkészítés és előkészítést alkalmazva az értelmileg akadályozott fiataloknál is el lehet érni a nagyfokú önállóságot. A szülőktől való elszakadás igényének fellépését követően az önállóságra érett értelmi fogyatékosok kis segítséggel ki tudják alakítani életüket, megtanulnak dolgozni, pénz keresni, önálló háztartást vezetni, ügyet intézni, és dönteni.

Ehhez szükséges a sérült ember oktatása, fejlesztése, felkészítése, a család felkészítése, szemléletének kialakítása, és a környezet, a hivatalok, a szolgáltatók, az utca emberének felkészítése, informálása, a társadalom szemléletváltása.

A Down Alapítvány Sarokház programja komplex módon biztosítja értelmileg akadályozott fiatalok önálló életre nevelését, önálló életük színterének létrehozását (Sarokház), szakmatanulást, munkahelyteremtést és keresetet. A program a fiatalok 16 éves korában kezdődött, amikor az iskolából kikerülés problémája, a jövő kilátástalansága nyomasztotta a szülőket. A szülők számára tartott tréningen – a Down Alapítvány szakemberei segítségével – kialakult a család és a sérült ember számára optimális program, amely hosszútávon meg is valósult. A 12 évvel ezelőtt indult program első lépése a szakmatanulás volt, az általános iskolából kikerült fiatalok egy alapítványi szakképző iskolában integrált osztály-ként két szakmát sajátítottak el: szőnyegszövést és bőrművességet. A 12 főből 7 sikeresen vizsgázott. Akik nem vizsgáztak le, azok is elsajátították a szakma gyakorlati fogásait és mai napig is ebben a szakmában keresik kenyerüket. Érzékelve az értelmileg akadályozottak szakképzésének visszasságait, a nem megfelelő tanítási és vizsgáztatási módszereket szülők és szakemberek létrehozták a Szakképzési Társaság „Másképp Mester” tagozatát, mely a tanulásban akadályozottak szakképzését és vizsgáztatását hivatott előremozdítani.

Miközben a Sarokházi társaság a szakmák elsajátításán fáradozott, addig a Down Alapítvány vezetői megvalósították a közösen megtervezett Lakóotthont, a segített önálló élet színterét. A terv valóban közös volt, a szülők, a leendő lakók és az Alapítvány szakemberei együtt tervezték meg azt a reális alternatívát, amit meg is valósítottak, és amiben a fiatalok (ma már 28 évesen) élnek. A Lakóotthon egy családi házban valósult meg, először csak beszoktatás jelleggel működött, ekkor az önállóság alapjainak megteremtése (önellátás, önálló élet önálló lakásban, háztartási ismeretek) és a szülőktől való elszakadás volt a cél. Meglepő módon a 18 év körüli fiatalok teljesen érettek és készek voltak a szülőktől való elszakadásra és az önálló élet megteremtésére. Nagyon motiváltak is voltak, így a tanulás is könnyen ment. Nem úgy a szülők. A szülők minden alkalmat megragadtak, hogy gyermekeiket választás elé állítsák, és gyermeküktől megerősítést kapjon az az elvárásuk, hogy gyermeküknek „otthon jobb”. Ezzel komolyan veszélyeztették a program sikerét. Újabb szülői tréningek következtek, de a szülők csak részben voltak meggyőzhetőek, a mai napig előfordul, hogy akadályozzák felnőtt gyermekük önállósodását, felelősségteljes önálló döntéseit. Kívülről szólnak bele, tiltanak, korlátoznak, érzelmileg zsarolnak. Ez olyan váratlan fordulat volt a programban, amit az Alapítvány szakemberei nem tudtak tökéletesen megoldani.

Megvalósultak a Sarokház lakóotthon tárgyi feltételei, a lakók saját elképzelésük szerint berendezkedtek, egyedül vagy kettesével, a maguk választotta berendezéssel. Megtanultak háztartást vezetni, befejezték az iskolát és szembesültek a következő problémával. Munka kéne és kereset, hogy megfelelő színvonalon élhessenek és ne legyenek többé a szüleikre szorulva. Az Alapítvány közben már nagy erővel folytatta foglalkoztatási

programját, mely a lakóotthonok stabilizálását és a segített önálló élet hosszútávú fenntartását biztosíthatja. A folytonosan változó jogi és rendeleti háttér figyelembe vételével különböző típusú foglalkoztatás fajtákat és munkahelyeket hozott létre, ez a Sarokháziak sorsát szerencsésen befolyásolta. Korábban egy célszervezetben, ma intézményen belüli foglalkoztatásban vesznek részt, értelmes munkát végeznek, eladható termékeket állítanak elő, így bőrtárgyakat és ékszereket.

Az önálló élet elindulásakor és a munkavállalással kapcsolatban azonnal felmerült a személyi dokumentumok hiánya és az igény a hivatali ügyintézésre. Nem volt mindenkinek személyi igazolványa, adószáma, adókártyája szinte senkinek sem, kiderült, hogy a fogyatékoságot igazoló dokumentumok is hiányosak, hogy további vizsgálatok kellenek az államilag támogatott munkavállaláshoz. Százával kellett intézni a munkanélküliségi bejelentkezést a munkaügyi hivatalhoz, a közgyógyellátásra jogosító igazolványt, az igazolást ingyenes tömegközlekedéshez, stb. Felmerült, hogy a szülők intézzék mindezt el, és készen hozzák a Lakóotthonba, de felmértük, hogy ez nemcsak teher a szülőknek (rengeteg munka és idő), de elveinkkel is ellentétes, nem fér össze a lakóotthoni önálló élet követelményeivel, úgyhogy elkezdtük felkészíteni a lakókat saját ügyeik intézésére. Állampolgári ismeretekkel kellett kezdeni, a személyi iratok megismerésével, az állam, a közigazgatás alapjainak elmagyarázásával, és befejezni a gyakorlati megvalósítás megtanításával. Mára már több száz önálló vagy segített önálló ügyintézés áll mögöttünk, és némi tapasztalat. Ezt külön fejezetben ismertetjük.

A Sarokháziak ma teljes életet élnek, van szakmájuk, munkájuk, keresetük, van saját otthonuk. Mindezt segítséggel oldják meg, a Down Alapítvány erre szakosodott szakembereinek közreműködésével. Döntéseiket maguk hozzák meg, ehhez is segítséget kapnak a szakemberektől. A szüleikkel további harcot vívnak jogaik és önállóságuk tiszteletben tartásáért. Szabad idejükben ki-ki sportol, zenél, táncol. Maguk intézik ügyeiket, fizetésük bankszámlára érkezik, és bankkártyával vásárolnak, mobiltelefonnal érintkeznek családjukkal, barátaikkal és segítőkkel, van komputerük, járatosak az Internet használatában, mint minden más fiatal. Saját ügyeiket segítő támogatásával vagy felkészítés után teljesen egyedül, személyesen intézik.

A Sarokház programból lehetőség van továbblépésre: egyik lakó saját lakásába költözött élettársával, ahol maguk vezetik a háztartást, dolgoznak, keresnek és gazdálkodnak, heti egy alkalommal kapnak segítséget az Alapítványtól az új dolgok, intéznievalók megtanulására. A SALSÁ Program (Saját Lakás, Saját Élet) ma már 3 pár és 4 egyedülálló személy részére működik a Down Alapítvány keretei között és számuk örvendetesen nő. Ezek az önálló otthonok nem „lakóotthonok”, a fogyatékos fiatalok vagy felnőttek egy tanulási szakasz után teljesen önálló életet folytatnak. A biztonságot a segítő bármikori elérhetősége, egy közeli intézmény és a rendszeresen (heti 1–5 alkalom) megjelenő segítő, akivel meg lehet beszélni a problémákat, megtanulni az intézési módot, először együtt, majd egyre kevesebb segítséggel elintézni az orvosi, a hivatali, banki vagy bonyolultabb vásárlási ügyeket és folyamatosan tanulni, pótolni a még hiányzó ismereteket.

Down Alapítvány SALSA programja: SAját Lakásban SAját élet a legönállóbbak ellátási formája. Az élet színtere saját lakás vagy bérlemény. Az értelmi fogyatékos lakók maguk fizetik a lakbért, a rezsit, a közös költséget. A maguk ízlése szerint rendezik be a lakást, ha szükséges, segítséggel. Az Alapítvány legújabb munkatársa egy lakberendező gyógypedagógus, aki felbecsülhetetlen segítség az önálló életet élő lakóknak. Kezdetben segítővel, később egyedül járnak a lakógyűlésre. Munkahelyük és keresetük van. Otthonról naponta eljárnak dolgozni, az Alapítvány védett munkahelyeinek egyikébe, más civil szervezetekhez vagy átlagos, külső munkahelyekre. Keresetükből maguk gazdálkodnak, bevételeiket és kiadásait tervezik, ruházkodásra, nyári programokra gyűttenek. Természetesen mindehhez segítséget kapnak, rendszeres oktatáson, tréningeken vagy személyes konzultációkon vehetnek részt. Még lazán kapcsolódnak valamelyik intézményhez, napközi otthonhoz vagy lakóotthonhoz, ahol felkészítették őket az önálló életre, vagy a kézműves műhelyhez, ahol dolgoznak. Ez a kötődés hosszútávon is megmaradhat, ez mind a sérült személynek, mind az őt segítő alapítványi munkatársaknak biztonságot jelent.

A szűkebb és tágabb környezetet, közösségeket is alkalmassá kell tenni az értelmi fogyatékos emberek befogadására. A tények és igények felmérése az első lépés, hiszen új dologról van szó, a fogyatékosok évtizedeken keresztül intézetekbe zárva, az átlagember számára nem látható módon éltek, mintha nem is léteztek volna. A Down Alapítvány „nyitott ajtók” rendezvényeivel, integrált és családi programokkal, látványműhely működtetésével, az intézmények környékén élő emberek, szomszédok bevonásával igyekszik megteremteni a kisebb-nagyobb befogadó közösségeket, környezetet. Fogyatékos fiatalokból képzett kézbesítők hordják a leveleket és hivatalos papírokat a hivatalokba.

6.2. Személyazonossági okmányok

Az ENSZ Egyezmény követelménye

Az értelmi fogyatékos embereknek alapvető joguk, hogy személyazonossági okmányokat szerezzenek be, tartsanak birtokukban és használjanak fel.

Helyzetelemzés

Tizenöt évvel ezelőtt még az volt szokásban, hogy nem adtak személyi igazolványt az értelmi fogyatékos személyeknek. Szülők és szakemberek fogtak össze, hogy ezt a célszerű és elengedhetetlen okmányt megkaphassák az érintettek. De még ma sincs mindenkinek személyi igazolványa. Ez akkor derül ki, amikor értelmi fogyatékos emberek az Alapítványtól kérnek segítséget lakás, elhelyezés, oktatás vagy munka ügyében. Az idősebb korosztály nagy része nem rendelkezik személyi azonosító iratokkal, adószámmal, stb.

Megoldások

A személyazonossági és egyéb személyhez kötött okmányok, igazolványok beszerzése központi helyet foglal el ebben a könyvben, hiszen a hivatali ügyintézés egyik legfontosabb célja ezeknek az iratoknak, okmányoknak a beszerzése. A beszerzéshez

természetesen hozzátartozik ezen okmányok céljának, szerepének ismerete, tehát az értelmi fogyatékos ember részéről az alapvető állampolgári ismeretek, maguknak az okmányoknak az ismerete, használatuk megtanulása és megtanítása, felkészítés a visszaélési lehetőségek kivédésére.

A sérült embert segítő szakembernek is tisztában kell lennie az ügyintézés módjával, a folytonosan változó és helyileg is eltérő ügyintézési módokkal. Az információ egy része elérhető a jogszabályokon és az önkormányzati okmányirodák internetes ismertetőin keresztül, de az információ nagy része még ma is szájhagyomány útján terjed, szakemberek és sorstársak próbálják megosztani egymással tapasztalatukat, hogy eligazodjanak a bürokrácia útvesztőjében, melyben már maguk a hivatalok is eltévedtek.

A személyazonossági okmányok mellett egy sor más irat, bizonyítvány, igazolvány, hivatalos határozat is hozzátartozik egy személy, egy állampolgár jogi, állampolgári létezéséhez, így születési anyakönyvi kivonat, személyi igazolvány, lakcímkártya, adóazonosító és adókártya, útlevél, közgyógyellátási igazolvány, orvosszakértői szakvélemények, határozatok, szociális ellátások és juttatások, járadékok, kedvezmények vagy ingyenes szolgáltatások igénybevételéhez szükséges igazolványok, hatósági bizonyítványok, szakértői vélemények és határozatok, stb.

A MAK Projekt elsősorban a hivatali ügyintézés segítségét célozza konkrét útmutatóival és tananyagaival, a személyi segítők, hozzátartozók és gondnokok számára készített segédanyagokkal és az értelmi fogyatékosok felkészítésében szerepet játszó egyszerű megfogalmazású tananyagokkal, melyeket mellékletként csatolunk a könyv törzsanyagához.

6.3. A munkához való jog

Az ENSZ Egyezmény követelménye

A fogyatékos embernek joga van dolgozni, más emberekkel együtt dolgozni. A munkába állást segíteni kell képzéssel, tanácsadással és munkahelyek, munkaalkalmak teremtésével.

Helyzetelemzés

A fogyatékos emberek közül ma csak elenyésző hányadnak van pénzkereső munkája. Akinek van, az is csak állami támogatással valósulhat meg, többnyire szegregált munkahelyeken. Pedig az önállóság alappillére a munka és a kereset. Akinél ez hiányzik, annál nehezen beszélhetünk teljes életről.

A munka is többoldalú követelményt támaszt: tudjon a fogyatékos ember dolgozni, és legyen munkája, munkahelye, keresete. A fogyatékos ember munkára előkészítése az oktatási rendszer feladata: szakmaorientáció, szakképzésben való részvétel. A családnak is szerepe van: ahol nincs a munkának becsülete, a munka felesleges rosszként van számon

tartva, ott nehéz a fogyatékos embernek megmagyarázni ennek az ellenkezőjét. A munkahely és kereset biztosítása széles kör együttműködését feltételezi. A kereset felhasználásának terve összekapcsolódik az önálló élet tervezésével. Az alap az, hogy törvényileg biztosítva legyen a munkához való jog. Ma Magyarországon ennek az ellenkezője igaz. A magyar jog kizárja a gondnokság alatt álló embereket a munkavállalás jogából. Ezen okvetlenül változtatni kell.

Az értelmi fogyatékos emberek nagy része számos, a munkavégzéshez szükséges jó képességgel rendelkezik: kitartóak, monotonia tűrésük nagy, becsületesek, igyekeznek jól dolgozni, szívesen elvégeznek mások által megvetett munkákat is. Kiszolgálónak, eladónak, konyhai munkásnak, takarítónak, raktári munkásnak, kertésznek, idősgondozónak alkalmasak, mindenféle kézműves munkára jól megtaníthatóak, így szövés, bőrművesség, egyszerű ékszerek készítése, papírmunkák, könyvkötészet, gyertyaöntés, képeslap és csomagolóanyag készítés, kézbesítés. Az iratmásolás, iratmegsemmisítés, pénzmegegyezés ideális szakmák a számukra.

A munka és az önálló élet kölcsönösen feltételezik egymást: a munkát a sérült személy képességeitől függően kell megválasztani, és mint mindenki másnál komolyan venni, a kereset felett pedig a sérült embernek kell rendelkeznie. Ma gyakori, hogy a szülő vagy a gondnok természetesnek veszi, hogy elveszi és a maga szája íze szerint gazdálkodik sérült gondnokoltja, családtagja pénzével.

Megoldások

A Down Alapítvány foglalkoztatással kapcsolatos modellje a foglalkoztatást megelőző oktatást és a foglalkoztatás következményeképpen megvalósítható önálló életet integráltan kezeli:

1. Oktatási szakasz: pályaorientáció, munkaképességi és -alkalmassági tesztelés, szegregált és integrált szakképzésben való részvétel segítségével, gondozó biztosításával és iskolán kívüli korrepetálással, esti képzésben, beszámoltató képzésben való részvétel feltételének megteremtése, szakmai gyakorlóhelyek létrehozása.

2. Foglalkoztatási szakasz: lehetőséget biztosít a munkafolyamatok kipróbálására, intézményen belüli rehabilitációs foglalkoztatást folytat intézményeiben, munkára felkészítő foglalkoztatást folytat kézműves műhelyeiben, bevonja a klienseket az intézmények fenntartási munkáiba (kézbesítés, iratmásolás, takarítás, karbantartás, kertészkedés, szállítás, stb.), támogatott foglalkoztatást folytat, ami azt jelenti, hogy a felkészített kliensek számára képességeinek megfelelő külső munkahelyet keres és mindaddig segíti, kíséri a külső munkahelyre integrált személyt, amíg az biztonsággal megállja ott a helyét. Csoportok munkahelyi integrációja is egy újszerű megoldás, melynek lényege, hogy egy funkcionálisan összeállt csoport (brigád) dolgozik együtt, melynek tagjai között nem értelmi fogyatékosok is vannak.

3. Önálló élet szakasz: a kereset felhasználása segített önálló élet kialakításához, saját gazdálkodás megtanulása, saját igények szerinti élet kialakítása.

6.4. Önálló döntéshozatalhoz való jog és a gondnokság rendszere Magyarországon

Az ENSZ Egyezmény követelménye

A fogyatékos személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a cselekvőképesség. Az értelmi fogyatékos emberre ne lehessen kimondani, hogy cselekvőképtelen.

Helyzetelemzés

Az értelmi fogyatékosok gondnokságával foglalkozó magyar törvény sem elvileg sem a gyakorlatban nem felel meg az emberi normáknak, és az ENSZ egyezmény előírásainak, ellentétes azokkal, sérti azokat. A gondnoksággal kapcsolatos törvény megváltoztatása egy sor más törvényre is kihatással lesz, komoly harmonizációra lesz szükség, hogy a gondnoki rendszer által elvett jogokat a fogyatékos személyek visszakaphassák.

A gondnoki rendszer működtetése során a fogyatékos embert egyáltalán nem kérdezik meg, nem veszik figyelembe. A feje fölött zajlanak a döntések, tőle függetlenül. Aki kizáró gondnokság alatt van, az nem vállalhat munkát, nem házasodhat, nem intézheti ügyeit önállóan. Bizonyos esetekben a gondnok által adott meghatalmazás birtokában személyi segítővel intézheti ügyeit a gondnokság alatt álló értelmi fogyatékos személy, de ez sem jellemző a gyakorlatban. Így az önállóságra nevelés, a segített önálló élet megvalósítása csorbát szenved, sőt lehetetlenné válik. A gyakorlatban nem alkalmazzák az alkalmi gondnokság és az ügygondnokság rendszerét, ha ilyet kér egy értelmi fogyatékos személy, máris berántják a kizáró gondnokság alá helyezési procedúrába.

Ma Magyarországon a fogyatékos személyeket a gondnoki rendszeren keresztül magatehetetlen, önállóságra képtelen személyekké teszik. Nélkülük döntenek róluk, életükről, lakóhelyükről, teljesen jogfosztottá teszik őket: a gondnokság alatt álló személyek nem dönthetnek saját életükről, nem kérdezik meg őket, hogy akarnak-e intézetben élni, vidéki, isten háta mögötti szociális intézetekbe költözni Budapestről. Kizárják őket a munkavállalásból, nem kérdezik meg, hogy kivel szeretnének együtt élni, egyedül-e, társakkal-e, élettárssal-e, szüleikkel-e? Mindez nem lehet az ő döntésük. Gyakoriatk a visszaélések, a gondnokolt vagyonával kapcsolatos törvénytelenések.

Megoldások

Remélhetőleg mindezt megoldja az új gondnoki törvény, mely az ENSZ egyezmény jegyében a gondnoki rendszert gondoskodó rendszerre alakítja át, ami korlátozás helyett a szociális gondoskodást engedi érvényre jutni. Természetesen az új követelményeknek nem lehet pusztán jogi apparátussal eleget tenni, a törvényhozóknak és jogalkalmazóknak meg kell osztoznuk a feladatokon a szociális munkásokkal és szoros együttműködésben kell létrehozni és fenntartani a szabad döntéshozatalt egy felelős, szociálisan segített és védett helyzettel.

A Down Alapítványban intenzív munka folyik a támogatott döntéselőkészítés és döntéshozatal, az önállóság, önérvényesítés, önképviselő területén. Ennek a munkának a része a MAK Projekt, a mentálisan akadálymentes hivatali ügyintézés és szolgáltatás gyakorlatának kidolgozására és bemutatására.

A segített önálló élet tanítással, erre vonatkozó elvárással a szülők és nevelők részéről nagyban előkészíthető. A fiatal értelmi fogyatékosokban mindenki máshoz hasonlóan megjelenik a saját élet kialakításának vágya, a társkeresés, a fészekrakás szinte ösztönös vágya. Ezekre a személyből kiinduló vágyakra és kezdetben gyenge kezdeményezésekre lehet építeni az önálló életet. Az önálló élet gyakorlása tapasztalathoz juttatja a sérült embereket, így szinte magától elindul egy fejlődési folyamat. A személyiségtől, a szociális adaptációs képességektől és igényektől függően az értelmi fogyatékos emberek nagy része eljuthat az önállóan éléshez szükséges képességek és készségek megszerzéséhez. Ma Magyarországon még kevésbé jellemző, hogy értelmi fogyatékos emberek saját háztartásban éljenek, saját családot alapítsanak, de azokban az államokban, melyek előttünk járnak ezen a területen, példák százain nyert bizonyítást, hogy az önálló élet kisebb-nagyobb segítséggel reális megoldás. A Down Alapítvány kliensei közül is kikerültek már önálló életet élő párok, akik minimális segítséggel vezetik életüket, dolgoznak, gazdálkodnak.

Az önállóság fejlesztése mellett alapvető követelmény az önálló döntéshozatalhoz a sérült ember tudatosságának kialakítása, hogy önmagával, jogaival, társaival és azok jogaival tisztában legyenek. Megfelelően szabad, támogatott és a külvilággal interakció megengedő környezetben szinte magától is kialakul az értelmi fogyatékosokban is saját személyükről alkotott kép, az önértékelés, az önérdekek felismerése és azok érvényesítésének igénye. A megvalósítás módját tekintve általában segítségre szorulnak, de köztük is vannak olyan adottságú személyek, akikből a képviselő, a politikus, szószóló válik.

A Down Alapítvány Andor utcai lakóotthonának önkéntes szószólója, folyamatosan jegyzi társai problémáit, a lakás hiányosságait, a javítanivalókat, az átrendezési terveket, az étrenddel, a takarítással, a szabadidős programokkal kapcsolatos javaslatokat, és amikor erre mód van, pl. a lakóotthoni fórumon, vagy a „nagyfőnökkel” való szervezett vagy véletlen találkozások alkalmával, előveszi jegyzeteit, tervrajzait, listáit és intézkedik, javasol, kérdez, egyeztet.

A szociális munka egyik fő célja az értelmi fogyatékos emberek önállóságának és döntésképeségének fejlesztése, kialakítása. A lassú, aprólékos munka és szoros együttműködés a segítő és a sérült személy között, általában meghozza a gyümölcsét. De ez az elért eredmény, a megalapozott és a gyakorlatban is kialakított képesség az önállóságra és az önálló döntéshozatalra általában kihasználatlan marad, elsősorban a gondnoki rendszer korlátozásai miatt. A gondnokság alá helyezés ma szinte automatizmus az értelmi fogyatékosok és pszichiátriai betegek esetében. Gyakran meg sem hallgatják az érintettet, jogászok fosztják meg egy jogi procedúra során minden jogától. Ezzel semmivé foszlik az előkészített jövőterv megvalósítása, az önálló élet, az önálló döntéshozatal.

Könyvünk mellékletei között megtalálható a gondnoksággal kapcsolatos jogi háttér ismertetése (2b. melléklet), valamint a gondnokság alá helyezést indítványozó beadvány mintája (2a. melléklet). A 7. fejezet a hagyományos gondnoki rendszer és a gondoskodáson alapuló önálló döntéshozatalt összehasonlítását lehetővé tevő jogi áttekintést tartalmaz.

Gyakran a család is korlátoz, féltésből, amiatt, hogy nem hisz fogyatékos gyermeke képességeiben, mindenkinek egyszerűbb, ha otthon marad a szülők védőszárnyai alatt. Rövidtávú gondolkodás ez, hiszen a szülő nem lesz mindig jelen, előbb-utóbb magára marad a sérült ember. Az értelmi fogyatékos ember életstratégiájának, jövőtervének kialakításában fontos bevonni minden érintett felet, így magát a sérült embert, szüleit, hozzátartozóit és a segítőkét. Ennek az életstratégiának olyannak kell lennie, hogy az a szülők nélkül, a jogi háttér által garantált segítségnyújtás és szolgáltatások kihasználásával minél teljesebb emberi életet biztosítson az értelmi fogyatékos és más sérültséggel élő embereknek.

6.5. Kommunikáció, hozzáférhetőség

Az ENSZ Egyezmény álláspontja

Minden kommunikációnak számít, amivel az emberek kifejeznek valamit. Kommunikációs eszköz a vakok Braille írása vagy az értelmi fogyatékosok számára könnyen olvasható változatok, de ezen kívül a kommunikáció témakörébe tartozik a nem verbális kommunikáció, az érintés és minden olyan alternatív eszköz, ami közlést szolgál. Az információ és a kommunikáció hozzáférhető-sége alapvetően szükséges ahhoz, hogy a fogyatékosokkal élő személyek képessé váljanak valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes gyakorlására. A használható környezethez hozzátartozik az aka-dálymentes kommunikáció, és az eszközökhöz való hozzáférés.

Helyzetelemzés

A kommunikáció az értelmi fogyatékosoknál, mind a befogadás, a megértés, mind pedig a közlés, a beszéd vagy írás területén segítséget, odafigyelést igényel. Sokszor a nem fogyatékosok sem értik a szándékosan nyakatekert jogi szövegeket, az értelmi fogyatékosoknak pedig esélyük sincs megérteni jogaikat és kötelességeiket. További akadály, hogy az értelmi fogyatékosokkal folytatott kommunikációban az ésszerű alkalmazkodás odafigyelést, a pillanatnyi, szituációtól függő alkalmazkodást jelent, ami energiaigényes agyi folyamat, amire a közeg vagy nem képes vagy nem hajlandó. Az utca embere a maga bajával van elfoglalva, vagy ha nincs baja, akkor nem akarja más baját a nyakába venni. A hivatalok és a szolgáltatók viszont felkészülhetnek az értelmi fogyatékosokkal folytatandó kommunikációra, megtanulva a speciális igényeiket, és a megoldásokat. Hozzáteszem, hogy ezeket a technikákat nem csak értelmi fogyatékos ügyfeleikre alkalmazhatják, hanem minden lassabban gondolkozó, hivatalban nem járatos, rosszul halló, rosszul látó, idősebb ügyfelekre vagy egyszerű, tanulatlan emberekre is. Tehát az értelmi fogyatékosokkal kapcsolatban megszerzett tudás többirányú hasznosulására lehet számítani.

A mindennapi életben ma sehol nem gondolnak arra, hogy értelmi fogyatékos emberek is járkálnak az utcán, közlekednek, vásárolnak, intéznék ügyeiket, stb. Az ő hozzáférhetőségük a többi sérült emberénél (mozgássérültek, kerekesszékesek, nagyothallók és siketek, vakok és gyengénlátók) is korlátozottabb.

Egy példával érzékeltetném ezt a helyzetet. Lerobban a villamos két megálló között. Valamit bemond a vezető, olyasmit, hogy „műszaki meghibásodás”, kérjük az utasokat, hogy „hagyják el a járművet” – majd leugrik és szerelni kezdi az áramszedőt. Aki rosszul hall, rosszul ért, alig értette meg, amit mondott, de az értelmi fogyatékos utas, ha megértette volna sem tudná ebből az információból, hogy mit tegyen ő most, hogyan jusson el oda, ahova eredetileg igyekezett. Menjen gyalog, szálljon buszra, vagy sétáljon el a következő villamos megállóhoz és ott várjon? Pedig nem csak az értelmi fogyatékos személynek probléma ez, de egy közlekedésben még járatlan gyermeknek is. Mit tegyen, miután leszállt? Mindenki leszáll, a Hungária körút rohanó autói között botorkálnak az utasok a járda fele. A mi értelmi fogyatékosunk ott áll, nem nagyon érti, mi történt, csinálja, amit a többi. De nem tudja, mi legyen a következő lépés, a megoldás, jó esetben átér a rohanó kocsik között és tanácstalanul áll a járdán, ahol mindenki elrohan mellette. Még szerencse, hogy van mobiltelefonja, de még így sem könnyű, hogy elmondja anyjának, segítőjének, hogy mi is a problémája, hol van éppen és miért pont ott, és tulajdonképpen hol is, sehol egy utcatábla, stb.

A mozgássérültek, látássérültek és siketek is panaszkodnak, hogy életüket nagymértékben korlátozza a nem mindenki számára létrehozott környezet és viselkedés, ez még inkább igaz az értelmi fogyatékosokra a mindennapi élet gyakorlása közben. A sok idegen nyelvű felirat és név, a fontos információ megkülönböztethetlensége a reklámtól, a hulladéktól, ehhez még a kiolvashatatlan betűtípusok. Tovább növeli a bajokat a nem segítőkész, gátlásos környezet, a félelem, a tanácstalanság a szolgáltatók részéről. Ha egy értelmi fogyatékos ember leül egy étterem asztalához, előfordulhat, hogy nem mennek oda hozzá megkérdezni, mit óhajt, elrohannak mellette a pincérek, mintha ott sem lenne, evidencia, hogy jön majd még valaki, aki intézkedik. Pedig az evidencia az kéne, hogy legyen, hogy aki bemegy egy vendéglőbe, az enni, inni akar, amit általában a pincér igénybevételével közöl. Türelmetlen az orvos, az ügyintéző, még az eladó is (pedig ő előbb-utóbb megkapja a pénzt) miért lopja az ő idejét egy ilyen lassú és bizonytalan ember. Rengeteg negatív példát lehetne hozni, amikor az értelmi fogyatékos

ember dolga-végezetlenül tér haza, pedig nagyon betanulta előre, hogy mit és hogyan, de el sem indult a kommunikáció az ügyintézés vagy a vásárlás színhelyén. Ilyenkor a szülő vagy a szakember próbálja kitalálni, hogy mi történhetett, kérdezet: „senki nem kérdezte meg, hogy miért állsz ott már egy fél órája?” Válasz: „Senki”. És te sem szóltál senkinek, hogy ott vagy és segítsen? „Én sem, mert nem volt ott olyan, akinek szólhattam volna.” Hátborzongatóan szomorú.

Egy történet a bankból. Idős hölgy, (mint később kiderült 92 éves) totyogva megy a banki ügyintéző pultjához és természetellenesen hangosan kérdezi: – Elem van? Az ügyintézők lekezelően összerosolyognak („már megint egy idióta”), nekem meg szűkül össze a gyomrom a felháborodástól: hogy merik kinevetni? – Elemet keresek, – ordítja a néni (már rá lehetett volna jönni, hogy rosszul hall, azért sívít kontrollálatlanul), – itt adják az elemet?! Ide küldtek engem, már harmadszor jövök, nagyon elfáradtam (érdekes, hogy a korrekt és rövid fogalmazás és az egyértelműen kétségbeesett segélykérés is derűtséget vált ki. Értetlenül nézem a pult mögött álló elegáns bankiakat, nem tűnnek gonoszoknak. Inkább tanácstalanul infantilisnek.) Egyértelmű, hogy a néni tudja, mit akar, odaszólok: – Biztos van itt a közelben elembolt, ha itt keresi – és kérdően nézek a banki alkalmazottakra. Bizonytalanul összenéznek, vajh rajtam is nevetni kell-e, vagy mégsem? Amolyan vihar előtti csend uralkodik néhány másodpercig! A néni előhúzza a zsebéből egy apró rózsaszín valamit, és remegő kezével, bizonytalan ujjjaival lecsapja a pultra a hallókészülékét. Érzem és ő oldja a feszültséget: olyan süket vagyok, mint az ágyú, mert kifogyott az elemem! – ordítja. És mutatja a használaton kívüli rózsaszín kütyüt. Ekkor az egyik bankosnak kinyílik a szeme, és átnéz a bankkal szemközti, alig észrevehető kis üzletre, melynek ajtaja felett olvashatatlanul apróbetűs felirat díszel: „Hallókészülékek” – Azt tetszik keresni? – Mindenki megkönnyebbül. A néni csak egy kicsit. Átkísértem. Amikor belém karolt megéreztem a madárkönnyűségű 92 éves öregasszony előtt álló hatalmas feladatot: lépcsők, gyalogátkelők, értetlen szolgáltató. És mindehhez csak véletlenül kaptam segítséget, pedig már harmadszor próbálkozott.

Lehet pozitívumokat is említeni: egyes hivatalok és szolgáltatók jól alkalmazkodnak és képesek elfogadni az értelmi fogyatékos (vagy más segítségre szoruló) ügyfeleket és gyakorolják is az ügyintézészt értelmi fogyatékosokkal. A Down Alapítvány kézbesítője például hatékonyan tud intézkedni az APEH-ban, a bíróságon, a bankban. Hóna alatt a kézbesítőkönyv, mindig tudja, mi a dolga, igaz, az alapítványi bázisirodából egyszerre csak egy helyre megy ügyet intézni, és ha az megvan, akkor jöhet a következő. Legtöbb helyen meghallgatják, azonnal megértik, miért mutogat a kézbesítőkönyvére, és el is intézik a rábizott ügyet, sokszor jobban is, mint a nem fogyatékos ügyintézőknek. Így időre érkezik az irodába a nullás igazolás, a bírósági bejegyzés, a banki igazolás. A józan ész győz a hivatalokban is: vele nem érdemes huzakodni, nincs értelme kioktatni, lekezelni, esetleg szankcionálni, mindenkinek az a jó, ha simán, egyszeri megjelenésre intézkednek. Meglepően jó a hozzáállás a nyugati protokollokat alkalmazó bankokban, és az önkormányzati okmányirodáknak, egyes ügyfélszolgálatokon, tehát egyáltalán nem reménytelen a helyzet.

Az egyetemes tervezés azt jelenti, hogy a környezet, a fizikai és mentális környezet úgy legyen kialakítva, olyan szabályok és protokollok mentén legyen megalkotva, hogy az **mindenkinek** megfeleljen, a lehető legtöbb ember számára használható legyen. Az alap-konceptió az, hogy a nem sérültek számára is jó, alkalmasint jobb (öregem, átmenetileg betegen vagy sérülten) az akadálymentes környezet, tehát a környezet legyen olyan, hogy ne kelljen akrobatának, sprinternek, gyors számoló művésznek lenni ahhoz, hogy használni tudja az ember. Ma még kevés tapasztalat van az egyetemes tervezés területén, különösen kidolgozatlan az értelmi fogyatékosokra vonatkozó kritériumrendszer. Amivel azért is érdemes lenne intenzívebben foglalkozni, mert az egyik oldalon egyre szélesebb tanulatlan vagy idegen anyanyelvű réteggel, a másik oldalon az egyre sokrétűbb és bonyolultabb étellel környezettel van dolgunk, melyet egyre kevesebben tudnak megfelelően használni, használata túl nagy feladatot jelent, így egyre többen nem használják, kirekesztődnek. Mindannyian érezzük ezt, amúgy tanult és művelt emberek sem igazodnak már el, mert nem tudnak marginális dolgok megértésére órákat fordítani. Elengedhetetlenül sürgős lenne bevezetni a használhatóbb világot, az egyszerű, velős, érthető fogalmazást az árucikkeken, a használati utasításokon, a gyógyszerek kísérőcéduláin, a hivatalok ügyintézésre vonatkozó utasításaiban, a rendeletekben és törvényekben, különben az emberek állandó frusztrációnak vannak kitéve, és nem várható el az állampolgároktól a felelős és jogkövető viselkedés.

Az ésszerű alkalmazkodás azt jelenti, hogy ezt a ma még nem létező, de célként kitűzhető, mindenki számára használható környezetet a lehető leghatékonyabban hozzuk létre, hogy a lehető legkisebb befektetés árán a legnagyobb eredményt érjük el. A hatékonyság akkor lesz maximális, ha az igény és az igénybevétel felmérése, feltérképezése után a leginkább igénybevett, tehát legtöbb embernek segítséget jelentő hozzáférhetőség és akadálymentesség megvalósítása kap prioritást. Mivel anyagi lehetőségeink korlátozottak, nem csak a prioritások figyelembe vétele, de az akadálymentesítés típusok és alternatívák összehasonlítása is legyen a döntés része: az értelmi fogyatékosok által használt egy emeletes intézménybe ne liftet építsünk 20 millió forintért, hanem tegyük az épületet használhatóvá az értelmi fogyatékosok számára (pl. hogy ne lehessen észrevétlenül kísértálni az épületből, hogy biztonságos, kívülről is nyitható zárok legyenek a fürdőszobákon, hogy törhetetlen üveg legyen az ablakokon és legyen pénz az intenzív használatot is bíró, könnyen tisztítható és tisztántartható, tartós berendezésekre, egy könnyen kiismerhető rend és rendszer megteremtésére, stb.), így a húszmillióból legalább 10 milliót még hozzátehetnénk az Önkormányzat épületéből hiányzó lifthez is.

7. A gondnokság alá helyezés kérdései az értelmi sérült gyermek nagykorúvá válása kapcsán⁸

Gazsi Adrienn

Ha közeledik az értelmi sérült gyermek 18. születésnapja, a szülőnek át kell gondolnia, szakemberekkel megkonzultálni, hogy gyermeke képes lesz-e önálló életvitelre, önkiszolgálásra és ügyeinek önálló intézésére, „cselekvőképes” lesz-e 18 éves korától?

Amennyiben a szülő úgy látja, hogy gyermeke ügyei intézéséhez nem csak segítségre, hanem szigorú kontrollra van szükség, elindíthatja a fiatal gondnokság alá helyezését. A cselekvőképesség kizárását vagy korlátozását és a gondnok kirendelését a bíróság mondja ki az elmeorvos szakértő véleménye alapján.

Ma Magyarországon mintegy hatvannyolcezren élnek gondnokság alatt. Vannak köztük értelmi sérültek, siketek, nagyothallók, pszichiátriai problémákkal küszködők, szenvedélybetegek és idős emberek. Kétharmaduk kizáró vagy általános gondnokság alatt áll. Aki teljes gondnokság alá kerül, gyakran egy életre elveszíti az élete fölötti döntés jogát. Vagyis, noha a gondnokság alá helyezés eredendő célja az érintett személy védelme lenne, az érdekvédelmi szervezetek szerint inkább kiszolgáltatottság lesz a következménye. A gondnok eladhatja a rá bízott személy vagyont, őt magát otthonba vagy kórházba is utaltathatja. A gondnokság alá helyezettnek gyakran nem kapnak kellő információt és megfelelő képviseletet az eljárás során. Amellett, hogy jellemzően akaratuk ellenére helyezik gondnokság alá őket, még az is megeshet, hogy arról nem is tudnak. Az esetek többségében orvosi diagnózisok alapján kérdőjelezik meg az érintett cselekvőképességét.

A fogyatékoság ténye általában már elég a gondnokság alá helyezéshez, a legnagyobb baj az, hogy az eljárás során nem veszik figyelembe az egyéni képességeket és azok fejleszthetőségét. Így fordulhat elő, hogy számos, értelmileg csak enyhén sérült, jó szociális adaptációs képességekkel rendelkező, felelős döntésekre is képes személy kerül gondnokság alá.

A végleges döntést általában rövid elmeszakértői vizsgálat előzi meg. Ennek – vagy más, mérlegelésre alkalmas dokumentum – alapján bíróság dönt. A szakértők gyakran nem tudnak megfelelően kommunikálni a fogyatékos emberekkel.

Magyarország 2008. tavasszal az elsők közt ratifikálta a fogyatékos emberek jogairól szóló ENSZ-Egyezményt. Ez egy olyan modell kidolgozását sürgeti, amely nem ellátásra szorulókként tekint a fogyatékkal élőkre, hanem olyan emberekként, akiknek joguk van a saját életükhöz. A cselekvőképesség megvonása helyett a döntésekben kell segítséget nyújtani a rászorulóknak.

⁸A tanulmány megjelent: Felnőtt élet, felnőttkorba lépő értelmi sérült fiatal társadalmi életbe való beilleszkedésének lehetőségei (Budapest, Kézenfogva Alapítvány 2009.) c. kiadványban

7.1. Az értelmi fogyatékos és halmozottan fogyatékos emberek jogi státuszának változása a gondnokság alá helyezéssel

A cselekvőképese személy az őt megillető jogokat maga gyakorolhatja, tehát önállóan köthet szerződést, tehet más jognyilatkozatot. Cselekvőképese mindenki, akinek a cselekvőképességét a törvény nem korlátozza, vagy nem zárja ki. A gondnokság alá helyezett kétharmada áll kizáró (az élet minden területére érvényes) vagy „általános korlátozó” gondnokság alatt. Ennek megfelelően a cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró személy által kötött szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis. Törvényi korlátozásra, illetve kizárásra két okból kerülhet sor, egyrészt kiskorúság miatt, másrészt a belátási képesség korlátoltsága, illetve hiánya okán. Jelen tanulmány ez utóbbi okból történő gondnokság alá helyezés témakörét bontja ki.

A gondnokságra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk. / 14§-21.§), a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp. / 304§-312.§), valamint a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer. /127.§- 130.§, 140.§-143.§,144§-145.§, 158.§-162§) tartalmazza.

a.) A cselekvőképesség korlátozása gondnokság alá helyezéssel

Korlátozottan cselekvőképese az a nagykorú, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett.

Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége a pszichés állapota, szellemi fogyatkozása vagy szenvedélybetegsége miatt – általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent. Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezéshez kizárólag a törvényben meghatározott valamely egészségi oknak kell fennállnia: *pszichés állapot vagy szellemi fogyatkozás, illetve szenvedélybetegség*. Egyéb egészségi állapot a gondnokság alá helyezésre nem ad alapot. Önmagában azonban az egészségi állapot nem indokolja a gondnokság alá helyezést, szükséges, hogy a törvényben meghatározott egészségi ok miatt a nagykorú személy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége nagymértékben csökkent legyen. Ez lehet akár tartós, akár időszakonként visszatérő.

A gondnokság alá helyezést a nagykorú személy házastársa, egyeneságbeli rokona (a szülő is ide tartozik), testvére, a gyámhivatal és az ügyész kérheti. Ha a gondnokság alá helyezés szükségességéről a gyámhivatal tudomást szerez, meg kell indítania a gondnokság alá helyezés iránti pert, amennyiben ezt a fentiekben meghatározott közeli hozzátartozó a gyámhivatalnak a perindítás szükségességéről való tájékoztatását követő 60 napon belül nem teszi meg.

b.) Korlátozási ügycsoportok

A törvény rendelkezései lehetőséget adnak a bíróságnak arra, hogy mérlegelje, vannak-e olyan ügycsoportok, amelyek vonatkozásában az adott személy – állapota alapján – képes helyes, önálló, mindenki érdekét szolgáló döntést hozni. Ezért, ha a gondnokolt belátási képességének korlátozottsága csak részleges, minden olyan ügyben önállóan érvényes jognyilatkozatot tehet, amely ügycsoport tekintetében a bíróság ítéletében cselekvőképességét nem korlátozta.

A bíróság különösen a következő ügycsoportok tekintetében korlátozhatja a gondnokság alá helyezett személy teljes cselekvőképességét:

- társadalombiztosítási, szociális és munkanélküli ellátás igénylése, illetve az azzal, valamint a munkaviszonyból és munkaviszony jellegű jogviszonyból származó jövedelmének felénél nagyobb összegű döntések;
- ingó és ingatlan vagyonnal kapcsolatos rendelkezési jog;
- családjogi jognyilatkozatok megtétele
- a házassági vagyonjoggal kapcsolatos jognyilatkozat,
- a származás megállapításával kapcsolatos nyilatkozat,
- a gyermeke nevének meghatározása és annak megváltoztatása,
- a gyermekének örökbefogadásához való hozzájárulás;
- tartási kötelezettséggel kapcsolatos vagyoni döntés meghozatala;
- a lakásbérlettel kapcsolatos jognyilatkozat megtétele (a szerződés megkötése, illetve felbontása);
- örökösödési ügyek;
- bentlakásos szociális intézetben történő elhelyezéssel kapcsolatos jognyilatkozatok;
- az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása;
- tartózkodási hely meghatározása.

c.) Felülvizsgálat

A bíróság a cselekvőképesség korlátozását kimondó ítéletében rendelkezik a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálatának időpontjáról, amely nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év. A felülvizsgálati eljárást a gyámhivatal indítja meg felperesként, keresetlevél benyújtásával. A felülvizsgálat iránti kereseti kérelem a gondnokság alá helyezés megszüntetésére, annak hatályában való fenntartására, a cselekvőképességet korlátozó gondnokság cselekvőképességet kizáró gondnoksággá változtatására, a cselekvőképességet kizáró gondnokság cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésre történő módosítására, illetve cselekvőképességet korlátozó gondnokság esetén a gondnokolt által önállóan nem gyakorolható jogkörök módosítására irányulhat.

d.) A korlátozottan cselekvőképes gondnokolt jognyilatkozata

A korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata általános jelleggel, illetve a bíróság ítéletében meghatározott ügycsoportok tekintetében - néhány kivételtől eltekintve - csak akkor érvényes, ha azt a gondnoka beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával tette. A gondnokolt és gondnoka közötti vita esetén a gyámhatóság dönt.

Ha a korlátozottan cselekvőképes személy cselekvőképesé válik, maga dönt a függő jognyilatkozatainak érvényességéről.

A korlátozottan cselekvőképes személy a gondnoka közreműködése nélkül is

- *tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre a jogszabály feljogosítja;*
- *megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket (például kisebb összegű bevásárlások);*
- *rendelkezik a munkaviszonyból, munkaviszony jellegű jogviszonyból, társadalombiztosítási, szociális és munkanélküli ellátásból származó jövedelme 50%-ával; annak erejéig kötelezettséget is vállalhat;*
- *megköthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez (például ajándékozási szerződést köthet mint megajándékozott)*

A korlátozottan cselekvőképes gondnokolt közokiratban feljogosíthatja a gondnokát – annak hozzájárulása esetén – arra, hogy helyette és nevében általános jelleggel eljárjon, jognyilatkozatot tegyen, kivéve a fentiekben meghatározott jognyilatkozatokat, illetve azokat, amelyeknél jogszabály a korlátozottan cselekvőképes személy saját nyilatkozatát kívánja meg. A gondnokolt ezt az általános felhatalmazást teljes bizonyító erejű magánokirattal – a gondnok egyidejű tájékoztatása mellett – bármikor visszavonhatja. Azonnali intézkedést igénylő esetben, illetve külön törvényben foglaltak szerint a gondnok a megálapodás hiányában is eljárhat a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt helyett.

e.) A cselekvőképeséget kizáró gondnokság alá helyezés

Cselekvőképtelen az a nagykorú, akit a bíróság cselekvőképeséget kizáró gondnokság alá helyezett.

A cselekvőképeséget kizáró gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – pszichés állapota vagy szellemi fogyatkozása miatt – tartósan teljes mértékben hiányzik.

Az ilyen hatályú gondnokság alá helyezésre csak a törvényben meghatározott valamely egészségi ok, így pszichés állapot vagy szellemi fogyatkozás fennállása esetén kerülhet sor. Az egészségügyi okon kívüli egyéb kóros állapot – mint például a cselekvőképeséget korlátozó gondnokság alá helyezést indokolható szenvedélybetegség – a cselekvőképeséget kizáró gondnokság alá helyezésre nem ad alapot. További feltétel, hogy a pszichés állapot vagy a szellemi fogyatkozás miatt a nagykorú személy belátási képessége tartósan, és teljes mértékben hiányozzon.

A gondnokság alá helyezést a nagykorú személy házastársa, egyeneságbeli rokona (a szülő is ide tartozik), testvére, a gyámhivatal és az ügyész kérheti. Ha a gondnokság alá helyezést szükségességéről a gyámhivatal tudomást szerez, a gondnokság alá helyezési eljárást meg kell indítania, amennyiben ezt a fentiekben meghatározott közeli hozzátartozó a gyámhivatalnak a perindítás szükségességéről való tájékoztatását követő 60 napon belül nem teszi meg.

A bíróság a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezést kimondó ítéletében rendelkezik a kötelező felülvizsgálatról, kivéve, ha az érintett személy belátási képességének hiánya véglegesnek tekinthető. Erről az igazságügyi orvos szakértőnek szakértői véleményében nyilatkoznia kell.

f.) A cselekvőképtelen gondnokolt jognyilatkozata

A cselekvőképtelen személy jognyilatkozata semmis, nevében gondnoka jár el. Kivételt jelent e szabály alól, hogy a cselekvőképtelen személy maga is megkötheti azokat a csekély jelentőségű szerződéseket, amelyek a mindennapi életben tömegesen fordulnak elő, és különösebb megfontolást nem igényelnek (például kisebb bevásárlást lebonyolíthat).

A gondnoknak a véleménynyilvánításra képes gondnokolt kívánságát, kéréseit – pl. a tartózkodási helyére vonatkozóan – a döntések meghozatala előtt meg kell hallgatnia és lehetőség szerint figyelembe kell vennie. Ha a gondnok e kötelezettségét folyamatosan megszegi, ez a gondnoki tisztből való elmozdítását vonhatja maga után. Azt, hogy a gondnok a döntéseit folyamatosan és következetesen a gondnokolt meghallgatása nélkül hozza meg, bárki, így maga a gondnokság alá helyezett személy, illetve a környezetében élők is jelezhetik a gyámhatóságnak.

g.) Gondnokság alá helyezettetre vonatkozó közös szabályok

A cselekvőképtelen személy gondnoka, korlátozott cselekvőképesség esetén pedig az érintett személy és gondnoka jognyilatkozatainak érvényességéhez a gyámhivatal jóváhagyása szükséges, ha a jognyilatkozat a gondnokolt:

- tartására,
- örökösödési jogviszony alapján megillető jogára vagy kötelezettségére,
- ingatlan tulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor haszonélvezet alapítására,
- a gyámhivatal felhívására beszolgáltatott vagyona, vagy
- vagyonának mértékétől függően a gondnokot kirendelő határozatban megállapított összeget, de legalább 50 000 Ft-ot meghaladó értékű egyéb vagyontárgyára, vagyoni értékű jogára vonatkozik.

A gyámhivatal kivételesen indokolt esetben hozzájárulhat:

- a cselekvőképtelen személy gondnoka, korlátozott cselekvőképesség esetén pedig a gondnokolt és a gondnok közös kérelmére a gondnokság alá helyezett személy leszármazójának önálló háztartás alapításához, fenntartásához, illetve más létfontosságú célja eléréséhez a gondnokság alatt álló vagyonának terhére; a támogatás mértéke azonban a leszármazó köteles részét nem haladhatja meg;
- a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt és gondnoka közös kérelmére a gondnokolt által történő - az a) pontban foglaltak alá nem tartozó - ajándékozáshoz vagy jogokról ellenérték nélküli lemondásához, illetve közcélra történő felajánlásához, feltéve, hogy a jogügylet a gondnokolt megélhetését nem veszélyezteti.

Nincs szükség a gyámhivatal jóváhagyására

- bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez,
- ha a bíróság ítéletében a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személy cselekvőképességét meghatározott jognyilatkozatok tekintetében nem korlátozta.

Fontos szabály, hogy a korlátozott cselekvőképességen és a cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre csak annak érdekében lehet hivatkozni, akinek a cselekvőképessége korlátozott vagy hiányzik, továbbá, hogy aki cselekvőképességét illetően a másik felet megtéveszti, ezért felelősséggel tartozik, és felelőssége alapján a szerződés teljesítésére is kötelezhető.

h.) A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezésre vonatkozó és a gondnok kirendelésére vonatkozó eljárási szabályok

A gondnokság alá helyezési pert a bíróságon gyámhivatali közreműködés nélkül megindíthatják:

- a gondnokság alá helyezendő házastársa,
- egyeneságbeli rokona (a szülő is ide tartozik),
- testvére,
- amennyiben a fentiek a pert a városi gyámhivatal felhívását követő 60 napon belül nem indítják meg, vagy zárgondnok, ill. ideiglenes gondnok kirendelésére került sor, úgy a gyámhivatal indít pert,
- a perindításra az ügyész is jogosult.

A gyámhivatali eljárás kezdeményezésére jogosultak:

- hozzátartozók,
- bárki, aki a gondnokkirendelés szükségességét észleli,
- továbbá hivatalból.

Az eljárás menete:

- kérelem, bejelentés alapján indul, majd
- a gondnokság alá helyezés indokának vizsgálata, ehhez
- meg kell hallgatni a
  - gondnokság alá helyezendő személyt,
  - a hozzátartozókat
- meg kell állapítani
  - a gondnokság alá helyezés szükségességét elme szakorvosi igazolás alapján, melyet a hozzátartozó csatol
  - a kórház küldi meg közvetlenül a gyámhivatalnak,
  - vagy a gyámhivatal kéri az érintett szakorvosi vizsgálatát és az igazolás megküldését,
  - a gondnokság alá helyezendő személy életviszonyait környezettanulmány útján,

- vagyoni helyzetét tulajdoni lap beszerzésével (kérelmező útján vagy Földhivaltól),
- jövedelmét, az erre vonatkozó igazolás (nyugdíjszelvény) beszerzésével (hozzátartozó közreműködése alapján),
- sor kerül a születési anyakönyvi kivonat beszerzésére.

Zárlat rendelés, ideiglenes gondnokrendelés az eljárás ezen szakaszában

- amennyiben a cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alá helyezés iránti perindítás indokolt és az érintett személy vagyonának védelme sürgős intézkedést igényel, a városi gyámhivatal a vagyonra zárlatot rendel el és ezzel egyidejűleg zárgondnokot rendel.
- amennyiben a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés iránti perindítás indokolt és az érintett személy érdekeinek védelme más módon – elsősorban zárlat elrendelésével – nem lehetséges, azonnali intézkedést igénylő esetben a városi gyámhivatal *ideiglenes gondnokot* rendel. Az ideiglenes gondnokot kirendelő határozat ellen nincs helye fellebbezésnek. *A gyámhivatal az ideiglenes gondnokot kirendelő határozatában megjelöli, hogy az ideiglenes gondnok mely ügyekben járhat el az érintett személy helyett.*

Mindkét esetben szükséges az érintett személy vagyonának leltározása.

Ideiglenes gondnokrendelést vagy zárgondnokrendelést követően, vagy ezek nélkül is a gyámhivatal keresetlevelet nyújt be a bíróságra – a szakorvosi igazolás alapján:

- *cselekvőképességet korlátozó, vagy*
- *cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés iránt.*

A bíróságnak pedig legkésőbb a keresetlevél benyújtásától számított 30 napon belül a zárlatot, illetve az ideiglenes gondnokrendelést hivatalból felül kell vizsgálnia. A gyámhivatal a bírósági eljárás során felperesként szükség esetén módosítja a keresetét, további bizonyítási indítványt terjeszt elő, vagy eláll a keresetétől.

Jogerős bírósági döntés utáni gondnokrendelés

A gondnokrendeléssel kapcsolatos szabályozás kiter a gondnokrendelés szempontjaira, a személy kiválasztására, a nem választható személyekre és a többes gondnokrendelésre, a helyettesítésre és a működés szabályaira.

A gondnok személyének kiválasztása:

A gyámhivatal már a perindítás előtt is számba veszi a gondnokul kirendelhető személyeket, azért, hogy az eljárás e szakaszában gyorsabb legyen az eljárás.

Gondnokként lehet kirendelni:

- minden cselekvőképes, nagykorú személyt, aki elvállalja a gondnoki tisztet és alkalmas a gondnoki tiszt ellátására, de ez elsősorban a hozzátartozókat illeti.

A gondnok kiválasztásának szempontjai: (ez egyben sorrendiséget is jelent)

- akit a gondnokság alá helyezett még cselekvőképes állapotban közokiratban kijelölt, vagy a
- gondnokság alá helyezést követően megjelölt,
- együttélő házastársat, ha ilyen nincs, vagy kirendelése nem áll a gondnokolt érdekében,
- azt, aki az alább felsoroltak közül a gondnokság ellátására az összes körülmény figyelembevételével a legalkalmasabbnak mutatkozik:
  - a gondnokolt szüleit,
  - a szülők által haláluk esetére közokiratban vagy végrendeletben megnevezett személyt,
  - más hozzátartozókat, akik a személyes gondoskodást is el tudják látni,
  - hivatásos gondnokot.

Nem lehet gondnokul kirendelni:

- akinek személye ellen a gondnokság alá helyezett kifejezetten tiltakozik (kivéve a hivatásos gondnokot),
- a *szociális, egészségügyi, nevelési, oktatási, gyermekjóléti vagy gyermekvédelmi intézmény dolgozóját* az intézményben élő gondnokolt számára,
- a *területi egészségügyi-szociális szolgáltatás dolgozóját* a gyógyítása-gondozása alatt lévő gondnokolt számára,
- a *városi gyámhivatal ügyintézőjét* a városi gyámhivatal előtt folyó gondnoksági ügyekben,
- azt, aki a *gondnokolttal tartási, életjáradéki vagy öröklési szerződést kötött.*

A gondnok – általános jelleggel, ill. a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezést kimondó bírósági határozatban megjelölt ügyekben – a gondnokság alá helyezett személy *vagyonának kezelője és törvényes képviselője.*

Többes gondnokrendelés akkor lehetséges, ha:

- a gondnokság alá helyezett személy mindkét szülője, ill. két közeli hozzátartozója vállalja a gondnokságot,
- a gondnokolt vagyonának kezelése, ill. egyes más ügyeinek intézése külön szakértelmet igényel.

Amennyiben a gyámhivatal több gondnokot rendel egy gondnokolt részére, a kirendelő határozatban pontosan meg kell határozni gondnokként az ellátandó feladatkört.

Helyettes gondnokrendelés:

- a kirendelt gondnok helyettesítésére távolléte vagy akadályoztatása esetére, azonban csak akkor járhat el, ha azonnali intézkedésre van szükség.

A gondnokság ideje alatti eljárások:

- A bírósági felülvizsgálat kezdeményezése bíróság által meghatározott időpontban, célja annak megállapítása, hogy a gondnokság fenntartása indokolt-e vagy szükséges-e a megváltoztatása. Az eljárás lényegében hasonló a gondnokság alá helyezési – fent ismertetett – eljárással, azzal a különbséggel, hogy a bíróság döntését követően gondnokot nem kell rendelni, azonban a gondnokság formájának megváltoztatása esetén erről rendelkezni kell.
- Számadások elbírálása: a gondnokot számadási kötelezettség terheli
- A jogszabályban előírt gondnoki jognyilatkozatok jóváhagyása elsősorban ingó-, és ingatlanvagyonot és készpénzt érintő ügyekben.
- A gondnok és gondnokolt közti vita eldöntése.
- A gondnok tiszttségéből való esetleges elmozdítás, illetve felmentés.

A gondnok vagyonkezelése

A gondnok – általános jelleggel, illetve a cselekvőképességet korlátozó ítéletben meghatározott ügyekben – a gondnokság alá helyezett személy vagyonának kezelője és törvényes képviselője. A gondnok indokolt esetben - illetve, ha vállalja - a gondnokság alá helyezett gondozását is ellátja.

A gondnok tevékenységét a gyámhivatal felügyeli. A gondnok a működéséről, illetve a gondnokolt állapotáról a gyámhivatal felhívására bármikor, egyébként pedig évente köteles beszámolni a gyámhivatalnak.

A gondnok köteles a gyámhivatal felhívására beszoigálatni a gondnokolt pénzét, értékpapírjait, valamint értéktárgyait, ha azokat a rendes vagyonkezelés szabályai szerint folyó kiadásokra nem kell készen tartani. A gyámhivatalhoz beszoigálatott vagyonnal való rendelkezéshez a gyámhivatal jóváhagyása szükséges

A gondnok vagyonkezelésének két alapvető célt kell szolgálnia. Egyrészt, meg kell óvni a gondnokság alá helyezett személy vagyonát (annak teljes körét és állagát), másrészt pedig e vagyonból kell biztosítani a gondnokolt jólétét. A gondnok köteles a gondnokolt személyes kívánságait meghallgatni, és a vagyon állagától függően a jogos igényeket lehetőség szerint teljesíteni.

A gondnok számadása

A gondnok, amennyiben vagyont kezel, az előző évre vonatkozó számadását legkésőbb február 15-ig köteles a gyámhivatalnak benyújtani (rendszeres számadás). A számadáshoz csatolni kell a gondnokolt személyes ügyeire (oktatására, nevelésére, tartására, egészségi állapotára) vonatkozó jelentést is. A számadás alapját a leltár, tartalmát a bevételek és kiadások képezik. A hivatásos gondnok kivételével a gondnok nem köteles éves számadásra, ha a gondnokoltnak nincsen vagyona és a munkaviszonyból származó jövedelmének, nyugdíjának, egyéb járadékának havi összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének háromszorosát. Nem tekinthetők

vagyonnak a gondnokolt személyes szükségletét kielégítő mindennapos használati tárgyak, ha ezek összértéke nem haladja meg a kétszázezer forintot. A számadásban a bevételeket és a kiadásokat külön, tételesen fel kell sorolni, csatolva – a számadásban feltüntetett tételek sorrendje szerint – a bevételeket és a kiadásokat igazoló iratokat. Bizonylat nélkül fogadhatók el az élmezéssel és a háztartással kapcsolatos költségek, feltéve, ha e költségek havonta nem haladják meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének háromszorosát. Ha a bevételt, illetve a kiadást igazoló irat benyújtása akadályba ütközik, a tételek helyességét a gyámhivatal egyéb módon is megállapíthatja. Amennyiben a gondnokolt gazdálkodó szervezet tagja (részvényese) és a gazdálkodó szervezet a számviteli törvény szerinti beszámoló készítésére köteles, a beszámolót a vagyonkezelőnek a beszámoló elkészítését követő 30 napon belül a gyámhivatalhoz be kell nyújtani. Elfogadásáról – eseti számadásként – a gyámhivatal határozattal dönt.

Egyszerűsített számadás

Ha a gondnok a gondnokolt közeli hozzátartozója és a gondnokolt vagyoni viszonyai rendszeres számadást nem tesznek szükségessé, a gyámhivatal egyszerűsített számadást is engedélyezhet, azaz nem kell a bevételeket és kiadásokat tételesen feltüntetni és az igazoló iratok csatolására sincs szükség. Az egyszerűsített számadás feltétele továbbá, hogy

- a rendszeres jövedelem éves összege ne haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 24-szeresét, vagy
- a gyámhivatal engedélyezze, hogy a vagyont a leszármazó, illetve a gondnokolt eltartási költségeinek fedezésére igénybe vegyék, feltéve, hogy az évente nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének tízszeresét.

A gyámhivatal eseti számadásra kötelezi (mindig és feltétlenül!) azt a gondnokot, akinek engedélyezte, hogy a gondnokság alá helyezett személy vagyonát igénybe vegye, továbbá kötelezheti ugyanerre egyéb indokolt esetben is (pl. ha a gondnokolt vagyonának veszélyeztetésére utaló körülményeket észlel). Eseti számadás előírásának a gondnokolt, valamint a gondnokolt közeli hozzátartozójának kérésére is helye lehet. Az eseti számadás elkészítésekor, illetve elbírálása során a rendszeres számadás szabályai szerint kell eljárni. A vagyonkezelő a számadás alapjául szolgáló bizonylatokat egyszerűsített számadás esetén, illetve az éves számadási kötelezettség alóli mentesség esetén is köteles – a Ptk. követelések elévülésére vonatkozó szabályai szerint – megőrizni. A bizonylat nélkül elszámolható költségekre a bizonylat megőrzési kötelezettség nem vonatkozik.

7.2. A gondnokság alatt álló személyek foglalkoztathatóságának kérdései

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény a fogyatékos emberek munkához való jogának biztosítása érdekében kimondja, hogy a fogyatékos személy *lehetőség szerint integrált*, ennek hiányában *védett foglalkoztatásra* jogosult.⁹ Ha a fogyatékos személy foglalkoztatása az integrált foglalkoztatás keretében

⁹ Fotv 15. § (1) A fogyatékos személy lehetőség szerint integrált, ennek hiányában védett foglalkoztatásra jogosult.

nem megvalósítható, úgy számára speciális munkahelyek működtetésével a munkához való jogát lehetőség szerint biztosítani kell. A Munka Törvénykönyve a diszkrimináció tilalmára vonatkozó szabályok körében kimondja, hogy a munkaviszonnyal kapcsolatosan tilos hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a munkavállalók között – egyebek mellett – fogyatékos állapotuk miatt.¹⁰

Az egyenlő bánásmód követelményének megfelelően a munkáltató a fogyatékos munkavállalóval szemben nem alkalmazhat közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést a munkához való hozzájutáskor, a munkára való felvételkor, az alkalmazási feltételekben meghatározásakor, valamint azok alkalmazásakor.

A fenti jogszabályok alapján látható, hogy a fogyatékos emberek foglalkoztatáshoz való joga széles körben deklarált a hazai és a nemzetközi jogszabályok által. A cselekvőképesség kizárása, illetőleg korlátozása azonban nagyban meghatározza, hogy milyen munkavégzésre irányuló jogviszony alanya lehet a gondnokság hatálya alatt álló, dolgozni kívánó, és arra képes fogyatékos személy. Míg a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt álló személyek minden további nélkül munkaviszony alanyai lehetnek, köthetnek munkaszerződést és azt maguk írják alá, a munkaviszony létesítése szempontjából a cselekvőképességet kizáró gondnokság komoly akadályként jelentkezhet.

A kizáró gondnokság alatt álló személyek önállóan nem köthetnek szerződést, a jelenleg hatályban lévő jogszabályok alapján kérdéses, hogy lehetnek-e egyáltalán munkaviszony (és így munkaszerződés) alanyai. Foglalkoztatásuk lehetősége e jogviszony tekintetében a hatályos jogi szabályozásban nem tisztán körvonalazott. A foglalkoztatásuk legális lehetőségének meghatározása azért lenne különösen fontos, mert a fogyatékos személyek *potenciális alanyai védett illetőleg nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásnak, illetőleg a fejlesztő felkészítő foglalkoztatásnak a szociális intézményi foglalkoztatás keretében*. A munkáltatók ma már érdekeltek abban, hogy fogyatékos személyeket alkalmazzanak. Az állam a fogyatékos személyek foglalkoztatásához és az ahhoz kapcsolódó munkafeltételek és körülmények biztosításához mind a nyílt, mind az akkreditált, mind a szociális foglalkoztatásban széles körű támogatásokat nyújthat. A munkáltatók meghatározó része épít a fogyatékos személyek foglalkoztatására, ezzel ellentétesen hat, hogy a munkaképes fogyatékos személyek köre kizáró gondnokolti státusza miatt munkaviszony keretében nem vonható be a foglalkoztatásba.

A cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személyek foglalkoztatásával összefüggésben két ellentétes álláspont alakult ki a vonatkozó hatályos jogszabályok tartalmának, valamint e jogszabályok egymáshoz való viszonyának értelmezése alapján.¹¹

- Az egyik álláspont szerint a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személyek (ill. cselekvőképtelen nagykorú) személyek esetében a vonatkozó jogszabályok munkaviszony létesítését eleve nem zárják ki.
- A másik álláspont szerint a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személyek (ill. cselekvőképtelen nagykorú) személyek munkaviszony keretében történő foglalkoztatása nem lehetséges.

¹⁰1992. évi XXII. Törvény a Munka Törvénykönyvéről 5. §

¹¹ A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény (Mt.); a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.); A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot), a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (Mvtv.)

A Munka Törvénykönyvének a munkavállalói képességre ill. jogalanyiságra vonatkozó rendelkezései között a cselekvőképesség mint a jogviszony létesítésének feltétele nem szerepel.¹² A hivatkozott rendelkezés a 16. életévet betöltött személyről, valamint korlátozottan cselekvőképes személyről szól. A 16. életévet betöltött személy "fogalmába" a cselekvőképes és a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés folytán cselekvőképtelen személy egyaránt beletartozik. Ha nagykorú személyek esetében a cselekvőképesség a jogviszony létesítésének feltétele lenne, azt a Munka Törvénykönyvének egyértelműen ki kellene mondani, ugyanúgy, mint ahogy azt törvény mondja ki a közszolgálati jogviszony létesítése esetében is.¹³

Törvényes lehetőség van arra, hogy a gondnokoltak széles köre a munkaviszonnyal kapcsolatos kérdésekben önállóan eljárjon és nyilatkozzon. 2001-ben a Polgári Törvénykönyv gondnoksággal kapcsolatos előírásait az értelmi sérültséggel és a pszicho-szociális fogyatékossgal élők jogainak átfogóbb elismerése érdekében módosították. A módosítás miniszteri indokolása a következőket deklarálja: A törvény az érintettek autonómiáját a korábbiaknál jobban figyelembe vevő, differenciált rendszert, jogszabályi kereteket alakít ki, mely csak a legszükségesebb mértékben korlátozza az érintettek személyi szabadságát, döntési autonómiáját, ugyanakkor biztosítja, hogy – amikor ez szükséges – gyors és egyben alapos, megfelelő jogi garanciákat tartalmazó eljárásban történjen döntés a korlátozottan cselekvőképes, illetve cselekvőképtelen személy gondnokság alá helyezéséről. A törvény rendelkezéseinek kialakítása során alapvető jelentőséggel bírt az Európa Tanács R. (99) 4. számú, 1999. február 23-án elfogadott, a cselekvőképtelen nagykorúak védelméről szóló ajánlása.

2001 óta lehetőség van a cselekvőképesség ügycsoportok szerinti korlátozására, a bíróságok az elmúlt évek tapasztalatai alapján ezt nem alkalmazzák. A törvény ugyanakkor lehetővé teszi a korlátozó gondnokságon belüli ún. „általános korlátozást”. Általános korlátozást akkor használ a bíróság, ha úgy ítéli meg, hogy a gondnokolt cselekvőképessége „általánosan korlátozott az élet minden területén”. Egy ilyen megállapítás eredményeképpen a gondnokolt önállóan csak csekély jelentőségű ügyleteket köthet meg. Az általános korlátozás lehetőségének fenntartása gyakorlati akadályokat vet fel, mivel a bíróságok számára kevesebb munkát jelent, hogy nem kell kiterjedt vizsgálódásba kezdeniük.

A Polgári Törvénykönyv módosításával – várhatóan 2010. január 1-jén – nem csupán a kizáró gondnokság kategóriája szűnik meg, hanem garanciális szabályok bevezetésére kerül sor a korlátozó gondnokság elrendelésével kapcsolatosan is. A tervezet alapján nem korlátozható cselekvőképességében az a személy, aki támogatott döntéshozatalban részesül, ill. aki akaratát konkrét döntésekhez előzetes jognyilatkozattal nyilvánította ki.¹⁴ Az interdependens önrendelkezés elve alapján minden személy döntéseinek meghozatalakor mások segítségét, tanácsát veszi igénybe anélkül, hogy ez kihatással lenne cselekvőképességére. Ez alól a fogyatékos személyek sem jelentenek kivételt; minden

¹² 1992. évi XXII. Törvény a Munka Törvénykönyvéről 72. § (1)

¹³ 1992. évi XXIII. Törvény a köztisztviselők jogállásáról; A közszolgálati jogviszony létesítése 7. § (1) Közszolgálati jogviszony büntetlen előéletű, cselekvőképes (...) közigazgatási versenyvizsgával, és legalább középszintű végzettséggel, ügykezelői feladatkörre legalább középszintű szakképesítéssel rendelkező magyar állampolgárral létesíthető és tartható fenn. / 1992. évi XXII. Törvény a Munka Törvénykönyvéről XII. Fejezet, A közigazgatási szerveknél foglalkoztatott munkavállalókra vonatkozó eltérő rendelkezések 193/S. § (1) Munkaviszony büntetlen előéletű, cselekvőképes, a munkakör betöltésére külön jogszabályban megállapított képesítési követelménynek, illetve biztonsági feltételeknek megfelelő személlyel létesíthető.

¹⁴ A gondnoksági rendszer módosításának javasolt alapelvei, 2007. június 22. Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány Mental Disability Advocacy Center (MDAC) II.fejezet. 4. pont

fogyatékos személy cselekvőképés, ha önállóan vagy segítséggel képes ügyeit intézni, illetve akaratát konkrét döntésekhez előzetes jognyilatkozattal nyilvánította ki. Az Európa Tanács R. (99) 4. számú, a cselekvőképtelen nagykorúak védelméről szóló ajánlása 5. és 6. alapelvében elismert legkisebb szükséges beavatkozás elvére tekintettel a nagykorú személy cselekvőképessége nem korlátozható, amennyiben az nem elengedhetetlenül szükséges az eset valamennyi körülményét figyelembe véve. A cselekvőképességről döntő bíróságnak bizonyítania kell, hogy milyen körülmények alapján ítéli szükségesnek a korlátozást. A cselekvőképesség korlátozására, mint szubszidiáris, legvégső jogi lehetőségre kerülhet sor, ha más, kevésbé korlátozó megoldás (előzetes jognyilatkozat stb.) nem vezetne eredményre. A cselekvőképesség korlátozása csak azokra az ügyekre, ill. ügycsoportokra vonatkozóan lehetséges, ahol a felnőtt személy ügye(i) viteléhez a támogatott döntéshozatal rendszere vagy egyéb módon nyújtott segítség bizonyított módon nem elegendő, és cselekvőképessége korlátozásának elmaradása esetén súlyos kárt szenvedne.¹⁵

7.3. A készülő Új Polgári Törvénykönyv bemutatása, különös tekintettel a kizáró és általánosan korlátozó gondnokság megszűnésére

Jelen címszó alatt az Új Polgári Törvénykönyv tervezett koncepciójának a személyek jogával kapcsolatos leglényegesebb módosítási irányai kerülnek összefoglalásra. (Hangsúlyozandó hogy az alábbiakban tárgyalt rendelkezések, jogintézmények szabályok az Új Polgári Törvénykönyv elfogadásával lépnek hatályba várhatóan 2010-ben.)

Leglényegesebb változások

- Előzetes jognyilatkozat lehetősége.
- Kevéssé korlátozó megoldások bevezetése: támogatott döntéshozatal, hivatásos támogatás.
- Kizáró és általánosan korlátozó gondnokság megszűnése.
- Cselekvőképesség csak meghatározott ügycsoportra korlátozható.
- Gondnokrendelés bírói hatáskörbe kerül.
- Kötelező felülvizsgálat 5 évenként.
- A nagykorú személy döntéshozatalának segítése.
- Előzetes jognyilatkozat.
- Támogatott döntéshozatal, hivatásos támogatás.
- Cselekvőképességet korlátozó gondnokság.

Előzetes jognyilatkozat tartalma

Minden személy előzetes jognyilatkozatban rendelkezhet arról, hogy belátási képessége csökkenése vagy cselekvőképtelensége esetén milyen döntések érvényesüljenek (pl. ingatlan eladásának megtiltása, szociális otthonban való elhelyezés kezdeményezése vagy megtiltása), ki lássa el tanácsokkal vagy ki járjon el a nevében, a bíróság kit nevezzen

¹⁵ Az Új Polgári Törvénykönyv / A PTK-ZÁRÓSZAVAZÁS ELŐTTI JAVASLAT / nevű dokumentum a Polgári Törvénykönyvről szóló T/5949. számú törvényjavaslatnak az Országgyűlés által elfogadott módosításokkal egységes szövegét tartalmazza, amelyben feltüntetésre kerültek azok az eddig felmerült módosító javaslatok is, amelyek elfogadását a Kormány a zárószavazás előtt kezdeményezni fogja. A dokumentum elérhető: <http://www.irm.gov.hu> (Jogsabályok, tervezetek címszó alatt)

ki számára támogató személynek vagy gondnoknak, és a támogató személy vagy gondnok milyen szempontokat figyelembe véve köteles meghozni a döntéseit ill. tanácsait.

Minden cselekvőképes személy előzetes jognyilatkozatban rendelkezhet arról, hogy belátási képessége csökkenése esetén milyen döntések érvényesüljenek személyi és vagyoni ügyei tekintetében

- Például: rendelkezhet ingatlan, ingó vagyonáról, megjelölheti a jövedelme kezelésére jogosult személyek körét, kizárhat egyes személyeket a támogatók, gondnokok köréből, dönthet arról is, ki legyen a támogatója, kit nevezzenek ki gondnokául stb.
- Különösen időskori mentális változások esetén válhat elterjedtté.
- Visszavonható, módosítható.

a.) Előzetes jognyilatkozat alkalmazása

- Érvényesség:
  - közokirat vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokirat, illetve gyámhatóság előtt,
  - országos nyilvántartásba vétel.
- Hatályos:
  - Bíróság megállapítja a belátási képesség korlátozottsága vagy hiánya miatt a nyilatkozat életbelépésének szükségességét:
    - gondnoksági eljárás során,
    - kifejezetten erre irányuló eljárás során.

b.) Támogatott döntéshozatal

A támogatott döntéshozatal rendszerét és jogintézményét a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény által tükrözött felismerés indokolja, hogy a fogyatékosokkal élő személyek társadalomban történő részvételét környezeti, és a társadalom személeltbeli hiányosságainak halmozódása okozza. A támogatott döntéshozatal olyan megoldást jelent, amely figyelembe veszi a fogyatékos személy szükségleteit, döntéseikben támogatást nyújt az arra rászorulóknak, úgy, hogy nem sérti meg a cselekvőképeség lehető legnagyobb mértékben való elismerésének elvét.¹⁶ Támogatott döntéshozatali rendszer már több országban megvalósult (így Svédországban, Kanadában és Németországban) kidolgozott módszerekkel és jogi szabályozással. A magyar rendszert más országok gyakorlati tapasztalatait felhasználva a hazai sajátosságokhoz igazodva kell kialakítani.

Az új szabályozási tervezet támogatott döntéshozatalra vonatkozó szabályozásában a következő alapelvek érvényesülnek:

- a támogatott döntéshozatal nem jár együtt a nagykorú személy cselekvőképességének korlátozásával,
- támogató személy nem jelölhető ki a támogatott személy akarata ellenére,

¹⁶ Az ENSZ Egyezmény, valamint az R(99)4 Ajánlás 2. alapelvének 4. pontja és annak magyarázata szerint

- a támogatott döntéshozatal alapja a támogatott személy és a támogató személy(ek) – „támogató hálózat vagy csoport” – között meglévő bizalmi viszony. A támogató személy(ek) kinevezésével a bíróság nem tudja ezt a bizalmi viszonyt megteremteni, csupán elismeri annak létezését.
- A támogató személy nem járhat el a támogatott személy nevében, csupán tanácsokkal láthatja el a támogatott személyt jognyilatkozatok megtételekor;
- a támogatott személlyel jogviszonyt létesítő harmadik fél kérheti, hogy a támogató személy aláírásával lássa el a támogatott személy által kötött szerződéseket, feltüntetve saját szerepét a szerződés megkötésében,
- ha a támogatott személy a támogató személy jelenléte és tudomása nélkül köt szerződést vagy tesz más jognyilatkozatot, a támogatott személy vagy a támogató személy a bíróságtól kérheti ennek a szerződésnek vagy jognyilatkozatnak a semmissé nyilvánítását;
- a támogató személy jogosult jelen lenni és a támogatott személyt tanácsokkal ellátni minden helyzetben, ahol a támogatott személy szerződést köt vagy tárgyal meg, hivatalban ügyfélként jelen van, közigazgatási vagy bírósági eljárásban tanúként vagy félként kerül meghallgatásra, vagy bármilyen más helyzetben, ahol a támogatott személy jognyilatkozatot tesz vagy jogügyletet bonyolít le;
- a támogató személy munkája során köteles a támogatott személy kívánságait és érdekeit szem előtt tartani. Nem gyakorolhat indokolatlan nyomást a támogatott személyre annak döntéseinek megváltoztatása érdekében, és nem juthat jogosulatlan előnyhöz a támogatott személy által tett jognyilatkozatokból.

A készülő új Polgári Törvénykönyv módosításának irányai a *támogatott döntéshozatal* terén:

- Egyéni szükségleten alapuló döntési segítség biztosítása a cselekvőképesség korlátozása nélkül.
- *A támogatott személy:* jognyilatkozatai megtételekor értelmi képessége, pszichés állapota vagy szenvedélybetegsége miatt valószínűsíthetően segítségre szoruló nagykorú személy.
- *Támogatott döntéshozatal létrejötte:* Megállapodás a támogatott és támogató személy között közokiratban, ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratban vagy gyámhatóság vagy bíróság előtt személyesen tett jognyilatkozatban.
- A bíróság dönt a támogató személy kinevezéséről:
  - külön erre irányuló eljárásban vagy
  - a gondnokság alá helyezési eljárás során.
- Létrejött támogatott döntéshozatal országos nyilvántartásba vétele.
- *Támogató személy:* meghatározott ügycsoportra nevezhető ki.
  - *Nem lehet támogató:*
    - akinek személye ellen támogatott tiltakozik, vagy kinevezése a támogatott érdekeinek veszélyeztetésével vagy sérelmével jár,
    - aki maga is támogatott személy,
    - aki cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt áll,
    - aki a közügyektől eltiltó jogerős ítélet hatálya alatt áll.

- **Támogató jogköre:**
  - Jogosult a támogatott személy jognyilatkozatainak megtételekor jelen lenni, nyilatkozattételt elősegíteni.
  - Aláírásával láthatja el a jognyilatkozatot, feltüntetve saját szerepét a jognyilatkozat megtételében (3. személyek védelme).
  - Megtámadási jog: Ha a támogatott személy a támogató részvétele és a jognyilatkozat megtételéről való tudomása nélkül köt szerződést vagy tesz más jognyilatkozatot a támogató is jogosult a támogatott személy javára eljárva a törvény szerinti megtámadási jog érvényesítésére.
- **A támogató és a támogatott személy közötti jogviszony megszűnése:**
  - A bíróság a támogató kinevezését visszavonja:
    - a támogató vagy a támogatott személy kezdeményezi,
    - a támogató a megállapodásból származó kötelezettségeit – a gyámhatóság megállapítása szerint – nem teljesíti, vagy olyan cselekményt követ el, amellyel a támogatott érdekeit súlyosan sérti vagy veszélyeztet, illetve
    - utóbb keletkezik olyan kizáró ok, amely a támogató személy kinevezésének akadályát jelentette volna.
  - A támogatott döntéshozatal megszűnik:
    - a támogatott személy halálával,
    - határozott idejű kinevezés esetén a határozatban foglalt határidő lejártával,
    - ha a támogatottnak nincs más támogató személye a támogató személy halálával.
  - Hivatásos támogató:
    - Támogatott döntéshozatalhoz hasonló tartalmú segítségnyújtás azok számára, akik személyi illetve vagyoni ügyeik intézése során segítségre szorulnak, de cselekvőképességük korlátozására nincs szükség és nem állnak senkivel olyan bizalmi kapcsolatban, hogy megállapodás alapján támogatásban részesüljenek.
    - Bíróság hivatalból nevez ki hivatásos támogatót.
    - Hivatásos támogató jogköre a támogató jogkörével azonos.
    - Meghatározott ügycsoportra nevezhető ki.
    - Cselekvőképesség korlátozásával nem jár.
    - *Érintett személyi kör:* szociális kapcsolatokkal nem rendelkező, értelmi képességük, pszichés állapotuk, szenvedélybetegségük miatt segítségre szoruló személyek.

c.) A cselekvőképességet korlátozó gondnokság

A cselekvőképesség megléte vagy hiánya nem egy konstans állapot, hanem folyamatosan változhat, az ügyek viteléhez szükséges képességek legtöbbje megtanulható. Mind a gyógypedagógia, mind a rehabilitációs szakmák feladatuknak vallják a fogyatékossgal élők képességeinek fejlesztését. Ha ezt nem tennék, tevékenységük csupán a képességek romlásának megelőzésére, illetve szinten tartására korlátozódna és munkájuk jelentősége nagymértékben csökkenne. Ez azt jelenti, hogy ha valaki egy adott időpontban nem rendelkezik az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel, ebből nem következik az, hogy ez az állapot végérvényes volna. A kizáró gondnokság olyan területeken is akadályozza az érintett személyt, ahol rendelkezik a szükséges képességekkel. Ezen túl azzal,

hogy minimális döntési lehetőséget hagy csak az érintett személy részére, akadályát jelentő új képességek kialakulásának. A készülő Új Polgári Törvénykönyv koncepciója alapján a jövőben megszűnik a kizáró gondnokság kategóriája, illetve a cselekvőképesség korlátozása csak konkrét ügyekre, illetve ügycsoportokra vonatkozhat.

A készülő új Polgári Törvénykönyv módosításának irányai a *cselekvőképességet korlátozó gondnokság* terén:

- Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, aki értelmi képessége, pszichés állapota vagy szenvedélybetegsége miatt, *valamint az ebből eredő, a társadalmi részvételt akadályozó egyéb körülmények hatására a vagyoni vagy egyes személyi ügyeiben önállóan vagy segítséggel eljárni és döntéseket hozni nem képes és a cselekvőképesség korlátozásának elmaradása károsodás veszélyét idézné elő.*
- *Csak meghatározott ügycsoportban* lehetséges a korlátozás.
- A cselekvőképességében korlátozott személy – a választójog kivételével – cselekvőképés mindazon ügycsoportban, amelyre nézve a bíróság a cselekvőképességét nem korlátozta.
- *Nem lehet a korlátozás indoka a személy kommunikációjának módja.*

A cselekvőképesség korlátozása:

- Célirányos segítségnyújtás (szükségesség, arányosság)
  - Senki sem helyezhető kizáró és általánosan korlátozó gondnokság alá.
  - Javaslat nem sorol fel ügycsoportokat, jogalkalmazóra bízva annak egyénre szabott meghatározását.
- *Orvosi modell helyett társadalmi modell:*
  - Az orvosi diagnózis alapján megállapított belátási képesség hiánya (fogyatékosság ténye) önmagában nem elég a cselekvőképesség korlátozásához. Komplex értékelés szükséges: az egyén szociális helyzetének, környezetében lévő anyagi- és professzionális segítségnyújtási formák vizsgálata.
  - Összetett szakértői vizsgálat szükséges (pszichiáter, gyógypedagógus, pszichológus szakvéleménye).
  - Cselekvőképesség korlátozása csak akkor indokolt, ha a személy károsodás veszélyétől való megóvása indokolja szükségesség).

d.) A korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata

1) *Főszabály:* a gondnokolt és a gondnok együtt tesz jognyilatkozatot. Vita esetén: gyámhatóság dönt, döntése pótolja a gondnokolt, illetve gondnok jognyilatkozat érvényességéhez szükséges jognyilatkozatát.

2) *Azonnali intézkedés szükségessége:* gondnok eljárhat a gondnokolt helyettés nevében azzal, ha a gyámhatóság 8 napon belül felülvizsgálja eljárását.

3) *Ismétlődően visszatérő jognyilatkozatok esetén:* Bíróság a gondnokolt és a gondnok közös kérelmére feljogosíthatja a gondnokot a gondnokolt nevében történő eljárásra.

4) *Kommunikációképtelen személy:* Kivételesen a bíróság feljogosíthatja a gondnokot, ha a gondnokolt helyett és nevében eljárjon azt követően, hogy

- a gondnok fogyatékos személyekkel való kommunikáció terén jártas szakember segítségével kísérletet tett a gondnokolt véleményének kikérésére.
- Összetett szakértői vizsgálaton alapuló vélemény alátámasztotta, hogy a gondnok a gondnokolttal nem képes kommunikálni.
- A korlátozottan cselekvőképes személy önálló jognyilatkozat tétele.

5) *A korlátozással érintett ügycsoportban is a gondnok közreműködése nélkül járhat el:*

- Tehet személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre jogszabály feljogosítja.
- Megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségletei körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket.
- Rendelkezik munkaviszonyból származó jövedelme bíróság által *meghatározott hányadával*, e jövedelemrész erejéig kötelezettséget is vállalhat.
  - Megköthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.

6) *Jóváhagyáshoz kötött jognyilatkozatok:* Gondnok és gondnokolt jognyilatkozatainak érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges, ha a jognyilatkozat:

- a gondnokolt tartására,
- a gondnokolt öröklési jogviszony alapján megillető jogra vagy kötelezettségre,
- a gondnokolt gondnok által kezelt vagyona,
- a gondnokolt törvényben vagy a gondnokot rendelő határozatban meghatározott összeget meghaladó értékű egyéb vagyona,
- a gondnokolt ingatlantulajdonának átruházására vagy megterhelésére vonatkozik.
- Törvényben meghatározott egyes egészségügyi és személyállapoti tárgyú ügycsoportokkal kapcsolatos jognyilatkozatok érvényességéhez a külön törvényben meghatározott szervezet, testület jóváhagyása szükséges.

7) *Gondnokrendelés*

- Bíróság rendel gondnokot a gyámhatóság javaslatára.
- Gondnokrendelésnél fontos szempontok:
  - előzetes jognyilatkozatban foglaltak,
  - gyámhatóság javaslata,
  - gondnokolt meghallgatása, gondnokolt személyi körülményei.
- Gondnokul elsősorban:
  - a gondnokság alatt álló által megnevezett személy,
  - a gondnokolttal együttélő házastárs, bejegyzett élettárs jelölhető,
  - aki az összes körülmény alapján alkalmasnak tűnik (szülők),
  - hivatásos gondnok (maximált gondnokolt szám),
- Több gondnok is rendelhető

8) *A gondnokrendelés indokoltságának felülvizsgálata*

- A bíróságnak meg kell határoznia a kötelező felülvizsgálat időpontját, ami nem lehet később, mint a gondnokság alá helyezésről rendelkező ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év.
- A felülvizsgálati eljárást a gyámhatóság indítja meg.
- A gondnokság megszűnése

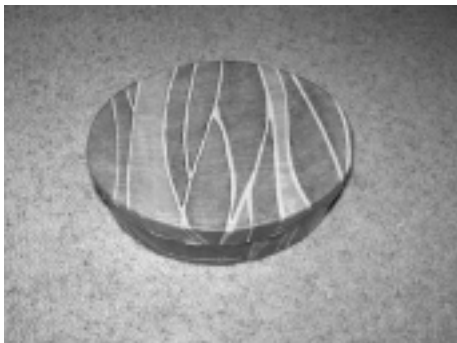
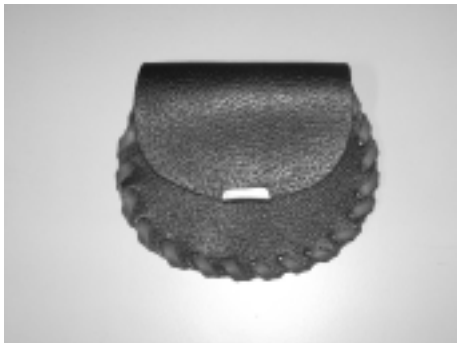
- Bíróság megállapítja a gondnokság megszűnését, ha a gondnokolt meghalt.
- A gondnoki tisztség megszűnik, ill. a bíróság a gondnokot tisztségéből felmenti, ha:
  - a gondnok felmentését kéri,
  - utóbb keletkezik olyan kizáró ok, amely a gondnok kirendelésének is akadályát képezte volna,
  - a gondnok kötelezettségét nem teljesíti, vagy olyan cselekményt követ el, olyan magatartást tanúsít, amellyel a gondnokolt érdekét sérti vagy veszélyezteti,
  - a gondnok meghal.
  - A belátási képesség átmeneti hiánya.
  - Semmis azon személy nyilatkozata, aki a jognyilatkozat megtételekor olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége átmenetileg hiányzik (kivéve, ha a jognyilatkozat tartalmából arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozatot a fél teljes belátási képessége esetén is megtette volna).

Változatlan (nem sokat változó) rendelkezések:

- Zárlat, zárgondnokrendelés
- Ideiglenes gondnokrendelés

Felhasznált irodalom

- Gondnokság és emberi jogok Magyarországon – A gondnokság jogintézményének és gyakorlatának elemzése
2007, Copyright © Mental Disability Advocacy Center, 2007 ISBN: 978-963-87607-1-5 A kiadvány az MDAC weboldaláról tölthető le: http://www.mdac.info/documents/Hungary%20report_comprehensive_Hungarian.pdf
- Bass László (szerk.) Amit tudunk és amit nem.... – az értelmi fogyatékos emberek helyzetéről Magyarországon. Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2008
- dr. Gazi Adrienn, Verdes Tamás: Munkaviszonyban – egyenlő esélyekkel? A gondnokság alatt álló emberek általános és foglalkoztatási jogi helyzetéről (szerk.: Fehér Miklós) ISBN 978-963-87545-5-4 Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2008
- Magyar Kormányzati Portál www.magyarorszag.hu
- dr. Boros Zsuzsa: IRM Polgárjogi Kodifikációs Főosztály: A készülő új Polgári Törvénykönyv bemutatása, különös tekintettel a Személyek Könyv változásaira (Magyar Bíróképző Akadémia), <http://mba.birosag.hu>
- Az Új Polgári Törvénykönyv /PTK – ZÁRÓSZAVAZÁS ELŐTTI JAVASLAT/ nevű dokumentum a Polgári Törvénykönyvről szóló T/5949. számú törvényjavaslatnak az Országgyűlés által elfogadott módosításokkal egységes szövegét tartalmazza, amelyben feltüntetésre kerültek azok az eddig felmerült módosító javaslatok is, amelyek elfogadását a Kormány a záró-szavazás előtt kezdeményezni fogja. A dokumentum elérhető: <http://www.irm.gov.hu> (Jogszabályok, tervezetek címszó alatt)
- A gondnoksági rendszer módosításának javasolt alapelvei, Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2007. június 22.

8. Az értelmi sérültek segítségének, kiszolgáltatásának etikája

Gruiz Katalin

Az értelmi fogyatékosoknak nyújtott segítség több ponton is ellentmondásoktól terhes, mind az ügyintézésben, mind a mindennapokban. A fogyatékos személy-segítő viszonyban elsősorban a személyiségi jogok és a segítő (nevelő, oktató, családtag, stb.) kompetenciájának határvonala lehet kérdéses. A másik, még kevésbé körülírható érintkezési felület a fogyatékosokat ellátó mikrokozmosz (pl. lakóotthon, szociális segítő rendszer és személyek) és a társadalom különböző szervezeti struktúráinak a határvonalán jelentkezik.

8.1. A fogyatékos személy és a segítő viszonya, a kapcsolat etikája

A szülő mindig a legjobbat akarja gyermekének, de az épek világában is korlátozó tényező a szülői jóakarata, a szülők nagy része saját részének, ebből fakadóan saját tulajdonának tekinti gyermekét, ennek köszönhető egy sor generációs ellentét, lázadozás, szülő-gyermek ellentét.

Értelmileg teljesen ép gyermekünknek sem könnyű segíteni, nem könnyű megérteni, hogy gyermekünk sorsa a mienktől, szülőktől független, hogy a segítség módja a gyermek magatehetetlenségéből és szükségleteiből adódóan életkoronként eltérő (pelenkázás, etetés, tanulás, stb.), de felnőtt gyermekünk esetében nem lehet más, mint alázatos segítség személyiségének megismerésében, sorsának világossá tételében, döntéseinek előkészítésében. Legtöbb szülő nem fogyatékos gyermekének sem tud jól segíteni. Gyakori, hogy helyette próbálja megoldani a problémákat, ahelyett hogy őt segítené hozzá saját megoldáshoz. A szülők nagy része igyekszik kikövezni, minden akadálytól és bajtól mentesíteni gyermeke életútját, készen tálalni számára egy rózsaszín zselével tartósított tökéletes életet, amivel valószínűleg több kárt okoz, mint hasznot.

Értelmileg sérült gyermeket nevelő szülőknél még kifejezettebbek ezek a hibák. Sok szülő teljesen rátelepszik értelmi fogyatékos gyermekére, annak valódi személyiségét elnyomva saját maga kicsinyített mását igyekszik „létrehozni” fogyatékos gyermekéből. A testi szükségletek kielégítéséhez szükséges fizikai és mentális képességek hiányából helytelenül arra a következtetésre jut, hogy a sérültség, a hiány gyermeke egyéb személyiségjegyeire és érvényes, hogy nincs saját akarata, elképzelése, lelki igényei, tehetsége, stb.

Az oktatók és nevelők is gyakran beleesnek abba a hibába, hogy magukat egy idő után pótolhatatlannak, a fogyatékos gyermek részének, személyisége kialakítójának, a fogyatékos ember megteremtőjének képzelik. Minél többet tesznek a fogyatékos emberért, annál nagyobb lesz a maguk értékének és pótolhatatlanságuk érzése. Minél több szeretetet adnak tanítványuknak, neveltjüknek, annál többet várnak cserébe; sokszor feltétel nélküli elfogadást és engedelmességet.

A másik oldalról megerősíti mindezt, hogy a fogyatékos gyermek és felnőtt elvárja a segítséget, szüksége is van rá, és ami nagyon fontos és pozitív dolog, hagyja is magát segíteni, elfogadja a segítséget, eltérő módon az átlagos, nem fogyatékos gyermektől és felnőttől. Ettől a segítséget adó természetesen máshol szabja meg saját kompetenciahatárait, mint az átlagember esetében, a fogyatékos személy igényeitől és az ő etikai érzékétől függően. A helyes viselkedéssel és segítséssel kapcsolatos elveinket úgy fogalmaztunk, hogy „annyi segítséget nyújtunk, amennyi okvetlenül szükséges, ne többet és ne kevesebbet”. Ez mennyiségi megközelítés: ne többet és ne kevesebbet, de a pontos határt minden egyes esetben egyedileg kell meghatározni, a konkrét ember személyiségének, gyengéinek és erősségének ismeretében, a nevelő (szülő, segítő, stb.) személyiségének figyelembe vételével! Tehát a segítség módja és mennyisége specifikus a fogyatékos személy – segítő személy páros szerint. Tehát nem lesz két egyforma kapcsolat, nincs uniformizálható megoldás, ezért is nagyon fontos az alapelvek és az etikai szabályok el-sajátítása, helyesebben a segítő személyiségének olyan szintre juttatása, ahol mindezek maguktól értetődnek.

8.2. Fogyatékos személyt segítő közösség és a tágabb közösség viszonya

A fogyatékosokat ellátó közösség legfőbb célja, hogy a fogyatékos ember hiányosságait, intelligenciájának és szociális adaptációs képességeinek fehér foltjait személyre szabott oktatással, neveléssel, szociális segítséggel kipótolja. Ezek a pótlások alapfeltételei az integrációnak. Ha jól végeztük a munkánkat fogyatékos tanítványunk, gondozottunk, kliensünk csökkent képességei ellenére helytáll az iskolában, a munkahelyén, a családban, az otthonában, az életben, mindenütt, ahol rendszeresen mozog és emiatt módunk volt megtanítani a tökéletes beilleszkedés minden apró részletét. Szinte biztos, hogy egy új szituációban, egy új területen újabb hiányok jelentkeznek, melyek pótlására újabb tanítással kell majd reagálnunk. A szociális adaptációs képességekkel hasonló a helyzet, mint az értelmi képességekkel és a gyógypedagógiai fejlesztéssel. Mindenki jól ismeri a korai fejlesztés hatékonyságát és azt a – nem túl meglepő eredményt – hogy még értelmileg súlyosan sérül kisgyermek is 100 %-ra teljesíti a felméréshez használt tesztek, hiszen a tesztben alkalmazott feladatokat gyakorolják a fejlesztés során. Ugyanazt tanulják, tanítják, mint amin lemérik a képességeiket, a fejlődést, a fejlettség szintjét, emiatt a mérési eredmény csalóka.

Az értelmi fogyatékosokra jellemző, hogy szokásos közegükben, szinte tökéletesen működnek, megtanulnak helyesen viselkedni, kommunikálni: alig észlelhető fogyatékoságuk. A dolog tökéletesen működik a mikrokozmoszban, a többé-kevésbé védett közösségben és élettérben, a családban, a lakóotthonban, a védett munkahelyen. De nem tevődik át az élet többi területére, a munkára, az ügyintézésre, a baráti társaságra, a párkapcsolatokra, még a legjobban tanított és felkészített értelmi fogyatékos ember is kudarokat szenved el az új területeken, az egyre táguló külső körben. Ez veszélyeztetettségük növekedését jelentheti és társadalomból való kiszorulásuk kockázatát

növeli. De lelkiileg is frusztráló, hiszen a védett környezetben maguk is, szüleik is, nevelőik is szívesen elfeledkeznek a sérült személy korlátairól, ezért mindenkit rosszul érintenek az élet egyéb területein jelentkező sikertelenségek, emiatt kerülnek is a próbatételeket, mely izoláltsághoz vezet.

Rendkívül ambivalens még a legtökéletesebben végzett fejlesztő és segítő munka eredménye is, a tágabb környezetet figyelembe véve. Legellentmondásosabb a tanulásban akadályozottak, tehát az értelmileg enyhén sérültek esete. Az értelmi fogyatékosok problémáját és fajtáit nem ismerő többségi közösségek részéről nagyobb az értetlenség az enyhe értelmi fogyatékosokkal szemben, mint az egyértelműen sérültek, például a Down-szindrómások vagy más látható jegyekkel párosuló fogyatékosok esetén. Sokan nem látnak mást, mint egy nem kiugró képességű, buta, nehezen kezelhető embert, klienset, ügyfelet, aki idegesítő módon és látszólag indokolatlanul, helytelenül viselkedik, nem megfelelően beszél, és feltételezik, hogy nevetlenségéből vagy pimaszságból teszi mindezt. Érthető módon statikusan látják és kezelik a helyzetet, nem ismerik a sérült ember előtörténetét, életét, fejlődési folyamatát.

A tanulásban akadályozott (enyhe fokban sérült) kliensek ügyeik intézésében hasonlóan komoly segítségre szorulnak, mint a már említett nyilvánvalóan sérült kör. Egy úrlap kitöltése, egy önéletrajz megírása, egy szerződés vagy egy nyilatkozat megértése és aláírása nekik sem megy egyedül, nem értik, félreértik, ráadásul ezt szeretnék leplezni, tehát menetközben esetleg ki sem derül, hogy nem értették, csak a félresikerült eredményből. A szülő, a tanár, a segítő számára ez nyilvánvaló, hiszen ő ismeri gyermekét, tanítványát, kliensét, ismeri fogyatékoságának természetét, és aszerint kommunikál és segít. A nyilatkozatok, önéletrajzok, beadványok, stb. természetesen segítséggel születnek, ezt a szakemberek és a szülők is tudják, ezeknek a klienssel közös elkészítése a segítő szakmai munkájának része. Ennek a szakmai munkának szabályai, etikája van: együtt, de nem helyette! A külső környezet viszont ritkán értékeli a helyzetet helyesen. Az egyik lehetőség, hogy a tágabb környezet ebből semmit nem tud, semmit nem vesz észre, ők csak a végeredményt látják, nem érdekes számukra, hogy mennyi az önálló munka és mennyi a segítség a produktumban. A másik, kevésbé pozitív lehetőség, hogy az érintettek tudják, hogy a személy értelmi fogyatékos, és hogy egyedül nem készíthette el a nyilatkozatot, nem formálhatta meg véleményét, és emiatt nem veszik komolyan a fogyatékos személy nyilatkozatát, véleményét, önhatalmúlag semmisnek tekintik. A legrosszabb eset az, amikor visszaélnék a helyzettel, tudják, hogy a szóban forgó személy értelmi fogyatékos, és annak ellenére, hogy segítséget kellene biztosítani nyilatkozata vagy döntése elkészítéséhez, mégis egyedül kényszerítik nyilatkozni és dönteni, vagyis nem biztosítják számára a megfelelő szakmai segítséget, manipulálják őt.

Hozzá tartozik a teljes képhez, hogy sajnos nem alakultak ki a megfelelő kommunikációs eszközök az értelmi fogyatékosok tényének közlésére, illetve olyannyira megalázó és szegregáló a köztudatban maga a tény, hogy valaki értelmi fogyatékos, hogy gyakran inkább elfedésére, semmint közhírré tételére törekcszenek. A fogyatékos személy segítője nem súghatja az egész világ fülébe – ez nem is lenne etikus – hogy „vedd észre, hogy fogyatékos” vagy „nehogy azt hidd, hogy ő képes erre, nyilván valaki segített neki, stb.” Tehát, mindig ugyanoda lyukadunk ki: a világnak, a szemléletnek kell gyökeresen megváltoznie, akkor lesz esélyük az értelmi fogyatékosoknak integrálódni, elfogadottá és befo-gadottá válni a legtágabb közösségekben is.

Az egyetlen lehetőség, hogy ezeket a problémákat tompítsuk vagy megszüntessük, a tágabb környezet megismertetése az értelmi fogyatékosokkal, a sérültek problémájával, a problémák megoldásaival, az elvekkel és az ezen a területen munkálkodó szakemberek tevékenységével, gyakorlatával. Ehhez persze nyitottnak kellene lennie a környezetnek, elfogadónak, ami Magyarországon még a szakmai környezetről sem mondható mindig el. A gyermekkori iskolai oktatásban kellene elkezdene az ezzel kapcsolatos helyes szemlélet kialakítását, a toleranciát, az elfogadást és a fogyatékosok és a fogyatékosok ismeretét és szeretetét. Vannak erre jó példák, olyan kezdeményezések, amelyek az iskoláskorúak számára természetessé teszik azt, hogy vannak segítségére szoruló és vagyunk mi, akik képesek vagyunk segíteni, és azt is, hogy hogyan kell és lehet segíteni. Reméljük, hogy egyszer felnő ez a korosztály, és nem felejt el, amit gyerekként tanult és tapasztalt.

9. A segített önálló élet és a támogatott döntéshozatal: a Down Alapítvány kapcsolódó programjainak ismertetése

Gruiz Katalin

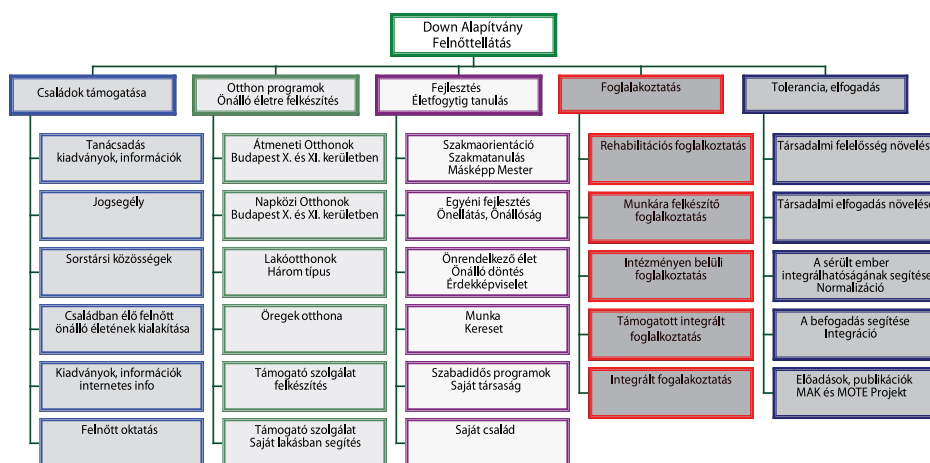
A normalizáció és az integráció, mint alapelvek meghatározzák a felnőtt értelmi fogyatékos ember életcélját, annak eléréséhez szükséges életstratégiáját, és segítség módját is.

A Down Alapítvány egy alternatív szolgáltatásrend-szert alakított ki, melynek segítségével az értelmi fogyatékos fiatalok és felnőttek fokozatosan juthatnak el a maximális önállóságig, képességeik és igényeik szerint.

Ennek a modellrendszernek a legfontosabb és a következőkben részletezett része az alábbiak:

- Önellátás, önkiszolgálás tanítása kisgyermekkortól fogva.
- Oktatás, pályorientáció, szakképzés, munkára-felkészítés, foglalkoztatás.
- Az önálló életre való felkészítése átmeneti otthonokban, napköziotthonokban.
- Az önálló élet színtereinek kialakítása, szakmai megoldásai: átmeneti otthon, lakóotthon, teljesen önálló un. SALSA lakás (SALSA=SAját Lakás, SAját élet).
- Az önálló élet alapelemeinek elsajátítása: háztartás, gazdálkodás, közlekedés, kommunikáció.
- Szabadidő, társkeresés.
- Saját élettárs, saját család.
- A MAK Projekt.
- A MOTE projekt.

A fiatal és felnőtt értelmi fogyatékosoknak a Down Alapítvány által nyújtott szolgáltatásokat a 2. ábra mutatja.

2. ábra: A Down Alapítvány felnőtt értelmi fogyatékosoknak nyújtott szolgáltatásai

9.1. Önállóság, önkiszolgálás

Az önkiszolgálás és az önállóság tanítása kisgyermekkorban, a korai fejlesztéssel kezdődik. 2–3 éves korig az intenzíven fejlesztett értelmi fogyatékos gyermek akár átlagos fejlődést is képes produkálni. Ebben az időszakban a többi fejlesztéssel együtt megtaníthatóak az önellátás és önkiszolgálás alapjaira, melyből később természetes úton fejlődik ki az önkiszolgálásra és önállóságra képes fiatal felnőtt.

Az önállóság és önkiszolgálás kialakításánál a kulcsszavak: fejlesztés, gyakorlás, elvárás, motiválás. Továbbá fontos, hogy a nevelők és szülők vállaljanak valamekkora kockázatot: azzal, hogy mindentől óvjuk, a legkisebb veszélynek sem tesszük ki a fogyatékos gyermeket, elvágjuk az önállósodás menetét és tulajdonképpen nagyobb veszélynek tesszük ki a sérült embert, hiszen tapasztalatlanul fog ismeretlen szituációk, megoldandó feladatok elé kerülni.

Az Alapítvány intézményeiben folyó önálló életre felkészítő munka nagy részét a korábban elmulasztott önkiszolgálásra való megtanítást teszi ki. Tisztálkodás módja, rendje, igénye, étkezés megfelelő módja, táplálkozási szabályok, öltözködés, saját betegségeinek felismerése, óhajok, vágyak közlésének módja, egyáltalán a megfelelő kommunikáció az élet különböző szituációiban, stb.

9.2. Oktatás, pályaaorientáció, szakképzés, munkára-felkészítés, foglalkoztatás

Ez az izgalmas és az önálló élet szempontjából alapvető „csomag” ma már teljességében bemutatható az alapítvány tevékenységében.

A segített önálló élet legfontosabb eleme a munka és a munkával megszerzett jövedelem, amelyből az önálló élet finanszírozható. Ehhez azonban hosszú út vezet.

A Down Alapítvány komplex foglalkoztatási stratégiát dolgozott ki, hogy az értelmileg sérült emberek számára szakmaorientációt, szakmatanulást, munkát, munkahelyet és fizetést biztosítson.

A Down Alapítvány Foglalkoztatási Centrumát 2007-ben alakítottuk ki, ez a szolgáltató központ teszi lehetővé az alapítvány támogatott foglalkoztatási formáinak integrált működtetését.

A kliensek részletes felmérése az első lépés: a készségek, fejleszthetőség gyógypedagógiai felmérésén kívül a pályaaorientációs, munkaképességi- és munkaalkalmassági felméréseknek kiemelt szerepük van. Berendeztünk egy objektív mérésekre is alkalmas laboratóriumot, ahol a munkapszichológiai felmérések készülnek. A felmérési ered-

mények alapján készül el az egyénre szabott fejlesztési, pályorientációs, szakképzési és munkára felkészítési terv, mely rendszeresen felülvizsgálatra kerül. A tehetségek, a kiugró képességek is felszínre kerülnek ezen a vizsgálaton (Gruiz, 2009).

Tanműhelyek teszik lehetővé a gyakorlati tesztelést, mely a felmérést, az egyéni fejlesztési és munkára felkészítési terv elkészítését, a betanítást és a munkához szoktatást követi. Erre a célra két tanműhelyt hoztunk létre, ahol ékszerkészítést, papírmunkákat, képeslaprajzolást, gyertyaöntést, bőrtárgyak készítését, iratmásolást, sokszorosítást, háztartási, karbantartási, konyhai és kertészeti munkát tanulhatnak és gyakorolhatnak be a kliensek és segítőkkel közösen kiválaszthatják a nekik leginkább megfelelő munkafajtát.

A szakképzés a foglalkoztatás és a pénzkereső munka alapja. A Down Alapítvány a József Nádor Szakképző Iskolával közösen indít integrált szakképzést középsúlyos értelmi fogyatékos személyek számára, nappali és esti tagozat formájában. A szakképzés elméleti részét az iskola biztosítja, a gyakorlati részen megosztózik a két szervezet. Az iskolába in-

tegrált osztályt egy alapítványi segítő kíséri, aki biztosítja a tanítás gördülékenységét, a tanárnak csak az oktatóssal kell foglalkoznia. A korrepetálás, a tanultak begyakorlása a Down Alapítvány műhelyeiben folyik. Az eddig tesztelt és sikeresen kiválasztott és megtanult szakmák a következők: szőnyegszövés, bőrművesség, kertészkedés, konyhai kisegítő, mézeskalács készítő. A legtöbben a bőrművességet tanulták ki, eddig három osztály vett ebben a képzésben részt, 2 nappali és egy esti tagozatos osztály. A Hallgatók 60% vizsgázott le mind az elméleti, mind a gyakorlati anyagból, de a maradék 40% is elsajátította a szakma gyakorlati alapjait, képes egyszerűbb bőrtárgyak készítésére.

Az intézményen belüli foglalkoztatás adminisztratív központja a Foglalkoztatási Centrum, innen irányítják a 120 értelmi fogyatékos dolgozó és az őket segítő 10–12 szakember munkavégzését, az alapanyagok beszerzését, a termékek leltározását és értékesítését. A munka-rehabilitációs és fejlesztő-felkészítő foglalkoztatási formában dolgozók létszáma folyamatosan nő, ez az államilag támogatott foglalkoztatási forma egyre népszerűbb az önálló életre törekvő értelmi fogyatékos emberek és családjuk körében.

Az értelmi fogyatékosok foglalkoztatásának más formái is léteznek, és Alapítványunk gyakorolja is ezeket, például részt vesz az OFA által finanszírozott, **támogatott foglalkoztatási** projekteken, melyek célja az értelmi sérült emberek támogatott munkavégzése nem védett, hanem ún. külső, vagyis a nyílt munkaerő piaci munkahelyeken. A projekt célja: az erre alkalmas kliensek kiválasztása, felkészítése, munkahely keresése, a munkáltatókkal történő együttműködés és a kliens munkahelyén történő segítése mindaddig, amíg beletanul a munkába és stabilizálódik a helyzete.

Értelmi sérült klienseinken kívül más, **megváltozott munkaképességű** munkavállalókat

is foglalkoztatunk, általában a Munkaügyi Hivatalok által támogatott formában. Alapítványunkban az adminisztratív, oktatási, karbantartói feladatok nagy részét megváltozott munkaképességű munkatársaink végzik.

Az intézmények fenntartásába és működtetésébe is bevonjuk az arra alkalmas klienseinket, így a takarítási, iratmásolási, kertészeti, konyhai kisegítői, segédápolói és kézbesítői feladatokat látunk el körültekintő felkészítés és folyamatos támogatás mellett.

A Foglalkoztatási Centrum célja hogy minden segítségre szoruló, körültekintő felkészítést, megfelelő munka kiválasztását igénylő kliensünk magas szintű szakmai segítséget és életminőség-javulást jelentő segítséget kapjon a pedagógiai, a pszichológiai, a szociális munkás, valamint a gazdasági és irányítási szakmák integrált alkalmazásával.

9.3. Önálló életre felkészítés a Down Alapítvány átmeneti és napközi otthonaiban

Az Átmeneti Otthonainkat több céllal működtetjük. Elsődleges célja az, hogy a fogyatékos gyermek/felnőtt gondját átvegye a szülők betegsége, krízis helyzete, munkavégzése vagy egyéb elfoglaltsága esetén.

Másik célja, hogy a családban élő értelmi fogyatékos gyermek és fiatal szokja a szülő nélküli életet, ez az önállóság első fokozata. Az átmeneti Otthon megismerése és időnkénti igénybevétele azért is nagyon praktikus, mert így, ha a család valóban krízishelyzetbe kerül, akkor az átmeneti Otthont rendszeresen igénybevevők nem sínylik meg annyira a komoly családi kríziseket, pl. szüleik elvesztését, mint azok, akik egy amúgyis kusza helyzetben ismeretlen helyre kerülnek.

Gyakori igénybevételi indok, főként idősebb sérülteknél, hogy a még idősebb szülő beteg lesz, vagy meghal. Ilyenkor a sérült ember a várakozási és felkészülési időt tölti otthonunkban végleges elhelyezésig.

Ilyenformán klienseink 1–2 naptól akár 1–2 évig is tartózkodhatnak a krízisotthonban, nem csak Down-szindrómás, hanem halmozottan sérült, autista vagy bármely más sérült-ségű személy igénybe veheti, kor-határ sincs, a legfiatalabb gondozottunk 6 hónapos volt, a legidősebb 64 éves. Van, aki több éve kisebb-nagyobb rendszerességgel veszi igénybe a szolgáltatást, és van, aki már két éve vár nálunk intézeti vagy lakóotthoni elhelyezésére. Sokukat, mi magunk helyezük el saját kiscsoportos lakóotthonainkban vagy SALSA lakásainkban.

Az átmeneti otthonban tehát bentlakásos körülmények között kerül sor az önállóságra nevelésre, így a szakembereknek közelről van módjuk megismerni a sérült klientst és számára a neki legmegfelelőbb végső megoldásban segítséget nyújtani.

A végső megoldás tulajdonképpen a sérült ember életstratégiája, melyet szakemberekkel együtt végzett ún. jövőtervezés során alakítanak ki.

A Napköziotthon napi rendszerességgel bejáró kliensek számára fenntartott fejlesztő és foglalkoztató intézmény. Céljai között első helyen szerepel az önálló életre történő felkészítés fejlesztéssel, oktatással, önkiszolgálásra és munkára neveléssel. Fontos része a munkának a képességek, készségek felismerése, felmérése és kibontakoztatása, az egészséges életmód megtanítása és gyakorlása, a szabadidő hasznos eltöltésének megtanulása és gyakorlása.

A családban élő értelmileg akadályozott fiatal és felnőtt személyeken kívül autista fiatalokat és felnőtteket, halmozottan és súlyosan sérülteket, valamint idős értelmi sérült személyeket is fogadnak ezek az intézmények

A napközbeni foglalkoztatás és a munkavégzés átfed egymással, napköziseink nagy része végez rehabilitáció vagy munkaszerződésre alapuló munkát. A munkavégzés többféle és személyre szabott, de elsőbbséget élveznek a kézműves munkák, valamint a háztartásokban, az irodákban és a kertben végzendő munkák. Munkavégzésükért fizetést kapnak. Ez jelentősen befolyásolja személyiségüket, és környezetük róluk alkotott véleményét.

A kézműves munkák széles választékával igyekszünk a klienseknek leginkább megfelelő munkát biztosítani, így működtetünk szövő, kerámiakészítő, bőrműves, ékszerkészítő, képeslaprajzoló és egyéb papírból készült dísz tárgy, poháralátét, tányáralátét, falidísz, merített papírképek, irattartók készítésével, üvegfestéssel foglalkozó műhelyt.

A Kézműves Műhelyek termékeit kiállításokon is bemutatjuk és vásárokon maguk a kliensek árulják, a bevételből alapanyagot vásárolnak. Igen fontos szempont, hogy a termékek eladhatóak legyenek és eladásukból bevételhez jussunk.

A munka befejeztével terápiás, kézműves és művészeti foglalkozásokon, és szabadidős programokon vehetnek részt, prioritást élvez a zenetanulás és zenélés, a színház, az amatőr színjátszás, valamint a sportolás.

Az idős, beteg és rászoruló kliensek egy sor rehabilitációs és egészségmegőrző szolgáltatást vehetnek igénybe (masszázs, egészségmegőrző kúrák, gyógytorna, gyógyúszás, gyógylovaglás, stb.)

A napközi otthonban egyénre szabott oktatás, egyéni fejlesztés folyik. Részletes foglalkoztatási terv szerint minden kliensünk részt vesz egyéni fejlesztésen, heti 2–4 órában. Erre általában délután, a fakultatív programok között kerül sor.

A fejlesztés az egyén képességeinek felmérése alapján készült egyéni fejlesztési terv szerint történik. Fő célja az önellátás és önállóság fokozása, az alapvető, hasznos ismeretek, mint háztartási munkák, pénzhasználat, viselkedés, stb. megtanítása

9.4. Az önálló élet szinterei: lakóotthonok, SALSA lakások

Kiscsoportos lakóotthonban felnőtt értelmi fogyatékos emberek élnek. Olyanok, akik felnőtté válva önállóságra vágnak, s ebben szüleik is támogatják őket, vagy olyanok, akiknek már meghaltak a szülei, ezért önállóságra kényszerültek.

Ehhez segítségre van szükségük. A Down Alapítvány szakemberei nyújtanak ehhez segítséget: felkészítik a fiatal értelmi fogyatékosokat az önálló életre, lakást és munkát biztosítanak nekik és minden ügyes-bajos dolgukban segítenek intézkedni. Természetesen a szülők, rokonok, testvérek segítsége és az elfogadó lakókörnyezet is nagyon fontos, melyet igyekszünk kialakítani.

A segítség mértéke a fogyatékosok képességeitől és önállóságától függ. Van, akinél szükséges, hogy éjjel-nappal gondozó vagy nevelő legyen vele, van, aki csak a pénz beosztásához és fontosabb döntésekhez igényel segítséget. Mindenki annyi segítséget kap, amennyire szüksége van, se többet, se kevesebbet. A lakóotthon típusok is különböznek az önállóság foka szerint. A nagyobb otthonok (12–15 fő), nagy közös terekkel, közös programokkal, állandóan ott tartózkodó segítőkkel a kisebb mértékben önállósodott klienseket szolgálja, a közepes méretű lakások egyes napszakokban jelen lévő segítőkkel egyre több egyedülléttel az önállósodás egy magasabb fokán állókat szolgálják. A „teljesen” önállóak a „Saját Lakás, Saját Élet” programon belül ún. SALSA lakásokban élnek, ahova kezdetben gyakrabban, később hetenként egy-két alkalommal megy a segítő az éppen aktuális problémák megoldása, a pénzhasználat, a gazdálkodás, a hosszú távú lakásfenntartás (higiéné, étkezés, lakáshasználat, ismerősök és vendégek fogadása, stb.) segítésére.

A Down Alapítvány kezdetben holland és svéd mintára hozta létre kiscsoportos lakóotthonait, később már saját tapasztalatai és a kliensek igényei szerint alakította ki innovatív lakóotthoni megoldásait.

A beköltözőket legalább fél éves tanfolyamon készíti fel, ahol szakemberekkel közösen alakítják ki az értelmi fogyatékos fiatal saját életstratégiáját és maximális önállóságát. Önellátást, háztartási ismereteket, pénzhasználatot tanítanak. Sok esetben szakképzésre és munkahely biztosításra is sor kerül.

Az az értelmi fogyatékos fiatal, aki gyermekként családban nőtt fel, Budapest valamelyik lakásában élt, az felnőtt korában, szülei halála után ugyanabban a közegben szeretne maradni, nem pedig egy világvégén eldugott intézetben barátoktól, rokonoktól elszigetelve.

A Down Alapítvány lakóotthonainak megvalósítását 1992. és 2002. között támogatta a Népjóléti Minisztérium, a Fővárosi Önkormányzat, a Soros Alapítvány, a Kézenfogva Alapítvány és egy sor alapítvány és szponzor.

A lakóotthonok fenntartása részben állami, normatív jellegű támogatásból, részben szponzori és pályázati támogatásból történik és természetesen a lakók térítési díj befizetéseiből. Minden lakásnak működési engedélye van a Fővárosi Közigazgatási Hivataltól.

Az élet a kiscsoportos lakóotthonokban nagyban függ a lakóközösségtől. A lakásokba költözők magukkal hozzák bútoraikat, személyes holmijukat. Egy lakásban 4–8 ember lakik, nagyobb családi házban 10–14. A lakásokban lakók általában úgy élnek, mint egy család. A lakók reggel munkába, vagy napköziotthonba mennek. Délután bevásárolnak, vacsorát főznek, TV-t néznek, takarítanak. Szabad idejükben sportolnak, kirándulnak, rokonaikhoz, testvéreikhez mennek látogatóba. Segítők közreműködésével gazdálkodnak, terveznek.

A Down Alapítvány három lakóotthon típust alakított ki, eltérő anyagi helyzetű és igényű, valamint képességekben eltérő lakók számára megfelelő tárgyi és szakmai feltételek demonstrálására.

A panel-lakás programunkban három lakást vásároltunk ugyanazon lépcsőházában. Ez nagyon megkönnyíti a lakók ellátását, segítségét. Ez a lakóotthon közel esik a lakók munkahelyéhez és az alapítvány napközi otthonához és kézműves műhelyeihez, tehát a kevésbé mozgékony kliensek is viszonylag könnyen jutnak el munkahelyükre és a programok színhelyére. A beköltözést megelőzően a fiatalok nagy lelkesedéssel készültek az önálló életre, segítőkkel és hozzátartóikkal közösen tervezték meg jövőjüket. Az önállóság lehetősége nagymértékben motiválta őket, fejlődésük felgyorsult, így képessé váltak a segített önálló élet feltételeinek megfelelni. Szüleikkel, testvéreikkel, barátaikkal és segítőkkel meg-beszélték a lakás berendezésének részleteit, a napirendet és a rendszabályokat.

A Sarokház lakóotthon egy nagy családi ház, melyben 12 fiatal értelmi fogyatékos ember élnek. Olyanok, akik felnőtté válva önállóságra vágnak, arra, hogy úgy élhessenek, mint mindenki más. A Down Alapítvány szakemberei a felkészítés során a szülőkkel együttműködve hat éves komplex oktatási-nevelési programban gondoskodtak a leendő lakók maximális önállóságának eléréséről, magas szintű szakképzéséről, önállóságra neveléséről.

A lakók szakemberek közreműködésével tervezték meg saját jövőjüket, rendezték be és tanulták meg használni saját otthonukat. A segítők önkiszolgálást, önellátást, háztartási ismereteket, pénzhasználatot tanítanak, és pénzkereső munkát is biztosítanak a klienseknek. Minden ügyes-bajos dolguk intézésében közreműködnek, ha szükséges. A szakembereken kívül nagyon fontos a szülők, rokonok, testvérek segítsége és az elfogadó lakókörnyezet is. A Sarokházban élő 12 fiatal jó barátként járt együtt óvodába,

iskolába, majd később pályaeorientációs képzésben vettek részt, és szakmát tanultak. A tanult szakmákat (szőnyegszövés, bőrművesség) a mai napig is gyakorolják és néhányan a kertész mesterség esti iskolában történő kitanulása mellett döntöttek. Többen szabadidejüket is együtt töltik el; zenélnak, sportolnak, együtt kirándulnak és nyaralnak. Ma már felnöttek, dolgoznak, keresnek, élnek a fiatal felnöttek életét. Egyikük már kirepült, párjával önálló életet kezdtek saját lakásukban. További két pár készül nagyobb mértékű önállóságra, de még a Sarokház védőszárnyai alatt, de már külön apartmanban.

A Sarokház program beindítása, a ház megvásárlása, szakemberek, szülők és szponzor összefogásával vált lehetővé. Támogatta a Kézenfogva Alapítvány, a Népjóléti Minisztérium, a Fővárosi Önkormányzat, a Bankaritás, az Uniqua Biztosító. A Sarokházi program fenntartása a lakók saját jövedelmén kívül állami, normatív jellegű támogatásból, szponzori és pályázati támogatásból történik.

Az élet a Sarokházban olyan, mint egy nagy családban. Mindenkinek van saját, vagy a párjával megosztott hálósobája, mely csak az övé. A közösségi helyiségek, a nagy konyha, a nappali az ebédlő és a kert az együttlét, az ünnepek színtere. A lakók reggel munkába, vagy napközi otthonba mennek. Délután bevásárolnak, vacsorát főznek, takarítanak, TV-t néznek, vendégeket hívnak. Szabad idejükben sportolnak, kirándulnak, rokonaikhoz, testvéreikhez mennek látogatóba. Segítők segítségével gazdálkodnak. Együtt készülnek az ünnepekre és élvezik a pihenést.

A szülők, a lakók és a szakemberek rendszeres munkaértekezleteken beszélnek meg a ház gondjait, az eredményeket és a teendőket. A lakók aktív közreműködését, saját óhajaik és érdekeik nyilvánítását nagy körültekintéssel bátorítják és segítik a szakemberek.

A SALSA lakásokban még nagyobb fokú az önállóság, kevésbé védett környezetben élnek a lakók. Ezekben az önálló lakásokban sem lehetnek a klienseket magukra hagyni, de a segítségnyújtás módja eltér a lakóotthonokétól, a segítőknek egyáltalán nincs irányító szerepe, sokkal inkább partneri, baráti segítő szerepet töltenek be.

9.5. Az önálló élet alapelemei: háztartás, gazdálkodás, közlekedés, kommunikáció

Az értelmi fogyatékos ember önálló életre, integrációra felkészítésének kisgyermekkorban kell kezdődnie. A nevelés hármas követelményrendszere – fejleszteni, szeretni és elvárni – hozhatja meg a várt eredményt. Ha a hármasból bármelyik hiányzik, nem indul el a gyermek az önállóság útján.

Az értelmi fogyatékosok önállósodásának elengedhetetlen követelménye, hogy a szülők, nevelők, segítők vállaljanak bizonyos kockázatot. Ha féltés dominál, a kockázatvállalás elmarad vagy szintje nagyon alacsony, akkor az önállósodás korlátozott.

Az önállósodás, az önálló élet kialakítása, segítése, a döntéshozatal megtanítása és támogatása olyan szakmai feladatok, amikre ma már megvannak a módszerek, egy sor siker demonstrálja ezek hatékonyságát. Ugyanakkor a Magyarországon gyakorolt gondnoki rendszer nagymértékben korlátozza az értelmi fogyatékos ember fejlődését és szakmai lehetőségeket, melyen a közlejövőben változtatni kell nemcsak erkölcsi és etikai megfontolásokból, de az ENSZ Egyezmény aláírásából adódó jogi kötelezettségek miatt is.

Az önállóságra nevelés fő célja, hogy egy értelmi fogyatékos ember ugyanúgy éljen, működjön, döntsön, mint bárki más nem függ az értelmi képességektől az, hogy ez a cél mennyire teljesedik, hogy a célhoz vezető úton meddig jut el az érintett személy, az nagyon változó lehet, a személyiségjegyeiktől és a képességeiktől függően. Az önállóság elérhető foka, az hogy milyen szintre tornázza fel magát egy értelmi fogyatékos ember, az elsősorban a szociális adaptációs képességekkel függ össze és olyan személyiségjegyekkel, mint a kitartás, a motiváltság, a feladattudat, kisebb mértékben pedig az értelmi képességekkel. Természetesen a módszer, mellyel tanítjuk, felkészítjük a sérült személyt is képesség- és személyiségfüggő, ezt a gyógypedagógusok, pszichológusok, szociális segítő szakemberek figyelembe is veszik. Mindenkinél arra alapoznak, ami van, a meglévő, a legkevésbé sérült képességekre és adottságokra.

Az értelmi fogyatékos emberek önállósodásának segítéséhez a Down Alapítvány minden lehetőségét megragad a gyakorlatban, például az önellátás fontosságának megértetését, az önálló életvitel, mint cél gyakorlati megismertetését és kipróbálását az alapítvány egyre nagyobb önállóságot követelő szolgáltatásrendszerében. Az alapítvány minden bentlakásos vagy akár bejárós szolgáltatása alkalmas az önellátáshoz majd az önálló élethez szükséges készségek elsajátítására, pl. tisztálkodás, személyes higiénia, háztartásvezetés, saját elképzelések megvalósítása a lakókörnyezetben. Az alapítvány szakemberei megismertetik a kliensekkel az önálló életvitelben rejlő pozitív lehetőségeket (saját hobbi, saját szabadidős programok, saját barátok, partnerkapcsolatok), a munka szépségét és a kereset hasznosságát, a pénz használhatóságát, a munkavégzés, az előállított termékek, vagy szolgáltatások értékét, a siker felett érzett örömet, a megkeresett pénzből megvásárolható javakat, szolgáltatásokat, utazások vagy más szórakozási lehetőségek értékét.

9.6. Szabadidő, társkeresés

Az értelmi fogyatékos emberek ismereteit, lehetőségeit nagyban korlátozza a környezet, az hogy a környezet nem könnyen érthető és használható, hogy mozgásuk időben is korlátozott és viszonylag kis létszámuk miatt a spontán egymásra találásra, barátok és társaság megtalálására, közös programok kialakítására kicsi az esélyük. Tehát mindebben segítségre, irányításra, a lehetőségek mesterséges és tudatos bővítésére van szükség. A Down Alapítvány, a Magyar Paraszport Szövetség és egy sor civil szervezet felismerve a szabadidő értelmes eltöltésének fontosságát és a sportban rejlő lehetőségeket a szabadidős, kulturális és sportprogramok nagy választékát kínálja mind szegregált, mind integ-rált formában. Ezek a programok lehetőséget adnak az értelmi sérült fiataloknak és felnőtteknek, hogy másokhoz hasonlóan saját társaságuk, programjaik és társas kapcsolataik legyenek. A zenélés, a tánc, a képzőművészeti klubok és táborok, a rehabilitációs és szabadidős sportok rendszeres elfoglaltságot, társaságot jelentenek, sok esetben kitekintést a világra.

A napi munka végeztével, saját keresettel a zsebükben az alapítvány értelmi sérült kliensei rendszeresen járnak sportolni, zenélni, szórakozni. A Nemadomfel Együttes tagjai az egész országban ismertek, lemezeik jelentek meg, válogatnak a meghívások között. A Budapest Sportarénában jótékonysági koncertet adtak, az Operaházban is felléptek az Október 23.-i ünnepségen. A Kézműves Műhely termékei járnak a művelődési házak kiállítótermeit, a hastáncegyüttes fellépései után az érdeklődőket hastáncre tanítja. Ott vannak a Szigeten, a Balaton nagyobb eseményein, mindenhol, ahol a többi fiatal.

Barátságok szövődnek és párkapcsolatok. Az önállóság jegyében nevelkedett mai huszonévesek természetesnek találják, hogy férjük vagy feleségük legyen, és persze esküvőt is szeretnének annak minden csábító külsőségével. Az alapítvány lakóotthonaiban vagy önálló lakásaiban élő párok egymást segítve oldják meg az élet nehézségeit. Egymás támaszaivá válnak. Két sérült ember párban élve kevesebb segítséget igényel, tudásuk, ismereteik összeadódnak, egy segítő ugyanúgy el tud látni egy párt, mint egyetlen személyt, a segítés hatékonyságának szempontjából is előnyösebb párban élniük.

9.7. Saját élettárs, saját család

A párban élés családdá alakítja a két embert, saját háztartásuk, saját barátaik, közös rokonságuk lesz, ezzel nő a biztonságuk, az egyedülléthez képest, gyakorlatot szereznek az önálló élet feladatainak megoldásában a problémák legyőzésében. Óhatatlanul felmerül a vágy saját gyerek után. Ettől a környezet, a rokonok, általában megijednek, a segítők sincsenek felkészülve az ilyen új szituációkra. Külföldi példák azt mutatják, hogy korábban az egyéneket majd a párt támogató rendszer a teljes családot is képes segíteni, ugyanakkor a gyermekvállalás felelőssége nagyon személyfüggő, általánosan jó megoldás nincs, a konkrét eset ismeretében lehet tanácsot adni és segíteni, kidolgozni a segítés módját mind a szülőpár mind a gyermek érdekeit szem előtt tartva.

10. A MAK Projekt

Leveleki Orsolya és Gruiz Katalin

MAK, azaz Mentális Akadálymentesítés, egy az EU és a Magyar Köztársaság által támogatott demonstrációs program értelmi fogyatékosággal élő személyek akadálymentes ügyintézésére közhivatalokban, lakossági szolgáltatóknál. A projekt ismertetését követően bemutatjuk a projekthez kapcsolódó oktatás és tanfolyamok anyagát, a tesztügyintézők eredményét és végül a tanulságokat.

10.1. A MAK projekt rövid ismertetése

Ebben a fejezetben röviden bemutatjuk a projektet, az alapötletet, és a mozdítórugókat, valamint a gyakorlati megvalósításra kidolgozott tervet, a felkészítési és oktatási programokat, valamint a tesztügyintézők és a tanfolyamok első tapasztalatait. eredményeket.

Bevezető

Az akadálymentesítés eszméje szorosan kapcsolódik az integráció és a normalizáció elvéhez, hiszen mindannyian azonos jogokkal születünk, ám ezeket nem mindannyian tudjuk egyformán gyakorolni. Vannak, akiknek kisebb-nagyobb segítségre van ahhoz szükségük, hogy állampolgári jogait érvényesíteni tudják. Fontosnak tartjuk, hogy a fogyatékos személyek is annyi hozzáférési, érvényesítési lehetőséget kapjanak, mint a társadalom többi tagja, ez pedig az akadálymentes világ létrehozásával valósulhat meg.

Létezik akadálymentesítés vakok, gyengénlátók; siketek, nagyothallók; mozgáskorlátozottak számára. Erről viszonylag sokat hallani a visszaélésekkel, a környezet nemtörődőséggel, a nem megfelelő kivitelezésekkel kapcsolatban. A média foglalkozik a témával, az információ a társadalom szinte minden rétegéhez eljut, az akadálymentes környezet ennek ellenére még mindig nem született meg, részben anyagi, részben emberi okokból. De annyi elmondható, hogy a vakok, gyengénlátók; siketek, nagyothallók; mozgáskorlátozottak helyzetének javítására legalább vannak próbálkozások, ugyanez azonban nem mondható el az értelmi fogyatékosokról. A fogyatékosok között általában meg sem említik őket, nemhogy az ő számukra akadálymentes környezet megteremtésén fáradoznának. Egyetlen kivétel az elmúlt évben az ÉFOÉSZ által indított program az információ „könnyen érthető változatban” történő publikálása. Ennek első és meghatározó eleme az ENSZ Egyezmény könnyen érthető változata, mely 2007-ben jelent meg (ENSZ, 2007).

A Down Alapítvány Mentális Akadálymentesítés Projektjének célja

A Down Alapítvány Mentális Akadálymentesítés (MAK) Projektjének célja, hogy az értelmi fogyatékos személyek számára kívánatos, akadálymentes környezet megvalósulását segítse. A MAK ennek a környezetnek egy részét, a hivatali ügyintézészt helyezte a középpontba. Ezen a mikrokörnyezeten keresztül kívánjuk azt bemutatni, hogy milyen is az értelmi fogyatékosok számára kívánatos, antidiszkrinatív és inkluzív világ. Arra törekedtünk, hogy a projektünk a helyzet- és igényfelméréstől elkezdve az oktatási anyag kidolgozásán, az oktatáson át, a konkrét megvalósulásig mindent felöleljen, így alkosson egy komplex egészet.

A MAK Projekt célcsoportjai

A MAK Projektnek közvetlen és közvetett célcsoportjai vannak, melyek egymástól csupán az oktatás és az előkészítés szempontjából válnak szét, a cél az, hogy a projekt a célcsoportok szoros együttműködése következtében valósuljon meg.

Közvetlen célcsoportok

- Kedvezményezett célcsoport: Magyarország lakosságának mintegy 2%-a értelmi fogyatékos. Mára szerencsére közülük egyre többen nevelkednek családban, illetve felnőttként úgynevezett segített önálló életet élnek: dolgoznak, lakóotthonban, albérletben, saját lakásban élnek. A minél önállóbb élet kialakításában szakemberek segítik őket. Ennek ellenére az értelmi fogyatékosok gyakran válnak a diszkrimináció áldozataivá, legalapvetőbb emberi jogukat nem ismerik el. Ezt a jelenlegi gondnoki rendszer is erősíti.
- Szolgáltatói célcsoport: ebbe a csoportba mindazok tartoznak, akiknek feladata a mentális akadálymentesítés biztosítása (állami, önkormányzati hatóságok, hivatalok, intézmények, gyámhivatalok, okmányirodák, közintézmények, kórházak, rendelőintézetek), illetve akiknek érdekükben áll a mentális akadálymentesítés, hiszen az értelmi fogyatékosok is a pénzüket költő fogyasztók (lakossági közüzemi szolgáltatók – víz, gáz, áram; lakossági szolgáltatók – telefon, telekommunikáció; pénzintézetek, egyéb vállalatok).
- Programfelelősök: a programban résztvevő munkatársak, azon kívül, hogy szervezik a projektet, végzik a sérültek és a szolgáltatók felkészítését és írják az oktatási és egyéb információs anyagokat, maguk is egy intenzív tanulási folyamaton mennek keresztül, hiszen az akadálymentes ügyintézésnek Magyarországon nincsen előzménye, ők testközelből gyűjtik az első tapasztalatokat, melyek dinamikusan határozzák meg az alkalmazott módszereket, a tananyagot, a részcélokat. A munkatársak feladatai közé tartozik tehát a projekt felépítése, működtetése, gyakorlati megvalósítása, elemzések, értékelések készítése, tréninganyag készítése, oktatás végrehajtása.
- Szűkebb és tágabb környezet: a mentális akadálymentes környezet létrejöttével lehetővé válik az értelmi fogyatékosok saját ügyeinek maguk által történő intézése, az ügyintézés gördülékenyebbé válik, az értelmi fogyatékos személy, a környezete, a hivatali ügyintéző is időt és energiát takarít meg.

Közvetett célcsoportok

- Szakmai társszervezetek, melyeket folyamatosan tájékoztatunk a projekt eredményeiről, menetéről.
- Felsőoktatási intézmények: elsősorban a gyógypedagógia, szociális munkás, szociológia, jogtudomány, társadalomtudomány szakok.
- Jogvédő szervezetek és programok: cél az ENSZ egyezmény magyarországi bevezetésének, jogkövetkezményeinek a tisztázása, rendezése.
- Az egész társadalom: PR és kommunikációs tevékenységünk során felhívjuk a közvélemény figyelmét arra, hogy minden olyan viselkedés diszkriminatív, amely nem adja meg az értelmi fogyatékos személy számára az önálló életvitel lehetőségét. A pozitív példák bemutatásával igyekszünk jó irányba terelni a közfelfogást és feloldani a több évtizedes tabut.

Mindemellett a mentális akadálymentes környezet létrejöttéből az értelmi fogyatékosokon kívül más is profitálhat, hiszen a hivatali ügyintézés az átlagember számára sem egyszerű feladat, az idősek, a nehezen kommunikálók, az egyszerű emberek is élvezhetik a mindenki számára könnyen használható környezetet.

Tesztügyintézők és szerepük a MAK Projektben

A Mentális Akadálymentesítés projektünk igény-felméréssel kezdődött: mintegy 150 értelmi fogyatékos személy elintézendő ügyeit gyűjtöttük össze, ebből ötvenet kiválasztva bonyolítottuk le a tesztügyintézéseket a kliensek felkészítése után. A kliensek felkészítésére oktatási anyagot dolgoztunk ki, felkészítésük egyéni, kiscsoportos és nagycsoportos formában folyt. A felkészítések az ügyintézők körül forogtak: állampolgári ismeretek, szükséges iratok, mit jelent a hivatali ügyintézés, milyen szolgáltatók léteznek, mit hol lehet elintézni, megvásárolni. Ehhez járult a viselkedési normák elsajátítása és gyakorlása, mely az izoláltan élő, a világban nem mozgó, magát képviselni nem tudó sérültek számára ismeretlen, ugyanakkor könnyen tanulható terület. A gyakorlás az önbizalom növeléséhez és a magabiztosság eléréséhez elengedhetetlen.

A tesztidőszak végéhez közeledve felhívásainkat, szórólapjainkat szinte az összes budapesti önkormányzathoz valamint a leggyakoribb szolgáltatókhoz eljuttattuk, felajánlva számukra összeállított képzsűnket.

Tanfolyamok, tréningek hivatali ügyintézők, szolgáltatók számára

Tanfolyamunk egyik fő célja, hogy a hivatali dolgozók betekintést nyerhessenek az értelmi fogyatékos embereket segítő szakmákba és a sérültek mindennapi életébe, megismerve ezáltal a problémát és őket magukat. Ezzel legyőzhető az értelmi fogyatékosokat kirekesztő egyik fő ok, az ismeretlentől való félelem.

A tanfolyam elméleti és gyakorlati részből épül fel, így a résztvevők nem csupán a lexikális tudásukat gyarapíthatják, hanem a szituációs gyakorlatok által megtapasztalhatják, milyen is az, amikor értelmi fogyatékos az ügyfelük.

A tanfolyamok és tréningek kínálata egyre bővül: kínálunk 4, 6 és 8 órás tréninget, 1 naposat és két naposat. Helyszíniként felajánljuk saját intézményeink egyikét, általában valamelyik kézműves műhelyünket, ahol testközelből láthatják az értelmi fogyatékosokat munkaszituációban, láthatják az értékes és kreatív termékeket, melyeket klienseink pénzkereső munkájuk, tehetségük és szorgalmuk eredményeképpen létrehoznak.

A tanfolyamok tematikájának összeállításában is figyelembe vesszük a „megrendelő” igényét, a választékot könyvünk 1a. mellékletében mutatjuk be. A tanfolyamok egy megadott protokoll szerint zajlanak (1b. melléklet), melyet az önkormányzati hivataloknak tartott tanfolyamok során alakítottunk ki. Természetesen ettől a protokolltól el lehet térni a felkészítendő ügyintézők igénye és kívánságai szerint.

Az akadálymentesítés, a diszkrimináció, az értelmi fogyatékosok emberi jogai

A MAK projekt megkerülhetetlen központi problémája a jogi háttér. A MAK projekt az ENSZ Egyezmény szellemében az értelmi fogyatékos személyeket teljes jogú állampolgárnak tekinti, akként kezeli a problémájukat is, mind a jogok, mind a kötelességek oldaláról. Ugyanakkor Magyarország, annak ellenére, hogy aláírta az ENSZ Egyezményt, jogrendszerét nem harmonizálta azzal, emiatt millió ellentét feszül a szociális munka eredményei, az ENSZ Egyezmény adta lehetőségek és a magyar jogi háttér, annak értelmi fogyatékosokra vonatkozó korlátai, az alkotmány kirekesztő rendelkezései, az autoriter gondnoki rendszer. Még a sérültek esélyegyenlőségét támogató és a hátrányos megkülönböztetést tiltó jogi formulák is megfelelnek az értelmi fogyatékosokról, így őket tulajdonképpen hátrányos megkülönböztetésnek teszik ki.

A MAK projekt egyik központi kérdése tehát a jogrendszer, a jogsértések, a hátrányos megkülönböztetés feltárása és megszüntetése. Szoros kapcsolatban dolgozik az együttműködő önkormányzatok Gyámhivatalaival. A gyámhivatali munkatársakkal közösen próbálják feloldani az ellentmondásokat, megérteni, definiálni a hagyományos, merev, jogi feladatot, a „gondnokolás” és a modern szociális segítő szakma által definiált „gondoskodás” közötti különbségeket, átfedés és együttműködést. Felszínre jött a gyámhivatalok azon félelme, hogy tőlük várnák el az értelmi fogyatékos emberek önálló életének, önálló döntéshozatalának jogi, elméleti és gyakorlati szintű megvalósítását, és tisztázhatóvá vált, hogy ebben a szociális munkás szakmával, a modern, többnyire a civil szolgáltató szervezetek által kínált szolgáltatásokkal együttműködve lehet megtalálni a megoldást. Már a megoldás is körvonalazódik: minimálisra csökkenteni a jogi eszköztár általi megoldásokat és amit csak lehet helyettesíteni szociális szolgáltatással, személyre szóló segítséggel.

A projektben közreműködnek jogászok is, akik a jogi segítségnyújtásért, a felmerülő és beérkező kérdések megválaszolásáért felelnek. Feladataik közé tartozik egyes kizáró

gondnokság alatt lévő értelmi fogyatékos személyek átminősítésének indítványozása, a konkrét eseteken keresztül az általános ügymenet kidolgozása ezen a téren, hogy ezzel is segítsük a differenciálás nélküli tiltást, önrendelkezésből való kizárást, a jogi gondnokolás eszközének minimalizálását a kliensek biztonságának érdekében. A jogi kérdések megválaszolásán és a diszkriminatív esetek feltárásán kívül jogi szempontból vizsgálják az egyenlő esélyű hozzáférést és az akadálymentességet, az ésszerű alkalmazkodás és a fogyatékos-specifikus akadálymentesség problémakörét. A kidolgozott anyag e kiadvány 5. fejezetében olvasható. Az ENSZ Egyezményrel kapcsolatban is született egy tájékoztató anyag és egy összefoglaló, melyet külön könyv formájában adunk ki (Gruiz, 2009).

A leggyakrabban előforduló jogi kérdésekből és válaszokból készítettünk egy összeállítást, amit az 14. fejezetben teszünk közzé.

Az értelmi fogyatékosok életvitelét közvetlenül befolyásoló és önállóságát, szabad döntését nagymértékben korlátozó, a sérült személyt jogfosztottá tevő magyarországi gondnoki rendszerről a 7. fejezetben illetve a gondnoki rendszert kívánatos módon felváltó gondoskodási rendszerről, a fogyatékos személyeket (is) megillető emberi jogokról, az önálló döntéshozatalról, az ENSZ egyezményről szóló 6. fejezetben adunk áttekintést. Az indokolatlanul gondnokság alatt, elsősorban a kizáró gondnokság alatt álló értelmi fogyatékos emberek gondnoki státuszának megváltoztatására indított bírósági eljárás jogi hátterét a 2b. melléklet, a korlátozó gondnokság alá helyezési kérelemhez mintát a 2a. melléklet mutatja be.

Helpdesk: telefonos információs és segítő szolgálat

A jogi szolgáltatásunkkal párhuzamosan működik telefonos információs és segítő szolgáltatásunk is. Ide fogyatékos személyek, illetve családtagjaik fordulhatnak segítségért.

A Down Alapítványhoz közel álló kliensek körében elterjedt ez a lehetőség és egyre több személyes probléma merült fel, melyek egy részének megoldása lehetséges, a MAK Projekt, illetve szociális ügyintézők segítségével.

A legtöbb kérdés a felnőttkor elérésével kapcsolatos változásokhoz kötődik. Nagyon nagy a bizonytalanság a szülők körében, a gondnokság alá vételt, a szociális juttatások, járadékok igénybevételét illetően. Nem ismerik a jogaikat, és nem tudják azt sem, hogy hogyan lehet utána nézni, a törvényi szövegeket nehezen értelmezik.

A gondnokság az egyik leggyakoribb téma: a szülő őrlődik ellenérzése (a középkori szemléletű magyar gondnoki rendszerrel szemben) és gyermeke megóvása iránti vágya és felelősségtől való féltése között. Utóbbit a jelenlegi gondnoki rendszer tulajdonképpen biztosítja azáltal, hogy a gondnokoltat minden jogától megfosztja, így az nem felelős tetteiért. Ezt sok szülő jónak tartja.

A rengeteg bizottságot, igazolást, lehetséges pénzbeli szociális juttatási formát és a szociális szolgáltatásokat nem ismerik a szülők, főként nem az iskoláskorú gyermek szülei. Hiába igazodtak el egyszer már a gyermekkor útvesztőjében, ahol az egészségügy és az oktatásügy uralkodik, az nem segít a felnőttkori szociális ügyek megértésében.

Sok szülő a gyermek iskolából kikerülésekor kezd el pánikszerűen érdeklődni a felnőttkori lehetőségek iránt. Nem tudják, hogy mi az előnyösebb, ha fogyatékos gyermekük otthon marad, vagy intézménybe kerül. Az ingyenes iskola és ingyenes vagy nagymértékben támogatott iskolai ebédelési lehetőségek után meglepődnek és nehezen viselik, hogy a szociális ellátásokért fizetni kell, sokszor nem is kis térítési díjat. Emiatt választják a gyermek „otthon tartását”, ami nagyon hátrányos a fiatal fejlődése szempontjából.

Kérdések érkeznek a fogyatékos személy ingatlantulajdonával vagy más vagyonával kapcsolatban is. A szülők egy része még életében mindent pénzzé akar tenni, és egy saját lakóotthonnal vagy valahova befizetett összeggel szeretne gondoskodni gyermeke jövőjéről. Legtöbbször nem ismerik a felnőttkori szociális szolgáltatásokat és nem is bíznak benne, azt hiszik, hogy a megoldás pénz kérdése, hogy gyermekük jövője pénzzel biztosítható. Volt olyan telefonáló, aki minden reális megoldást elutasított, majd később felhívott, hogy megoldotta a Down-szindrómás lánya problémáját, vett neki egy kis lakást, ahol élni fog. Kérdésekre, hogy „egyedül?”, az volt a válasz, hogy megbeszélte másik két gyerekével, a lány testvéreivel, ők majd „ránéznek”. Ez a szülő azt hitte, hogy egy lakás megoldás lehet egy ember segített önálló életéhez, támogatott döntéshozatalához. Kértem, hogy nézzen meg egy lakóotthont és hallgasson meg egy előadást az ott folyó munkáról.

A másik végletet azok a szülők jelentik, akik az állami intézeteket látják az egyetlen biztos pontnak. Ebben megerősíti őket a hivatalos, önkormányzati szociális ellátó rendszer, ahol az állami fenntartású intézetek felé irányítják őket. Sokan egyáltalán nem ismerik az új típusú, civil szolgáltatók által kialakított megoldásokat, nem bíznak abban, hogy az állami támogatást a civil szervezetek hosszú távon megkapják, hogy gyermekük jövője ott is biztos kezekben lehet.

A kérdések kisebb része iskolával, oktatóval, továbbképzéssel kapcsolatos, többen érdeklődnek a foglalkoztatási formák iránt. A pénzkereső, pl. intézményen belüli foglalkoztatás lehetőségének sokan örülnek, de ugyanolyan sokan fenntartásokkal kezelik: neheztelnek amiatt, hogy intézményen belül történik a foglalkoztatás, az intézményi ellátásért pedig fizetni kell. Ezek a szülők olyan munkahelyet szeretnének, mint a régi célszervezeteknél: ne kelljen befizetni semmit, kapja meg a „gyerek” a fizetést és hozza haza.

Érkezett panasz amiatt, hogy az értelmi fogyatékos fiatal nem kapott bankkölcsönt lakásvásárláshoz; és amiatt is, hogy gondnokság alá kellett vetetni egy jó képességű Down-szindrómás fiatalembert, mert az orvos különben nem volt hajlandó egy komolyabb szondás vizsgálatot végrehajtani rajta.

A legtöbb megkeresés konkrét kérést tartalmazott: iratok beszerzését, országos orvosszakértői bizottsági vizsgálatra kísérést, munkanélküliségi bejelentést, utazási igazolvány, adókártya, útlevél csináltatást, bankszámlanyitást, a bankkártya használat megtanulását. Szerepelt még: szakiskolai felvételi, beiratkozás és iskolába járás segítése, korrepetálás, mobiltelefon vétel és használat megtanítása. Munkapszichológiai felmérés és a kézműves munkák kipróbálási lehetőségét is többen kérték, és igénybe is vették. Az Európai parlamenti választások idején a szavazásra biztató felhívásunkkal kapcsolatban is voltak jelentkezők, akiket felkészítettünk és el is kísértünk a szavazóhelyiségekbe. A gyakori kérdésekre adott válaszokat a 14. fejezet tartalmazza.

10.2. Oktatás a MAK Projektben

A mentális akadálymentesítés alapvető feltétele és a MAK Projekt szerves része az oktatás, az oktatási csomagok, melyeket a kiindulási helyzet feltérképezése, elemzése, a tesztügyintézők tanulságai, tapasztalatai alapján állítottunk össze a kedvezményezett, a szolgáltatói és a programfelelős célcsoportok részére. Az oktatási anyag kidolgozásánál arra törekedtünk, hogy az alapvető ismereteket átadhatóak, könnyen befogadhatóak, gyakorlati jellegűek legyenek.

Felkészítő tanfolyamok és tananyagok kliensek részére

A klienseink ügyintézésre való felkészítése egyéni vagy csoportos formában történt. Minden esetben figyelembe vettük klienseink képességeit, a kommunikációs különbségeket, s ennek megfelelően állítottuk össze a felkészítés anyagát.

Csoportos felkészítés:

- 5–10 fős csoportok,
- a csoportot egy tapasztalt segítő vezeti,
- mindig az aktuális ügyekkel foglalkoznak (pl. szavazás),
- a kliensek megismerkednek az ügyintézés menetével, a szükséges iratokkal,
- szituációs gyakorlatokban eljátszák az ügyintézését:
  - váltott szereposztás,
  - mindenki kipróbálhatja az ügyfél és az ügyintéző szerepét is,
  - pénzkezelés begyakorlása,
- a szituáció folyamán felmerülő problémákat, tapasztalatokat megbeszélik.

Egyéni felkészítés:

- Egy kliens és egy segítő részvételével,
- a kliens épp aktuális ügyintézésére való felkészítés,
- szükséges iratok, dokumentumok meglétének ellenőrzése, azok megismertetés a klienssel.

Tapasztalatok:

- Pozitív:
  - a klienseink nagyon érdeklődőek,
  - örömet okoz saját ügyeik intézése,
  - a begyakorolt szituációt át tudják ültetni a tényleges ügyintézési folyamatba,
  - felismerik irataikat,
  - megtanulják értékelni okmányaikat,
  - az ügyintézéses folyamán számos új ismeretség születik.
- Negatív:
  - a kliensek nem mindig vannak tisztában irataik fontosságával, ill. nem tudják, miért van rájuk szükség,
  - a tényleges ügyintézésnél néha annyira zavarban vannak, hogy nem mernek megszólalni.

Ezek a problémák kellő gyakorlással és bátorítással megoldhatóak, így az ügyintézés a hivatali ügyintézőnek és az ügyet intéző értelmi sérült személynek is kellemes élmény lesz.

A felkészítő tanfolyamokhoz állampolgári ismereteket valamint az aktuális iratot, ügyintézés, szolgáltatás igénybevételét megalapozó tananyagokat készítettünk, egyszerűen érthető változatban, vetíthető előadás formájában. Ezek könyvünk CD változatában megtalálhatóak, a következőkben a tananyagok listáját mutatjuk be.

- Állampolgári ismeretek (KÉR1 Tananyag)
- Állampolgári jogok és kötelességek (KÉR2 Tananyag)
- Személyi igazolvány igénylése (KÉR3 Tananyag)
- Lakcímgizoló kártya igénylés (KÉR4 Tananyag)
- Adókártva igénylése (KÉR5 Tananyag)
- TAJ-kártya igénylése (KÉR6 Tananyag)
- Útlevelel igénylése (KÉR7 Tananyag)
- Rokkantsági járadék igénylése (KÉR8 Tananyag)
- Rokkantsági nyugdíj igénylése (KÉR9 Tananyag)
- Fogymatékossági támogatás igénylése (KÉR10 Tananyag)
- Magasabb összegű családi pótlék igénylése (KÉR11 Tananyag)
- Közgyógyellátási igazolvány (KÉR12 Tananyag)
- Munkanélküliek regisztrációja (KÉR13 Tananyag)
- Munkahelyi tűzvédelmi oktatás és szabályzat (KÉR14 Tananyag)
- Orvosnál (KÉR15 Tananyag)
- Bankban (KÉR16 Tananyag)
- Szavazás: felkészítés az Európa parlamenti választásokra (KÉR17 Tananyag)

Felkészítő tanfolyamok és tananyagok ügyintézők és szolgáltatók részére

Az ügyintézők és szolgáltatók számára a sérült emberek és az őket segítő szakmák világa többnyire ismeretlen. Ezért a számukra összeállított tananyag alapvető jogi, oktatási, elsősorban gyogyopedagógiai, szociális és egészségügyi ismereteket tartalmaz. A tananyagot

és a szükséges alaptudást gyakorlatilag lefedi ez a kiadvány. Az alapismeretekhez járul még a mentális akadálymentesítés témaköre és a MAK Projekt ismertetése. A tananyag az alábbi témakörökre terjed ki:

- Általános ismertek az értelmi fogyatékosokkal kapcsolatban:
  - gyógypedagógiai ismertek,
  - szociális munkával kapcsolatos ismeretek,
  - értelmi fogyatékosok normalizált, integrált életvitele, állampolgári jogai,
  - értelmi fogyatékosok segített önálló élete és támogatott döntéshozatala,
  - a Down Alapítvány új típusú szolgáltató rendszere: fejlesztés, oktatás, szociális ellátások, önálló életvitel lakóotthonokban, önálló lakásokban, foglalkoztatás, munkavállalás, párkapcsolatok, stb.
- Általános emberi jogok:
  - jogi háttér: diszkrimináció, esélyegyenlőség,
  - az ENSZ Egyezmény,
  - a gondnoki rendszer.
- Akadálymentesség és egyenlő esélyű hozzáférés:
  - jogi megfogalmazás,
  - gyakorlati teendők,
  - a MAK projekt.
- Gyakorlati útmutatók a sérültekkel való kapcsolathoz, kommunikációhoz.

A tanfolyamok protokollját (1b. Melléklet) és az előadások választékát (1a. Melléklet) a mellékletek között találhatjuk meg.

Felkészítő tanfolyamok és segédanyagok programfelelősök és segítők számára

A mentális akadálymentesítés harmadik, talán legfontosabb csoportja az értelmi fogyatékosok felkészítéséért felelős szakemberek, gyógypedagógusok, szociális segítők, gondozók, családtagok, akiknek először maguknak is meg kell ismerkedniük az intézés módjával, pontosan tájékozódniuk kell egy-egy ügyintézés mikéntjéről, hogy aztán megtaníthassák sérült gyámoltottjukat. Nekik készültek azok az útmutatók, amelyek rendszerezve mutatják be egy-egy ügyintézés menetét, a szükséges előkészületeket, iratokat és megadják a törvényi hivatkozásokat is. Ezek a segédanyagok követik a kliensek számára készült egyszerűsített tananyagok felépítését. A segédanyag elektronikus változatában élő linkek mutatnak a releváns jogszabály konkrét pontjára, nagyban megkönnyítve ezzel a segítő eligazodását.

A segítők, felkészítők számára készült segédanyagokat részben saját tapasztalatunk alapján, részben a Magyarország.hu weboldalra támaszkodva állítottuk össze. A mellékletben az alábbi segédanyagok találhatóak:

- Személyi igazolvány igénylése (ST3 Melléklet)
- Lakcímgazoló kártyaigénylés (ST4 Melléklet)
- Adókérvény igénylése (ST5 Melléklet)
- TAJ-kártya igénylése (ST6 Melléklet)

- Útlevel igénylése (ST7 Melléklet)
- Rokkantsági járadék igénylése (ST8 Melléklet)
- Rokkantsági nyugdíj igénylése (ST9 Melléklet)
- Fogyatékosági támogatás igénylése (ST10 Melléklet)
- Magasabb összegű családi pótlék igénylése (ST11 Melléklet)
- Közgyógyellátási igazolvány kiváltása (ST12 Melléklet)
- Munkanélküliek regisztrációja (ST13 Melléklet)
- Munkahelyi tűzvédelmi oktatás és szabályzat (ST14 Melléklet)
- Orvosnál (ST15 Melléklet)
- Bankban (ST16 Melléklet)
- Szavazás: felkészítés az Európa parlamenti választásokra (ST17 melléklet)

Mindhárom célcsoport számára készült tananyagokat tartalmazza ez a könyv, vagy a törzsszöveg részeként, vagy mellékletként. A mellékletek egy része szöveges anyag, másik része power-point programmal készült vetíthető előadások, melyek a könyvben nyomtatott formában, az elektronikus kiadványban előadásként szerepelnek.

Kommunikáció, közzététel, publicitás

A program fontos része a PR tevékenység is, hiszen változást csak úgy tudunk elérni, ha projektünk elveit, céljait, sikereit minél szélesebb rétegek felé kommunikáljuk. A MAK projektet úgy jellemeztük, hogy „demonstrációs” projekt, ami azt jelenti, hogy első ízben bemutatunk egy új módszer, egy újfajta gondolkodásra alapuló megoldást a gyakorlatban, bizonyítjuk életképességét, és tapasztalataink alapján megadjuk a „know-how”-t, a megoldás hogyanját mások számára is, majd mindezt közzé tesszük, hogy mindenki számára elérhető legyen, a legszélesebb érintett körben is.

A MAK Projektéről ismertető szórólapokat, rövidfilmeket készítettünk, cikkeket írtak róla, szerepelt a TV-ben, rádióban, tömegeseményeken. Ezenkívül honlapunkon folyamatosan tájékoztatjuk a közvéleményt eredményeinkről, folyamatban lévő munkánkról, a www.downalapitvany.hu honlapon a „Pályázatok” fül alatt, MAK címen.

A megjelent cikkek és az érdeklődés a MAK projekt iránt meglepően nagy. Ezt mi szakemberek úgy interpretáljuk, hogy ma Magyarországon érett a helyzet a mentális akadálymentesítésre és arra, hogy megtegyük az első lépést az értelmi fogyatékosok jogainak elismerése és a mindennapi életben történő gyakorlása felé.

A megjelent cikkek elsősorban az esélyegyenlőségről, az értelmi fogyatékosok tarthatatlan állapotáról, a gondnokság rendszere miatti kiszolgáltatottságról szólnak. A publikációk másik típusa a konkrét projekteseményekkel kapcsolatosak, önkormányzati tanfolyamok, MAK rendezvények, események.

A cikkeken kívül helyzetjelentést lehet készíteni a meghirdetett MAK tanfolyamra érkező visszajelzések, a tanfolyamok „megrendelése” alapján. Az önkormányzatok okmányirodái

és más hivatalai (gyámhivatal, adóosztályok, anyakönyvi hivatal, szociális osztály, stb.) szinte kivétel nélkül nyitottak az előrelépésre. Hasonlóan örömteli nyitottságról tettek tanúbizonyságot a közüzemi szolgáltatók, a tűzoltóság és a rendőrség, valamint a bankok. Csalódást okozott a MAK projekt munkatársai számára a szülők reakciója, mert csak igen kevés szülő értette meg és értett egyet a MAK projekt gyakorlati célkitűzéseivel. Elvben egyetértenek gyermekeik ENSZ Egyezményben foglalt jogaival, de amikor rádöbbennek, hogy ezek a jogok személy szerint felnőtt gyermeküket illetik, nem pedig őket, akkor ambivalens reakció játszódik le bennük: a féltés és a szülői akarattal vagy elképezéssel szemben is fennálló jogok nem mindig találnak pozitív fogadtatásra.

10.3. A testtűgyintézők értékelése, eredménye, tanulságai

Ez az összeállítás bemutatja a testtűgyintézőket, célját, menetét, a felméréshez készített kérdőívet és annak kiértékelését, valamint az ebből levonható tanulságokat.

A testtűgyintézés célja, viszonya a teljes projekthez

A Projekt során a Down Alapítvány és a nyíregyházi Down Egyesület, valamint egyéb társszervezetek klienskörének közreműködésével testtűgyintézők segítségével felmértük a szolgáltatói célcsoport (hivatalok, piaci szolgáltatók) jelenlegi gyakorlatát. A kedvezményezett célcsoportokhoz tartozó értelmi fogyatékosok a tesztprogramban – megfelelő felkészítés után, képességeiktől függően segítő kíséreléssel vagy anélkül – különböző hivatalokat, lakossági szolgáltatókat kerestek fel, hogy aktuális ügyeiket intézzék. A testtűgyintézők célja, hogy a dokumentált esetek, az interjúk formájában is rögzített tapasztalatok kiértékelése után fel tudjuk tárni a diszkriminatív és a pozitív eseteket, és meghatározhatjuk a kiindulási állapot jellemzőit. A testtűgyintézők eredményeinek ismeretében dolgozzuk ki a konkrét képzési programot a célcsoportok részére, ami innovatív, gyakorlati megközelítésű és interaktív.

A MAK Projekt testtűgyintézési időszaka alatt a Down Alapítvány és a nyíregyházi Down Egyesület, valamint egyéb társszervezetek ötven kliense keresett fel különböző budapesti intézményeket, hogy az aktuális ügyeik intézése közben felmérhessük, miként fogadják, és mennyire segítik őket a különböző helyeken.

A testtűgyintézésben résztvevő személyek mindegyike értelmi fogyatékos, közülük egy személy látás-, kettő mozgás-, illetve kettő hallássérült is; egyikük szívproblémákkal, egy depresszióval, kettő pedig epilepsziával él.

A testtűgyintézésben résztvevő kliensek gondnokolti státusza, és annak következményei

A tesztelésbe bevont kliensek közül 28 nem volt gondnokság alatt, tizenöten korlátozó, heten pedig kizáró gondnokság alatt állnak. A gondnokság alatt állás ténye lényegesen befolyásolta az ügyintézés menetét, hiszen ezek az emberek a magyar jogrend értelmében (szociális és emberi jogi szempontból elfogadhatatlan módon) ki vannak zárva saját ügyeik intézéséből.

Megjegyezzük még, hogy a gondnokság alá kerülés és az értelmi és szociális képességek között semmiféle összefüggés nincs, az értelmi fogyatékosok ad hoc kerülnek gondnokság alá.

A gondnokság alatt álló kliensek gondnokaitól meghatalmazást kértünk, ezzel a gondnokok feljogosították a személyi segítőköt, hogy eljárjanak gondnokoltjaik ügyében. Ennek ellenére előfordult, hogy a hivatal nem fogadta el a meghatalmazást, így az ügyintézés meghiúsult. A tesztügyintézés során világossá vált számunkra, hogy a kizáró gondnokság alatt álló kliensek a gondnokaik nélkül hivatali ügyeiket (munkaügyi regisztráció, adószám, adózási ügyintézés, személyi igazolvány, lakcím-, TAJ-kártya készíttetése, bankkártya, folyószámla ügyintézés, tulajdoni lapok kikérése) még meghatalmazott kíséreléssel sem intézhetik el. (Egy esetben azonban a munkaügyi központ kivételt tett, így a kliens sikeresen regisztráltathatta magát gondnoka nélkül.)

A mellékletben található, segítők és fogyatékos személyek számára készült segédanyagok kitérnek arra az esetre, amikor az ügyet intéző személy gondnokság alatt áll, és megadják az ezzel kapcsolatos plusz teendőket.

Kritikai megjegyzés 1. Felvetődött a gyakorlat oldaláról a magyar gondnoki rendszer sürgős reformjának szükségessége. Az ENSZ egyezmény várhatóan pozitív gyakorlati hatással lesz erre. Mindannyiunkat megdöbbentett az az ellentmondásos, abszurd helyzet, hogy az egyik szakma nem kevés pénzt és energiát öl az értelmi fogyatékosok támogatott döntéshozatalának és önálló életének elősegítésébe (pl. a Down Alapítvány és jelen projekt), a jogrend pedig elveszi a legalapvetőbb emberi jogokat is. A fogyatékos emberek jogfosztottságának embertelen intézménye mellé további kárként jelentkezik a szociális munkás szakemberekkel együttműködő pedagógusok, pszichológusok munkájának, eredményeinek semmibevétele, erőfeszítéseinek lenullázása.

Felkészülés az ügyintézésre

A tesztügyintézésre való felkészülésnek két oldala van: a segítő felkészülése és a kliens felkészítése, felkészülése. A jövőbeni, már nem teszt, hanem rutin ügyintézésnek három komponense lesz: a kliens, a segítő és a hivatali ügyintéző. Mindhármuknak fel kell készülniük, felkészítettnek kell lenniük.

Minden ügyintézés előtt tájékozódunk a következőkről:

1. Az ügyintézés segítővel végző személy fogyatékoságának típusáról és mértékéről, kommunikációs, összpontosító, koncentrációs képességéről, a pénz fogalmának ismeretéről, kreativitásáról, találékonyságáról.
2. A hivatali ügyintézésekhez elengedhetetlen a szükséges dokumentumok összegyűjtése, ha nem állnak rendelkezésre, akkor azoknak a beszerzése. Szükséges a saját iratok, dokumentumok megismertetése a klienssel.
3. Állampolgári ismeretek, az ember, mint bürokratikus lény (dokumentumokkal, adatokkal) megismertetése a klienssel. Ez nem egyszerű feladat, hiszen a kliensek számára

értelmetlen az, ami a bürokrácia számára lételem, vagyis, hogy csak az létezik, ami dokumentálva van. Akinek nincsenek iratai, az nem létezik.

4. Az adott ügy intézéséhez szükséges tudás, jogi háttér megismerése, és ennek a szükséges szinten a klienssel történő megismertetése, a hivatal ügyintézési és ügyfélfogadási rendjének felderítése.

5. A hivatalhoz vezető közlekedési útvonalról és a kliensünk közlekedési ismereteiről. A felkészítés módja tehát mindig az ügyintézés jellegétől és a kliensek képességeitől függ, tehát egyedi.

A tesztügyintézés időszakában minden esetben egyéni felkészítés formájában informáltuk az adott személyt az ügyintézésről, és elbeszélgetéssel tájékoztattuk a felkeresendő hivatalról, helyszínről, és szerepjátékkal mutattuk be neki magát az ügyintézési folyamatot. A csoportos felkészítések ebben a szakaszban az általános ismeretekre, jogokra, törvényekre, hivatalokra, dokumentumtípusokra terjedtek ki. Négy dokumentált ügyintézés esetében, az ügyet felkészítés nélkül, teljesen önállóan végezte el az érintett.

Az ügyintézés

A tesztügyintézés során a következő intézményeket keresték fel klienseink jellemző módon segítő kíséretében, egyes esetekben egyedül:

- Munkaügyi központ
- Okmányiroda
- APEH
- Önkormányzat
- Vám és pénzügyőrség
- Magyar Államkincstár
- Orvosi rendelő
- Bank
- Gyámhivatal
- Közigazgatási hivatal
- Posta
- Közért
- Magáncím

A tesztidőszak alatt a következő ügyintézési típusok fordultak elő:

- személyi igazolvány, lakcímkártya készíttetése,
- adószám, adózási ügyintézés,
- TAJ-kártya készíttetése,
- munkaügyi regisztráció,
- megjelenés orvosi rendelésen,
- bankkártya, folyószámla ügyintézés,
- gondnoki találkozó,
- lakógyűlés,

- csekk befizetése,
- bevásárlás,
- alapítvány ügyének intézése hivatalos megbízással,
- kézbesítés (hivatalba és magáncímre),
- tulajdoni lapok kikérése.

A tesztügyintézés során négy esetben teljesen önállóan, felkészítés nélkül, harminchárom esetben teljesen önállóan, felkészítés után intézte el kliensünk a kitűzött/rábízott ügyet. Hat esetben önálló volt az ügyintézés, de a kíséző jelen volt: négyszer aktív, kétszer pedig passzív volt ez a jelenlét. Hét esetben a kíséző végezte el a feladatot, ebből kétszer a kliens is aktív részese volt a folyamatnak, további négy alkalommal pedig valamennyire sikerült a kísézőnek bevonnia az ügyintézésbe kliensünket. Egy esetben az ügyintézésben csupán a személyi segítő vett részt, a kliens teljesen passzívan viselkedett, a folyamatba bevonni őt nem lehetett.

1. táblázat: összefoglalás a kliensek felkészítéséről, önállóságáról és a segítő szerepéről

Ügyintézés megvalósulása		Kliens				
		Felkészítés nélkül, önállóan	Felkészítés után			
			Önállóan	Aktívan, segítséggel	Bevonható	Passzív
Segítő	Nincs jelen	4	33	-	-	-
	Passzív	-	2	-	-	-
	Aktív	-	4	2	4	1

A kliensek egy-egy kivételtől eltekintve nyugodtan és komolyan viselkedtek a hivatalokban, érdeklődőek voltak és a térben igen jól tájékozódtak. Hat esetben volt a kliens feszült, ideges a hivatali ügyintézés során, négy esetben volt tapasztalható, hogy a kliens az előre megbeszélte dolgokhoz igyekezett tartani magát. Négy olyan esetről számolhatunk be, amikor a kliens az ügyintéző minden kérdésére értette, két esetben pedig egyáltalán nem sikerült az ügyintéző felé megfelelően kommunikálnia kérdéseit. Öt esetben haladt előre az ügyintézés a kliens találatkonysága miatt. Az ügyintézés során egy kliens bizonyult indulatosnak, modortalannak; három esetben pedig a kliensek kifejezetten türelmetlenül viselkedtek az ügyintézővel. Általánosságban elmondható, hogy a kliensek inkább nyitottak, kapcsolatteremtők, semmint zárkózottak, figyelmük az ügyintézési folyamat során leköthető, a feladat az újdonság erejével hatott rájuk és pozitívan motiválta őket.

Az ügyintéző viselkedése

Klienseink egyértelmű véleményt formáltak az ügyüket intéző hivatali személy magatartásáról, az előre megadott lehetőségekből kiválasztott véleményeket a 2. táblázatban mutatjuk be.

2. táblázat: A kliensek véleménye a hivatali ügyintéző viselkedéséről

Ügyintéző viselkedése a kliensek véleménye szerint	
Türelmetlen	0
Türelmes	33
Segítőképz	37
Nem volt segítőkész	3
Könnyen érthetően beszélt	15
Érthetetlenül beszélt	1
Nem vett engem figyelembe	0
Figyelembe vette, hogy az én ügyemet intézik	3
Alkalmazkodott hozzám	10
Kedves volt	31
Nem volt kedves	7

A kliensek saját szavaikkal is elmondták a véleményüket az ügyintézésről, elsősorban a hivatali ügyintézőről.

Pozitívumok:

„Meváltozott munkaképességüként nem tapasztaltam megkülönböztetést irányomba.”

„Engedte, hogy intézzem a dolgokat.”

„Meváltozott munkaképességüként semmilyen problémát nem okozott számomra a hivatali ügyintézés.”

„Az ügyintéző nagyon készséges volt.”

„Az ügyintéző türelmes volt, ha kellett, többször is elmondta, mit kér.”

„Nem kellett volna ott lennie (a kísérőnek), de ettől függetlenül jó volt, hogy ott volt.”

„Tapszlatom, hogy kedvesen bántak velem az ügyintézés alkalmával.”

„Volt olyan eset, hogy soron kívül is beengedtek, tehát gördülékenyen sikerül alkalmanként ügyet intézнем.”

„Elintézték az ügyet, bár nem volt ott az az ügyintéző, akire tartozott volna.”

„A felkészítésben a segítő türelmes volt, érthetően beszélt, ösztönzött arra hogy megpróbáljam önállóan elintézni az ügyemet.”

Tehát a kliensek tisztában voltak azzal, hogy velük szemben mi az elvárás (pl. önállóság), hogy a felkészítésnek mi a szerepe, magabiztosan beszéltek a szituációról, nagyrészt értették, hogy mi a cél, ez jól tükröződik a válaszaikban. Megtanulták alkalmazni a kifejezéseket, tudták, hogy „meváltozott munkaképességüként” ment a hivatalba bejelenteni, hogy nincs munkája, vagyis munkanélküli.

Megjegyzés 2. Tulajdonképpen megrökönyödtek a hivatalban, annyira szokatlan volt számukra, hogy egy értelmi fogyatékos munkanélküli megjelenik a munkaügyi hivatalban és regisztráltatni szeretné magát munkanélküliként.

Negatívumok:

„Problémát az jelent, hogy kevés az álláslehetőség számunkra.”

„Az ügyintéző próbált lebeszélni a regisztrációról, mivel semmiféle hasznom nem származna belőle. Ezért körülbelül ötödik megerősítésre töltöttem ki a szükséges papírokat.

Véleményem, hogy abban a pillanatban elutasítón viselkednek velem, amint megtudják, hogy le vagyok százalékolva, anélkül, hogy tudnák, hogy miért. Azonnal azt a választ kapom, hogy számomra megfelelő munkakört nem tudnak biztosítani.”

„Munkaügyi regisztrációm során az ügyintéző közölte velem, hogy felesleges a regisztráció, mert nyugdíjas vagyok, és amúgy is sok a munkanélküli.”

„Fizetéskor nem megfelelő összeget adtak vissza, de ez csak az otthonban (Értsd Átmeneti otthon, ahol lakik) derült ki.”

„Rossz volt, hogy olyan nagyon sokan voltak, és sokat kell várakozni.”

„Sajnos a biztonsági őr nem volt kedves és segítőkész, hanem durva és parancsoló.”

„Gyakran szembesülök azzal, hogy sokat kell várakozni. Vannak olyan szituációk, mikor másnap vagy más időpontban kell visszamennem ugyanazon ügy miatt.”

„Sokat kellett várnom az ügyintézésre és kicsit ideges voltam, és az ügyintéző is ideges volt, mikor az ügyet intéztem.”

A hivatali ügyintézőket a kliensek „leosztályozták”. Az ötös skála szerinti osztályzatokat a 3. táblázatban láthatjuk.

3. táblázat: A hivatali ügyintézők osztályzatai:

Osztályzat	db
1	1
2	2
3	2
4	6
5	34

Megjegyzés 3. Tapasztalataink és ez az értékelés is azt mutatja, hogy az értelmi fogyatékos személyek élményként élték meg az ügyintézés, hiszen erre korábban általában nem volt módjuk, főként nem így, hogy valaki külön emiatt foglalkozott volna velük, vagy felkészítette volna őket.

A kísérők által tapasztaltak

A kliensek véleménye mellett természetesen a kliens segítójének, az ügyintézés előkészítő és az ügyintézésben különböző intenzitással statisztáló szakember véleményét is felmértük. Az ő véleményüket a 4. táblázatban foglaltuk össze.

4. táblázat: A segítők véleménye a hivatali ügyintéző viselkedéséről, kommunikációjáról

Ügyintézők viselkedése	eset
Az ügyintéző figyelembe sem vette a kliens, végig a kísérőhöz beszélt	1
Az ügyintéző a kliensnek és a kísérőnek együttesen magyarázott	5
Az ügyintéző kiténtette figyelmével a kliens, éreztette vele, hogy most ő áll a középpontban	7
Az ügyintéző nem ismerte fel a helyzetet	0
Az ügyintéző felismerte a helyzetet, s jól alkalmazkodott a kliens képességeihez	10
Az ügyintéző bonyolult, hivatalos kommunikációt használt, mely a kliens számára érthetetlen volt	0
Az ügyintéző alkalmazkodott a kliens kommunikációs képességeihez, egyszerűen fogalmazott, többször elismételte a megértendő dolgokat	7
Alapos, türelmes volt	5
Gyors és türelmetlen volt	1

A segítők igyekeztek megtalálni azokat a pozitív és negatív elemeket, melyeket az ügyintézők felkészítésében lehet majd hasznosítani.

A kliensek pozitív és negatív élményei

A kliensekre az újdonság erejével hatott az önálló ügyintézés, így többnyire pozitív élményekkel távoztak, de azért volt aki így is érzékelte a hivatalokban gyakori türelmetlenséget és megalázó stílust

Pozitív élmények

Az ügyintéző nagyon barátságos volt Tibivel. A kérdéseitől egy kicsit zavarba jött, de jól kezelte a helyzetet.”

„Az ügyintéző nagyon készséges volt.”

„Nem volt nálunk TAJ-kártya, adókártya, de kivételes esetként sikerült kiváltanunk a kiskönyvet, ami csak az információs pultnál levő hölgy jóindulatán múlt.”

„Az eladó nagyon készséges volt, sokat segített.”

„Az ügyintéző türelmesen megvárta, amíg kitöltöttük az adatlapot, Zoli többszöri kérdéseit nyugodtan, higgadtan válaszolta meg.”

Negatív élmények

„Az információs pult dolgozóival találkoztunk először. Nem megfelelő hangnemben beszéltek velünk, nagyon ellenszenvesek voltak. Két ügyintézővel is kapcsolatba kerültünk. Az első hölgy flegma volt és türelmetlen, miután pedig kiderült, hogy el kell mennünk illetékbélyegért postára, és én megkérdeztem, hogy amikor visszaérünk lehetne-e soron kívül intézni Gábor adószámát, a hölgy ridegen elutasított. A postáról visszaérve már nem adtak lehetőség adószám intézésére (a sorszámot adó automata ezen gombját letiltották), pedig az ügyfélfogadási időből még másfél óra volt hátra.”

„Időpont egyeztetés után mentünk ügyet intézni, és mégis csak 3. alkalommal sikerült az ügyet elintézni.”

„Időpont egyeztetés történt, és mégis 2 órát kellett várnunk az ügyintézésre.

„Az ügyintézéskor két irodába is be kellett mennünk. Az első ügyintéző nagyon segítőkész, a másik azonban flegma és modortalan volt.”

Megjegyzés 4. Valószínűsíthető, hogy ez a viselkedés nem kifejezetten az értelmi fogyatékosoknak szólt, hanem egyszerűen csak szokásuk ez az ügyintézőknek.

10.4. Az önkormányzati tanfolyamok tanulságai

Az önkormányzatok nagy része szívesen fogadta a MAK-tanfolyamokat, mint tanulási lehetőséget, a gyakorlatban hasznosítható tudásanyag megszerzésének lehetőségét. Nem csak az „önkormányzatok”, vagyis a megkeresett döntéshozók, de maguk a munkatársak, a különféle ügyosztályok munkatársai is együttműködőeknek és érdeklődőeknek mutatkoztak, annak ellenére, hogy a legtöbb ügyintéztípusnál eddig csak elvétve fordultak elő értelmi fogyatékos ügyfelek az önkormányzati irodákban és más ügyfélfogadásokon. Ugyanakkor más fogyatékossgal bíró ügyfelekkel és az egyre növekvő

egyszerű, tanulatlan tömegekkel folyó munka kapcsán jelentkező nehézségek az ügyintézők nagy részében felébresztették azt az igényt, hogy elméleti és gyakorlati ismereteket szerezzenek, hogy többet tudjanak a nehezen értő, nehezen reagáló, a hivatali ügyintézésben járatlan, a hivatali nyelvet nem értő ügyfelek ellátásáról, a velük való kommunikációról, hogy megismerjék a kapcsolódó módszereket, melyek segíthetik őket a kommunikációban, az ügyféllel való közvetlen kapcsolatban és az ügyintézői munka sikeres végzésében.

Azok az ügyosztályok és ügyintézők, akiknél már eddig is gyakoribb volt az értelmi sérültek megjelenése – bár jellemző módon nem egyedül, hanem szülővel vagy segítővel – megismerve az ENSZ egyezményt, jól érzékelik a rájuk váró feladat súlyát, látják a tendenciát, hogy egyre több értelmi fogyatékos ember ügyét kell majd intézniük, és nem a gondnokkal vagy a segítővel, hanem a személyesen megjelenő értelmi fogyatékos emberrel. Akik még sosem találkoztak értelmi fogyatékos ügyféllel, joggal félnek az új kihívástól, nem tudják, mire számítsanak. A szituációs játékok, a közvetlen találkozás, beszélgetés a sérült emberekkel a tanfolyam során sokat segített ezen, oldotta az ügyintézők félelmét, szorongását.

A tanfolyam résztvevőinek szemléletében a legnagyobb változást megítélésem szerint az eredményezte, hogy a Down Alapítvánnyal és klienseivel való találkozás, az alapítvány munkájának megismerésén (egyes tanfolyamok esetében alapítványi intézmény megismerésén) keresztül tudatosult bennük az, hogy itt egy számukra eddig ismeretlen világ létezik, egy új szakma, a szociális munkások és segítők szakmai közössége, mely átgondoltan, felépítetten dolgozik a gyakorlatban, segíti, támogatja a fogyatékos embereket az élet minden területén, a munkában, a lakhatásban, az önálló élet vezetésében, az önálló döntéshozatalban, a világban történő mozgásban, alkalmasint az ügyintézésben. Tudatosult tehát, hogy a náluk megjelenő értelmi fogyatékos ügyfél tartozik valahová, segítők szakemberek veszik körül, valamilyen szinten felkészült, valakik felkészítették, és ha megjelenik egy irodában vagy szolgáltatónál ügyet intézni, akkor nagy valószínűséggel tárgyalóképes partnerként teszi ezt. Ez a felismerés nagymértékben csökkentette bizonytalanságukat és meggyőző érvként hatott a felvázolt tendencia, az ügyüket önállóan intéző értelmi fogyatékosok egyre nagyobb számban történő megjelenésének természetes volta és elfogadása mellett.

A tanfolyamok kezdetén szinte mindig felmerült a résztvevők oldaláról a félelem az értelmi fogyatékosokkal való találkozástól, az ügyintézés sikertelenségétől. Általában a legtöbb tanfolyam végére úgy változott ez a vélemény, hogy az értelmi fogyatékosokkal majdan folyó ügyintézés kevésbé problémás, mint más „nehéz” ügyfelek, írástudatlanok, agresszívek, külföldiek, idősek, stb. esetében. Gyakran hangsúlyozták, hogy igen széles az a réteg, ahol a tanfolyamon tanultakat hasznosítani, a gondolkodásmódot, a technikákat alkalmazni tudják. A tanfolyamon résztvevő ügyintézők másik része már ismerte az értelmi fogyatékosok problémáit (szociális osztály, gyámhivatal), az ő esetükben a szokások, az előítéletek és a jövőt illető bizonytalanságok domináltak.

Az a szokás, például, hogy az értelmi fogyatékos ember helyett valaki más megy ügyet intézni (szociális segély, gondnoksági ügyek, stb.), az sok esetben nehezebben megváltoztatható szituáció, mint az, ha még egyáltalán nem kellett egy hivatalban értelmi fogyatékos ember ügyét intézni (pl. munkanélkülikénti regisztráció vagy vállalkozói igazolvány kiváltása, stb.).

Különösen komoly és indokolt félelmet éreztünk a gyámhivatalok részéről. A gyámhivatali munkatársak, maguk is érezve a jelenlegi gondnoki rendszer hátulütőit és tarthatatlanságát, jól értik az ENSZ Egyezmény követeléseit, de azok végrehajtását és megvalósítását elképzelhetetlennek tartják, illetve a megvalósításban, a feladatok tisztázatlansága miatt, nem ismerik saját szerepüket. A legaktívabb gyámhivatalok részéről érkező jelzésekből világossá vált, hogy sürgősen szükség lenne az ENSZ Egyezményből adódó feladatok megosztásának tisztázására. Mi a jogászok, a bíróságok, mi a gyámhivatalok és mi a szociális szolgáltatók feladata abban a hosszú és komplex folyamatban, ami azt célozza, hogy a mostani, pusztán jogi formulaként értelmezett gondnoklásból (a kliens szemszögéből korlátozó vagy teljesen kizáró gondokoltásból) valódi gondoskodás, önálló élet, integráció, támogatott döntéshozatal és inkluzív társadalom legyen?

A tanfolyamokon való találkozás az önkormányzati és az alapítványi munkatársak között rendkívül előremutató volt, hiszen a kétségeket és félelmeket rövidre zárva lehetett eloszlatni. A tanfolyam összeállítói számára különösen hasznos volt a személyes találkozás és párbeszéd, mert a szerzett tapasztalatok alapján lehetett a tananyag összeállítását módosítani, és a témákat súlyozni. A jövőt illetően pedig együtt gondolkodni az ENSZ Egyezmény következményeképpen előálló lehetőségek együttes kihasználásáról az értelmileg sérültek javára.

11. A MOTE projekt ismertetése és kapcsolata a MAK-projekttel

Birtha Magdolna és Gruiz Katalin

A MAK projekt egy nemzetközi projekttel talált kapcsolatot a szavazati jog és gyakorlat kérdésében a 2009-es európai parlamenti választások kapcsán. A MOTE egy európai projekt (My Opinion – My Vote = Az én véleményem, az én szavazatom), mely az állampolgári jogok közül az egyik legalapvetőbb, az érdekképviselő, a közösségi döntésekben való részvétel és a szavazás előkészítésével foglalkozik. Sajnos a magyar alkotmány kizárja a gondnokság alatt, – mind a kizáró, mind a korlátozó gondnokság alatt – állókat a szavazás jogából, ami ellentétes az ENSZ Egyezményvel és ellentmond a minden embert megillető alapvető emberi jogoknak is.

A MOTE Projekt hat európai ország szakembereinek egységes metodikája szerint készítette fel a klienseket az európai parlamenti szavazásra. A MAK projekttel összefogva, több mint 20 Down Alapítványi kliensnek volt alkalma részt venni egy felkészítő tréningben. Olyan értelmi fogyatékos személyek jelentkeztek erre, akik évek óta érdeklődnek a politikai iránt, rendszeresen követik a politikai eseményeket többnyire a TV, esetleg újságolvasás útján. A lakóotthonban élők között nem csak egyéni érdeklődők vannak, hanem a felnőtt és idősebb értelmi fogyatékosok baráti körében, lakóközösségeiben is vannak politika iránt érdeklődők, akik egymás között is megbeszélnek a politikai eseményeket, így könnyű volt az alapítványban megfelelő célcsoportot találni a nemzetközi módszer alkalmazására. A tréningben állampolgári ismereteket, szavazással kapcsolatos ismereteket szerezhettek a résztvevők, megtanulták és gyakorolták a szavazást, majd június 7-én, segítők, felkészítők kíséretében az urnák elé járultak. A szavazás már „önálló feladat” volt, oda már nem kellett kísérő (nem is lehetett volna), addigra már mindenki tudta maga, hogyan kell eljárni. Azt, hogy mire szavazzanak az a maguk meggyőződése, esetleg családjuk befolyása döntötte el, azt tőlük senki nem kérdezte, azt is megtanulták, hogy ez az ő egyéni döntésük, melyet másokkal nem kell megosztaniuk. A szavazásra felkészítő tréning oktatási anyagai a KÉR 17 Tananyag és ST 17 Melléklet tartalmazzák.

A MOTE projekt ismertetése

A MOTE „Az én véleményem az én szavazatom” Európai Unió esélyegyenlőségi projekt, melynek fő célkitűzése az értelmi fogyatékosok politikai ismereteinek bővítése, valamint annak elősegítése, hogy állampolgári és politikai jogaik minél szélesebb körben érvényesüljenek és így szándékuk szerint aktív, a közügyekben részt vevő állampolgárrá váljanak. A projektben hat ország vesz részt:

- Olaszország
- Spanyolország
- Dánia
- Írország
- Málta
- Magyarország.

Az országokat egy-egy, a témával foglalkozó alapítvány, vagy szervezet képviseli. A MOTE projekt magyar partnere Az Értelmi Fogyatékosok Fejlődését Szolgáló Magyar Down Alapítvány, mely ezzel az európai projekttel az értelmi fogyatékos személyek életének akadálymentesítését – a munka, az önálló élet és az akadálymentes hivatali ügyintézés után – kiterjeszti politikai jogaik érvényesítésére is. A projekt célja, hogy az értelmi fogyatékosok jogai és kötelességei bármelyik európai állampolgáréval azonos mértékben valószínűsülhassanak meg.

Miért fontos Magyarországnak a szavazási projekt?

A projektben résztvevő nyugat-európai országokban az értelmi fogyatékos személyek rendelkeznek szavazati joggal. Magyarországon a gondnokság intézménye az értelmi fogyatékos személyek nagy részét kizárja alapvető állampolgári és politikai jogaik gyakorlásából. A gondnokság alá tett fogyatékos személyek nem rendelkezhetnek szabadon vagyoni, jövedelmük felett, nem intézhetik egyedül saját ügyeiket, nem köthetnek jogilag érvényes házasságot, és nem szavazhatnak a választásokon.

Tarthatatlannak tartjuk a jelenlegi jogi szabályozást és azt a lelketlen, bürokratikus eljárást, melynek során az értelmi fogyatékos személyeket teljes mértékben megfosztják cselekvőképességüktől. Ők már többszörösen bizonyították, hogy bár segítségre van szükségük, döntéseiket képesek saját maguk meghozni életükkel kapcsolatban.

A MAK-MOTE összefogás célkitűzései

- Értelmi fogyatékosok állampolgári és politikai ismereteinek bővítése.
- Értelmi fogyatékosok biztatása arra, hogy formáljanak megalapozott véleményt, akár politikai kérdésekről is, és szavazatukkal adjanak ennek hangot a helyi, nemzeti, illetve európai parlamenti választások alkalmával, valamint a népszavazások során csakúgy, mint bármelyik európai állampolgár.
- A mentális akadálymentesítés kiterjesztése a szavazásra és a politikai jogok gyakorlására
- A Down Alapítvány klienseinek felkészítése az európai parlamenti szavazásra
- Felhívni a döntéshozók figyelmét annak fontosságára, hogy az értelmi fogyatékosok politikai jogokkal rendelkezzenek, azokat gyakorolhassák.

Szavazásra felkészítő oktatási program

A nemzetközi projekt kidolgozott szavazás-specifikus oktatási programot, melyet a Down Alapítvány klienseire adaptálás után alkalmaztunk az európai parlamenti szavazásra való felkészítésben. Tréningek formájában adunk állampolgári és politikai ismereteket értelmi fogyatékosoknak. Ezáltal kívánjuk számukra elérhetővé tenni azt a tudást és ismeretanyagot, melynek segítségével megalapozott véleményt formálhatnak az ő életüket érintő politikai kérdésekről. Bízunk benne, hogy a gondnokság jelenlegi intézményét rövid időn belül ügygondnoksággá, illetve szociális gondoskodássá változtatják, mellyel a jogi akadály elhárul többek között a politikai jogok gyakorlása elől is. Ebben az esetben hasznos és nélkülözhetetlen az, hogy az értelmi fogyatékos kliensek részt vesznek egy

olyan tréningen, ahol kifejezetten rájuk szabott módszerekkel társadalom- és állampolgári ismereteket tanulhatnak. Ezek az ismeretek az integrációjukat és a minél önállóbb életüket is nagyban elősegítik. Az oktatási program 10 fejezetét egy 20 fős csoporton próbáltuk ki, a csoport tagjainak aktív bevonásával, interaktív módszerekkel. Hisszük, hogy nem készülhet program értelmi fogyatékosok számára az ő aktív bevonásuk nélkül, ezért teret biztosítunk arra, hogy elmondhassák véleményüket, javaslataikat, ötleteiket az oktatási program egyes elemeivel kapcsolatban. Az oktatási program első modulja a következő témaköröket öleli fel:

Cselekvőképesség, gondnokság, okmányok, hivatali ügyintézés

- Önálló véleményformálás, állampolgári jogok és kötelességek
- Mit kell tudni az Európai Unióról? Mit jelent számunkra, hogy Magyarország az Európai Unió tagja?
- Képviselő, demokrácia. Miért szavazunk? Politikai pártok és választásiprogramok. Mire szavazhatunk?
- Hogyan kell szavazni? A szavazás folyamatának megismertetése.

Az elkészült és mind a hat országban kipróbált oktatási program vetíthető előadás formájában elkészült változatát elérhetővé tesszük más szervezetek, alapítványok és a politikai döntéshozók számára és ebben a könyvben is szerepel KÉR 17 Mellékletként.

Az érintettek magyarországi és nemzetközi találkozói

A szavazási projekt esetén kiemelten fontos az érintettek, az értelmi fogyatékos kliensek maximális bevonását, ezért a magyarországi résztvevők számára rendszeres találkozót szervezünk és három alkalommal találkoznak a MOTE Projektben résztvevő európai országokat képviselő értelmi fogyatékos fiatalokból álló 4 fős csoportok is, hogy megosszák egymással tapasztalataikat az oktatási programmal és magával a MOTE Projekttel kapcsolatban is.

Az első nemzetközi találkozóra 2009. január 28. és február 1. között került sor Brüsszelben, ahol a csoport látogatást tett az Európai Parlamentben, valamint az Európai Bizottságban is. Minden ország találkozott saját országának egyik európai parlamenti képviselőjével, akinek maguk az érintettek számoltak be életükről, nehézségeikről, céljaikról és azon törekvésükről, hogy jogaik és kötelességeik bármelyik európai állampolgáréval azonos mértékben valósulhassanak meg. Kerekasztal-beszélgetésen találkoztak és tették fel személyesen kérdéseiket az Európai Fogyatékosügyi Fórum képviselőjének. A második nemzetközi találkozóra Budapesten került sor a Down Alapítvány szervezésében. A budapesti programban olyan események szerepelnek, mint látogatás az ombudsmani hivatalban és találkozó a Parlamentben az emberi Jogi Bizottság elnökével és munkatársaival.

Figyelemfelkeltő kampány a szavazás érdekében

A nemzetközi projekt szeretné felhívni mind a társadalom, mind a döntéshozók figyelmét annak fontosságára, hogy az értelmi fogyatékos emberek is szándékuk szerint gyakorol-

hassák állampolgári jogait. Önálló életet szeretnének élni, melyben ők maguk hozhatják meg döntéseiket és intézhetik saját ügyeiket. A Down Alapítvány MAK és MOTE projektjének általános figyelemfelkeltő kampánya mellett, mellyel az értelmi fogyatékosok, a döntéshozók és a társadalom figyelmét kívánja felhívni a kliensek szavazatának fontosságára, szeretné hangsúlyozni annak szükségességét, hogy a Parlament elfogadja azt a törvénytervezetet, mellyel a gondnokság jelenlegi intézményét ügygondnoksággá változtatnák. El szeretnék érni, hogy a politikai pártok már az európai parlamenti választások előtt az értelmi fogyatékosok számára elérhető és érthető formában is közzétegyék programjaikat, hogy ezzel megkönnyítsék számukra a jobb tájékozódást, illetve a döntéshozatalt.

A lezajlott európai parlamenti választás tanulságai

A MAK és a MOTE Projekt munkatársai összefogva egy egész hónapot áldoztak az európai parlamenti választásokra, a kliensek egyéni és csoportos felkészítésére, a szavazás gyakorlására. A programba bevont értelmi fogyatékos fiatalok közül négyen eljutottak a brüsszeli MOTE találkozóra is, ahol találkoztak Magyarország európai parlamenti képviselőivel, akikkel megtárgyalták az értelmi fogyatékosok emberi jogi követeléseit és az európai parlamenti választásokon való részvételüket.

Az európai parlamentben fogadott értelmi fogyatékos képviselők elismerése Európában, komolyan vétele, partnernek tekintése az európai parlamenti képviselők részéről követendő példát mutatott és a felkészített értelmi fogyatékos képviselők önbizalmát is megerősítette.

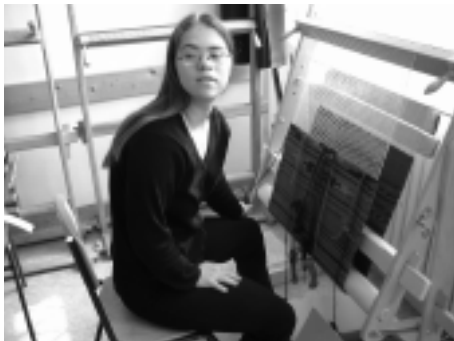
Ezek után nagy csalódás volt, hogy a Brüsszelt megjárt 4 ember közül ketten nem szavazhattak Budapesten az Európai Parlamenti választásokon. Ők ketten korlátozó gondnokság alatt állnak, ezért nem kerültek a szavazólistára.

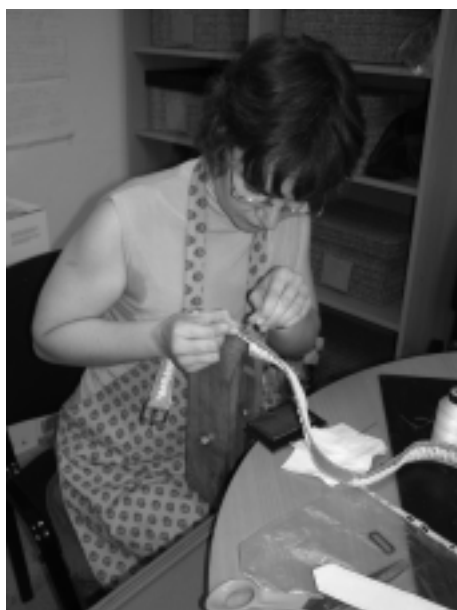
A programban részt vett 20 főből 12 fő ment el szavazni, négyen családjukkal, nyolcan a MAK-Projekt munkatársaival. A nyolcból ketten kizáró gondnokság alatt vannak, róluk a kezdetektől tudtuk, hogy nem szavazhatnak, de a két korlátozó gondnokolt sem szavazhatott, nem szerepelt a szavazólistán. A többiek leadták voksukat. Önállóan tudták, mit, hogyan kell tenniük, megvolt a véleményük, hogy mire szavazzanak, senkivel sem volt probléma.

A listán nem szereplő két korlátozó gondnokság alatt lévő személy miatt a szavazóbizottságnak többletmunkája volt, többszörösen le kellett ellenőrizniük az adatbázisokban, hogy valóban indokolt-e hogy a két személy nincs a listán, jegyzőkönyvet kellett felvenni az esetről. Érdekességként említjük, hogy később az egyik szavazóbizottsági tag részt vett az önkormányzat számára rendezett MAK-tanfolyamon, ahol szóvá is tette a nekik okozott többletmunkát. A tanfolyam végére viszont világosan látta és maga fogalmazta meg, hogy az értelmi fogyatékosok inklúziója és a mentális akadálymentesítés csak akkor sikerülhet, ha mindenki kiveszi a részét a feladatból, rászán egy kis pluszmunkát, időt, figyelmet. Például azt az öt perces többletmunkát a szavazóbizottságban.

A szavazás esete, a gondokság alatt lévők kizárása a szavazásból jól modellezi a jogi háttér és a szociális munka, a szociális szolgáltatások kibékíthetetlen ellentmondását, melyet a jogi háttér megváltoztatásával lehet csak feloldani: van egy politikai érdeklődésű, kiválasztott, felkészített értelmi fogyatékos ember, aki tanult, készült, tréningeken vett részt, egy sor szakember dolgozott azon, hogy megállja a helyét a szavazásokon, komoly anyagi támogatást élvező hazai és nemzetközi projektek foglalkoztak vele (MAK és MOTE Projekt), európa parlamenti képviselők partnerként kezelték őket, végül az egészet lenullázta a középkori magyar gondnoki rendszer. Ez számunkra szakemberek számára sokkoló és ezúton is szeretnénk felhívni a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára. Ez az ellentmondás természetesen nem csak a szavazással kapcsolatban áll fenn, hanem a modern szociális szolgáltatások, a szociális munkás szakma minden céljával és feladatával kapcsolatban, így az értelmi fogyatékos emberek önálló életét, önálló vagy támogatott döntéshozatalát, felelősségteljes viselkedését, foglalkoztatását, önálló lakhatását, társkapcsolatainak legalizálását támogató munka értelmét veszti, ha a gondnoki rendszer akadályába ütközve nem teljesezhet be.

(Kapcsolat: www.downalapitvany.hu, birtha.magdi@gmail.com, down@invitel.hu)

12. Mentális akadálymentesítési, értelmi fogyatékos-specifikus esélyegyenlőségi kezdeményezések Magyarországon

Bíró Hajnalka és Csizmadia Ildikó

Ebben a fejezetben a teljesség igénye nélkül ismertetünk néhány, a mentális akadálymentesítést, az antidiszkriminációt és az értelmi fogyatékos emberek befogadását elősegítő, megalapozó programot az elmúlt évek magyar gyakorlatából.

„Felmegyek a miniszterhez” – Mainstreaming Disability Policies

Az értelmi fogyatékos emberek érdekérvényesítésének növelésére kidolgozott program 2005–2006-ban valósult meg a Kézenfogva Alapítvány vezetésével. A cél az volt, hogy a programban résztvevő értelmi sérültek többfordulós felkészítő tréning után találkozhassanak a Parlamenti pártok képviselőivel. A felkészítő tréning során munkacsoportok alakultak, ahol a résztvevők a parlamenti találkozók témájának kidolgozása, értékelése mellett levelet fogalmaztak a politikusoknak. A programot záró konferenciát Brüsszelben tartotta az Inclusion Europe 2006. őszén.

A magyarországi értelmi fogyatékos embereket Farkas Miklós – A Down Alapítvány kliense képviselte. A konferencián a Szociális és Munkaügyi Minisztérium is képviseltette magát Dávidné Hídvégi Julianna személyében.

(Kapcsolat: Orosz Andrea: orosz.andrea@kezenfogva.hu; www.kezenfogva.hu;

„Van véleményem”

A „Van véleményem” a „Felmegyek a miniszterhez” program gyakorlati megvalósulása, amelyet a Nem Adom Fel Alapítvány koordinált. Az országos programsorozat célja, hogy az értelmi fogyatékos emberek a döntéshozókkal folyamatos párbeszédet folytassanak az őket érintő kérdésekről. Ennek érdekében önérvényesítő csoportokat, érdekképviselői parlamentet hoztak létre. Az értelmi sérültek az országos programsorozatot parlamenti sajtótájékoztatóval indították útjára, amelyen parlamenti pártok képviselői is részt vettek. A program aktív résztvevője Polgár Krisztina és Farkas Miklós, a Down Alapítvány kliensei.

(Kapcsolat: Baráth Andrea: barath.andrea@kezenfogva.hu; www.kezenfogva.hu)

„Osztályfőnöki óra”

A Kézenfogva Alapítvány szervezésében 2007-ben indult programsorozat célja az, hogy a résztvevő osztályokban, iskolákban a fiatalok új információhoz jussanak, illetve fogyatékos emberek részvételével személyes benyomásokat, tapasztalatokat szerezzenek sérült embertársaikról. A program hatására jelentősen változik a fiatalok hozzáállása, így az „Osztályfőnöki óra” sikeres a fogyatékos emberek társadalmi elfogadtatásában, hiszen a sérült emberek befogadásában kulcsszerepet játszanak a fiatalok. A programban a Down Alapítvány aktívan részt vállal.

(Kapcsolat: Baráth Andrea: barath.andrea@kezenfogva.hu; www.kezenfogva.hu)

„Ne hagyj magad!”

2008-ban a Kézenfogva Alapítványból, a Szimbiózis Alapítványból, és az Autisták Országos Szövetségéből álló partnerség vállalta a fogyatékosokat érintő diszkrimináció jogi síkon való orvosolását, és az e feladatot kiegészítő más tevékenységek – hálózatfejlesztés, képzések, információs aktivitás stb. – véghezvitelét. A „Ne hagyj magad!” program az értelmi fogyatékos, halmozottan sérült, valamint autista emberek kárára történő diszkrimináció felszámolását célzó sokszínű intézkedést valósít meg. Az értelmi fogyatékos, halmozottan sérült és autista személyek mellett a hozzátartozók panaszaiával is foglalkozik. Másodlagos és harmadlagos prioritásként pedig a más típusú fogyatékosággal élő, illetve a többszörös diszkrimináció által érintett más védett tulajdonságokkal is rendelkező személyek szerepelnek.

2009-ben tudásbázist hoztak létre Dr. Gazsi Adrienn szakmai vezetésével, melyet kutatási programmal is támogatnak. A tudásbázishoz és a kapacitásfejlesztéshez kapcsolódik egy komplex – civil, egyetemi és közszférabeli – antidiszkriminációs hálózat terve. A diszkriminációs jelzőrendszer 9 hónapos működése során összegyűjtött esetekből esetjogi gyűjtemény került összeállításra, melyet Kézen-fogva Alapítvány adott ki.

(Dr. Gazsi Adrienn: gazsi.adrienn@kezenfogva.hu; www.kezenfogva.hu/nehagydmagad/).

„Fogadd el, fogadj el!”

A Kézenfogva Alapítvány közvélemény-formáló programja 2005-ben indult. Célja, hogy közelebb hozza egymáshoz az ép és a fogyatékos embereket; találkozásokkal, párbeszéd-del oldja az előítéleteket. A rendezvénysorozat keretében számos olyan programot szerveznek, amelyek során együttműködhetnek a fogyatékos emberek az épekkel (pl. Guinness rekord-kísérlet a legnagyobb virágos mező megrajzolására; információs sátrak, koncertek, kézműves foglalkozások, játékok, kiállítások). A 2009. május 1-jén megrendezett Családi Nap egy országjáró turné első állomása, az Elfogadás kamionja az ország számos településén járt már.

Iskolások, egyetemisták gyakorlati helye a Down Alapítvány

A Down Alapítvány intézményeiben és projektjeiben számos lehetőség adódik főiskolások, egyetemisták számára a kötelező iskolai gyakorlatuk letöltésére. Az Alapítvány önkéntes-szerződéssel foglalkoztatja azokat, akik fizetség nélkül szeretnének valamelyik intézményében dolgozni. Az ELTE Gyógypedagógiai Karáról, a Wesley János Lelkészképző Főiskoláról és az Apor Vilmos Katolikus Főiskoláról rendszeresen érkeznek hallgatók az alapítvány intézményeibe. A következő munkakörökben szerezhetnek tapasztalatot a jelentkező gyakornokok:

- Korai Fejlesztő Központunkban a kisgyermek korai fejlesztésén kívül a csaldokkal folyó munkába, – tanácsadás, szülőklub, életstratégia-tréningek – is bepillantást

nyerhetnek, részt is vehetnek a programokban.

- Napközi és Átmeneti Otthonainkban valamint a Foglalkoztatási Centrumunkban lehetőségük nyílik a napközbeni és a munka jellegű foglalkoztatásban való részvételre, a kézműves foglalkozások vezetésére (üvegfestés, képeslapkészítés, bőrművestárgyak, ékszerkészítés, szövés, újrapiapír előállítás, stb.) – a gyakornok maguk is elsajátíthatják a technikákat, amiben segítenek.
- A lakóotthonokban lehetőség van a gondozók munkáját elsajátítani, megismerni a lakóotthon működését, – például Andor utcai Lakóotthon, Sarokház lakóotthon, Csengery lakóotthon, idősek Átmeneti Otthona, vagy a legnagyobb önállóságot biztosító SALSA lakások – megismerkedni az ott élő értelmi fogyatékos emberek segített önálló életével, támogatott döntéshozatalával.

Iskolai ismeretterjesztés, kapcsolatteremtés

Az Alternatív Közgazdasági Gimnázium kezdeményezésére Dr. Gruiz Katalin és Magyarai Tímea ismeretterjesztő előadást tartottak 2007-ben a Gimnáziumban a fogyatékosokról, a sérült emberekről. Több osztályból jelentkeztek érdeklődő diákok, akiket a Sarokház lakói vendégül láttak. Egy későbbi alkalommal a gimnazisták meghívták egy közös bowlingozásra a Sarokház lakóit. A kezdeményezés lényege az, hogy a tizenéves korosztály ismerje meg jobban, és ezáltal tanulja meg elfogadni a sérült embereket.

A budakeszi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium tanulói is többször ellátogattak a Down Alapítvány intézményeibe. A gimnázium tanára, Németh László kezdeményezett egy programot, amely a 11. évfolyamosok számára lehetőséget ad, hogy megismerjék a szociális intézményeket és azok lakóit. Ennek keretében az önként jelentkező diákok az érettségi szünet alatt egy hetet töltöttek a Szalóki úti Átmeneti Otthonban. 2008. májusában a Lágymányosi Foglalkoztató Centrumba látogattak.

A Gödöllői Waldorf Általános Iskola diákjai is ellátogattak már Down Alapítványba, hogy ismerkedjenek, közelebb kerüljenek a sérült emberekhez.

Tehetséggondozás

A sérült emberekhez közel kerülés legkönnyebb útja tehetséges értelmi fogyatékosok teljesítményének nyilvános bemutatása (Gruiz, 2009). Ahhoz, hogy legyen mit megmutatni, hosszútávú tehetséggondozásra van szükség, melynek eredményeképpen megszületnek a bemutatható teljesítmények. Kiállítások a kézműves munkákból, a zenekarok fellépése (Nem Adom Fel Együttes), a színházi előadások professzionális (Baltazár Színház) és amatőr társulatokkal (Hastáncegyüttes) egyre több nézőt és hívet vonzanak, hiszen az értelmi fogyatékos művészek egyéni látásmódja, megkapó, őszinte művészete abszolút mércével mérhető érték, kuriózum.

Az értelmi fogyatékos emberek írásművei is említést érdemelnek, maguk szerkesztette folyóiratban jelentethetik meg írásaikat, verseiket: „Együtt könnyebb! Kis világunk nagy hírei” címmel a „Fogd a kezem” alapítvány kiadásában.

Könnyen érthető kiadványok értelmi fogyatékosok számára

Fontos kezdeményezés az ÉFOÉSZ által szerkesztett sorozat, a kiadványok könnyen érthető változatban az értelmi fogyatékosok számára. Ezek listája látható az alábbiakban:

- **Tudom mit akarok, azt vásárolok amit akarok** (Könnyen érthető formában segít a megértési nehézséggel élő embereknek az önálló vásárlásban.)
Adaptálta: Farkasné Gönczi Rita, Kovács Melinda, 2007
- **A Fogyatékosággal Élő Emberek Jogairól Szóló Egyezmény megértését segítő munkafüzet** (Játékos feladatokkal segíti a jogszabályok értelmezését.)
Írta: Jakab Rita, Jaksa Éva, 2007
- **ENSZ Konvenció** (A jogszabály könnyen érthető formában elkészített változata.)
Készítette: Farkasné Gönczi Rita, Kovács Melinda, 2007
- **Országos Fogyatékosügyi Program** (A jogszabály könnyen érthető formában elkészített változata.)
Készítette: Farkasné Gönczi Rita, Kovács Melinda, 2006.
- **A diszkrimináció mélyen megsebez!** (A tájékoztató füzet könnyen érthető módszerrel nyújt információkat a diszkrimináció fogalmáról, felszámolási lehetőségéről, az európai utasításról.)
- **Európai Unió a kirekesztés ellen** (A tájékoztató füzet könnyen érthető módszerrel nyújt információkat a társadalmi kirekesztésről, a kirekesztés elleni küzdelemről.)
Szórólap
- **Mi az az Európai Unió?** (A tájékoztató füzet könnyen érthető módszerrel ad tájékoztatást értelmi akadályozottsággal élő személyek számára az Európai Unió működéséről.)
Fordította és szerkesztette: Cserhádi György, 2003

13. Hogyan segítsünk, hogyan viselkedjünk? Tanácsok nevelőknek, segítőknek, önkénteseknek és szolgáltatóknak

Gruiz Katalin

Legtöbb embertársunkat az tartja vissza az értelmi fogyatékosokkal való kapcsolattól – legyen az rokon, munkatársi, pedagógusi, ügyintézői, szolgáltatói vagy egyszerűen csak az utcán segítségre szoruló sérült ember megszólítása – hogy nem ismeri az értelmi fogyatékoság természetét, gyakran fel sem ismeri a tény, rosszaságnak, pimaszaságnak vagy fenyegetésnek érzi az értelmi sérült ember nem mindig adekvát viselkedését, nincs tisztában a ténnyel, hogy az értelmi sérültek segítségre szorulnak. A legjobb szándékú ember sem biztos a viselkedésében, nem tudja eldönteni, hogyan beszéljen egy értelmi fogyatékos emberrel, egyáltalán hogyan kezdjen a dologhoz.

Ehhez szeretne segítséget nyújtani ez a fejezet, elsősorban azoknak, akik már legyőzték első félelmüket és ellenérzésüket és bemelegedtek az értelmi fogyatékosok holdudvarába, illetve azoknak, akik az integráció és normalizáció térhódításának köszönhetően hivatalból kerülnek kapcsolatba értelmi fogyatékosokkal, elsősorban: ügyfélszolgálatokon, okmányirodákban, gyámhivatalokban, önkormány-zati szociális osztályokon, orvosszakértői vagy más bizottságban vagy egyszerű orvosi rendelőben, optikusknál, gyógyszerárban, közértben, bankban vagy a szavazóhelyiségben. Nekik szeretnénk segíteni, hogy ne meglepetésként érje őket egy értelmi fogyatékos ember megjelenése, felkészülhessenek, és tudatosan alakíthassák viselkedésüket, hiszen nem könnyű egy váratlan helyzetben jól dönteni, jó szót használni, valóban segíteni, anélkül, hogy közben akaratlanul megsértenénk vagy megbántanánk fogyatékos embertársainkat, és ezzel magunk is nehezen gyógyuló sebeket ejtenénk, a sikertelenség vagy a szégyen érzetét.

13.1. Általános etikai szabályok

Hogy viselkedjünk értelmi fogyatékos embertársunkkal?

A hosszú évek tapasztalata azt mutatja, hogy egyszerűen megfogalmazható szabályok formájában is lehet tanácsot adni, segíteni az értelmi fogyatékos személyeket kevésbé ismerő, velük folytatandó munkára előkészülő munkatársaknak, ügyintézőknek, szolgáltatóknak. Ezeket a szabályokat igyekszünk a következőkben listázni:

- Ha értelmi sérült emberrel beszélgetünk, fejezzük ki magunkat egyszerűen és artikuláljunk érthetően.
- Egyszerre csak egy dologról beszéljünk, rövid egyszerű mondatokban.
- Figyeljük, hogy követi-e amit mondunk, tartsunk néha szünetet, hogy jelezhessen, vagy kérdezhessen, ha nem ért valamit.
- Várjuk meg türelmesen, amíg kifejezi magát, sose válaszoljunk helyette.
- Ha lassan teljesíti a feladatot, várjuk ki türelemmel, bíztassuk, de ne csináljuk meg helyette! Mindig annyi segítséget adjunk, amennyire okvetlenül szükség van, ne többet.

- Ne használjunk lekezelő megszólításokat és stílust!
- Ne bánjunk gyermekként felnőtt korú emberrel!
- Ne beszéljünk róla a jelenlétében harmadik személyként. Ha a jelenlétében róla beszélünk, azt úgy tegyük, hogy ő is értse, és hacsak lehet neki címezzük kérdésünket, mondandónkat.
- Tartsuk tiszteletben akaratát, gondolatait, magánéletét és vallását.
- Ne legyenek előítéleteink az értelmi fogyatékos embert és képességeit illetően. Az értelmi sérültségek és a sérült emberek nagyon eltérőek, vannak erősségeik és korlátaik. Általában maguk is tisztában vannak ezekkel. Legjobb, ha megkérdezzük őket, magukat, hogy le tudják-e írni, jól hallják-e, el tudják-e mondani, megértik-e, amit mondunk, szükségük van-e segítségre, vagy egyedül is meg tudják oldani, stb.
- Az értelmi fogyatékos embertől is várjuk el, hogy teljesítse kötelezettségeit és nyújtson maximális teljesítményt. Ne ismerjük, ne elégedjünk meg képességeinél kisebb teljesítménnyel.
- Koncentráljunk a képességeikre, előnyös tulajdonságaikra, a fogyatékoságuk és a hiányosságaik helyett.
- A hivatalokban, ügyfélszolgálatokon kérhessenek (lehessen kérni) akadálymentes ügyintézés. Ezt jelezzük felirattal: „Akadálymentes ügyintézés”.
- Vezessük be az akadálymentes ügyintézés, szolgáltatást jelző piktogramot. Ezt használhatja maga az ügyintéző, szolgáltató, fogadó (kitenni az ügyintéző ablakára, asztalára) de használhatja a rászoruló ügyfél is! Ahol elektronikus (nyomógombos) sorszámhívás van, ott is alkalmazhatjuk.

Mely kifejezések megengedettek, melyek nem?

- Ne használjuk a szellemi fogyatékos, vagy más, durva, pejoratív kifejezéseket.
- A hivatalos, a jogi nyelvben is használt kifejezés elsősorban az értelmi fogyatékos, de ha valakinek a tudatában ehhez kellemetlen, negatív tartalmak kötődnek, akkor használja inkább az értelmileg sérült, tanulásban akadályozott, értelmileg akadályozott, intellektuálisan sérült szinonimákat.
- Értelmi sérült emberek jelenlétében lehetőleg ezeket a szalonképes kifejezéseket se használjuk, mert ez általában rosszul esik nekik, főleg az enyhébben sérülteknek, akik amúgy is frusztráltak értelmi fogyatékoságuk tudatától.
- A legjobbak a személy tevékenységére utaló kifejezések, pl. tanuló, kliens, paciens, ügyfél, vásárló, számlatulajdonos, stb.

Megszívlelendő tanácsok hivatalok és szolgáltatók számára

- Ha valaki elmegy egy hivatalba, akkor tudja, hogy oda kell mennie, nem véletlenül téved arra.
- Ha az ügyet intézni kívánó nem értelmi fogyatékos, hanem más fogyatékosága van, pl. siket, nagyothalló, beszédhibás vagy más kommunikációs zavara van, akkor is biztos, hogy tudatosan megy, legfeljebb nem tudja jól elmondani, hogy mit akar.
- Ha az illető értelmi fogyatékos, akkor nagyon valószínű, hogy valaki felkészítette, segített összeszedni az iratokat és odaküldte őt ügyet intézni. Lehet, hogy a felké-

szító el is kísérte, de a háttérben akar maradni!

- Tehát az értelmi fogyatékos személy mindig segítséggel, felkészítés után megy a hivatalba, ezt vegyük figyelembe, ha kiszolgáljuk.
- Az ügyintézésre induló értelmi fogyatékos személy gyanútlan, nincs felkészülve atrocitásokra, visszautasításra, gonoszkodásra, hanem azt hiszi, mert úgy tanítják neki, hogy a hivatal egy szolgáltató, ahol az ő pénzéért az ő ügyeit intézik ehhez értő dolgozók.
- Az értelmi fogyatékos személynek nincs tapasztalata a hivatalokkal, az ügyintézésre felkészítő szakemberek vagy családtagok általában nem plántál szorongást, vagy félelmet beléjük, ami a legtöbb emberben megvan, ha a „hivatal” nevű félelmetes hatalom elé kell járulnia. Az értelmi fogyatékosok jóindulatú, segítőkész emberekhez vannak szokva, hiszen bizonyos mértékig védett környezetben élnek, gyógypedagógusok tanítják őket, úgy tudják, hogy a tanárban bízni lehet, mert az őt segíti, érte van. A szociális ellátó rendszerben is szeretetteljes, elfogadó bánásmódban részesítik az értelmi fogyatékosokat az őket segítő szakemberek, gondozók, foglalkoztatók. Ha ennek ellenkezőjével találkoznak, akkor nem tudják kezelni a helyzetet, esetleg nem helyénvaló módon reagálnak.
- Tehát ők bíznak a segítőkben, így az ügyintézőkben és szolgáltatókban is, úgy tudják, hogy nagy tudással rendelkező és segítőkész hivatalnokhoz, szolgáltatóhoz mennek.
- Viselkedésünkben ez lehet az egyik kulcs: ha képesek vagyunk ennek megfelelni, akkor az értelmi fogyatékos ember kiszolgálásában nekünk nyert ügyünk, neki pedig elintézett ügye lesz.

13.2. Etikai kódex értelmi fogyatékosokkal dolgozó segítőknek

Ez az Etikai Kódex kimondottan az értelmi fogyatékos személyekkel kapcsolatba kerülő ügyintézők és szolgáltatók számára készült, de könnyen adaptálható más fogyatékosokra és más szituációkra is.

Alapelvek

- Az értelmi fogyatékos ember teljes értékű és jogú embernek tekintendő!
- Az értelmi fogyatékos embert mindenki máshoz hasonló emberi jogok illetik meg, tehát joga van szabadon élni és mozogni, saját döntéseinek meghozatalára és önön akarata megvalósítására, magánéletre, önkifejezésre, ezeket a jogokat számára biztosítanunk kell!
- Ha valamiből hiány vagy szűk keresztmetszet van, ettől az értelmi fogyatékos személy nem szenvedhet nagyobb mértékben, mint bárki más.
- Ha veszélyhelyzet van, nem kerülhet az értelmi fogyatékos személy hátrányba a segítségadást illetően.
- Az értelmi fogyatékos embernek is joga van saját ügyeit saját magának intézni!
- Ha az ügyintézés során várakozás, sorban állás van, az értelmi fogyatékos ügyfél nem szenvedhet el hátrányos megkülönböztetést.

- A jogok gyakorlásához segítségre van szüksége, sérültsége miatt.
- A segítség módja sem mindegy: a segítők számára fontos szabály, hogy a segítségnyújtás nem jelentez alárendeltséget, nem vezethet kiszolgáltatottsághoz. A segítő ne cselekedjen, ne döntsön az értelmi fogyatékos személy helyett, hanem segítse hozzá őt az önálló cselekvéshez és döntéshez, tekintse tanítási folyamatnak, várja ki türelmesen még akkor is, ha lassabban és rosszabb eredménnyel jár, mintha helyette csinálná meg.
- Ezt a szabályt úgy módosíthatjuk az ügyintézés és az ügyintéző esetére, hogy az ügyintéző legjobb tudásával, segítőkészséggel járuljon hozzá az értelmi fogyatékos ügyfél sikeres ügyintézéséhez.
- Az ügyintéző kétszeresen előnyben van az értelmi fogyatékos ügyfélhez képest: 1. jól ismeri az ügymenetet, 2. nem értelmi fogyatékos.
- Ha az ügyintézés során döntést kell hozni, akkor az ügyintéző adja meg a döntési alternatívákat, és adjon időt az átgondolásukra, és a döntés meghozatalára. Ha még ezután is bizonytalanságot érez, akkor adjon időt és lehetőséget arra, hogy az ügyfél telefonon segítséget kérhessen, vagy személyi segítőjét odahívhassa.
- Legyünk felkészülve értelmi fogyatékos ügyfél megjelenésére, fogadására. Munkahelyünk, az ügyfélszolgálat jelezze az elfogadott piktogrammal, hogy felkészült, képes és nyitott a mentálisan akadálymentes ügyintézésre.
- Ha az értelmi sérült személy segítőjével megy ügyet intézni, szolgáltatást igénybe venni, akkor se a segítőhöz, hanem a „primer ügyféllel” foglalkozunk, vele és hozzá beszéljünk, és a választ is tőle várjuk. Adjunk időt arra, hogy segítőjével konzultálhasson, mi több, bíztassuk erre, ha szükséges.
- Ha azt látjuk, hogy felkészült, hivatásos segítővel jött az értelmi fogyatékos akkor bízzuk a segítséget, a segítség módját és mértékét a segítőre, ügyintézőként közvetlenül az ügyféllel kommunikáljunk, bízzuk a segítőre, hogy mikor és milyen mértékben avatkozik közbe.
- A fogyatékos ügyfelet ne szigeteljük el segítőjétől/kísérőjétől, illetve kérdezzük meg, hogy vele együtt óhajt-e ügyet intézni, hogy mindenki számára világosak legyenek a szerepek.
- Ha elbizonytalanodunk, vagy ellenőrizni akarjuk viselkedésünk helyes, etikus voltát, gondoljunk arra, hogy hogyan járnánk el, ha a mi gyerekünk vagy testvérünk állna az ügyfélszolgálati pult előtt. És tegyünk aszerint.
- Ha úgy érezzük, hogy nem tudunk egy értelmi fogyatékos ember számára megfelelő, elvárt bánásmódot biztosítani, ha úgy érezzük, hogy erre nem vagyunk képesek, akkor inkább adjuk át az ügyintézését erre képzett, vagy ezt vállaló kollégának. Ezt nem is kell kommunikálni, ha bevezetik az Akadálymentes Ügyintézés piktogramot, vagy az automatikus regisztrációnál adnak lehetőséget az „Akadálymentes ügyintézés” választására.
- Az értelmi fogyatékos személy viselkedését kritizálni, ügyintézés közbeni tévedéseit kibeszélni, róla dehonestáló dolgot mondani kollégáknak vagy a segítőnek tilos és nincs is semmi értelme. A tanulságokat természetesen meg lehet, sőt érdemes is megbeszélni.

- Vegyük figyelembe, hogy az ügyfélszolgálatra, mint idegen helyre először kerülő értelmi sérült ember viselkedése lehet inadekvát, extrém, ebből nem szabad mélyreható következtetésekre jutni és azt ki is nyilvánítani.
- Hozzunk szabályokat ügyintézésünkkel kapcsolatban, munkánknak legyen szabvány protokollja, és azt konzekvensen tartsuk be, akkor a sérült ügyfél dolga is könnyebb lesz.
- A sérültek kiszolgálásában biztosítsunk magas színvonalat, legyünk igényesek, türelmesek, emberségesek! Legyen célunk az ügy sikeres elintézése.

Viselkedés az értelmileg sérült emberrel

- Bánjunk, viselkedjünk, beszéljünk vele a civilizált és kultúrált ügyintézés normáinak megfelelően.
- Kommunikációnkban, viselkedésünkben törekedjünk a sérült személynek kora és neme szerint járó kifejezésmódra, mely nem különbözhet a mi kultúránkban szokásos, hagyományos, megszokott kifejezésmódoktól.
- A felnőttet ne kezeljük gyermekként!
- Ha nem szükséges, ne tegyünk megkülönböztető intézkedéseket!
- Ne hozzuk a sérültet kellemetlen helyzetbe magunk és idegenek előtt!
- Sosem legyintsünk, hogy neki „úgy is jó”; azt minősítsük számára jónak, megfelelőnek, amit a magunk számára is jónak tartanánk!
- Ne rivalizáljunk az értelmi fogyatékos kliensekkel! Ne éreztessük fölényünket! Nem kell bizonyítanunk, hogy mi okosabbak vagyunk!
- Ne „menjen az idegeinkre”, mert ehhez ügyintéző vagy szolgáltatóként nincs jogunk.
- Attól, hogy felkészült egy bizonyos ügyintézésre és ebben viszonylag jól funkcionál és reagál, az nem jelenti azt, hogy egy másik helyen, – akár hivatalon belül – hasonlóan lesz képes funkcionálni.
- Hivatalon belül ne küldözzessük egyedül, mert eltévedhet.
- Az ügyfélszolgálatra mint idegen helyre először bekerülő értelmi sérült ember viselkedése lehet inadekvát, extrém, stb.
- Tanuljuk meg, készüljünk fel esetlegesen előforduló illetlen, szokatlan, furcsa viselkedésüket kezelni, például, ha búcsúzóul kezet akar csókolni, vagy rossz kifejezést használ.

Kommunikáció az értelmileg sérült emberrel, emberről

- Az értelmileg sérült embert életkorának megfelelően szólítsuk, általában magázzuk.
- Ha ő letegez, annak oka, hogy nehézsége van a beszéddel, tegezéshez van szokva, csak úgy tud beszélni. Ebben az esetben szituációtól függően dönthetünk tegezés vagy magázás között. A manapság fiatalok között elterjedt tegezés is lehet az alap.
- Ne beszéljünk az értelmi fogyatékos ügyfél előtt harmadik személyben, róla. Tőle kérdezzünk, neki mondjuk.
- Kérdéseinket akkor is hozzá intézzük, ha segítő van vele, a segítő csak szócső, interpretátor, a kommunikációs problémák áthidalója.
- Úgy beszéljünk, hogy megértse! Tagoltan, lassan. Egyszerű szavakkal, egyszerű fo-

galmazással. Ha értetlenségét jelzi, akkor ne hangosabban mondjuk, hanem más, egyszerűbb szavakkal, ugyanazt.

- Várjuk ki, amíg elmondja, amit szeretne, ha lassú is!
- Ne válaszoljunk helyette egy harmadik személy által feltett kérdésre! Ez főként a segítőkre vonatkozik.
- Ne nevéssük ki, ha butaságot, nem helyénvaló dolgot mond, vagy csinál.
- Kerüljük a következő kifejezéseket: szellemi fogyatékos, mongol idióta, „gyerek”, „az ilyen emberek”. Általános értelemben használhatjuk az értelmi fogyatékos vagy az értelmi sérült, intellektuálisan sérült, értelmileg akadályozott, tanulásban akadályozott, tanulási nehézséggel, problémával küzdő, értelmi fogyatékossgal élő jelzőket, állapottól függően. Ha lehet, pozitívan fogalmazzunk: lassabban tanul, segítséggel olvas, segítséggel intézi ügyeit.
- Szolgáltatásainkkal kapcsolatban használhatjuk, az ügyfél, a bankszámla tulajdonos, a vevő, a kliens, bármilyen funkcionális szerepkört hangsúlyozó kifejezéseket.
- Ha nem általában beszélünk, akkor mindenkit a saját nevéen szólítsunk és említsünk.
- Ha nem sikerül az ügyet sikerrel lezárni, mert iratot kell pótolni és/vagy újra kell jönni, akkor írjunk fel mindent pontosan: mikor és hova kell jönni, mit kell hozni, milyen kiegészítésekre, módosításokra van szükség.
- Ha mód van rá, készítsünk egyszerűsített leiratot a nálunk folyó ügyintézéséről, ami segíti a felkészülést.

Az ügyintéző, szolgáltató viszonya a kísérophöz

- Ha van kíséroph, akkor is az ügyfél az ügyfél.
- Ügyintézés megkezdése előtt célszerű tisztázni a szerepeket, a szükséges segítség mértékét, hogy meg tudjuk-e beszélni mi ketten (ügyfél és ügyintéző), mennyire kell a segítöh.
- Úgy beszéljünk, hogy a segítöh is hallja és érzékelje, mi történik.
- Lehetőleg intézzük az ügyet a segítöh nélkül. Csak akkor vonjuk be, ha valami megoldásra való feladat vagy akadály merül fel.
- Ha nem sikerül elsöhre elintéznii az ügyet, akkor mondjuk el a teendöhket segítöhnek is, legjobb, ha felírjuk.
- Ha a segítöh a háttérból figyeli a történéseket, vagy egyáltalán nincs jelen, akkor a folytatást is a fogyatékos ügyféllel tisztázzuk, ilyen esetben mindenképpen írjuk is fel a teendöhket, azonkívvül, hogy érthetöhen el mondjuk.

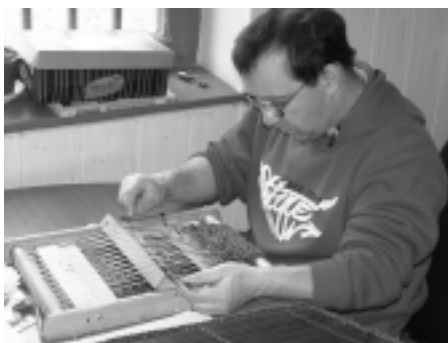
13.3. Összefoglalás

Egy jobb világban sok minden meg fog oldódni. Emberektöh, akik szemmel láthatóan tanács-talanok a hivatalban, vagy bajban vannak az utcán, megkérdezi valaki: segíthetek? Egy napok óta nem nyíló lakásajtón becsönget az egyik szomszéd, hogy: baj van, segíthetek? Egy rohamozó ember részére – részeg disznónak titulálás helyett – haladéktalanul mentöh hívnak és addig is ellátják, kényelembe helyezik. A beteget a kórházban feltétel nélkül ellátják, gyógyítják.

De amíg ez nem következik be, addig is vannak szervezetek, szakmák és immáron jogi alap, hogy ezt mesterségesen, tudatosan, megoldjuk és lassan kialakítsuk:

- azt a családot, mely jogai ismeretében kiáll fogyatékos gyermekéért és annak családjáért;
- azt a fogyatékos embertípust, aki önbecsüléssel rendelkezik és kiáll magáért és tudja, hogy kérhet segítséget, tudja, hogy kell segítséget kérni, és hogy az jár neki;
- azt a hivatalt, bíróságot, egészségügyet, egyéb szolgáltatót, mely különbségtétel nélkül mindenkit kiszolgál és ellát;
- és ha kell pozitív diszkriminációt, többletmunkát, odafigyelést áldoz fogyatékos embertársára, hogy végeredményét tekintve ugyanolyan szinten lássa el, mint bárki mást;
- azt a szakembergárdát, mely jó példával elől járva tanítja az országot, mint befogadó közeget a fogyatékosokkal kapcsolatos viselkedésre;
- és azt az államot, amely nem csak aláír, hanem komolyan veszi ígéreteit, energiát, szaktudást és pénzt áldoz a fogyatékos embereknek tett ígéretei betartására.

14. A MAK-Projekt tanácsadó szolgálatához érkező kérdések és válaszok Gruiz Katalin, Leveleki Orsolya, Gazsi Adrienn, Bíró Hajnalka, Csizmadia Ildikó

2008. október 15-től, a Mentális Akadálymentesítés Projekt kezdete óta működő információs és segítő telefonvonalon (helpdesk) összesen 181 érdeklődő MAK-témakörökbe tartozó kérdéseit, kéréseit regisztráltuk. Az érdeklődők egy része szóbeli választ igényelt, másik részük konkrét ügyintézésért kért a MAK munkatársaitól. A telefonon érkezett kérések mellett az alapítvány kliensei és azok hozzátartozói köréből is érkeztek kérdések és felkérések segítségnyújtásra. Ők is szerepelnek az alábbi táblázatban, emiatt a táblázat adatai nem az átlag-telefonálókat reprezentálják, hanem az alapítványhoz tartozó kliensek soronlévő konkrét problémáit is tartalmazzák, például álláskeresés, alapítványi szolgáltatások igénybevétele, ORSZI vizsgálat végeztetése, európai parlamenti szavazás, stb. A beérkezett hívások a következő eloszlást mutatják ügytípusok szerint:

Ügytípus	Összesen
Adókérdés	3
Alapítványi elhelyezés, áthelyezés, felvétel	37
Állást keres	31
Bankkölcsön értelmi fogyatékos személynek	1
Felemelt családi pótlék nagykorú személynek	2
Foglalkoztatáshoz szükséges dokumentumok	3
Gondnok kötelességei (jogi)	1
Gondnokság alá helyezés vagy alóli felmentés	6
Gyakorlati helyet keres egyetemi hallgató	1
Intézménylátogatás	2
Iskolai bizonyítványok kikérése	1
Közgyógyellátási igazolvány	1
Külföldi értelmi fogyatékos személy jogai	1
Lakcímkártya	1
Lakóotthon létesítés szülői segítséggel	3
Lakóotthonra jogosultság feltétele	1
MAK -os utazási igazolás	1
Munkanélküliek regisztrációja	6
ORSZI vizsgálat	18
Orvosi ellátás, sérelmek	5
Önkéntesnek jelentkezés	2
Öröklés, hagyaték	3
Pályaorientáció, munkaalkalmassági vizsgálat	7
Parkolási igazolvány kiváltása	1
Rehabilitációs járadék	1
Rehabilitációs szakvélemény	2
Speciális orvosi ellátás	1
Szabadidős programok	2
Szakmatanulási lehetőség	3
Szavazással kapcsolatos kérdések, kérések	14
Személyi igazolvány	4
Szociális ellátások és juttatások fajtái	5
TAJ - kártya	2
Támogatási jogosultság (szociális ellátások, segélyek)	6
Vagyon, tulajdon	3
Egyéb, nem a MAK érdekkörébe tartozó kérdés, kérés	52

14.1. A jogászhoz érkezett kérdések és válaszok

Gondnokság

Kérdés – A cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendeléséhez milyen okok fennállása szükséges? Kinek kell az okok fennállását bizonyítani?

Válasz – A cselekvőképesség az embernek az a képessége, amelynél fogva saját akarat-elhatározásával, saját nevében jogokat szerezhetsz és kötelezettségeket vállalhat.

A cselekvőképesség elismerése egyben az ember alkotmányos alapjoga is, amelynek korlátozására kizárólag a törvény által meghatározott esetekben, törvényesen lefolytatott eljárás keretei között van lehetőség.

A Ptk. 14. §-ának (4) bekezdése alapján cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – a pszichés állapota, szellemi fogyatkozása vagy szenvedélybetegsége miatt – általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent. A törvény szövegéből következik, hogy a cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendeléséhez két ok együttes fennállása szükséges: egyrészt az alperes károsodott egészségi állapotának ténye, másrészt az, hogy ez az állapot az alperes belátási képességére olyan kihatással legyen, ami az alapjogként védett személyes döntési autonómiájának korlátozását indokolja. A Polgári Perrendtartásról szóló törvény szerint a fenti körülmények bizonyítása az arra hivatkozó felet terheli. (164. §. (1) bekezdés) A Polgári Perrendtartásról szóló törvény 176. §-ának (6) bekezdése értelmében a bíróság kirendelt szakértő helyett – akár véleményének előterjesztése előtt, akár az után – más szakértőt rendelhet ki, ha ezt bármely okból szükségesnek tartja. Ilyen intézkedést indokolhat a Polgári Perrendtartásról szóló törvény 182. §-ának (3) bekezdésében írt eset, tehát az, ha a szakvélemény homályos, hiányos, önmagával vagy más szakértő véleményével illetve a bizonyított tényekkel ellentétben állónak látszik, vagy helyességéhez egyébként nyomatékos kétség fér. Ilyenkor a szakértő a bíróság felhívására köteles a szükséges felvilágosítást megadni, vagy a fél erre irányuló indítványára a bíróság más szakértőt rendel ki.

Kérdés – Minek alapján állapítják meg, hogy a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés esetén mely ügycsoportok tekintetében szükséges a gondnokság alá helyezés?

Válasz – Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés esetén annak megállapítása, hogy mely ügycsoportok tekintetében szükséges a gondnokság alá helyezés, nem orvosszakértői, hanem jogi kérdés, amelyről a bizonyítási eljárás alapján kizárólag a bíróság dönthet (1959. évi IV. törvény 14. §). A szakértői vélemény ugyanis csak a betegség fennállását, annak súlyosságát, illetve jellegét igazolhatja. Ez azonban nem teszi feltétlenül szükségessé a cselekvőképesség korlátozását (kizárását) eredményező gondnokság alá helyezést és különösen nem döntheti el azt a kérdést, hogy mely jogterületeken indokolt a korlátozás és mely jogterületeken nem.

Az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 14. §-ának (4) bekezdése szerint cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek

az ügyeihez viteléhez szükséges belátási képessége a pszichés állapota, szellemi fogyatkozása, vagy szenvedélybetegsége miatt – általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent. Az (5) bekezdés kimondja, hogy ha a belátási képesség korlátozottsága csak részleges, a gondnokolt minden olyan ügyben önállóan érvényes jognyilatkozatot tehet, amely ügycsoport tekintetében a bíróság a gondnokolt cselekvőképességét nem korlátozta. Ez a rendelkezés az arányosság alkotmányos elvét juttatja érvényre, tehát azt, hogy a gondnokság alá helyezett személy csak annyiban legyen korlátozva önálló ügyvitelében, amennyiben saját és mások jogainak védelme érdekében feltétlenül szükséges. **Lehetőség van tehát arra, hogy a bíróság a belátási képesség csökkenését ne csak általános jelleggel állapíthassa meg, hanem egyes ügycsoportok vonatkozásában is, és ehhez képest rugalmasan, egyénre szabottan határozza meg a gondnokság alá helyezett jogkövetkezményeit.**

A Ptk. 14. §-ának (6) bekezdése sorolja fel azokat az ügycsoportokat, ahol az érintett személy cselekvőképességének korlátozása általában indokolt lehet. Nincsen azonban akadálya annak, hogy a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként a törvényben nem említett területen korlátozza a gondnokolt teljes cselekvőképességét. (EBH2007. 1597)

Kérdés – Melyek a korlátozottan cselekvőképes személy önálló nyilatkozatai, melyek érvényességéhez nem szükséges a törvényes képviselő előzetes beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása?

Válasz – Azok a személyes jellegű jognyilatkozatok, amelyeket a korlátozottan cselekvőképes személy jogszabályi felhatalmazás alapján csak személyesen tehet meg. Így:

- a Ptk. 219. § (1) bekezdése szerint korlátozottan cselekvőképes személy is eljárhat cselekvőképes személy képviselőjében. Ilyen esetben a korlátozottan cselekvőképes személy mint képviselő az általa képviselt nevében olyan jognyilatkozatokat is tehet, amelyeket egyébként saját nevében a gondnok előzetes engedélyével vagy utólagos jóváhagyásával sem tehetne.
- a korlátozottan cselekvőképes személy önállóan tehet házasságkötési nyilatkozatot, és
- a Ptk. 624. § (2) bekezdése értelmében közvégrendeletet,
- a Ptk. 85. §-ának (1) bekezdése alapján maga is felléphet a személyhez fűződő jogai védelmében,
- munkaviszonyt létesíthet [1992. évi XXII. törvény 72. §],
- megtilthatja, hogy halála esetén testéből szerveit vagy szöveteit átültetés céljából eltávolítsák [1997. évi CLIV. törvény 211. § (1) bekezdés]

Van azonban olyan személyesen tehető jognyilatkozat, melynek érvényességéhez a törvényes képviselő vagy a gyámhatóság hozzájárulása szükséges. A Családjogi Törvény értelmében a korlátozottan cselekvőképes személy apaságot elismerő nyilatkozata csak akkor érvényes, ha ehhez a törvényes képviselő hozzájárul. Ha a törvényes képviselő a hozzájárulásban tartósan gátolva van, vagy nem adja meg, azt a gyámhatóság hozzájárulása pótolja.

Kérdés – *Visszautasíthatja a gondnok a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személy részére ígért vagy adott ajándékot?*

Válasz – Míg a kiskorúak esetében a törvényes képviselő jogosult az ígért vagy adott ajándék visszautasítására, addig a gondnokolt esetében ilyen rendelkezés nincs. Ezért a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személy részére ígért vagy adott ajándékot a gondnok nem utasíthatja vissza.

Kérdés – *A gondnokolt ingatlantulajdonának átruházására vagy megterhelésére vonatkozó jognyilatkozatok érvényességéhez kell-e a gyámhatóság hozzájárulása?*

Válasz – A gondnokolt ingatlantulajdonának átruházására vagy megterhelésére vonatkozó jognyilatkozatok érvényességéhez is a gyámhatóság hozzájárulása szükséges. A rendelkezés értékhatártól függetlenül vonatkozik minden ingatlantulajdon átruházásra és megterhelésre. Átruházás alatt minden olyan jognyilatkozatot érteni kell, amelynek folytán a gondnokolt ingatlan tulajdona akár részben, akár egészében más személy tulajdonába kerül. Így nem csak az adásvételi, ajándékozási jogügylet, de az ingatlan csere, valamint az adásvétellel vegyes csereszerződéshez, az ingatlanra vételi jogot (opció) engedő szerződéshez, vagy ingatlanhányad esetén a közös tulajdon magához váltással történő megszüntetéséhez is szükséges a gyámhatóság jóváhagyása, ha nem a gondnokolt a magához váltó fél. Megterhelés alatt az olyan jognyilatkozatokat kell érteni, amelyek a gondnokolt tulajdonjogából eredő bármely jogosítványát korlátozó módon érintik. A gondnokolt ingatlanára (ingatlanhányadára) alapított haszonélvezeti jog ugyancsak a megterhelés fogalma alá tartozik. Ez esetben azonban a törvény kivételt is szabályoz. Így nincs szükség a gyámhatóság jóváhagyására abban az esetben, ha

- gondnokolt szerezi meg az ingatlan tulajdonjogát mégpedig
- őt terhelő ellenérték nélkül (ingyenes szerződéssel, pl. ajándékképpen) és
- a tulajdonszerzésre vonatkozó szerződés megkötésével egyidejűlegkerül sor a haszonélvezeti jog alapítására.

E törvényi feltételeknek együttesen kell fennállniuk, ezért bármelyikük hiánya esetén a haszonélvezet alapítása csak gyámhatóság jóváhagyás mellett válik érvényessé. A gyámhatósági hozzájárulás megadásának feltételeiről lásd a 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 152. § (2) bekezdését és 154. §-át.

Kérdés – *A gondnok tisztségéből felmentésére milyen esetekben kerülhet sor?*

Válasz – A gondnok tisztségéből felmentésére négy esetben kerülhet sor, mégpedig részben a gondnokolt személyét érintő objektív, részben a gondnok személyét érintő szubjektív okból.

Az adott személy gondnokként való kirendelését kizáró okokat a Ptk. 19. § (2) és (4) bekezdése nevesíti.

A gondnoki kirendelést kizáró okok közül a gondnok felmentését vonja maga után, ha a gondnok elveszti a cselekvőképességét. A gondnoki tisztség, elvállalására tett nyilatkozat esetében csak oly módon következhet be később változás, hogy a gondnok e nyilatkozatát utóbb visszavonja. Álláspontunk szerint azonban pusztán e tényre alapozva nincs lehetőség a gondnok felmentésére. Ha a gondnok a tisztséget elvállaló nyilatkozatát a

teendőknek, körülményeknek, és képességeinek nem kellő felmérésével tette meg, ezekre, mint fontos okokra hivatkozással a gondnok kérelmére kerülhet sor a felmentésére.

A Ptk. 19/A. § (4) bekezdése a gondnokoltnak csak a kirendelés előtt tett tiltakozó nyilatkozatát minősíti olyannak, ami kizárja az adott személy gondnokul kirendelését. Elképzelhető azonban, hogy a gondnok kirendelését követően következik be a gondnok és gondnokolt kapcsolatában olyan változás, amely a gondnok elmozdítására ugyan nem ad alapot, de ami miatt a gondnokolt és a gondnok közötti személyes kapcsolat megromlik, és ez a gondnokoltnak a gondnok elleni tiltakozását váltja ki. A bizalmi viszony a gondnok és gondnokolt kapcsolatának egyik legjellemzőbb vonása, és egyben a gondnoki tisztség ellátásának is nélkülözhetetlen feltétele. Nem kizárt ezért, hogy a bizalom elvesztése folytán a gondnokoltnak a kirendelést követően tett kifejezett tiltakozása is a gondnok tisztségéből felmentését eredményezze.

A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 142. § (1) bekezdése a fentiekén túlmenően a gondnok felmentésének egy további, kivételes esetét is szabályozza.

A gondnoknak tevékenységét a gondnokolt érdekeinek figyelembevételével kell ellátnia. Amennyiben e kötelezettségét megszegi, a gyámhatóság a gondnokot a tisztségéből elmozdítja. A kötelezettségzegés egyik esete a mulasztás. Ha a gondnok valamely, az e tisztségéből folyó kötelezettségét nem teljesíti, e tény önmagában, és minden további feltétel nélkül vonja maga után a gondnok elmozdítását.

Az elmozdítás másik esetkörében a törvény a gondnok cselekményével okozott, vagy okozható káros eredményt nevesíti, azaz olyan gondnoki magatartást, amellyel a gondnokolt érdekét súlyosan sérti vagy veszélyezteti. Ebben a körben közömbös, hogy a gondnok a tisztségéből folyó kötelezettségek teljesítésével, vagy attól teljesen független cselekményével okozta-e a gondnokolt súlyos érdeksérelmét, illetve idézte elő az ilyen következménnyel járható helyzetet.

Egészségügy

Kérdés – *Hogyan gyakorolhatja a cselekvőképtelen illetőleg a korlátozottan cselekvőképes beteg az önrendelkezési jogát, illetve az ellátás visszautasításának jogát?*

Válasz – Korlátozottan cselekvőképes beteg az Egészségügyi Törvény szerint: akit a bíróság a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) rendelkezéseinek megfelelően általános jelleggel vagy az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett, valamint az a kiskorú személy, aki a tizennegyedik életévét már betöltötte és nem cselekvőképtelen. Az ilyen személy egészségügyi ellátással kapcsolatos jognyilatkozataira – ha törvény kivételt nem tesz – a Ptk.-ban foglalt szabályok irányadóak, az alábbiak szerint.

Az önrendelkezéshez való jog a beteget megilleti. A beteg önrendelkezési való joga kizárólag törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható.

- Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza.
- A betegnek joga van arra, hogy a kivizsgálását és kezelését érintő döntésekben

részt vegyen. Az Egészségügyi Törvényben foglalt kivételektől eltekintve bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megtévesztéstől, fenyegetéstől és kényszertől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését (a továbbiakban: beleegyezését) adja.

- A beteg beleegyezését szóban, írásban vagy ráutaló magatartással megadhatja, kivéve, ha e törvény eltérően nem rendelkezik.
- Az invazív beavatkozásokhoz és az önkéntes gyógykezelésbe vételhez a beteg írásbeli vagy – amennyiben erre nem képes – két tanú együttes jelenlétében, szóban vagy más módon megtett nyilatkozata szükséges.
- A beteg a beavatkozás elvégzéséhez való beleegyezését bármikor visszavonhatja. A beleegyezés alapos ok nélküli visszavonása esetén azonban kötelezhető az ennek következtében felmerült és indokolt költségek megtérítésére.

A cselekvőképes beteg – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – közokiratban, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy – írásképtelensége esetén – két tanú együttes jelenlétében megtett nyilatkozattal

- megnevezheti azt a cselekvőképes személyt, aki jogosult helyette a beleegyezés, illetve a visszautasítás jogát gyakorolni, illetve, akit az Egészségügyi Törvény rendelkezései szerint tájékoztatni kell,
- a meghatározott személy megjelölésével vagy anélkül a fenti személyek közül bárkit kizárhat a beleegyezés és a visszautasítás jogának helyette történő gyakorlásából, illetve a tájékoztatásból.

Amennyiben a beteg cselekvőképtelen és nincs nyilatkozattételre jogosult személy, a beleegyezés és a visszautasítás jogának gyakorlására a megjelölt sorrendben az alábbi személyek jogosultak:

- a beteg törvényes képviselője, ennek hiányában
- a beteggel közös háztartásban élő, cselekvőképes
  - házastársa vagy élettársa, ennek hiányában
  - gyermeke, ennek hiányában
  - szülője, ennek hiányában
  - testvére, ennek hiányában
  - nagyszülője, ennek hiányában
  - unokája;
  - pontban megjelölt hozzátartozója hiányában a beteggel közös háztartásban nem élő, cselekvőképes
  - gyermeke, ennek hiányában
  - szülője, ennek hiányában
  - testvére, ennek hiányában
  - nagyszülője, ennek hiányában
  - unokája.
- Az egy sorban nyilatkozattételre jogosultak ellentétes nyilatkozata esetén a beteg egészségi állapotát várhatóan legkedvezőbben befolyásoló döntést kell figyelembe venni.

- A személyek nyilatkozata – kizárólag az Egészségügyi Törvény szerinti tájékoztatást követően – a kezelőorvos által javasolt invazív beavatkozásokhoz történő beleegyezésre terjedhet ki. E nyilatkozat azonban (az Egészségügyi törvényben meghatározott kivétellel) – a beavatkozással fölmerülő kockázatoktól eltekintve nem érintheti hátrányosan a beteg egészségi állapotát, így különösen nem vezethet súlyos vagy maradandó egészségkárosodáshoz. A nyilatkozatról a beteget cselekvőképessé válását követően azonnal tájékoztatni kell.
- Az egészségügyi ellátással kapcsolatos döntésekben a cselekvőképtelen, illetve korlátozottan cselekvőképés beteg véleményét a szakmailag lehetséges mértékig figyelembe kell venni abban az esetben is, ha a beleegyezés, illetve a visszautasítás jogát más személy gyakorolja.

A beteg beleegyezésére nincs szükség abban az esetben, ha az adott beavatkozás vagy intézkedés elmaradása

- mások – ideértve a 24. hetet betöltött magzatot is – egészségét vagy testi épségét súlyosan veszélyezteti, továbbá
- ha a beteg közvetlen életveszélyben van.

A beteg írásbeli beleegyezése szükséges bármely – a beavatkozással összefüggésben – életében eltávolított sejtjének, sejtalkotórészének, szövetének, szervének, testrészének – egészségügyi ellátásával össze nem függő – bármilyen célú felhasználásához. Nem kell a beteg beleegyezése ezen anyagok szokásos módon történő megsemmisítéséhez.

A betegnek az Egészségügyi törvény keretei között – joga van arra, hogy halála esetére rendelkezzen a holttestét érintő beavatkozásokról. A beteg e törvény rendelkezései szerint megtilthatja, hogy holttestéből szervet és szövetet átültetés, egyéb gyógyító célú felhasználás, kutatás vagy oktatás céljából eltávolítsanak.

Az ellátás visszautasításának joga

- Cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképés beteg esetén nem utasítható vissza az olyan ellátás, amelynek elmaradása esetén egészségi állapotában várhatóan súlyos vagy maradandó károsodás következne be.
- A betegség természetes lefolyását lehetővé téve az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatatlan.
- Amennyiben cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképés beteg esetén életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására kerülne sor az egészségügyi szolgáltató keresetet indít a beleegyezés bíróság általi pótlása iránt. A kezelőorvos a bíróság jogerős határozatának meghozataláig köteles a beteg egészségi állapota által indokolt ellátások megtételére. Közvetlen életveszély esetén a szükséges beavatkozást sok elvégzéséhez bírósági nyilatkozatpótlásra nincs szükség. A nyilatkozat pótlására irányuló eljárás során a bíróság nemperes eljárásban soron kívül jár el. Az eljárás tárgyi költségmentes. Ha e törvényből, illetve az eljárás nem peres jellegéből más nem következik, a bírósági eljárásban a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Kérdés – Hova fordulhat segítségért az a beteg, aki úgy érzi, hogy a **kórházi kezelés során jogai sérültek**? Mi a jogérvényesítés módja, ha a beteg cselekvőképtelen?

Válasz – Az Egészségbiztosítási Felügyelet eljárását ismertetjük válaszként.

Bejelentések, panaszok az egészségügyi ellátással kapcsolatban

- Az Egészségbiztosítási Felügyelet az egészségbiztosítás hatóságifelügyeletéről szóló 2006. évi CXVI. törvény hatálybalépése – azaz 2007. január elseje – után történt ellátásokkal kapcsolatos panaszbejelentésekkel foglalkozik. A Felügyelet eljárása igen hatékony. A érintett az Egészségbiztosítási Felügyelethez fordulhat panaszával amennyiben a kötelező egészségbiztosítás alapján egészségügyi szolgáltatást vett (volna) igénybe és ennek során nem az elvárt ellátási minőséggel találkozott, így például
  - ha úgy érezte, hogy mást színvonalasabban láttak el
  - ha úgy gondolja, hogy az ellátást nyújtó szakember szabálytalanságot követett el
  - ha azt tapasztalta, hogy a neki járó ellátás szakmai vagy egyéb feltételei hiányosak voltak,
  - ha úgy érezte, hogy rosszul bántak vele
  - ha úgy érzi, hogy nem kapta meg a neki járó, szükséges egészségügyi ellátást, azt meg nem engedett feltételekhez kötötték vagy indokolatlanul más intézménybe irányították
  - ha úgy érzi, hogy a várólistára kerülés vagy egyéb, az ellátás sorrendjét meghatározó döntés során hátrányt vagy sérelmet szenvedett
- A panaszbejelentés nélkülözhetetlen tartalma:
  - a kifogással érintett egészségügyi szolgáltató neve, címe
  - arra vonatkozó nyilatkozat, hogy kívánja-e, hogy az Egészségbiztosítási Felügyelet eljárást indítson a kifogással érintett szolgáltató ellen
  - a jogszerűtlennek vélt eset pontos, dátummal megjelölt leírása
  - amennyiben rendelkezésre áll egyéb dokumentáció másolata
  - Iratminta: 10. számú melléklet panaszbejelentő lap az Egészségbiztosítási felügyelethez
  - (A kérelmére indult eljárásban a panaszos adatainak kezeléséhez való hozzájárulását az Egészségbiztosítási Felügyelet vélelmezi.)
- A meghatalmazás szükségessége az Egészségbiztosítási Felügyelet eljárásaiban:
  - Amennyiben az eljárás megindítására irányuló kérelmet az **érintett beteg nyújtja be** a Felügyelethez, abban az esetben az eljárás a kérelem beérkezésével megindul.
  - A Felügyelet azokban az esetekben, amikor az érintett beteg és a kérelmet benyújtó panaszos személye nem egyezik meg, az eljárás megindítás érdekében beszerzi a panaszolt esettel érintett beteg – a kérelmet benyújtó panaszos részére adott – meghatalmazását ahhoz, hogy ügyében vizsgálatot indítson. Azokban az esetekben, amikor a beteg jogi és tényleges értelemben egyaránt **cselekvőképes**, azaz egészségi állapota alapján a meghatalmazá kiállítására képes, a Felügyelet a meghatalmazás kiállításától nem tekinthet el.

- Amikor a beteg jogi értelemben **cselekvőképtelen**, vagy korlátozottan cselekvőképese, a Felügyelet a beteg törvényes képviselőjét, gondnokát vonja be az eljárásba.
- Amennyiben az ügyben érintett beteg jogi értelemben vett cselekvőképessége nem kizárt, vagy korlátozott, de olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége tartósan vagy átmenetileg teljesen hiányzik, a Felügyelet a gyámhatósághoz fordulhat ideiglenes gondnok kirendelése érdekében.

A vizsgálat menetét a következő pontokban ismertetjük:

- A Felügyelet az egészségbiztosítás hatósági felügyeletéről szóló 2006. évi CXVI. törvény (a továbbiakban: Ebftv.) alapján kivizsgálja a biztosítottak egészségbiztosítási szolgáltatások igénybevételével kapcsolatos panaszait, bejelentéseit.
- A Felügyelethez az eljárás megindítása iránt előterjesztett kérelem illetékmentes
- A Felügyelet a kérelem megérkezését követően értesíti a panasszal érintett egészségügyi szolgáltatót az eljárás megindításáról, egyidejűleg nyilatkozattételre hívja fel (Amennyiben a Felügyelet ellenőrzéssel foglalkozó szakemberei úgy ítélik meg, hogy az értesítés az eljárás eredményességét veszélyeztetné, az elmaradhat, és helyszíni ellenőrzés keretében nyilatkoztatják meg az orvost, az intézményt.)
- Ezzel párhuzamosan – amennyiben az adott ügyben felmerül az orvosszakmai szabályok megsértése vizsgálatának szükségessége is – a Felügyelet megkeresi az Országos Tisztifőorvosi Hivatalt, hogy az irányításával működő Országos Szakfelügyeleti és Módszertani Központ szakmai álláspontját beszeresse. A Felügyelet orvosszakmai kérdésekben igazságügyi orvosszakértőt is bevonhat a vizsgálatba.
- Amennyiben a bizonyítási eljárás eredményeként rendelkezésre állnak a fenti dokumentumok, megvizsgálja, hogy tud-e már érdemben döntést hozni, avagy további nyilatkozatokra (tanúmeghallgatás), iratokra van szükség.
- Ezt követően az eljárást lezárhatja, lehetséges döntéseit az alábbi táblázat mutatja:

Amennyiben jogsértés megállapítható, határozatban foglalt jogkövetkezmény alkalmazásával	A Felügyelet azt állapítja meg, hogy a kötelező egészségbiztosítás körében a finanszírozott egészségügyi szolgáltató nem vagy nem megfelelően teljesíti a finanszírozási szerződésből folyó kötelezettségét, az alábbi intézkedéseket teheti: <ul style="list-style-type: none"> • megtilthatja a jogsértő magatartás további folytatását, • felszólíthatja az egészségügyi szolgáltatót a kötelezettsége teljesítésére, • a biztosított kérelmére a területi ellátási kötelezettség alapján ellátásra köteles szolgáltató helyett más, a progresszivitás azonos szintjén lévő, területi ellátási kötelezettséggel rendelkező egészségügyi szolgáltatót jelölhet ki a biztosított ellátására abban az esetben, ha a biztosított az ellátást a szolgáltató hibájából nem vagy nem az arra irányadó szabályok szerint kapta meg, • felügyeleti bírságot szabhat ki (legfeljebb 10 millió Ft lehet) • felszólítja az egészségbiztosítót a finanszírozási szerződés felfüggesztésére, súlyos szabálysértés esetén felmondására. 	A döntéssel szemben bírósági felülvizsgálat kérhető
Ha nem valósul meg jogsértés, a kérelem elutasításával		
Meggzűntető végzéssel, ha az erre vonatkozó törvényi feltételek megvalósulnak.		

Beteg jogainak érvényesítése az Egészségügyi törvény alapján

- A beteg panaszainak kivizsgálása az egészségügyi szolgáltatónál, fenntartónál
  - A beteg jogosult az egészségügyi ellátással kapcsolatban az egészségügyi szolgáltatónál, illetve fenntartójánál panaszt tenni, amely köteles a panaszt kivizsgálni, és ennek eredményéről a beteget a lehető legrövidebb időn belül, de legfeljebb harminc munkanapon belül írásban tájékoztatni.
  - A panaszjog gyakorlása nem érinti a betegnek azon jogát, hogy a külön jogszabályokban meghatározottak szerint – a panasz kivizsgálása érdekében – más szervekhez forduljon. Erre a körülményre a szolgáltató köteles a beteg figyelmét felhívni.
  - A panasz kivizsgálásának részletes szabályait az egészségügyi szolgáltató belső szabályzatban rögzíti.
- A betegjogi képviselő eljárása: A betegjogi képviselő ellátja a betegek e törvényben meghatározott jogainak védelmét, és segíti őket e jogaik megismerésében és érvényesítésében. A betegjogi képviselő tevékenysége az alábbiakat foglalja magában:
  - segíti a beteget az egészségügyi dokumentációhoz való hozzájutásban, azzal kapcsolatos megjegyzések, kérdések feltételében,
  - segít a betegnek panaszja megfogalmazásában, kezdeményezheti kivizsgálását,
  - a beteg írásbeli meghatalmazása alapján panaszt tehet az egészségügyi szolgáltató vezetőjénél, fenntartójánál, illetve – a beteg gyógykezelésével összefüggő ügyekben – eljár az arra illetékes hatóságnál, és ennek során képviseli a beteget,
  - rendszeresen tájékoztatja az egészségügyi dolgozókat a betegjogokra vonatkozó szabályokról, azok változásáról, illetve a betegjogok érvényesüléséről az egészségügyi szolgáltatónál.
  - egyedi ügyekben kizárólag a betegtől kapott meghatalmazáskeretei között járhat el.
  - Az egészségügyi szolgáltató működésével kapcsolatban észlelt jogsértő gyakorlatra és egyéb hiányosságokra köteles felhívni a szolgáltató vezetőjét, illetve fenntartójának a figyelmét, és azok megszüntetésére javaslatot tesz. A felhívás eredménytelensége esetén a betegjogi képviselő jogosult az illetékes szervhez, illetve személyhez fordulni.
  - Különös figyelmet fordít az életkoruk, testi vagy szellemi fogyatékoságuk, egészségi állapotuk, illetve társadalmi-szociális helyzetük miatt kiszolgáltatott helyzetben lévő betegjogi védelmére, valamint az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítésével kapcsolatos panaszokra, meghatalmazás alapján képviseli a beteget a követelmény megsértésének megállapítására irányuló hatósági eljárás során.
  - amennyiben a beteget a biztosítási jogviszonyával összefüggésben éri joghátrány, a betegjogi képviselő az eset kivizsgálása érdekében az Egészségbiztosítási Felügyelethez fordulhat.
  - Az egészségügyi szolgáltató köteles biztosítani, hogy a betegek és hozzátartozóik a betegjogok képviselétét ellátó személy(ek) kilétét és elérésük módját megismerhessék.

- A közvetítői tanács:
  - A beteg és az egészségügyi szolgáltató között felmerülő jogviták peren kívüli megoldására a felek együttesen kezdeményezhetik a jogvita közvetítői eljárás keretében történő rendezését.
  - Ki és hol kérheti? A közvetítői eljárás lefolytatását a beteg, a beteg közeli hozzátartozója, vagy halála esetén örököse, vagy maga az egészségügyi szolgáltatást végző intézmény kérheti, az egészségügyi szolgáltatás helyéhez legközelebb eső igazságügyi szakértői kamaránál.
  - Kik lehetnek a közvetítői tanács tagjai? A jogvitában érintett felek a közvetítő tanács tagjait a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara által vezetett közvetítői névjegyzékből jelölik ki azzal, hogy a tanács egyik tagja a jogszabály szerint jogász, másik tagja pedig más felsőfokú végzettséggel rendelkező személy lehet.
  - Ki vesz részt még az eljárásban? A közvetítői eljárás érintette a fentiekén túlmenően az a biztosító, amellyel az adott egészségügyi intézmény felelősségbiztosítást kötött. A közvetítői eljárásban a beteget, illetve az egészségügyi szolgáltatót a törvényben meghatározott személyek vagy szervezetek képviselhetik.
  - Kit terhel az eljárás költségeinek előlegezése? Eltérő megállapodás hiányában a közvetítői eljárás költségeinek előlegezése az egészségügyi szolgáltatót terheli.
  - Az eljárás során a közvetítői tanács köteles biztosítani azt, hogy az érintett felek egyenlő elbánásban részesüljenek, s hogy álláspontjukat kifejezhessék, rendelkezésükre álló vagy beszerzett okirataikat benyújthassák.
  - A közvetítői tanács a tényállás tisztázása érdekében további személyek meghallgatását is megejtheti, és a felek egyetértése esetén szakértőt veheti igénybe.
  - Abban az esetben, ha a közvetítői eljárás lefolytatásával egy időben a jogvitában érintett felek között bírósági eljárás is folyik, ezen utóbbi eljárást a feleknek szüneteltetni kell, ellenkező esetben a közvetítői tanács az egyezség megkötésére irányuló eljárást megszünteti.
  - A közvetítői eljárás lezárásának egyik módja a felek között létrejött egyezség, amely az ügyben esetlegesen érintett biztosítóval szemben azonban csak akkor hatályos, ha azt a biztosító képviselője is tudomásul vette. A közvetítői eljárás eredménytelenségét jelzi, ha a felek között egyezség megkötésére nem kerül sor, ebben az esetben, vagy akkor, ha az első tárgyalás időpontjától számított négy hónap már eltelt, a közvetítői eljárás megszüntetésének van helye.

(Honlap: Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány honlapja <http://www.jogvedok.hu>)

Jogszabályok: 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 1/2004. (I. 5.) ESzCsM rendelet a betegjogi, az ellátottjogi és a gyermekjogi képviselő működésének feltételeiről 2000. évi CXVI. Törvény az egészségügyi közvetítői eljárásról.

Büntetőjoggal kapcsolatos kérdések

Kérdés – Mi a különbség a **beszámítási képesség és a cselekvőképesség között?**

Válasz – A büntetőjog területén is fontos látni, hogy autizmusa okán egy személy – abban az esetben, ha bűncselekményt követ el – milyen fogalmi kategóriába tartozhat. Fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra, hogy a Büntető Törvénykönyv fogalomhasználatában a „kóros elmeállapot” kategóriáinak meghatározásában sajnálatos módon nagyon idejétmúlt és súlyosan stigmatizáló. A kóros elmeállapot a cselekmény elkövetőjének beszámítási képességét érintheti, kizárhatja. A beszámítási képességet vizsgálva megállapítható, hogy az alannya válás egyik feltétele, egyben a bűnösség egyik eleme, amely magában foglalja a felismerési és az akarati képességet. Nagyon fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra, hogy a cselekvőképesség kizárása illetve korlátozottsága fogalmilag nem feltétlenül esik egybe a beszámítási képesség hiányával és korlátozottságával.

- Amennyiben az elmeműködés kóros állapota (ide tartozhat az autizmus) képtelenné teszi az érintettet a cselekmény következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék az érintett nem büntethető. Azaz nincs helye semmilyen szankció alkalmazásának. Nem lehet megállapítani a bűncselekmény elkövetését ilyen esetekben, és nem lehet büntetést kiszabni. (1978. évi IV. törvény. a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban Btk.) 24. § (1) Nem büntethető, aki a cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában – így különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban vagy személyiségzavarban – követi el, amely képtelenné teszi a cselekmény következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.) Csak azokban az esetekben zárja ki a büntethetőséget, ha a beszámítási képessége az érintettnek kizárt. De abban az esetben, ha az érintett súlyosabb büntetendő cselekményt (pl.: személy elleni erőszakos bűncselekmény) követ el kényszergyógykezelése elrendelhető. (Btk. 74. § (1) Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.) A kényszergyógykezelés a kóros elmeállapot folytán nem büntethető személyekkel szembeni intézkedés, amelynek célja a társadalom védelme mellett a gyógyítás.
- A beszámítási képesség korlátozottsága legfeljebb a büntetés korlátlan enyhítését eredményezheti. jogszabályi meghatározásból következően csekélyebb jelentőségű, tárgyi súlyú, illetőleg gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt kényszergyógykezelésnek nincs helye. (Btk. 24. § (2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a cselekmény következményeinek felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék).
- Annak a kérdésnek a megállapításában, hogy a „kóros elmeállapot” – például az érintett autizmusa – kizárja vagy korlátozza-e az érintett beszámítási képességét a büntetőeljárás során az igazságügyi orvos szakértői véleménynek, pszichológus és pszichiátriai szakvéleményeknek van jelentősége.

- A büntetőeljárás törvény értelmében a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, ha a terhelt siket, néma, vak vagy – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú. (A védő kirendelésének szükségességét lehet például azzal a szakértői véleménnyel igazolni, amelyet a gondnokság alá helyezési eljárásban szereztek be, ez a gondnoknál nagy valószínűséggel megvan.)

Hivatkozott jogszabályok:

- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Szociális ellátással kapcsolatos kérdések

Kérdés – Milyen jogok illetik meg az ellátottakat a szociális intézményekben? Hogyan érvényesíthetik jogaikat a gondnokság alatt álló személyek?

Válasz – Szociális törvény (Szt) 94/E. § néhány vonatkozó paragrafusát idézem:

(1) A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézményi ellátást igénybe vevő ellátottnak joga van szociális helyzetére, egészségi és mentális állapotára tekintettel a szociális intézmény által biztosított teljes körű ellátásra, valamint egyéni szükségletei, speciális helyzete vagy állapota alapján az egyéni ellátás, szolgáltatás igénybevételére. Az alap-szolgáltatásban részesülő számára az igénybe vett ellátáshoz kapcsolódó, az e törvényben meghatározott általános vagy speciális jogokat is biztosítani kell.

(2) A szociális szolgáltatások biztosítása során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani. Az ellátást igénybe vevő jövedelmi helyzetét csak a törvényben, illetve törvény felhatalmazása alapján készült kormányrendeletben meghatározott esetekben és feltételek mellett lehet vizsgálni.

(4) A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény az általa biztosított szolgáltatást olyan módon végzi, hogy figyelemmel legyen az ellátást igénybe vevőket megillető alkotmányos jogok maradéktalan és teljes körű tiszteletben tartására, különös figyelemmel

a) az élethez, emberi méltósághoz,

b) a testi épséghez,

c) a testi-lelki egészséghez való jogra.

(10) Az ellátást igénybe vevőnek joga van családi kapcsolatainak fenntartására, rokonok, látogatók fogadására. Az intézményvezető a házirendben szabályozott módon rendelkezhet a látogatás rendjéről, és meg kell határozni azokat az eseteket, amikor a látogatók látogatási időn kívül is kapcsolatot tarthatnak az ellátást igénybe vevővel. A látogatók fogadása során figyelemmel kell lenni az intézményben élő más személyek nyugalmára.

(12) Amennyiben az intézményben ellátott személy betegsége miatt ápolásra, gyógykezelésre szorul, ellátása során figyelemmel kell lenni az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) betegek jogait szabályozó rendelkezéseire.

(14) Az intézményvezető tizenöt napon belül köteles a panasztevőt írásban értesíteni a panasz kivizsgálásának eredményéről. Amennyiben az intézményvezető határidőben nem intézkedik, vagy a panasztevő nem ért egyet az intézkedéssel, az intézkedés kézhezvételétől számított nyolc napon belül a fenntartóhoz fordulhat jogorvoslással.

94/F. § (2) A fogyatékos személyek jogainak érvényesülése érdekében figyelemmel kell lenni különösen

- a) az akadálymentes környezet biztosítására,
- b) az információkhoz, az ellátottat érintő legfontosabb adatokhoz való hozzáférés biztosítására,
- c) a képességek, készségek fejlesztésére, illetve az állapotfenntartás vagy -javítás lehetőségeinek megteremtésére,
- d) az önrendelkezés elvére, a fogyatékos személy életvitelével kapcsolatos döntéseinek tiszteletben tartására,
- e) társadalmi integrációjukhoz való jogra, más személyekkel történő kapcsolat létesítésére, kapcsolattartásra, valamint intézmények, szolgáltatások igénybevételére, elérésére.

A 94/E. § (2) bekezdésekben foglaltakhoz kapcsolódóan megjegyzendő, hogy álláspontunk szerint az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítése nemcsak arra irányul, hogy az összehasonlítható helyzetben lévő személyeket azonos módon kell kezelni, hanem arra is, hogy akinél azt az esélyegyenlőség szempontjai – speciálisan hátrányos helyzete miatt – megkívánják, annak az intézményre aránytalan terhet nem jelentő, ésszerű mértékben és módon különleges elbánást kell biztosítani.

94/K. § (1) Az ellátottjogi képviselő a személyes gondoskodást nyújtó alap- és szakosított ellátást biztosító intézményi elhelyezést igénybe vevő, illetve a szolgáltatásban részesülő részére nyújt segítséget jogai gyakorlásában. Működése során tekintettel van a személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény rendelkezéseire.

(2) Az ellátottjogi képviselő feladatai

- a) megkeresésre, illetve saját kezdeményezésre tájékoztatást nyújthat az ellátottakat érintő legfontosabb alapjogok tekintetében, az intézmény kötelezettségeiről és az ellátást igénybe vevőket érintő jogokról,
- b) segíti az ellátást igénybe vevőt, törvényes képviselőjét az ellátással kapcsolatos kérdések, problémák megoldásában, szükség esetén segítséget nyújt az intézmény és az ellátott között kialakult konfliktus megoldásában,
- c) segít az ellátást igénybe vevőnek, törvényes képviselőjének panasza megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását az intézmény vezetőjénél és a fenntartónál, segítséget nyújt a hatóságokhoz benyújtandó kérelmek, beadványok megfogalmazásában,
- d) a jogviszony keletkezése és megszűnése, továbbá az áthelyezés kivételével eljárhat az intézményi ellátással kapcsolatosan az intézmény vezetőjénél, fenntartójánál, illetve az arra illetékes hatóságnál, és ennek során – írásbeli meghatalmazás alapján – képviselheti az ellátást igénybe vevőt, törvényes képviselőjét,
- e) az intézmény vezetőjével történt előzetes egyeztetés alapján tájékoztatja a szociális intézményekben foglalkoztatottakat az ellátottak jogairól, továbbá ezen jogok érvényesüléséről és a figyelembevételéről a szakmai munka során,
- f) intézkedést kezdeményezhet a fenntartónál a jogszabálysértő gyakorlat megszüntetésére,

- g) észrevételt tehet az intézményben folytatott gondozási munkára vonatkozóan az intézmény vezetőjénél,
- h) amennyiben az ellátottak meghatározott körét érintő jogsértés fennállását észleli, intézkedés megtételét kezdeményezheti az illetékes hatóságok felé,
- i) a korlátozó intézkedésekre, eljárásokra vonatkozó dokumentációt megvizsgálhatja.
- (3) Az ellátottjogi képviselő e célra létrehozott szervezet keretében működik.
- (4) A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény vezetője az ellátottakat tájékoztatja az ellátottjogi képviselő által nyújtható segítségadás lehetőségéről, az ellátottjogi képviselő elérhetőségéről.
- (5) A szociális szolgáltató, intézmény vezetője, fenntartója, valamint az ellátottjogi képviselő által megkeresett hatóság a külön jogszabályban meghatározott határidőn belül megvizsgálja az ellátottjogi képviselő észrevételét, kezdeményezését, megkeresését, és az ezzel kapcsolatos érdemi állásfoglalásáról, intézkedéséről őt tájékoztatja.

14.2. A MAK információs szolgálathoz beérkezett kérdések

Szociális juttatásokkal kapcsolatos kérdések

Kérdés – *Az értelmi fogyatékosok lakóotthonát ki veheti igénybe? Milyen feltételekkel?*

Válasz – A lakóotthon olyan nyolc–tizenkettő, a külön jogszabályban meghatározott esetben tizennégy pszichiátriai beteget vagy fogyatékos személyt – ideértve az autista személyeket is – illetőleg szenvedélybeteget befogadó intézmény, amely az ellátást igénybevevő részére életkorának, egészségi állapotának és önellátása mértékének megfelelő ellátást biztosít.

A lakóotthonok típusok:

- fogyatékos személyek lakóotthona;
- pszichiátriai betegek lakóotthona;
- szenvedélybetegek lakóotthona.

A lakóotthoni ellátás formái fogyatékos személyek lakóotthona esetében:

- rehabilitációs célú lakóotthon vagy ápoló-gondozó célú lakóotthon;

A rehabilitációs célú lakóotthonba az a személy helyezhető el,

- aki intézményi elhelyezés során felülvizsgálatban részt vett, és a felülvizsgálat eredménye, illetve a gondozási terv és egyéni fejlesztésalapján lakóotthoni elhelyezése az önálló életvitel megteremtése érdekében indokolt;
- aki családban él és képességei fejlesztése, valamint ellátása lakóotthoni keretek között biztosítható és rehabilitációja családjában nem oldható meg;
- aki a fentiekben túl önellátásra legalább részben képes;
- lakóotthonba kerülése időpontjában a tizenhatodik életévét már betöltötte, de a reá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt még nem.

A fogyatékos személyek ápoló-gondozó célú lakóotthonába:

- intézményből történő elhelyezés esetén a felülvizsgálat és az egyéni fejlesztés eredményeire figyelemmel – a fogyatékoság jellegétől éssúlyosságától függet-

lenül helyezhető el fogyatékos személy.

- A nagykorú fogyatékos személy fogyatékos személyek ápoló-gondozó célú lakóotthonában történő elhelyezésének feltétele a benyújtott orvosi dokumentáció felhasználásával lefolytatott alapvizsgálat elvégzése.
- Az ápoló-gondozó célú lakóotthon az ellátottnak teljes körű ellátást biztosít.

A lakóotthonba költözést megelőzően szükség van egy éves előgondozásra. Tehát érdemes előre jelentkezni és részt venni egy felkészítő tanfolyamon. A Down Alapítványban különféle lakóotthonok vannak, ezek elsősorban a megkövetelt önállóság fokában térnek el egymástól. Vannak személyi higiéné és közlekedés szempontjából megbízhatóan önálló lakók, akik mellett nincs éjjel-nappali segítség, vannak nagyobb, közös programokat és közös életet kedvelő lakóközösségek és vannak ápoló-gondozó célú kisebb lakások. A lakóotthonokból továbblépést jelent a SALSA-program.

Kérdés – Nekünk van egy nagyobb lakásunk. Lehetne abban **lakóotthont nyitni** a halálunk után, hogy a fiunk itt maradhasson?

Válasz – A lakóotthon a fenntartó tulajdonában kell legyen, legalábbis a jelenlegi szabályozás szerint. Ha a lakást az önök fogyatékos fia örökli, akkor a SALSA program keretében kaphat segítséget a Down Alapítványtól. A saját lakásában marad, ott segítjük önálló életét. Sajnos a SALSA program nem részesül állami támogatásban, tehát ennek fenntartása a kliens anyagi helyzetétől függ. Ha nincs annyi jövedelme, hogy önállóan megéljen, akkor más SALSA-s klienseket szervezhetünk mellé albérlőnek. Ehhez a fiuk vagy gondnoka beleegyezésére van szükség. Ha a lakás a Down Alapítvány tulajdonában lenne, akkor tudnánk benne lakóotthont létesíteni, így az Önök fia akkor is a megszokott életét folytathatja, ha csak segítséggel képes önállóan élni. Akkor tudjuk lakóotthonná alakítani az Önök lakását, ha legalább 8 férőhely van benne, vagyis a hálószobák száma három vagy négy és alapterületük személyenként 8 m². Így szól a törvény. Nem tudjuk az értelmét.

Kérdés – A rehabilitációs járadék egy új formának tűnik! Miben különbözik a rokkantsági járadéktól?

Válasz – Az Országgyűlés a 2007. június 18-i ülésnapján fogadta el a rehabilitációs járadékról szóló törvényt, amely egyben tartalmazza a rokkantsági nyugdíjrendszer átalakítására vonatkozó szabályokat is. A törvény szerint 2008. január 1-jétől a rehabilitációs rendszerben kétfajta ellátást lehet megállapítani. Azoknak az egészségkárosodott személyeknek, akik rehabilitálhatók, és a feltételeknek megfelelnek, új ellátást, a rehabilitációs járadékot állapítják meg. Azok az egészségkárosodott személyek, akik nem rehabilitálhatók, és a szükséges feltételekkel rendelkeznek, rokkantsági nyugdíjra szerezhetnek jogosultságot.

(Forrás: <http://www.orszi.hu/index.php?ID=98>)

Kérdés – Kinek jár **felemelt családi pótlék**?

Válasz – Tartósan beteg ill. súlyosan fogyatékos gyermek esetében jár, függetlenül attól, hogy családban, intézményben vagy nevelőszülőnél él. A 18. életévét betöltött tartósan

beteg illetve súlyosan fogyatékos személynek saját joga jár a felemelt családi pótlék, amit korábban a család/nevelő kapott.

Kérdés – Mit kell tudni a **közgyógyellátásról** és az igazolvány kiváltásáról?

Válasz – A közgyógyellátás a szociálisan rászorult személy egészségi állapotának megőrzését és helyreállítását támogatja anyagi hozzájárulással. A közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkező személy térítésmentesen jogosult 1. bizonyos gyógyító ellátásokra, így járóbeteg-ellátás keretében rendelhető gyógyszerekre, tápszerekre, meghatározott keret erejéig; 2. egyes, külön jogszabályban meghatározott gyógyászati segédeszközökre, azok javítására és kölcsönzésére, továbbá 3. orvosi rehabilitáció céljából igénybe vehető gyógyászati ellátásokra. A közgyógyellátás három jogcímen adható:

1) Alanyi jogcím: a jövedelmi helyzettől és a havi rendszeres gyógyszerköltség összegétől függetlenül alanyi joga közgyógyellátásra jogosult:

- a) az átmeneti gondozott, az átmeneti és tartós nevelésbe vett kiskorú;
- b) a rendszeres szociális segélyben részesülő aktív korú egészségkárosodott személy;
- c) a pénzellátásban részesülő hadigondozott és a nemzeti gondozott;
- d) a központi szociális segélyben részesülő;
- e) a rokkantsági járadékos;
- f) az, aki I., II. csoportú rokkantsága alapján részesül nyugellátásban, baleseti nyugellátásban;
- g) az, aki, vagy aki után szülője vagy eltartója magasabb összegű családi pótlékban részesül.

2) Normatív jogcím: közgyógyellátásra jogosult az a személy is, akinél a rendszeres gyógyító ellátás költsége az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a 10%-át meghaladja, feltéve, hogy a családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, egyedül élő esetén annak 150%-át.

3) Méltányossági jogcím: A települési önkormányzatok rendeletében szabályozott feltételekkel megállapítható közgyógyellátás.

Kérdés – Mire jogosít a **parkolási igazolvány**?

Válasz – A parkolási igazolvánnyal

- a) egyes behajtást tiltó jelzőtáblánál a tilalom ellenére behajthat, ha úti célja a jelzőtáblával megjelölt úton van, vagy csak ezen az úton közelíthető meg;
- b) a járdán a járművével akkor is megállhat, ha a megállást jelzőtábla vagy útburkolati jel nem engedi meg;
- c) járművével olyan helyen is várakozhat, ahol azt várakozást jelző tábla tiltja;
- d) ellenőrző óra vagy jegykiadó automata működtetése nélkül is várakozhat, korlátozott várakozási övezetben és várakozási övezetben.

Kérdés – Jár-e **parkolási engedély** annak a **szülőnek**, aki nehezen mozgó vagy mozgáskorlátozott gyermekét szállítja? Ki jogosul parkolási igazolványra?

Válasz – Nem, a szülőnek nem jár, magának a sérült személynek jár. Ez egy fényképes iga-

zolvány, melyet a sérült személy magával hord és a szállítás ideje alatt jól látható helyen elhelyez a szállítást végző gépkocsijában.

Az jogosult a parkolási engedély kiváltására, aki a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeiről szóló 164/1995. (XII. 27.) Korm. rendelet 1. §-a (3) bekezdésének értelmében

a) súlyos mozgáskorlátozottak minősül,

b) aki a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól szóló 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet 1. §-ának (1) bekezdése értelmében látási fogyatékosnak; vagy (3) bekezdése értelmében értelmi fogyatékosnak; vagy (4) bekezdése értelmében autistának; illetve (5) bekezdése értelmében mozgásszervi fogyatékosnak minősül, vagy

c) akit a vakok személyi járadékának bevezetéséről szóló 1032/1971. (VII. 14.) Korm. határozat végrehajtásáról szóló 6/1971. (XI. 30.) EüM rendelet alapján 2001. július 1-jét megelőzően vaknak minősítettek, vagy

d) aki a magasabb összegű családi pótlékra jogosító betegségekről és fogyatékoságokról szóló 5/2003. (II. 19.) ESzCsM rendelet 1. számú melléklete szerint vaknak vagy gyengénlátónak, mozgásszervi fogyatékosnak, értelmi fogyatékosnak vagy autistának minősül

(Forrás: „Megszületél, hogyan tovább”, 2006)

Kérdés – Az **akadálymentesítési támogatásról** érdeklődöm. Súlyos értelmi fogyatékos gyermekem számára szeretném átépíteni a lakást, hogy az biztonságos legyen számára.

Válasz – Az akadálymentesítési támogatás súlyosan mozgássérült személy részére adható, műszakilag akadálymentes lakás kialakításának többletköltségeire vissza nem térítendő támogatásként.

A támogatást a mozgássérült vagy a róla gondoskodó közeli hozzátartozó igényelheti, ha a.) a mozgássérült személy a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól szóló 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet 1. §-ának (4) bekezdésében meghatározott mozgásszervi fogyatékosnak vagy a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeiről szóló 164/1995. (XII. 27.) Korm. rendelet 1. számú mellékletében meghatározott súlyos mozgáskorlátozott személynek minősül, és igaz rá, hogy

- a mozgásukban nem akadályozottak használatára tervezett és az érvényben lévő általános építési előírások szerint megépített lakóépületet, illetőleg az abban lévő lakást egyáltalában nem, vagy csak indokolatlanul nagy nehézségek árán tudná rendeltetészerűen használni, és

- ahhoz, hogy az épületet, illetőleg lakását megfelelően használhassa, többletköltségek vállalásával kell azt akadálymentessé tenni.

b) aki a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól szóló 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet 1. §-ának (1) bekezdése értelmében látási fogyatékosnak; vagy (3) bekezdése értelmében értelmi fogyatékosnak; vagy (4) bekezdése értelmében autistának; illetve (5) bekezdése értelmében mozgásszervi fogyatékosnak minősül, vagy

c) akit a vakok személyi járadékának bevezetéséről szóló 1032/1971. (VII. 14.) Korm.

határozat végrehajtásáról szóló 6/1971. (XI. 30.) EüM rendelet alapján 2001. július 1-jét megelőzően vaknak minősítettek, vagy

d) aki a magasabb összegű családi pótlékra jogosító betegségekről és fogyatékoságokról szóló 5/2003. (II. 19.) ESzCsM rendelet 1. számú melléklete szerint vaknak vagy gyengénlátónak, mozgásszervi fogyatékosnak, értelmi fogyatékosnak vagy autistának minősül
(Forrás: „Megszületél, hogyan tovább”, 2006).

Kérdés – Támogatás elektronikus hírközlési szolgáltatáshoz kinek jár?

Válasz – A szociálisan rászorult előfizetők a vezetékes telefon előfizetői díjából havi bruttó ezer forint adómentes támogatást kaphatnak – a költségvetésről szóló törvényben e célra elkülönített keretösszeg erejéig. A jogosultság feltétele: fogyatékosági támogatásban, vagy magasabb összegű családi pótlékban, vagy rendszeres szociális segélyben, vagy alanyi jogon ápolási díjban részesülők, akik a támogatás iránti kérelem benyújtásának időpontjában, valamint a támogatás teljes időtartama alatt egy egyetemes elektronikus hírközlési szolgáltató egyéni előfizetői, valamint a támogatás iránt a szolgáltatóhoz kérelmet nyújtanak be.

Kérdés – Milyen összegű a magasabb összegű családi pótlék?

Válasz – Tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő család esetén 23.300,- Ft. Tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló esetén 25.900,- Ft, a 18. életévét betöltött tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos személy esetén 20.300,- Ft.

Kérdés – A 18. életévét betöltött személy a magasabb összegű családi pótlék folyósítása alatt rendelkezhet-e rendszeres jövedelemmel?

Válasz – Igen, de annak a személynek, akinek rendszeres jövedelme (legalább három egymást követő hónapban keletkezett jövedelem, mely meghaladja a minimálbér összegét) van, a részére megállapított családi pótlék folyósítását a negyedik hónaptól mindaddig szüneteltetni kell, amíg rendszeres jövedelemmel rendelkezik.

Kérdés – Nagykorú gyermekem részesülhet-e egyidejűleg magasabb összegű családi pótlékban és fogyatékosági támogatásban is?

Válasz – Nem, még akkor sem, ha nagykorú gyermeke egészségi állapota miatt mindkét ellátásra jogosult. Ilyenkor választania kell, hogy melyik ellátás folyósítását kéri, mivel a két ellátást nem lehet egyidejűleg folyósítani.

Kérdés – Közlekedési támogatás felől érdeklődöm!

Válasz – A közlekedési támogatás a súlyos mozgáskorlátozott személy közlekedési kedvezményeinek egyik fajtája, a közlekedési többletköltségek részleges támogatása. Súlyos mozgáskorlátozott az a személy, aki mozgásszervi betegsége következtében tömegközlekedési eszközt önerőből nem képes igénybe venni, de életvitelszerűen nem ágyhoz kötött és a járás, terhelhetőség és tömegközlekedési jármű használata alapján közlekedőképességének minősítése során pontjainak száma 7 vagy annál több.

A támogatás annak a súlyos mozgáskorlátozott személynek állapítható meg:

- akinek a családjában az egy főre jutó, a tárgyévet megelőző év havi átlagos nettó jövedelme a tárgyév január 1. napján érvényes öregségi nyugdíj legkisebb összegének kétszerese és félszeresét nem haladja meg,

- aki fogyatékosági támogatásban nem részesül.

1.) A közlekedési támogatás alapösszege: 7000 Ft/év. Erre az összegre az a súlyos mozgáskorlátozott személy jogosult aki:

- nem áll munkaviszonyban,

- nem áll tanulói jogviszonyban,

- kiskorú eltartásáról háztartásában nem gondoskodik

2.) 10 500 Ft/év (alapösszeg 0,5-szöröse). Erre az összegre az a súlyos mozgáskorlátozott személy jogosult, aki háztartásában függetlenül az eltartottak számától – kiskorú(ak) eltartásáról gondoskodik.

3.) 24 500 Ft/év (alapösszeg 3,5-szöröse) Erre az összegre az 1–62 éves a súlyos mozgáskorlátozott személy jogosult, aki munkaviszonyban, vagy tanulói jogviszonyban áll.

4.) 28 000 Ft/év (alapösszeg 4-szerese) Erre az összegre az a 62. életévét be nem töltött súlyos mozgáskorlátozott személy jogosult, aki: munkaviszonyban, vagy tanulói jogviszonyban áll, és háztartásában kiskorú(ak) eltartásáról gondoskodik.

Fontos! Közlekedési támogatásban nem részesülhet az a súlyos mozgáskorlátozott személy, aki ápolást, gondozást nyújtó és rehabilitációs intézményi ellátásban részesül, kivéve a mozgásfogyatékosok rehabilitációs intézményében élő súlyos mozgáskorlátozott személyeket

(Forrás: „Megszületél, hogyan tovább, 2006).

Kérdés – Meg tudnák mondani, hogy nagykorú értelmi és mozgássérült gyermekemnek, aki most tölti be 18. évét **milyen szociális ellátások és juttatások járnak** és hol nézhetek pontosan utána?

Válasz – Az alábbiakban megadjuk a létező támogatási fajtákat és a vonatkozó rendeleteket.

Pénzbeli ellátások

- Fogyatékosági támogatás: 1998. évi XXVI. Tv.
- Vakok személyi járadéka: 1032/1971. Korm. határozat
- Rokkantsági járadék: 83/1987. (XII.27.) MT rendelet
- Rokkantsági nyugdíj: 1997. évi LXXX. Tv., a TB nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. és végrehajtási rendelete, a 168/1997. (X.6.) Korm. Rendelet, melyet módosított a 2009. évi LVI. törvény)
- Rehabilitációs járadék: a rehabilitációs járadékról szóló 2007. évi LXXXIV. Tv, melyet módosított a 2009. évi LVI. törvény
- Rendszeres szociális járadék: 8/1983.(VI. 29.) EüM-Pm együttes rend.
- Rendszeres szociális segély: 1993. évi III. tv.
- Felemelt családi pótlék saját jogon: 1998. évi LXXXIV. tv.

Természetbeni ellátások

- Közgyógyellátás: 1993. évi III tv.
- Parkolási Igazolvány: 218/2003. (XII. 11.) Kormány rendelet
- Normatív tankönyvtámogatás: 2001. évi XXXVII. Tv.
- Étkezési térítési díjkedvezmény: 1997. évi XXXI. tv.

Szociális alapszolgáltatások

- Szociális Alap és Szakszolgáltatások: 1993. évi III. tv.
- Étkeztetés
- Házi segítségnyújtás
- Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás
- Támogató Szolgáltatás
- Nappali ellátás
- Szakosított ellátási formák
- Lakóotthonok

Súlyosan mozgáskorlátozott és egyéb fogyatékoság miatt jogosult személyek

- Közlekedési kedvezménye: 164/ 1995.(XII.27.) Kormány rendelet
- Akadálymentesítési támogatás: 12/2001.(I.31.) Kormány rendelet
- Gépjárműadó kedvezmény: 1991. évi LXXXII. Tv.

Egyéb kedvezmények

- Személyi jövedelemadó kedvezmény: 1995. évi CXVII. Tv.
- Utazási kedvezmények: 287/1997.(XII.29.) Kormány rendelet
- Egységes elektronikus hírközlési szolgáltatás igénybevételéhez nyújtott támogatás: 19/2004.(VI.12.) IHM rendelet

Foglalkoztatással kapcsolatos kérdések

Kérdés – Melyik rendeletet nézzem az értelmi fogyatékosok támogatást élvező foglalkoztatásával kapcsolatban?

Válasz – A 112/2006. (V. 12.) Korm. rendelet a szociális foglalkoztatás engedélyezéséről és a szociális foglalkoztatási támogatásról című rendeletet nézze meg!

Kérdés – Milyen munkát javasolnak 18 éves középsúlyos értelmi fogyatékos lányomnak? Iskolában szakmát nem tanult! Szakképző iskolába nem szeretne járni!

Válasz – Munkába állás előtt el kéne menni munka-alkalmassági pszichológiai felmérésre és a Down Alapítvány Foglalkoztatási Centrumban próbamunkán részt venni, ahol kiderítjük, hogy mihez van kedve, tehetsége, mennyire érett a munkavégzésre (Down Alapítvány, Budapest, XI. kerület, Lágymányosi utca 15.). Ki lehet próbálni a szövést, az ékszerkészítést (gyöngyfűzés), bőrtárgyak készítését, merített papír készítését, képeslap rajzolását és festését, üvegfestést, kerámiatárgyak készítését, kertészkedést, iratmásolást, stb. Úgy nevezett intézményi foglalkoztatásban csak akkor részesülhet, ha intézményi jogviszonya van, vagyis ha valamelyik alapítványi otthon szolgáltatásait igénybe veszi.

Kérdés – Mi az intézményen belüli foglalkoztatás lényege?

Válasz – Valamilyen intézményi jogviszonnyal, pl. bentlakásos otthoni, lakóotthoni, átmeneti otthoni vagy napközi otthoni jogviszonnyal rendelkező sérült emberek vehetnek részt benne, állami normatív támogatást élvező foglalkoztatási forma. A támogatás az intézményhez érkezik. Az intézmény azoknak nyújthatja ezt a szolgáltatást, akik eleget tesznek a kritériumoknak: intézményi szolgáltatásra jogosult és az Országos Orvosszakértői Intézet szakvéleménye megváltozott munkaképességet állapít meg.

Intézményi ellátásra az jogosult, akinél az ORSZI súlyos fogyatékossgot, önálló életre segítség nélkül nem képes állapotot állapít meg, melynek folyamánként áruellátásban, felemelt családi pótlék, rokkantsági nyugdíj, rokkantsági járadék ellátásban vagy rendszeres szociális segélyben részesül.

(Lásd még: <http://www.rehab-team.hu/hu/szakmai-ugyfelek-reszere>)

Kérdés – Kit tekintünk megváltozott munkaképességűnek?

Válasz – A munkaképesség-csökkenés mértéke az alábbi lehet

- 40%-os,
- 50%-os,
- 3. csoportú (67%),
- 2. csoportú (100%, önmagát ellátni képes),
- 1. csoportú (100%, önmagát ellátni nem képes).

Azt, hogy adott személy munkaképesség-csökkenése milyen mértékű, az ORSZI, vagyis az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet (régábban: Országos Egészségbiztosítási Pénztár Országos Orvosszakértői Intézete, rövidítve OOSZI) állapítja meg, szakértői vizsgálat során. A szakértői vizsgálat eredményeképpen a személy egy OOSZI határozatot kap, mely kimondja, hogy milyen mértékű munkaképesség-csökkenéssel rendelkezik, valamint, hogy állapota, megállapított "százaléka" maradandó-e, vagy felülvizsgálatra szorul-e. Ennek az OOSZI határozatnak a birtokában tekinthető a személy megváltozott munkaképességűnek.

Kérdés – Tud-e a Down Alapítvány munkát biztosítani egy 30 éves Down-szindrómás nőnek és milyen feltétellel?

Válasz – Ha a hölgy kizáró gondnokság alatt van, akkor nem köthet munkaszerződést, mert saját maga nem írhatja alá, és a munkaszerződést más sem (pl. a gondnok) írhatja alá helyette. Ilyenkor azt tudjuk javasolni, hogy vegyen részt intézményen belüli rehabilitációs célú foglalkoztatásban.

Kérdés – A rehabilitációs célú foglalkoztatás munkaviszonynak számít?

Válasz – Nem, az nem számít munkaviszonynak, nem munkaszerződést, hanem megállapodást köt az intézménnyel. Nem kap fizetést, hanem ún. munkarehabilitációs díjat kap, ami a minimálbér maximum 30%-a lehet.

Kérdés – És ha nincs kizáró gondnokság alatt?

Válaszoló – Ha nincs kizáró gondnokság alatt, akkor köthet munkaszerződést. Váltson ki adószámot és adóigazolványt, lépjen be a magán-nyugdíjpénztárba, hogy magán-

nyugdíjpénztári tag legyen! Először létesítsen jogviszonyt valamelyik intézménnyel, például az egyik napközi otthonnal, ott megvizsgálja gyógypedagógus és munkapszichológus, akik javaslatot tesznek a végzendő munka fajtájára. Azt ki is próbálhatja nálunk. Utána következik majd a szerződés kötés.

Kérdés – Nyugdíjas korú személy felvehető-e munka-rehabilitációs, illetve fejlesztő-felkészítő (intézményen belüli) foglalkoztatásba?

Válasz – Korábban a hatályos joganyag az intézményen belüli foglalkoztatás terén nem tett különbséget aktív és inaktív korú munkavállaló között, de 2009. szeptember 1-jétől nyugdíjas korú személy nem vehet részt a foglalkoztatásban.

Kérdés – Hány órát, hány napot dolgozhat a rokkantsági nyugdíjas?

Válasz – 2009. január 1-jétől valamennyi rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjban részesülő személy keresőtevékenysége esetén csak a kereseteket kell figyelemmel kísérni, azt, hogy a nyugdíjas rendszeresen dolgozik-e, azt már nem kell vizsgálni.

A jogosultság akkor szűnik meg, ha a nyugdíjas hat egymást követő hónapra vonatkozó – a személyi jövedelemadóval és egyéni járulékkal csökkentett – keresetének, jövedelmének havi átlaga meghaladja a rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíj alapját képező havi átlagkereset összegének 90 százalékát, illetve annak a megállapítást követően rendszeres nyugdíjemelések mértékével növelt összegét, de legalább a mindenkori kötelező legkisebb munkabér (2009. évben 71.500,-Ft) összegét. Ez a kereseti korlátozás kizárólag a 62. életévet el nem érő és 50–79%-os egészségkárosodással rendelkező rokkantsági nyugdíjasokra vonatkozik. A 79%-ot meghaladó egészségkárosodású nyugdíjasok esetében nincs kereseti korlátozás. A vizsgálat során kizárólag csak a 2008. december 31-ét követően elért kereseteket kell figyelembe venni, így megszüntetésre legkorábban 2009. július 1-je után kerülhet sor.

(Forrás: <http://www.adozona.hu>)

Kérdés – Hány órát dolgozhat a rokkantsági járadékos? Veszélyezteteti-e a járadékot a munkaviszony? Elveszítheti-e biztos járadékát a bizonytalan munka miatt?

Válasz – Az összeghatár a rokkant járadékosoknál is úgy van definiálva, hogy a kereset nem haladhatja meg a minimálbér összegét. A munkaidőre vonatkozóan egyelőre nincs korlátozás.

Kérdés – Van-e felvétel valamelyik alapítványi munkahelyre?

Válasz – Igen, van felvétel, egy munkaügyi hivatal által támogatott új kézműves műhelyben. Az a feltétele a munkába lépésnek, hogy a munkavállaló ne legyen gondnokság alatt, és regisztrált munkanélküli legyen. Úgyhogy jelentkezzen munkanélkülinek a munkaügyi hivatalban. Ebben segítenek az alapítvány munkatársai, ha kéri. Elmondják, megtanítják a leendő munkavállalónak, egyéni vagy csoportos tanfolyamon. Ha kell el is kísérik.

Kérdés – A fiam, Down-szindrómás, szakmát szeretne tanulni, mit javasolnak?

Válasz – Végeztessék el a fiuk munkapszichológiai felmérését és utána választhatnak a

nappali vagy esti szakképzésen belül szakmát. Tanulhat speciális szakiskolában vagy normál szakiskolában, integráltan. Tapasztalatunk szerint nagyon jó szakmák a Down-szindrómásoknak: bőrtárgykészítés, gyöngyfűzés és ékszerkészítés, konyhai kisegítő, mézeskalács-készítő, parkgondozó és kertimunkás szakmák. Az egyik szülő tapasztalata szerint nagyon megfelelő a szikvízgyártó szakma (szódásüveg-töltő). A virágkötészet is bevált, legalábbis a gyakorlati része, de az elméleti tananyag nagyon nehéz lett az elmúlt években.

Kérdés – Az intézményen belüli foglalkoztatás elindulásáról és menetéről érdeklődöm!

Válasz – Az intézményeinkbe bekerülő klienst felméri fejlesztő pedagógusunk és munkapszichológusunk. Az egyéni fejlesztési tervek, gondozási tervek elkészülte után indítjuk a kliensek foglalkoztatását.

A foglalkoztatást rehabilitációs alkalmassági vizsgálat előzi meg, a vizsgálatot szakértői bizottság végzi, ennek során állapítják meg a személy foglalkoztatásra való alkalmasságát, javasolják a foglalkoztatási formát, és a munkaidő hosszát. Szintjétől függően a kliens munkarehabilitációban vagy ún. fejlesztő felkészítésben vehet részt.

A foglalkoztató intézmények vezetői a kliensek szociális foglalkoztatása érdekében foglalkoztatási szakmai programot készítenek a gyógypedagógussal közösen, ez a terv tartalmazza többek között a foglalkoztatás keretében végzett tevékenységeket, és a személyre szabott foglalkoztatási- és rehabilitációs tervet. A foglalkoztatási tervek felülvizsgálata évente történik.

A foglalkoztató a foglalkoztatásban 30 fő foglalkoztató felett 1 fő foglalkoztatás koordinátort biztosít. A foglalkoztató 15 fő foglalkoztatottanként 1 fő segítőt biztosít. A segítő irányítja a foglalkoztatást, szervezi a munkavégzést, koordinálja a szükséges anyagok beszerzését, megtervezi a napi tevékenységet, vezeti a szociális foglalkoztatási naplót és a nyilvántartásokat, részt vesz a foglalkoztatási terv kialakításában, a munkavégzés során fenntartja a foglalkoztatottak motivációját, részükre mentális, segítő szolgáltatásokat nyújt. A fejlesztő felkészítő formában dolgozó kliensek rendelkeznek munkaszerződéssel és munkaköri leírással és minden más alkalmazottal azonos jogok és köteleességek illetik meg.

Kérdés – Mi az a munkarehabilitációs foglalkoztatás?

Válasz – Ez is egy intézményen belüli munkajellegű foglalkoztatási forma. Aki fejlődésében még nem érte el azt a szintet, hogy munkaszerződéssel, munkaköri leírással körülhatárolt 6–8 órás munkát végezzen, azt előbb ún. munkarehabilitációs foglalkoztatásban részesítjük, rövidebb munkaidőben, munkarehabilitációs megállapodás alapján. Ez is államilag támogatott foglalkoztatás-forma. A munkarehabilitációban résztvevő kliensek ún. munkarehabilitációs díjat kapnak, mely a minimálbér maximum 30%-a lehet.

Kérdés – A munkapszichológiai felmérésről érdeklődöm. Ez milyen vizsgálat, mit mondjak a fiainknak?

Válasz – Először is elvégezzük a munkatevékenységek pszichológiai elemzését, hogy azok milyen képességek meglétét feltételezik. Utána összeállítjuk a munka-alkalmasság vizsgálati módszer-együttest, amivel mérni tudjuk a képességeket. Elsősorban műszeres

pszichológiai vizsgálatokat végzünk: érzékszervi-, figyelem-, reakcióidő-, kéz-tremor, ujj-tremor, szenzomotoros koordináció-, és munkamód vizsgálatokat.

Ezek nagyon egyszerű műszeres mérések, a vizsgált személynek valamennyire együtt kell működnie, de nem kell különösen nehéz dolgokat megértenie és semmi fájdalmas vagy erőszakos dolog nem történik, inkább olyan az egész, mint valami játékos vetélkedő.

A műszeres vizsgálatok előnyei: kevés időt vesznek igénybe, a mérési eredmény objektív, bármikor megismételhető, ezáltal az egyes képességek fejlődése, vagy romlása is kontrollálható, nyomon követhető.

A munkapszichológiai vizsgálat eredményeként javaslatot tudunk tenni arra, hogy milyen munkatevékenységek felelhetnek meg a fogyatékos személynek. Meg tudjuk mondani, hogy mely képességeik fejleszthetők. Prognosztizálni tudjuk taníthatóságukat és választ kapunk munka-motivációjukra vonatkozóan is.

Kérdés – *Miért javasolták a fiamnak, hogy regisztráltassa magát munkanélküliként?*

Válasz – Ebben a konkrét esetben azért, mert a fiát egy olyan pályázatból támogatott foglalkoztatási programon belül tervezzük foglalkoztatni, ahol igazolni kell, hogy az újonnan felvett emberek munkanélküliek. De azért is kérjük a regisztrációt, mert azt a több tízezer értelmi fogyatékos embert, akinek nem sok esélye van munkát találni, bele sem számítják a statisztikákba, így az érdeükben felszólalni sem lehet, hiszen nem léteznek, mint munkanélküliek.

Gondoksággal kapcsolatos kérdések

Kérdés – *Védi vagy veszélyezteti a gondnokság alá helyezés gyermekemet?*

Válasz – Erre nem jogi, hanem inkább szülői választ fogok adni: ha gyermekét meg kell védeni saját döntéseitől és cselekedetei következményétől, akkor a gondnokság alá helyezés védelmet nyújthat. Az is sokat számíthat, hogy ki lenne a gondnoka az Ön halálát követően. Ön kijelölheti, rendelkezhet az Ön utódáról. De ha az a célja, hogy gyermeke megtanuljon segítséggel ugyan, de mégis önállóan, felelősen dönteni akkor nem tartom indokoltnak a gondnokság alá helyezést. A gondnokság alá helyezés teljes jogfosztottságot eredményez. Más dönt az életéről, a tulajdonáról, a lakhelyéről. Meg sem kell kérdezni a gondokoltat. Így teljesen kiszolgáltatott lesz a gondnokának. Ezt kell Önnek eldöntenie: relatív biztonság egy beszűkült életben, jogfosztottan, másoktól függésben, vagy elindítani a gyereket az önállóság útján, felelősségtudatra nevelni és vállalni némi kockázatot. Hogy Ön mit részesít előnyben: élni a jogokkal vagy félni a jogi következményektől.

Kérdés – *Fiamon egy műtét előtti szondás vizsgálatot kellene végrehajtani, de az orvos nem végzi el, ha nincs a fiam gondnokság alatt, és ha nincs a gondnoktól beleegyező nyilatkozat. Azt mondja, hogy a fiam döntését ő nem veheti figyelembe, már csak azért sem, mert nagyon rosszul tud írni, így nem tudja elfogadhatóan aláírni az orvosi beleegyező nyilatkozatot. Lehetséges ez?*

Válasz – Szerintem nem lehetséges. Ha valaki nincs gondnokság alatt, akkor jogilag döntésképes. Ismerem a fiát, szerintem ő teljes egészében megértette, hogy ez a vizsgálat felér

egy kisebb műtéttel, amit nyilván tudatosan vállalt, ha elment Önnel az orvoshoz. Az orvos indokolatlanul túlbiztosítja magát. Gondolom, Ön nem szeretne vitatkozni vagy összeveszni az orvossal. Van egy áthidaló megoldás: az eseti (erre az egy esetre) kijelölt eseti gondnok, aki véleményem szerint Ön is lehetne. Ezt kéne megbeszélni a gyámhivatallal.

Kérdező – *Ismét a vizsgálat miatt jelentkezem. A Gyámhivatal nem volt hajlandó eseti gondnoki kijelölést végezni, – úgy beszéltek velem, mintha ilyen nem is létezne – kizáró gondnokság alá helyezést indítottak, sürgősséggel. Nem tudtam vitatkozni, ha nem egyezem bele, nem került volna sor a vizsgálatra, a fiam pedig beteg, lehet, hogy műteni kell.*

Válaszoló – Azt javaslom, hogy a tárgyaláson ragaszkodjon a korlátozó gondnokság alá helyezéshez, ne engedje a kizáró gondnokság alá helyezést, mert az indokolatlan! (Nem ismerjük az ügy végső kimenetelét.)

Kérdés – *Lányomat 18 éves korában automatikusan korlátozó gondnokság alá helyeztette a gyámhivatal. 5 év elteltével felülvizsgálatot rendelt el a bíróság, amikor a lányom meghallgatása nélkül kizáró gondnokságra változtatták a korábban korlátozó gondnokságot. Próbáltam tiltakozni, mert egyáltalán nem találom indokoltnak a gondnokság alá helyezést, de azt mondták, hogy kétszer nem lehet korlátozó gondnokságot megállapítani. Igaz ez?*

Válasz – Nem igaz, maradhatott volna korlátozó gondnokság alatt, mi több, elvileg akár meg is szüntethették volna a gondnokság alá helyezést, de ehhez komolyabb beadványok és ügyvédi segítség kell. Azt javaslom, hogy próbálja meg visszaállítani lánya állampolgári és emberi jogait, mert az ő állapota nem indokolja a gondnokság alá helyezést, nagyon komoly, felelős hölgy, munkája is van, keresete, saját élete, miért döntenének mások helyette? A Kézenfogva Alapítvány jogsegély szolgálatához kellene fordulnia és őket kérni, hogy segítsenek elkészíteni a beadványt.

Kérdés – *A testvéremet a gyámhivatal kezdeményezésére gondnokság alá helyezés miatt hívták a bíróságra. Mivel nagyon rosszul beszél az agysérülése miatt, a bíró és a szakértő nem értették a válaszait, illetve meg sem hallgatták, kizáró gondnokság alá helyezték, ami szerintem nem indokolt, mert ő elég okos, átlátja a dolgokat, csak nagyon sérült a beszédközpontja. Most jött meg a határozat. Mit tegyek? A testvérem jelenleg a Down Alapítvány Átmenetei Otthonában van, tudnak segíteni?*

Válasz – Igen, kérem, hogy fellebbezzen, kérje az ügy újra tárgyalását, vagy soron kívüli felülvizsgálatot, és egyik szociális segítőnk, aki jól érti a testvére beszédét, elkíséri a tárgyalásra és majd tolmácsol. Kérem, hogy ezt is írja bele a fellebbezésbe. (Az újratárgyalás fél-sikert hozott, kizáró helyett korlátozó gondnokság alá helyezték a szóbanforgó kliensünket.)

Kérdés – *Down-szindrómás a lányom, de nagyon önálló. Szerintem nem kéne gondnokság alatt lennie. De a bíró nem is kérdezett semmit, összenéztek a szakértővel: 21-es triszómia = kizáró gondnokság!*

Válasz – Okvetlen forduljon a bírósághoz a gondnokság felülbírálása érdekében. A beadvány elkészítésében tudunk Önnek segíteni, ha szeretné.

Kérdés – *A kislányom elveszett, talán csak eltévedt, ma nem jött haza. Mindenhol kerestem, a buszjárat leállt, valószínűleg ez okozhatta a bajt. Elmentem a rendőrségre, hogy segítsenek, talán egy rendőrnek feltűnik egy kétségbeesett, eltévedt gyerek. Felvették az adatokat: „Hány éves?” „19”. „Gondnokság alatt van?” „Nincs”. „Akkor nagyon sajnáljuk, teljes jogú felnőtt, azt csinál, amit akar, majd hazamegy, ha kijózanodott. Tessék nyugodtan hazafáradni és várni. Ha három napig nem jelentkezik, jöjjön vissza, akkor kiadjuk a körözést.” – Ez lehetséges, ilyen van?*

Válasz – Igen, ez a törvény betűje értelmében többé-kevésbé helyes eljárás volt, bár nekem sem tetszik. Nagyon nem tetszik. Ellenkezik az etikai érzékemmel, a szociális segítői attitűdömmel és teljesen ésszerűtlen megoldásnak érzem. Okos tanácsot nem tudok Önnek adni. Talán a TV-t vagy a rádiót kéne mozgósítani, a rendőröknek meg majd az Alapítvány felajánl egy MAK-tanfolyamot, ahol megpróbáljuk megtanítani nekik, hogy mit jelent az értelmi fogyatékos, hogy mit jelent, hogy valaki segítségre szorul és megértetni velük, hogy nem csak a jog létezik a világban, de létezik a segítségnyújtás kötelezettsége is! Egy eltévedés miatt nem lenne helyes egy értelmi fogyatékos embert gondnokság alá helyezettetni! (A kislány estére hazatalált, porosan, fáradtan. Egész nap a városban utazott, gyalogolt, próbálta megtalálni a helyes utat, amit valóban a buszjárat kimaradása miatt veszített el, ahogy édesanyja gondolta.)

Örökösödéssel, vagyonnal kapcsolatos kérdések

Kérdés – *Vegyek-e lakást értelmi fogyatékos gyermekem nevére és hogyan?*

Válasz – Ha gyermeke nincs gondnokság alatt, akkor aláírhatja az adásvételi szerződést. Ha az ügyvéd megkérdőjelezi gyermeke cselekvőképességét, akkor az adásvétel ügyében ún. ügygondnok kirendelését kérheti a bíróságtól, a gyámhivatalon keresztül. Ha felnőtt gyermeke gondnokság alatt van, akkor a gondnok jogosult a szerződés megkötésére.

Kérdő – *Biztosítja-e valaki, felel-e valaki értelmi fogyatékos gyermekem tulajdonának biztonságát?*

Válaszoló – Elvileg a gondnok, akit a gyámhivatal ellenőriz. Gyakorlatilag a gondnok úgy dönt, ahogy akar. Eladhatja, vagy éppen nem engedi eladni az ön felnőtt gyermeke lakását, ha Ön már nem él.

Kérdés – *A Down Alapítvány vállalja-e felnőtt értelmi fogyatékos gyermekem segítését a saját lakásában?*

Válasz – Az Alapítvány szakmailag készen áll a szép feladatra, de csak akkor tud erre vállalkozni, ha van garantált finanszírozás, vagy legalább részfinanszírozás erre a feladatra. Például, ha Ön előre gondoskodik az ellátás térítési díjáról, vagy ha az Ön felnőtt értelmi fogyatékos gyermekének van annyi rendszeres jövedelme (ez lehet életjáradék, rokkantsági nyugdíj, vagy munkabér, stb.), amiből a térítési díjat meg tudja fizetni. Az alapítványi térítési díjak ebben az évben a valódi költségek felét teszi ki, mert az alapítvány maga is teremt forrásokat. Sajnos az állam nem támogatja az értelmi fogyatékosok saját lakásban folyó önálló életének segítését úgy, mint pl. a lakóotthonok esetében. Viszont az önállóan élő személy igénybe veheti a Támogató Szolgáltatásokat. Véleményem szerint ezek nagy része szakmailag nincs felkészülve erre a feladatra, és kapacitásuk is minimális.

Kérdő – És nem lehetne lakóotthont kialakítani a fiam lakásában?

Válaszoló – Államilag finanszírozott lakóotthont az alapítvány csak saját tulajdonában lévő lakásban vagy házban alakíthat ki. A mai jogi szabályozás szerint az sem valószínű, hogy a fia lakása fizikailag megfeleljen egy lakóotthonnak, melynek akadálymentesnek kell lennie, minimum 8 főnek kell benne lagnia és fejenként minimum 8 m² hálósobai alapterület szükséges, tehát legalább 4 szoba, egyenként 16 m²-esek.

Kérdés – Végrendelkeznek-e értelmi fogyatékos fiam javára?

Válasz – Ha a fia nincs gondnokság alatt és felelős döntésekre képes, akkor sem jogilag, sem a gyakorlatban nincs ellenérve annak, hogy tulajdonossá váljon. Ugyanakkor a fia kitettsége és annak a kockázata, hogy vagyontól tőle illegálisan vagy etikátlanul elvegyék, átlagon felüli lesz. Ha a fia gondnokság alatt van, akkor a fiára vonatkozó kockázat a gondnok személyének erkölcsi és etikai hozzáállásától függ.

Kérdő – Az Alapítványnak van tapasztalata ezzel kapcsolatban?

Válaszoló – Szomorúan mondom, hogy rosszak a tapasztalataink. Naponta látunk kismizett, becsapott, eladósított, a vagyon miatt gondnokság alatt tartott fogyatékos embereket. Cinikusnak tűnik, de határozottan az a vélemény alakult ki itt az alapítványban, hogy manapság legjobb annak az értelmi fogyatékos embernek, akinek nincs semmije. Azt senki sem irigyli, se rokon, se gondnok nem akarja megszerezni tőle. Ha itt él nálunk az Alapítvány valamelyik lakóotthonában, akkor államilag támogatott ellátást kap, az alapítvány is hozzátesz szépen, így szinte mindent megkap és nincs gond a vagyonnal.

Kérdés – Veszélyezteteti-e a **családi vagyon integritását** a fogyatékos személy, mint tulajdonos?

Válasz – Ez alatt azt érti, hogy a család egyben akarja tartani és kezelni a vagyont?

Kérdő – Igen, hasznosítjuk a vagyont, mezőgazdasági termelést folytatunk egy nagy közös földterületen.

Válaszoló – Ha a gondnok a családból kerül ki és a fogyatékos személy a gyámhivatal által ellenőrzött módon részesül a vagyon hozadékából, akkor elvileg az a tény, hogy az egyik tulajdonos gondnokság alatt lévő értelmi fogyatékos, nem befolyásolja a hasznosítást. Mivel helyette a gondnoka dönt, a gyakorlatban minden attól függ, hogy a gondnok hogy viszonyul a tulajdonostársakhoz, hogy ő mit akar, hogy esetleg ellenérdekelte vagy sem. Ha ő is egy a több tulajdonos közül, akkor vita esetén a gondnokoltja részével együtt ő többségbe kerülhet. Ilyenformán lehetnek kockázatok, de ezt Önöknek kell végig gondolniuk.

Kérdés – Kizárható-e az **örökösödésből** a fogyatékos testvér?

Válasz – Nem, a köteles részt meg kell kapnia.

Kérdés – Elvehetik-e gondnokság alatt lévő értelmi fogyatékos lányomtól a **vagyonát**?

Válasz – Az Ön halála utáni szituációra gondoljunk?

Kérdő – Igen.

Válaszoló – Elvileg a gondnokot ellenőrzi a gyámhivatal, ennek ellenére hallunk ilyen eseteket. A vagyontárgy vagy ingatlan eladását a lánya és lánya rokonsága megkérdésezése

nélkül a gondnok és az őt ellenőrző gyámhivatal döntik el. Ezt a döntést gyakorlatilag senki sem ellenőrzi.

Kérdés – *Felnőtt fogyatékos gyermekem anyagilag felelős-e, kötelezhető-e saját eltartására egy intézményben, egy otthonban? Vagy az állam dolga eltartani?*

Válasz – Az állami támogatás a jelenlegi jogszabályok szerint mindenkinek jár, aki rászorultságát bizonyítja. Ugyanakkor a szociális ellátásokért térítési díjat kell fizetnie az igénybe vevőnek. Ez azt jelenti, hogy ha nincs annyi jövedelme felnőtt gyermekének, amiből ki tudná fizetni a kötelező térítési díjat, akkor a hiányzó összeget ráterhelik ingatlan vagyonára. Ilyenformán vagyonával felel saját eltartásáért.

Információs szolgálatnál felmerült egyéb kérdések és válaszok

Kérdés – *Olvastuk a felhívásukat: **A fiam szeretne szavazni**, részt venni a felkészítésen. El is tudnák kísérni a szavazásra, mert én nem leszek itthon?!*

Válasz – Igen, fiát szívesen fogadjuk a felkészítő foglalkozáson. E-mail címére megadjuk a pontos időpontokat és el is kísérjük az EP választásra a saját választókerületében.

Kérdés – *Lányom munkahelye a célszervezetként működő szövetkezet középsúlyos értelmi fogyatékosok számára működtetett műhelye bezárt. Szeretnék a **lányomnak új munkahelyet**, tudnak segíteni?*

Válasz – Intézményen belüli foglalkoztatásban tudunk segíteni, nálunk az alapítványban van ilyen, az vehet részt benne, aki valamelyik intézményünkben él vagy bejár valamelyik napközi otthonunkba.

Kérdező – *Azért fizetni kell, ugye? Akkor nem érdekel minket a dolog. Az előző helyén semmit nem kellett fizetni és még keresett is valamennyit.*

Válaszoló – A napközi otthonért a törvény értelmében térítési díjat kell fizetni. De azért egy sor szolgáltatást kap, étkezést, oktatást, gyógypedagógiai fejlesztést, szabadidős programokat. És, ha fejlesztő felkészítő foglalkoztatásba kerül, akkor rendes munkaszereződése és fizetése lesz.

Kérdező – *Nekünk nem kéne semmi, se ebéd, se program, se gyógypedagógia, csak a munkabér. Nekem sincs jövedelmem, abból élünk, amit ő keres.*

Válaszoló – Az előző munkahelyén mennyit keresett a lánya?

Kérdező – *10–15 000 forintot hozott haza. Mert alig volt munkájuk. Sokszor egész nap az asztalon aludt.*

Válaszoló – Itt, az intézményen belüli foglalkoztatás során szépen fejlődne, megtanulna dolgozni, hogy aztán több esélye legyen kinti munkahelyen.

Kérdés – *A fiam már háromszor veszítette el az **ingyenes utazásra** jogosító papírlapot. Azt hitte, valami gyűrött szemét és kidobta.*

Válasz – Újabbán már igazolványt adnak a MÁK-ban, kérésre kiadják. Ha kérik, segítünk elkísérni a fiát, hogy vele együtt kiváltsuk az utazási igazolványt.

Kérdés – *Fel vagyok háborodva! A lányomnak szeretnék egy kis lakást venni, a felét már összespóroltam, de kéne még pénz a másik felére. **Bankkölcsönt akartunk felvenni.** A lányomnak van munkája, keresete és árvaellátása is van, havonta összesen 90 000 forint nettó jövedelme. Szerettünk volna bankkölcsönt felvenni a nevére, én lennék a kezes, de amikor meglátták, hogy Downos, azonnal megmondták, hogy nem adnak hitelt. Én elmegyek akárhova, csak mondják meg, hogy hova?!*

Válasz – A Kézenfogva Alapítvány működteti a „Ne hagyd magad” fogyatékoságügyi antidiszkriminációs programot, szerintem oda forduljanak elsőként. Ez egyértelmű diszkriminációnak tűnik.

Egy másik lehetőség, hogy forduljon a TASZ-hoz (Társaság a Szabadságjogokért) hátrányos megkülönböztetés miatt.

A MAK tanfolyamokon hivatali ügyintézők részéről felmerült kérdések

Kérdés – *Honnan tudhatom, hogy értelmi fogyatékos az ügyfél?*

Válasz – Ha gyanús, akkor vegye elő a megértő, türelmes énjét, mintha értelmi fogyatékos személy lenne. Azzal nem teszünk rosszat senkinek.

Kérdés – *Hogyan tudakoljam meg azt, hogy az illető értelmi fogyatékos-e?*

Válasz – Nem okvetlenül kell tisztázni ezt a tényt. De ha mégis szükségesnek érzi, akkor azzal érdemes kezdeni, hogy egyedül jött-e, ha igen, meg lehet kérdezni, hogy kér-e segítséget az ügye intézéséhez? Vagy hogy intézett-e már korábban ügyet egyedül, van-e gyakorlata, vagy teljesen ismeretlen terület ez számára. Egy-két ilyen kérdés után kiderül. Meg lehet tudakolni, hogy hova járt iskolába, hol lakik most, egyedül lakik-e, van-e családja, stb., ha ez releváns.

Kérdés – *Mit tegyek, ha nem lehet elintézni az ügyet, mert nincs elegendő, megfelelő irat az ügyfélnél?*

Válasz – Érdemes megkérdezni, hogy ki segített, ki mondta el, hogy mit hozzon magával? Hogy otthon megvan-e a hiányzó irat? Ha van nála telefon, és olyan az irat, hogy otthon meglehet, akkor esetleg a segítőjét, szülőjét felhívhatni, elmondani, mi hiányzik. Esetleg a bediktált szám alapján utánanézni, ellenőrizni és elintézni az ügyet!

Ha ez nem járható út, akkor felírni, hogy mit kell legközelebb hoznia, hogy sikeres legyen az ügyintézés.

Kérdés – *Mi az az ENSZ Egyezmény?*

Válasz – Az „Egyezmény” 20 ország csatlakozását követően 2008. május 4-én lépett hatályba Magyarországon. Ez az egyezmény kimondja, hogy a fogyatékos embereket is megilletik az alapvető emberi jogok, például az élethez, a munkához, a szabad költözködéshez és mozgáshoz, a tanuláshoz, az orvosi ellátáshoz, a megfelelő kommunikációhoz, a politikai vélemény-nyilvánításhoz, stb. Az egyezmény tiltja a diszkriminációt, az embertelen bánásmódot, a kirekesztést. Az egyezmény teljes szövegét megtalálja többek között a Down Alapítvány weboldalán a kiadványok fül alatt, ENSZ egyezmény: „A fogyá-

tékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény” címmel, letölthető formában.

Kérdés – Gondnokság, kizáró és korlátozó, mik az ügyintéző erre vonatkozó teendői?

Válasz – Meg kell kérdezni, hogy az ügyet intéző ügyfél gondnokság alatt van-e?

Ha kizáró gondnokság alatt van, akkor nem írhat alá, nem dönthet egyedül, ilyen esetben nyilván vele van a gondnoka, aki igazolja magáról, hogy ő jogosult dönteni, aláírni gondokoltja helyett. Ilyenkor különösen fontos a gondnokolt érdekének védelme a visszaélések megakadályozására.

Ha korlátozó gondnokság alatt áll az ügyfél, akkor a határozat alapján ki kell deríteni, hogy milyen ügycsoportokra vonatkozik a korlátozás. Sajnos a magyar bírói gyakorlat gyakran nem különböztet meg ügycsoportokat, melyekben nincs gondnokra szüksége a kliensnek, ezzel az értelmi fogyatékos kliens (hivatal szempontjából ügyfél) helyzete azonossá válik a kizáró gondnokoltakéval (indokolatlanul korlátozzuk, illetve kizárjuk az önálló döntésből). Ha nincs az értelmileg fogyatékos ügyfél gondnokság alatt, akkor maga intézheti ügyeit, maga dönt, ír alá, szavazhat is, stb.

Ugyanakkor életet vagy vagyont veszélyeztető döntésről, ügyintézésről van szó és Ha a szemmel láthatólag döntésképtelen az értelmileg fogyatékos ember, akkor eseti ügygondnok kijelölését kell kérni a szóban forgó ügy intézéséhez, a döntés meghozatalához.

Kérdés – Mit fed a könnyen olvasható változat?

Válasz – A könnyen-érthető módszerrel készült kiadványok információhoz segítik a megértési és olvasási problémával élő embereket. A módszer nemzetközi szabályokon alapul. Speciális szövegszerkesztést és rajzok, fényképek, piktogramok alkalmazását igényli. A könnyen érthető módszerrel készült dokumentumokon a nemzetközi egyezmények piktogramot látja.

Mellékletek

1.a melléklet

MAK: Mentális Akadálymentesítés Program Szolgáltatóknak és hivataloknak kínált előadások választéka

Előadások

- Dr. Gruiz Katalin: Értelmi fogyatékos személyek jogai és segítése az ENSZ egyezmény tükrében
- Dr. Gruiz Katalin: A Down-szindróma és más értelmi fogyatékoságok
- Dr. Gazi Adrienn: Antidiszkriminációs jelzőrendszer értelmi fogyatékosok számára
- Sebestyénné Veisz Anna: Az értelmi fogyatékos személyek gyógypedagógiai fejlesztése
- Dr. Gruiz Katalin: A Down Alapítvány alternatív szolgáltatásrendszere: a segített önálló élet és a támogatott döntéshozatal gyakorlati megoldásai
- Magyar Tímea: Segített önálló élet a lakóotthonokban
- Oswaldné Ocskay Zsuzsanna: Értelmi fogyatékos személyek foglalkoztatása
- Janzsó Szilvia: A szakképzés és a foglalkoztatás előkészítése a munkapszichológia eszközeivel
- Radnai Éva: Értelmi fogyatékos fiatalok és felnőttek szakképzése
- Leveleki Orsolya: Mentális Akadálymentesítés és a MAK Projekt ismertetése, szintjei
- Birtha Magdolna: Önálló döntéshozatal és a szavazás értelmi fogyatékos személyek esetében
- Bíró Hajnalka: Értelmi fogyatékos kliensek felkészítése ügyintézésre, oktatási tematika, interaktív oktatás
- Csizmadia Ildikó: Értelmi fogyatékos kliensek hivatali ügyintézésének gyakorlata, tanulságok
- Leveleki Orsolya: A tesztyűgyintézés tanulságai, statisztikája
- Dr. Gruiz Katalin: Hogyan viselkedjünk, hogyan segítsünk értelmi fogyatékos embertársainknak: gyakorlat és etikai útmutató

Szituációs gyakorlatok felkészített kliensekkel

- Elveszett, lejárt személyi igazolvány csináltatás
- Munkaügyi hivatali regisztráció
- Adószám kérés
- Szociális segély kérése
- Orvosnál
- Bankban
- MÁK, adóhivatal: ügyintézés szervezetek számára
- Tömegközlekedés: ingyenes utazási jog megvédése, stb.

Ismerkedés, beszélgetés kliensekkel

- Van véleményem programban résztvevők
- MOTE projektben résztvevők
- Párok
- Önállóan élők
- Dolgozók, foglalkoztatottak
- Szakképzésben résztvevők
- Művészek, alkotók

Intézménylátogatás

- Zágrábi Átmeneti és Napköziotthon, munkahely, termékárusítással
- Sarokházban napi élet, szobák, lakóotthoni program bemutatása
- Foglalkoztatási Centrum: teljes vertikum bemutatása, árusítás

Gyakorlati feladatok

- Egyszerűsített ügymenet kidolgozása, mindenkinek a saját ügyintézési munkájához kapcsolódóan
- MAK piktogram a könnyített ügyintézésre: ötletroham
- Szimulációs játék kliensekkel éles helyszínen

1.b melléklet

MAK tanfolyam hivatali ügyintézőknek, szolgáltatóknak A tanfolyamok protokollja

1. Célintézmény, szolgáltató

a. Címe

b. Kontaktszemély

2. Az érkező résztvevők fogadása

3. Jelenléti ív aláírása

4. Bemutatkozás: mindkét oldal

5. Programismertető

6. Előadások: a résztvevők érdeklődési körétől függően lehet kombinálni az előadásokat. Az előadások választékát az 1a. melléklet tartalmazza

7. Szituációs gyakorlatok: választék szintén az 1a. mellékletben található

- a. Meghívott kliensek: lakóotthonos, önállóan élő, párban élő, parlamenti képviselő, MOTE résztvevő, stb.
- b. Szituációs gyakorlat választéka: személyi igazolvány, adókártya, adóhivatal, MÁK, munkaügyi hivatal, bank, stb.

8. A tanfolyam közös értékelése, felmerülő kérdések megvitatása

9. Elégedettségi kérdőív kitöltése

10. A részvételt igazoló oklevél kiosztása

11. Zárszó

2.a melléklet**Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés iránti kereset**

(Tájékoztató jellegű iratminta)

Címzett:.....

Cím:.....

Tárgy:.....

..... Városi Bíróság!

..... (név) (aki ..... helységben született .....
 év ..... hó ..... napján, anyja neve: ..... lakik
 ..... szám alatt) az édesapám. Az édesanyám ..... évben halt meg egy balesetben.
 Édesapámat a felesége elvesztése nagyon megviselte. Kb. két év óta azonban időközönként, teljesen indokolatlanul, dührohamot kap. Ilyenkor rendszerint hangosan veszekszik a körülötte lévőekkel és szitkozódik. Tekintettel arra, hogy velünk együtt él, így ez elsősorban engem és a családomat érinti, de előfordult már a szomszédokkal is. Többször történt már olyan eset is, hogy kisebb-nagyobb tárgyak ellopásával, illetve az ő megkárosításával vádolta meg a szomszédjainkat, illetve az utcában lakókat, természetesen alaptalanul. Ezen „vádak” alapján az édesapám több tucatnyi peres eljárást is kezdeményezett a környezetünkben élőkkel szemben. Az eljárások édesapámra nézve jelentős anyagi hátránnyal is jártak, hiszen megalapozatlanságuk miatt mint pervesztes félnek, neki kellett viselnie a perköltségeket, így különösen az eljárási illetékeket.

Mindezek miatt az elmúlt másfél évben többször kezelték már pszichiátriai osztályon, néha csak pár napig, de volt úgy is, hogy több hétig feküdt kórházban. Minden esetben kapott gyógyszereket és hazaengedték.

Szinte valamennyi zárójelentésében az szerepel, hogy az édesapám közepes fokú szellemi leépülésben és érzelmesedésben szenved, amely időközönként üldöztetési téveszmékkel és hangulati zavarokkal jár nála. Ezen kívül lassult gondolkodás és szorongás is jellemző rá. Ezt a diagnózist az elmeorvosi szakvélemény is alátámasztotta. Az édesapám – a konfliktusok ellenére is – a családjá közelében érzi magát a legjobban. Megítélésem szerint azonban, az ügyei önálló viteléhez szükséges belátási képessége – betegsége (pszichés állapota) miatt – általános jelleggel, időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent.

Az édesapám ingatlannal nem rendelkezik.

Mindezek alapján:

keresetet terjeszték elő ..... (édesapa neve) alperes ellen, és kérem a T. Bíróságot, hogy az alperest a Ptk. 14. § (4) bekezdése alapján – általános hatállyal – helyezze cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá.

Az eljárásra a Pp. 22. § (1) bekezdése és 29. § (1) bekezdése alapján a .....
Városi Bíróság rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel.

Keresetlevelelem illetéket nem róttam le, mivel a Pp. 311. § (6) bekezdése szerint a gondnokság alá helyezés iránti perben a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül teljes költségmentesség (Pp. 84. §) illeti meg.

A keresetlevelemhez mellékletként csatolom:

az alperes születési anyakönyvi kivonatát,
6 db kórházi zárójelentést eredetiben,
1 db elmeorvosi szakvéleményt.

Kelt .....

Tisztelettel:

.....

felperes

Előttünk mint tanúk előtt:

1. ....

(név, lakcím)

2. ....

(név, lakcím)

2.b melléklet

Gondnokság alá helyezés módosítása, illetve megszüntetése 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

A **gondnokság alá helyezés iránti per** érdemében a bíróság ítélettel dönt. A gondnokság alá helyezés hatálya a gondnokság alá helyezésről rendelkező ítélet jogerőre emelkedését követő napon kezdődik. Ettől eltérő szabályt fogalmaz meg a Ptk. 12/B. § (2) bekezdése, melynek értelmében, ha a bíróság ítéletével tizennegyedik életévét már betöltött kiskorút helyez cselekvőképességet kizáró gondnokság alá, a gondnokság hatálya a nagykorúság eléréseivel áll be, de a kiskorú már a határozat jogerőre emelkedésével cselekvőképtelenné válik. A gondnokság alá helyezésről hozott ítélet mindenkivel szemben hatályos. [Pp. 311. § (1) bek.]

A keresetnek részben vagy egészben helyt adó ítéletnek az alábbiakat kell tartalmaznia:

- a gondnokság alá helyezett személy nevét, személyi adatait, lakcímét,
- a gondnokság alá helyezésről szóló döntést,
- a gondnokság alá helyezés hatályát (cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó voltát),
- cselekvőképességet korlátozó gondnokság esetén annak általános vagy részleges(ügycsoportokra korlátozott) hatályát, ez utóbbi esetben akként, hogy az ítéletben azokat az ügycsoportokat kell megjelölni, amelyek tekintetében az alperes cselekvőképességét a bíróság korlátozta,
- a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránti eljárás megindításának időpontját, mely nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év [Ptk. 14/A. § (1) bek.].
Ezen időpontról való rendelkezés csak abban az esetben mellőzhető, ha a perben beszerzett igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemény szerint az alperes belátási képességének hiánya véglegesnek tekinthető [Ptk. 15. § (5) bek.].
- a jogerős ítéletnek a szükséges intézkedések (gondnok kirendelése) megtétele érdekében a gyámhatóság részére való megküldéséről szóló rendelkezést,
- amennyiben az alperesnek ingatlana van, vagy ingatlanon haszonélvezeti joga áll fenn és az ingatlanral való rendelkezés tekintetében a bíróság cselekvőképességét korlátozta, az ingatlan pontos adatainak megjelölése mellett az illetékes ingatlanügyi hatósághoz intézett megkeresést a gondnokság alá helyezés ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése iránt,
- a bíróság rendelkezését a gondnokság alá helyezésnek a bíróság által vezetett gondnokoltak névjegyzékébe való bevezetéséről, melynek foganatosítására a bíróság megkeresi polgári irodájának vezetőjét (Büsz. 21. §). Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés esetén a névjegyzékben fel kell tüntetni, ha a bíróság csak egyes ügycsoportok tekintetében korlátozta a gondnokság alá helyezett személy cselekvőképességét. Ha az ítélet erről rendelkezik, a névjegyzéknek tartalmaznia kell a gondnokság alá helyezés felülvizsgálatának bíróság által megállapított időpontját is. A névjegyzék adatairól csak azok kaphatnak felvilágosítást, akik az ehhez fűződő jogi érdeküket (pl. adásvételi szerződés, tervezett házasságkötés, közszolgálati jogviszony létesítése) igazolják. A bíróság a gondnokság alá helyezett névjegyzékének adatairól számítógépes nyilvántartást vezet. Az országosan összekapcsolt számítógépes közhitel nyilvántartást az Országos Igazság-szolgáltatási Tanács Hivatala kezeli.
- amennyiben az alperes szülői felügyeleti jogának megszüntetésére vonatkozóan is volt kereseti kérelem, úgy e tárgykörben - megjelölve a gyermek nevét, születési adatait, lakcímét - is döntenie kell a bíróságnak.
- a perköltség viseléséről szóló rendelkezést.

A költségviselésre és költségkedvezményekre vonatkozó szabályok 2008. évben a teljes káosz állapotát mutatták. 2007. december 30. napjáig a gondnoksági perek tárgyi költségmentes perek voltak [6/1986. (VI. 26.) IM rend. 2. § (1) bek. c) pontja]. A jogi segítség-nyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény többször elhalasztott, többszörösen módosított szövegű hatálybalépést követően a jogi segítségnyújtás igénybevételének részletes szabályairól szóló 56/2007. (XII. 22.) IRM rendelet 127. § (2) bekezdésére figyelemmel – jogalkotói tévedés folytán – 2008. január 1. és február 5. napja között e perek költségkedvezményezettségére nem volt szabály. Utóbb, a 6/2008. (III. 1.) IRM rendelet pótolta a hiányt, kimondva, hogy a költségmentesség alkalmazásáról a bírósági eljárásban szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet 3. § (1) bekezdés a)-h) pontjaiban meghatározott perekben, valamint az azonos tárgyú, 4. §-ban foglaltak szerinti nemperes eljárásokban, ha az eljárás 2008. január 1-je és 2008. február 5-e között indult, az állam a felek számára, azok jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintet nélkül a Pp. 84. §-ában meghatározott teljes költségmentességnek megfelelő kedvezményeket biztosít a (3)–(5) bekezdésben meghatározott kivételekkel. Ezt követően 2008. február 5. napjától a gondnoksági perek a 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet 3. § (1) bekezdés c) pontja alapján tárgyi költségfeljegyzési jogos perek voltak, ami súlyos jogalkotói hibának tekinthető. Hiszen e perekben a legtöbb esetben az alperes lett pervesztes, aki a költségek viselése alól csak akkor mentesült, ha teljes személyes költségmentességet kért és kapott, aminek viszont a kérelem benyújtásához képest visszamenő hatálya nem volt. Így sok esetben – az amúgy is súlyosan hátrányos helyzetű – alperes költségek viselésére kényszerült. Ezt a képtelen helyzetet látta be a jogalkotó, amikor 2008. június 19. napjától a Pp. 311. §-a új (6) bekezdéssel egészült ki, mely szerint a gondnokság alá helyezés iránti perben a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül teljes költségmentesség (84. §) illeti meg. E rendelkezést a folyamatban levő perekben is alkalmazni kell.

312. § (1) A gondnokság alá helyezés megszüntetése, cselekvőképességet korlátozó gondnokság esetén azon ügycsoportok módosítása, amelyek vonatkozásában a bíróság a gondnokolt cselekvőképességét korlátozta, a cselekvőképességet korlátozó gondnokság cselekvőképességet kizáró gondnoksággá változtatása, valamint **a cselekvőképességet kizáró gondnokság cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésre módosítása iránt a keresetet az ellen kell megindítani, akinek keresete folytán a bíróság a gondnokságot elrendelte, ha pedig a gondnokság megszüntetését vagy módosítását az kéri, a gondnokolt ellen.** Ha az, akinek keresete folytán a bíróság a gondnokságot elrendelte, meghalt vagy ismeretlen helyen, illetve külföldön tartózkodik, a keresetet a bíróság által kirendelt ügygondnok ellen kell megindítani.

(2) Ha a bíróság a gondnokság alá helyezésről rendelkező ítéletében a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálatát írta elő a Ptk. 14/A. §-ának megfelelően, a gyámhatóság keresete az (1) bekezdésben meghatározottakon kívül a gondnokság alá helyezés fenntartására is irányulhat.

(3) Az eljárásra a 304–311. §-ok rendelkezései megfelelően irányadók. A gondnokság alá helyezett a perben teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik.

(4) Ha a bíróság a gondnokság alá helyezést módosítja, illetve megszünteti, a gondnokoltak névjegyzékében az alperesre vonatkozó adatokat az ítéletnek megfelelően módosítani kell.

(5) A gondnokság alá helyezés hatályában való fenntartása, módosítása és megszüntetése, valamint a gondnokolt alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránt indított perben a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül teljes költségmentesség (84. §) illeti meg.

A Pp. 2008. január 1-jétől hatályos módosítása az ügyek tárgya alapján biztosított költségkedvezményként a tárgyi költségfeljegyzési jogot határozza meg (85/A. §), és megszűnt annak lehetősége, hogy a miniszter rendelettel határozzon meg tárgyi költségmentes pereket. A korábban rendeleti szinten [a költségmentesség alkalmazásáról a bírósági eljárásban című 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet (a továbbiakban: Kmr.)] meghatározott

tárgyi költségmentes ügyekben a feleket tárgyi költségfeljegyzési jog illeti meg. A módosítás egyik alapvető célja a megalapozottabb igényérvényesítés elősegítése volt, hiszen a költségfeljegyzési jog a pervesztességtől függő költségviselési kockázattal terheli a perlekedő feleket; ez a felperesi pozícióban az átgondoltabb eljáráskezdeményezést, alperesi pozícióban pedig az önkéntes teljesítést preferálja. A költségfeljegyzési jogot biztosító ügyek csoportjába két olyan ügytípus is tartozik, amelyben a felek vagy azok valamelyike az eljárás kezdeményezésére köteles, illetve az eljárást önkéntes teljesítéssel sem képes elhárítani; ezekben az esetekben indokolatlan a jóhiszemű, jogkövető magatartást tanúsító felet kötelezni a perben felmerült költségek viselésére. Amennyiben a bíróság perköltség viselésére vonatkozó döntése szerint a másik félre nem hárítható a költség, célszerű, hogy azt az állam viselje (immár tehát nem költségmentességből, hanem perköltségviselési kötelezettségből adódóan). Az egyik ügycsoport az apasági és származás megállapítási perek közül az apaság vélelmének megdöntése iránti perek, amelyekben a keresetet a Pp. 295. § (2) bekezdése a gyermeknek az apa ellen, az apának a gyermek ellen, más jogosultnak pedig a gyermek és az apa ellen kell indítania; a keresetet – a gyermek által indított kereset kivételével – az anya ellen is meg kell indítani, kivéve ha ez halála folytán nem lehetséges. Ha a gyermek az anya újabb házasságának fennállása alatt, de az anya korábbi házasságának megszűnésétől számított 300 napon belül született, a keresetet az anya korábbi férje ellen is meg kell indítani. E perekben az alperesek önkéntes teljesítéssel nem háríthatják el a pert.

A másik csoportot **a gondnokság alá helyezés iránti per**, valamint **a gondnokság alá helyezés módosítása, hatályában fenntartása és megszüntetése iránti perek** közül azok képezik, amelyekben a gondnokolt az alperes, végül pedig a Ptk. 14/A. § (1) bekezdésben előírt, **a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálatára irányuló perek** (ez utóbbiaknál a gyámhatóság bírósági határozatba foglalt kötelezés alapján indítja a pert az esetek többségében a gondnokolt ellen), így a felek mindegyike kényszerhelyzetben kezdeményezi az eljárást vagy vesz részt abban.

A fenti körülmények indokolják, hogy a hivatkozott ügycsoportok érintett perbeli felei mentesüljenek a költségek viselése alól pernyertességtől függetlenül. A törvény 42–44. §-ai a Pp. megfelelő rendelkezései között [293. § (3) bekezdés, 311. § (6) bekezdés és 312. § (5) bekezdés] jelenítik meg a speciális költségviselési szabályokat.

BH1999. 324. II. Ha a lakossági folyószámla-szerződést a folyószámla gondnokság alá helyezett tulajdonosa kizárólag a saját nyugdíjával való szabad rendelkezése érdekében a törvényes képviselőjének jóváhagyása nélkül köti meg, ez a folyószámla-szerződés érvényességét nem érinti [Ptk. 13. § (2)-(3) bek., 14. § (2) bek. b) és c) pont, 215. § (3) bek., 237. § (1) bek., Pp. 309. § (3) bek., 312. § (2) bek.].

BH1998. 181. A gyámhatóság által indított, cselekvőképességet érintő gondnokság megszüntetésére irányuló perben a gondnokolt részvétele [Pp. 64. § (3) bek., 312. § (1)-(2) bek., Ptk. 13. § (2) bek.].

BH1992. 107. II. A perbeli cselekvőképesség általában a polgári jogi cselekvőképességhez igazodik azzal az eltéréssel, hogy korlátozott perbeli cselekvőképesség nincs [Pp. 49. § (1) bek., 312. § (2) bek., Ptk. 12–18. §, 85. § (2) bek.].

BH1982. 98. A gondnokság alá helyezés megszüntetése iránt indított perre kizárólagosan az a bíróság az illetékes, amely a gondnokság alá helyezést elrendelte. Ha azonban a gondnokság alá helyezést a II. Ppn. hatálybalépése előtt a megyei bíróság rendelte el, annak megszüntetésére kizárólag a megyei bíróság székhelyén levő járásbíróság az illetékes (Pp. 312. §, 1958. évi 5. sz. tvr. 12. §).

BH1975. 423. I. A gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti perben a bíróságnak a gondnokolt részletes meghallgatása útján is tisztázni kell, hogy a gondnokolt elmebeli és egészségi állapota mennyiben változott, és ügyeinek önálló vitelére képesnek tekinthető-e [Pp. 312. § (1) bek.].

BH1975. 423. II. Ha a gondnokság alá helyezettnek ingatlana van, a pernek az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése iránt hivatalból intézkedni kell [Pp. 312. § (2) bek., 309. § (2) bek.].

1. A gondnokság alá helyezés megszüntetése, módosítása iránti per

a) Eljáró bíróság

Pp. 2001-es módosítása nyomán megszűnt az a korábbi szabály, mely a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti perekre az elrendelő bíróság kizárólagos illetékességét mondta ki. Ennek az volt az indoka, hogy az újabb perre gyakran csak évekkel a gondnokság elrendelése után kerül sor. Ha a gondnokolt ez alatt az idő alatt a bíróság székhelyétől távol eső helyre költözik, a tárgyaláson való személyes megjelenése jelentős, esetenként elháríthatatlan akadályba ütközne.

b) Peres felek

A gondnokság alá helyezés megszüntetése, módosítása iránti per tükörper jellegéből következően a peres felek személyében e § (1) bekezdése szerint egyfajta csere következik be. Amennyiben azonban a gondnokság alá helyezés iránti pert pl. az ügyész indította, és a megszüntetés iránt a gyámhatóság indít pert, a fenti törvényhely betűszerinti értelmezése ahhoz vezetne, hogy a gondnokság megszüntetése iránti perben a gondnokolt személy félként nem is vehetne részt. A Legfelsőbb Bíróság BH 1998/181. sz. eseti döntése arra – a törvény-szövegből nehezen levezethető – álláspontra helyezkedik, miszerint a helyes eljárás az, ha a fenti jogszabályok megfelelő alkalmazásával a bíróság a gondnokolt számára biztosítja, hogy a perben peres félként vegyen részt, és gondoskodik megfelelő jogi képviseletéről. Az eseti döntésben kifejtett álláspontot támasztja ugyanakkor alá az a tény, hogy e perben nemcsak a gondnokolt személyes részvétele, meghallgatása, hanem az orvosszakértő kirendelése, a gondnokolt elmeállapotának megvizsgálása is mellőzhetetlen, melyre – pl. a Pp. 300. §-ához hasonló törvényi rendelkezés hiányában – nem kerülhetne sor, ha a gondnokolt csupán tanúként kerülne kihallgatásra.

A gondnokság alá helyezett (függetlenül perbeli pozíciójától, illetve a gondnokság alá helyezés hatályától) **a perben teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik. Amennyiben a gondnokság alá helyezett indítja meg a pert, azt önállóan is megteheti, ahhoz törvényes képviselőjének hozzájárulására nincs szükség.**

c) A határozat tartalma

Ha a bíróság a gondnokság alá helyezést módosítja, illetve megszünteti, a gondnokoltak névjegyzékében az alperesre vonatkozó adatokat az ítéletnek megfelelően módosítani kell. [Pp. 312. § (4) bek.]

Ha a gondnokság alá helyezést módosító vagy megszüntető határozatot nem a gondnokság alá helyezést elrendelő bíróság hozta, a jogerős határozatot hozó bíróság (átvevő bíróság) megkeresi a gondnokság alá helyezést nyilvántartó bíróságot (átadó bíróság) a névjegyzékben szereplő adatok átadása érdekében. Az átadó bíróság a névjegyzékben szereplő adatokat a módosításról vagy megszüntetésről első fokon rendelkező helyi bíróság részére elektronikus úton továbbítja, egyidejűleg azokat az átadás időpontjában lezárja és átadás miatt törölve jelzéssel látja el. Ettől az időponttól kezdve a névjegyzék átadott adatából ez a helyi bíróság jogosult felvilágosítást adni. [Büsz. 21. § (2)–(3) bek.]

Bár erről a Pp. nem rendelkezik, a gondnokság megszüntetéséről hozott jogerős határozatát a bíróságnak meg kell küldenie – amennyiben erre szükség van – az illetékes ingatlanügyi hatósághoz, hogy a gondnokságra utaló bejegyzést az ingatlan-nyilvántartásból töröljék. Ezen túlmenően – értelemszerűen – meg kell küldeni a jogerős határozatot a gyámhatóságnak is, mivel ennek alapján menti fel tisztsége alól a gyámhatóság a gondnokot.

2. A gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti per

a) A perindítás időpontja

A § (2) bekezdése a gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti pert rejti. A bíróság a gondnokság alá helyezést elrendelő ítéletében köteles meghatározni a kötelező felülvizsgálati eljárás megindításának időpontját, amely nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év. A gyámhivatal a kötelező felülvizsgálati eljárást a cselekvőképességet korlátozó, illetve kizáró gondnokság alá helyezést kimondó ítéletében megjelölt felülvizsgálati időpontban indítja meg. [Gyer. 144. § (3) bek.]

A Ptk. 21. § (3) bekezdése értelmében: **a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti perindításnak a kötelező felülvizsgálat időpontja előtt is helye van.** Ismert olyan álláspont, mely szerint a törvény egyértelmű szóhasználatából, és abból következően, hogy a gondnokság alá helyezés módosításának szabályait a törvény ezt követően a Ptk. 21. § (4) bekezdésében szabályozza akként, hogy a fenti kivételt itt nem nevesíti, az következik, hogy a kötelező felülvizsgálat időpontja előtt nincs helye a gondnokság alá helyezés módosítása iránt perindításnak. Ezzel a véleménnyel ellentétes (a gyakorlat által is osztott) következtetés vonható azonban le a 2001. évi XV. törvény miniszteri indoklásából, mely szerint „A kötelező felülvizsgálat bevezetése természetesen nem jelenti azt, hogy a gondnokság megszüntetésére irányuló per megindítására jogosult személyek – maga a gondnokolt is – bármikor ne kérhetnék a gondnokság megszüntetését vagy módosítását.” Mindebből nyilvánvaló, hogy a jogalkotói szándék is az volt, hogy amennyiben a gondnokolt állapotában a kötelező felülvizsgálat időpontja előtt olyan változás következik be, amely a gondnokság alá helyezés módosítását indokolja, a törvény ne korlátozza a perindítási jogot, és ne sértse a gondnokolt érdekeit.

b) A peres felek

Ennek a pernek a felperese kizárólag a gyámhatóság lehet, alperese pedig a gondnokság alá helyezett személy.

c) A határozat tartalma

A felülvizsgálati eljárásban a bíróság a korábbi ítélete érdemi döntésének hatályában való fenntartása, vagy módosítása, illetve a gondnokság alá helyezés megszüntetése tárgyában határoz.

ST3 melléklet

Segédanyag a személyi igazolvány intézéséhez

A személyi igazolvány a személy azonosságát igazoló dokumentum, mely a személy legfontosabb személyi adatait, például nevét, anyja nevét, születési helyét és dátumát, személyazonosító számát, stb. tartalmazza. A Magyar Köztársaságban három különböző megjelenésű személyazonosító igazolvány (köznapi néven: személyi igazolvány) van forgalomban. 2000. január 1-jétől a személyi adatokat, fényképet, és aláírást tartalmazó plastik kártyát állítanak ki az első igénylőknek, illetve a régi, füzet formájú okmányokat is ilyenre cserélik, amennyiben az elveszett, lejárt vagy megsemmisült. A kétféle füzet formájú igazolvány (a kemény borítójú, népköztársasági címerrel és a puha borítójú, köztársasági címerrel) továbbra is érvényes, cseréjük az érvényességi idő leteltéig nem szükséges.

Kötelező kiváltani a személyazonosító igazolványt?

A 14. életévét betöltött magyar állampolgárnak, bevándorlóknak és menekültnek rendelkeznie kell személyazonosításra alkalmas okmánnyal: általában személyazonosító igazolvánnyal, de a személyazonosság igazolható útlevelemmel vagy 2001. január 1-je után kiállított (kártya formájú) jogosítvánnyal.

A személyazonosító igazolvány igénylése

1. Személyazonosító igazolvány az ország bármely körzetközponti (fővárosban kerületi) jegyzőjénél, az okmányirodáknak igényelhető.

A személyes megjelenésében – egészségi okból – akadályozott kérelmező az állandó személyazonosító igazolvány kiadására irányuló kérelmét a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél is előterjesztheti, aki azt megküldi a kérelmező lakóhelye szerint illetékes körzetközponti jegyzőnek.

2. A hatóság az igazolványt kérelemre állítja ki (a kérelmet az okmányiroda állítja elő).

Az állandó személyazonosító igazolvány kiadását első ízben abban az évben lehet kérni, amelyikben a kérelmező a 14. életévét betölti.

Ha a kérelmező már rendelkezik személyazonosító igazolvánnyal, az igazolvány kiadását a korábbi igazolvány érvényességi idejének lejártát megelőző, legfeljebb 60 naptári napon belül lehet kérni.

Az eljárásban a kérelmezőnek személyesen kell eljárnia. A kérelem személyes előterjesztésekor ugyanis a jogosult az okmányiroda arcképes felvételt készít. A cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló kérelmező esetében a törvényes képviselő jár el, de a személyes megjelenés kötelezettsége alól a kérelmező nem mentesül.

3. Ha a kérelmező érvényes állandó személyazonosító igazolvánnyal vagy a személyazonosságát igazoló más érvényes okmánnyal nem rendelkezik, a kérelemhez be kell mutatnia:

- születési anyakönyvi kivonatát és a névviselés megállapítására alkalmas házassági-anyakönyvi kivonatát;
- a doktori cím viselésére jogosító okiratot;
- külföldről hazatérés esetén a magyar állampolgárságát igazoló érvényes állampolgársági bizonyítványt, valamint a személyi azonosítót és lakcímet igazoló hatósági igazolványát;
- a bevándorolt, a menekült és a letelepedett jogállású kérelmezőnek a bevándorlási engedélyt, a menekültkénti elismerését igazoló okiratot, a letelepedett jogállást igazoló okmányt, továbbá a személyi azonosítót és a lakcímet igazoló hatósági igazolványt.

Az okiratot eredetiben vagy az eredetiről készített hiteles másolatban, külföldön kiállított okiratot hiteles magyar

fordításban kell bemutatni. Magyar állampolgár külföldön történt születéséről, házasságkötéséről a hazai anyakönyvezés során kiállított anyakönyvi kivonatot, illetve annak hiteles másolatát kell bemutatni.

4. Ha a kérelmező a kérelem benyújtásakor rendelkezik érvényes állandó személyazonosító igazolvánnyal vagy a személyazonosságát igazoló más érvényes okmánnyal és az adatokban nem következett be változás, akkor a korábbi állandó személyazonosító igazolványát, illetőleg személyazonosságát igazoló más érvényes okmányát (útlevélét, jogosítványát) kell bemutatnia. Egyidejűleg a kérelmezőnek nyilatkoznia kell arról, hogy a bemutatott okmány a természetes személyazonosító adatokat, így különösen a családi és utónevet az anyakönyvi okmányokkal megegyezően tartalmazza.

5. Ha a kérelmező érvényes állandó személyazonosító igazolvánnyal rendelkezik és az igazolvány adataiban változás következett be, az adatváltozást a 3. pontban felsorolt okiratokkal kell igazolnia. Ha a kérelmező az állandó személyazonosító igazolványát nem tudja bemutatni, nyilatkoznia kell annak okáról .

A cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló kérelmező esetében a fentiekén túl a kérelemhez be kell mutatni a gondnokság alá helyezést tanúsító jogerős bírósági határozatot, a törvényes képviselőt igazoló jogerős gyámhatósági határozatot, valamint a törvényes képviselő személyazonosságát igazoló okmányt is.

Az ideiglenes személyazonosító igazolvány

A jogosult részére ideiglenes személyazonosító igazolványt kell kiadni, ha

- állandó személyazonosító igazolványát ellopták, elvesztette, vagy az megsemmisült, és nem rendelkezik más, személyazonosításra alkalmas hatósági igazolvánnyal (érvényességi ideje: 30 nap);
- személyazonosításra alkalmas hatósági igazolvánnyal nem rendelkezik, és az állandó személyazonosító igazolvány átmenetileg nem adható ki (érvényességi ideje: 120 nap, és egyszer ismételtlen kiadható újabb 120 napos érvényességgel).

Az ideiglenes személyazonosító igazolvány az érvényességének időtartama alatt kizárólag a személyazonosság átmeneti igazolására szolgál.

Kell-e fizetni a személyazonosító igazolványért?

A személyazonosító igazolvánnyal kapcsolatos eljárásért az alábbiak szerint kell illetéket fizetni:

Az állandó személyazonosító igazolvány kiadására irányuló eljárás illetéke 1500 forint. Ha az eljárásban az állandó személyazonosító igazolvány átmenetileg nem adható ki és ezért ideiglenes személyazonosító igazolvány kiadása is szükséges, az eljárás illetéke összesen 3000 forint.

Illetékmentes a más személyazonosító okmánnyal nem rendelkező

- 14. életévet betöltő polgár első állandó személyazonosító igazolványa, ha azt annak a naptári évnek a végéig kéri, amelyben a 14. életévét betölti,
- 70. életévét betöltött polgár állandó személyazonosító igazolványa.

Illetékmentes továbbá a személyazonosító igazolvány kiadásához szükséges anyakönyvi kivonat kiállítása.

Az illetéket az eljárás megindítását megelőzően készpénztátalási megbízás útján (csekken), vagy amennyiben az okmányirodán erre lehetőség van, az eljárás megindításával egyidejűleg bankkártyával vagy készpénzzel kell megfizetni.

Mi a teendő, ha az igazolvány elveszett, ellopták vagy megsemmisült?

Akinek a személyazonosító igazolványát ellopták, megsemmisült vagy elvesztette, köteles azt haladéktalanul, de legkésőbb a tudomására jutásától számított három munkanapon belül bármely körzetközponti jegyzőnél (külföldön külképviseletnél) bejelenteni. Az igazolvány ellopása esetén a bejelentés a rendőrségen is teljesíthető.

Az elvesztett személyazonosító igazolványokat az okmányköroezési nyilvántartásba bejegyzik, és a rendőrség a továbbiakban körozi azt. Az elvesztett, ellopott, megsemmisült személyazonosító igazolvány helyett új kérhető (pótlás). A pótlás azonban csak akkor kötelező, ha a polgárnak nincs érvényes útlevele, vagy 2001. január 1. után kiállított gépjármű vezetői engedélye (lásd még: Okmányok elvesztése, megsemmisülése, megrongálódása).

Mi a teendő a személyazonosító igazolványban szereplő adatok megváltozása esetén?

Ha személyazonosító igazolványban az adatok megváltoztak, az igazolvány a törvény erejénél fogva érvénytelen lesz. Ez esetben a személyazonosító igazolvány igénylésénél leírtak szerint kell eljárni.

Mit kell tenni, ha az igazolvány érvényessége lejárt, vagy le fog járni?

Ha a személyazonosító igazolvány érvényessége lejár, annak cseréjét legkorábban 60 nappal a személyazonosító igazolvány érvényességének lejárta előtt lehet kérni. Az eljárás a személyazonosító igazolvány igénylésénél leírtak szerint folyik, 1500 forint illeték befizetése mellett.

A régi személyazonosító igazolványban szerepel a címem, mi történik, ha elköltözöm?

Az okmányirodán a régi személyazonosító igazolványban érvénytelenítik a lakcímet, és az új címről lakcímgazdálkodási igazolványt állítanak ki, de a személyazonosító igazolvány – az új cím bejegyzése nélkül – továbbra is érvényes marad, azt nem cserélik le.

Utazás az Európai Unió országaiba személyi igazolvánnyal

Az Európai Unió csatlakozás napjától (2004. május 1.) a magyar állampolgárok az unió tagállamaiba az 1991. április 1-je előtt kiállított igazolvánnyal (kemény borítójú, népköztársasági címerrel), az 1991. április 1-je után kiállított igazolvánnyal (puha borítójú, köztársasági címerrel), a 2000. január 1-je után kiállított igazolvánnyal (kártya formájú, műanyag), illetve 2000. január 1-jét követően kiállított ideiglenes személyazonosító igazolvánnyal is utazhatnak.

A személyazonosító igazolvánnyal kapcsolatban eljáró hatóságok

A személyazonosító igazolvánnyal összefüggő hatósági ügyben első fokon a lakóhely szerint illetékes okmányiroda, vagyis a körzetközponti jegyző, illetőleg (amennyiben a kérelmet ott nyújtják be) a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala jár el.

A másodfokú hatósági jogkört a regionális közigazgatási hivatal gyakorolja.

Miről dönthet az okmányiroda?

- Dönt a személyazonosító igazolvány kiadásáról, kiadásának megtagadásáról, valamint a személyazonosító igazolvány visszavonásáról;
- Dönt a talált személyazonosító igazolvány visszaadásáról;
- A törvényben meghatározottak szerint adatszolgáltatást teljesít a személyazonosító igazolványok nyilvántartásából;
- Továbbítja a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának a személyazonosító igazolvány kitöltéséhez szükséges adatokat;
- Intézkedik a személyazonosító igazolvánnyal kapcsolatos ügyintézés során tapasztalt, vagy a polgár által bejelentett adatváltozásnak, adatjavításnak a személyi adat és lakcímnnyilvántartáson történő átvezetéséről;

- Értesíti a személyazonosító igazolvány találásáról, elvesztéséről, ellopásáról, megsemmisüléséről, leadásáról, visszavonásáról és megsemmisítéséről a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalát.
- Kezeli a személyazonosító igazolvány kiadásának megtagadásával, a személyazonosító igazolvány visszavonásával, valamint leadásával kapcsolatos alapismereteket, továbbá gondoskodik meghatározott iratok továbbításáról.

Mikor tagadhatja meg az okmányiroda az igazolvány kiadását?

Az állandó személyazonosító igazolvány kiadását határozatlanban meg kell tagadni, ha:

- a kérelmező állandó személyazonosító igazolványra nem jogosult;
- a kérelmező – a jogszabályban foglalt kivétellel – még érvényes állandó személyazonosító igazolvánnyal rendelkezik, s annak adataiban nem történt változás.

Mikor vonhatják vissza az igazolványt?

Az állampolgár, a bevándorolt vagy a menekült jogállású személy lakóhelye szerint illetékes okmányiroda a személyazonosító igazolványt azonnal végrehajtandó határozattal visszavonja, ha:

- a személyazonosító igazolványt jogosulatlanul használták fel vagy meghamisították;
- az állampolgár, illetőleg a bevándorolt és a menekült jogállású személy az arra való jogosultság megszűnését követően az állandó személyazonosító igazolványt nem adta le.

Forrás, hivatkozás:

{1} <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99900168.KOR&cel=P%2815%29B%283%29#xcel>

{2} http://holmivan.valami.info/ugyintezes-lista/okmanyiroda,Budapest;http://okmanyiroda.lap.hu/_budapest_-_keruleti_okmanyirodak/18206130

ST4 melléklet

Segédanyag a lakcímkártya intézéséhez

A személyi azonosító számot is tartalmazó személyi igazolványt a lakcímet igazoló hatósági igazolvánnyal együtt állítják ki. Ezt szokták lakcímigazolványnak vagy lakcímkártyának nevezni (amelynek hátoldalán megtalálható a személyi azonosító is). A személyi azonosító szám nem azonos a korábbi személyi számmal.

A lakcímkártya kiadására irányuló eljárás hivatalból vagy kérelemre indul, és a kérelmet az ügyfél elektronikus úton is előterjesztheti.

Mikor adják ki külön kérés nélkül a lakcímkártyát?

A hatósági igazolvány kiadása hivatalból történik, ha

- a polgár a lakcímet is tartalmazó régi típusú személyazonosító igazolványát cserélik le, és még nincs lakcímkártyája;
- arra a személyi azonosító kiadásával vagy módosításával, továbbá a honosított polgár nyilvántartásával összefüggő eljárásban vagy a lakcímbeljelentéssel kapcsolatos eljárásban kerül sor;
- tévesen jegyezték be az adatokat, és ezt helyesbítik, vagy gyártmányhibás az igazolvány;
- ha egy magyar állampolgár külföldön szeretne letelepedni, és kéri adatainak a nyilvántartásban való további kezelését.

Mikor kell kérni a lakcímkártya kiadását?

- ha lakcíme szerinti település neve, postai irányítószáma, a lakás címeként bejelentett közterület neve vagy jellege, illetőleg a ház száma megváltozott (címváltozás),
- ha a személyi azonosítót nem érintő személyi adatok (névadatai, anyja neve) megváltoztak,
- ha költözés miatt megváltozik a lakcímünk,
- ha az igazolvány elveszett, ellopták, megsemmisült vagy megrongálódott.

Hová forduljunk, ha lakcímkártyánk megrongálódott, megsemmisült, elveszett, ellopták?

A lakcímkártyát a lakóhely, vagy tartózkodási helye szerint illetékes körzetközponti (fővárosban kerületi) jegyző vezette okmányirodában, vagy a lakóhelytől függetlenül a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatal Központi Okmányirodájában lehet kérni. A külföldön élő magyar állampolgároknak a Központi Okmányirodát kell felkeresniük.

Mennyibe kerül az igazolvány kiadása?

- 500 forint illetéket kell fizetni, ha az eljárás a személyi azonosítót vagy a lakcímet nem érintő adatváltozás miatt indult;
- 1000 forint illetéket kell fizetni, ha elveszett, megsemmisült vagy megrongálódott.

Ingyenes:

- a lakcímkártya kiadása, ha arra a személyazonosító igazolvány kiadása vagy lakcímváltozás miatt kerül sor;
- az okmány cseréje, ha gyártáshibás, vagy tévesen jegyezték be adatainkat;
- a személyi azonosító képzése – ideértve a személyi azonosító megváltozását eredményező adatváltozást is – miatt kiállított hatósági igazolvány;

- a lakcímet igazoló hatósági igazolvány cseréjére irányuló eljárás, amennyiben arra a helység, az utca, egyéb helymeghatározó adat nevének vagy számának megváltozása miatt kerül sor.

Az igazolvány érvényessége

Az igazolvány érvényét veszti, ha

- a bejegyzett adatok megváltoztak;
- megrongálódott, elveszett, eltulajdonították;
- hamis adatokat tartalmaz, az abba bejegyzett lakcím a nyilvántartásban érvénytelen vagy fiktív jelzéssel szerepel, illetőleg azt nem a kiállítására jogosult szerv állította ki;
- megszűnt a hatósági igazolványra való jogosultság;
- a tulajdonosa meghalt.

Ha az igazolvány érvényét veszti, a polgárnak, vagy az elhunyt hozzátartozójának nyolc napon belül le kell adnia a kiadó hatóságnál.

Megszűnik a hatósági igazolványra való jogosultság, ha

- a magyar állampolgár a Magyar Köztársaság területét külföldön történő végleges letelepedés szándékával hagyja el, és nem kéri, hogy adatai a nyilvántartásban továbbra is – külföldön élő magyar állam-polgárként – szerepeljenek;
- a letelepedett jogállású polgár letelepedési engedélyét, ideiglenes letelepedési engedélyét, nemzeti letelepedési engedélyét, illetve EK letelepedési engedélyét az idegenrendészeti hatóság visszavonta;
- a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy tartózkodási joga megszűnt, vagy tartózkodási jogának gyakorlásával felhagyott;
- a menekült jogállású személy menekültkénti elismeréséről rendelkező határozatot visszavonták;
- ha a külföldön élő magyar állampolgár kéri adatainak a nyilvántartásból való törlését,
- továbbá magyar állampolgárságról történő lemondás esetén.

Kell-e lakcímigazolványt kérnie annak, akinek 2000. január 1-je előtt kiadott hatósági igazolványa van?

A személyi azonosító hatósági igazolványnak minősül a 2000. január 1-je előtt kiadott

- személyi számot tartalmazó személyi lap,
- a személyi számot nem tartalmazó személyi lap, és a személyi számról kiadott igazolás együtt, továbbá
- a személyazonosító jelről kiadott hatósági bizonyítvány.

Ha valakinek van ilyen okmánya, annak nem kell csak azért lakcímkártyát kérnie, hogy a személyi azonosítóját igazolni tudja.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99300146.KOR&cel=P%2816%29B%281%29#xcel>

<http://www.magyarorszag.hu/allampolgar/ugyek/okmany20050822/azon20050822/szemaz20091120.html#ugyleirasjogi>

ST5 melléklet

Segédanyag adóigazolvány intézéséhez

Az adóigazolvány egy bankkártya méretű hivatalos okmány (hatósági igazolvány), amely tulajdonosának adó azonosító jelét igazolja. Az adóigazolványt kiállíthatják véglegesen vagy ideiglenesen (a kiállítástól számított 60 napig érvényes) abban az esetben, ha az adóigazolvány kiállítását kérő nyomtatványon feltüntetett adatok eltérnek a személyi adat- és lakcímnnyilvántartásban tárolt adatoktól.

Ki kaphat adóigazolványt?

Adóigazolványt bármely magánszemély kaphat az APEH regionális igazgatóságától. Egyes esetekben az adóigazolvány kiállítását nem csupán lehetőség, hanem kötelezettség. A vállalkozási tevékenységet nem folytató magánszemély – ha nem végez általános forgalmiadó-köteles tevékenységet és nem rendelkezik adóazonosító jellel – köteles a jövedelemadó-köteles bevételének megszerzése, költségvetési támogatás igénylése előtt adóazonosító jelének megállapítása és az adóigazolvány kiállítása érdekében az állami adóhatóságnál (APEH regionális igazgatóság) az e célra szolgáló nyomtatványon írásban bejelenti nevét, születési helyét, idejét, anyja leánykori nevét és lakóhelyét, ennek hiányában tartózkodási helyét. A nem magyar állampolgárságú magánszemély állampolgárságát is köteles közölni.

Hol és hogyan igényelhető az adóigazolvány?

Annak kell kérnie az adóigazolványt az erre a célra rendszeresített nyomtatvány kitöltésével:

- aki adóigazolvánnyal nem rendelkezik,
- akinek az adóigazolványán feltüntetett adatok nem egyeznek meg a személyazonosításra alkalmas igazolványában feltüntetett adatokkal,
- akinek az adóigazolványa megsemmisült, megrongálódott, elveszett vagy eltulajdonították.

A nyomtatványt az igényléskor kapjuk meg, vagy letölthetjük az APEH internetes honlapjáról is. A kiállított adóigazolványt 15 napon belül postán küldik meg. A nyomtatványt személyesen, meghatalmazott útján és postai úton is be lehet nyújtani. Az igényléskor be kell mutatni:

- a természetes azonosító adatokat tartalmazó okmányokat: személyi igazolványt, lakcím igazolványt,
- 14. életévét be nem töltött gyermek esetén születési anyakönyvi kivonatot.

Ha postai úton igényeljük az adóigazolványt, akkor ezeket a dokumentumokat fénymásolatban kell csatolni.

Az adóigazolvány kiadását:

- a magánszemély állandó, ennek hiányában ideiglenes lakóhelye, szokásos tartózkodási helye,
- a jogi személyiség nélküli vállalkozó – ideértve a vállalkozó magánszemélyt is – székhelye, ennek hiányában telephelye (ha a vállalkozó magánszemélynek több telephelye van, az elsőként bejelentett telephelye),
- a jogi személy, illetőleg egyéb szervezet székhelye, ennek hiányában telephelye (a tevékenység gyakorlásának helye) szerinti APEH regionális igazgatóságon kell kérni.

Kell-e fizetni az adóigazolvány kiállításáért?

Az adóigazolvány első alkalommal történő kiállítása díjmentes. Díjmentes az újabb adóigazolvány kiállítása akkor is, ha a korábban kiállított adóigazolványon szereplő adat megváltozott vagy téves. Ha az újabb adóigazolvány kiállítására azért van szükség, mert a korábbi adóigazolvány elveszett, megsemmisült, megrongálódott vagy azt eltulajdonították, akkor az újabb adóigazolvány kiállításáért igazgatási szolgáltatási díjat, jelenleg 2200.- forintot kell fizetni.

Az adóigazolvány tartalma

Az adóigazolvány tartalmazza tulajdonosának

- családi és utónevét,
- anyja leánykori családi és utónevét,
- születési helyét és idejét,
- adóazonosító jelét,
- az igazolvány kiállításának keltét.

Az ideiglenes adóigazolvány a fentiekben túl tartalmazza az adóigazolvány érvényességi idejét is.

Az adóigazolvány használata

Az adóigazolvány önmagában nem igazol, nem bizonyít semmit, az csak valamely személyazonosításra alkalmas más hivatalos okirattal (pl. személyazonosító igazolvány, diákigazolvány) együtt igazolja tulajdonosának adóazonosító jelét. Fontos tehát, hogy az adóigazolványon is szereplő személyazonosító adatok változása esetén gondoskodjunk új adóigazolvány kiállításáról. Az adóazonosító jellel válunk beazonosíthatóvá adózási kérdésekben. Az adóigazolvány bemutatásával adóazonosító jelét mindenki köteles az adóhatóság, valamint az adózással kapcsolatban adatszolgáltatásra kötelezett szerv számára megismerhetővé tenni. A magánszemély az adóazonosító jelét közli

- a munkáltatóval,
- a kifizetővel,
- az állami foglalkoztatási szervvel,
- a hitelintézettel,
- a társadalombiztosítási szervvel,

ha az olyan kifizetést teljesít, amelynek alapján a magánszemélynek adófizetési kötelezettsége keletkezik és azzal összefüggésben a törvény adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő. A magánszemély az adóazonosító jelét közli:

- az ingatlanügyi hatósággal,
- a biztosítóintézettel,
- az adókedvezmény (adómentesség) igénybevételére jogosító igazolást kiállító szervvel,
- a költségvetési támogatás igénybevételére jogosító igazolás kiállítójával is.

ha ezzel összefüggésben azt adatszolgáltatási kötelezettség terheli.

Az előzőekben felsorolt adatszolgáltatásra kötelezettek felhívására a magánszemély köteles bemutatni adóigazolványát. Ha a magánszemély az adóazonosító jelét nem közli, a munkáltató és a kifizető a kifizetést, az adókedvezmény (adómentesség), a költségvetési támogatás igénybevételére jogosító igazolás kiállítója az igazolás kiadását – az adóazonosító jel közléséig – megtagadja. [2003. évi XCII. tv. 24. § (5) bekezdés].

Ha a tulajdonos elhagyja adóigazolványát, e tényt haladéktalanul be kell jelentenie az állami adóhatóságnak.

Az állami adóhatóság az adóigazolványt bevonja, ha

- a tulajdonosa elhalálozott,
- az országot véglegesen elhagyni szándékozó személy az adójának soron kívüli megállapítását kéri,
- az adózó által felhasznált adóigazolvány hamis vagy hamisított, illetve az adóigazolványba bejegyzett adatok tévesek vagy hamisítottak,
- az abban lévő adat megváltozott.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99600020.TV&cel=P%2812%29B%281%29#xcel>

http://akadalymentes.apeh.hu/data/cms56141/01_Adokartya_igenyyles.ppt

ST6 melléklet

Segédanyag a TAJ-kártya intézéséhez

A TAJ szám

A Társadalombiztosítási Azonosító Jel (TAJ szám) egy személyi azonosító, amelyet a magyar állampolgár születésekor kap, és az – normál esetben – végigkíséri egész élete során. Ezt a kódot használjuk az egészségügyi, a szociális és az egészségbiztosítási és a magánnyugdíj rendszerrel kapcsolatos nyilvántartások során. A TAJ számot az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) képezi.

A TAJ kártya

A Társadalombiztosítási Azonosító Jelet egy bankkártya méretű hatósági igazolvánnyal, köznapi szóhasználatban TAJ kártyával igazoljuk, amely tartalmazza a tulajdonosának családi és utónevét, születési idejét, valamint a kiállító szerv bélyegzőjét és a kiállító aláírását is. A TAJ kártyát az egészségbiztosítási szerv állítja ki és juttatja el az érintett részére.

A TAJ kártya igénylése

A TAJ kártyát a TAJ bevezetések az Országos Egészségbiztosítási Pénztár hivatalból (az érintettek kezdeményezése nélkül) készítette el és küldte meg mindenkinek, aki nyilvántartásában szerepelt.

TAJ számmal nem rendelkezők igénylése

Aki nem rendelkezik TAJ számmal, TAJ kártyával, de jogosulttá válik egészségügyi szolgáltatásra, munkanélküli vagy szociális ellátásra, az egészségbiztosítási szervnél igényelheti kártyáját. Első alkalommal díjmentesen állítja ki a TAJ kártyát az egészségbiztosítási pénztár.

Amennyiben TAJ számmal még nem rendelkező személy igényli az azonosítót, abban az esetben igénylőlapot kell kitöltenie. Az igénylőlap benyújtásához szükség van magyar állampolgárok esetében a személyi igazolvány és a lakcím igazolás bemutatására, harmadik országbeli állampolgároknak pedig a tartózkodási engedélyt, és a magyarországi lakcímigazolást, valamint a jogosultság igazolását is be kell mutatniuk.

Az anya vagy a gyermek törvényes képviselője az újszülött osztályon rendelkezésére bocsátott nyomtatvány kiállításával kezdeményezheti az újszülött számára a TAJ szám kiadását. A kiállított nyomtatványt az intézmény a születés bejelentésével együtt megküldi a területileg illetékes anyakönyvvezetőnek. Ha a születés nem intézményben vagy orvos közreműködésével történik, az anyakönyvvezető az anyának, illetve a gyermek törvényes képviselőjének a rendelkezésére bocsátja a TAJ szám kiadását igénylő nyomtatványt. A MEP az anyakönyvvezető adatszolgáltatása alapján soron kívül kiadja és az anya vagy a gyermek törvényes képviselőjének lakcímére postán megküldi az újszülött TAJ számát tartalmazó "Hatósági Igazolvány"-t. [217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet 12/A. § (2)–(3) bekezdés]

Külföldinek minősülő biztosított foglalkoztatója a foglalkoztatást követő három munkanapon belül – az előírt nyomtatványon – a (Fővárosi) Megyei Egészségbiztosítási Pénztártól (MEP-től) kéri a TAJ szám kiadását. A MEP a TAJ számot az "Igazolás az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságról" elnevezésű nyomtatvány (a továbbiakban: Igazolás) kiállításával igazolja. A kiállított Igazolást a foglalkoztató a kézhezvételt követően haladéktalanul átadja a foglalkoztatottnak és azt havonta, a tárgy hónapot megelőző hónap végén, a jogosultsági jogviszony fennállásának – aláírásával és pecsétjével történő – igazolásával érvényesíti. A jogosultsági jogviszony utolsó napján a foglalkoztató bevonja az Igazolást, a jogviszony megszűnése időpontjának feltüntetésével.

A bevont Igazolást 8 napon belül a foglalkoztató az illetékes MEP-hez továbbítja. Ha a foglalkoztató az Igazolást nem tudja bevinni, 3 munkanapon belül erről írásban értesíti a MEP-et [217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet 12/A. § (8) bekezdés.]

TAJ kártyán szereplő adat módosítása

Fontos, hogy a TAJ kártyán is szereplő személyazonosító adatok változása esetén gondoskodjunk új TAJ kártya kiállításáról.

Amennyiben a TAJ szám tulajdonosának családi vagy utóneve megváltozik, azt az egészségbiztosítási pénztárnál, az erre szolgáló bejelentőlapon be kell jelenteni. Az egészségbiztosítási pénztár elvégzi az adatmódosítást, az alapján kiállítja az új TAJ kártyát és átadja a kérelmezőnek, illetve megküldi a címére. A személyi adat módosítása, pontosítása céljából igényelt TAJ kártya kiállítása ingyenes, és akkor sem kell fizetni a TAJ kártya kiadásáért, ha a korábban kiadott igazolványban szereplő adat téves, illetve a megváltozott adat beírására szolgáló rovat betelt.

TAJ kártya pótlása elvesztés, rongálódás, lopás esetén

Abban az esetben, ha a TAJ kártyát elvesztik, megrongálódik vagy ellopják, bejelentő lapon újat lehet igényelni, ilyenkor azonban az újabb kártya kiállításáért 2200 forint igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni.

TAJ szám passzíválása elhalálozás esetében: a TAJ szám tulajdonosának elhalálozásáról az önkormányzatok anyakönyvi irodái értesítik az Országos Egészségbiztosítási Pénztárt (OEP). Az OEP az értesítést követően a TAJ számot passzíválja, így attól az időponttól a halott TAJ kártyájával nem lehet egészségügyi ellátást, szolgáltatást igénybe venni.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc.cgi?dbnum=1&docid=99600020.TV&cel=P%289%29B%282%29#xcel>

<http://www.magyarorszag.hu/allampolgar/ugyek/okmany20050822/azon20050822/tajkar20090417.html/ugyleirasjogi>

ST7 melléklet

Segédanyag az útlevél intézéséhez

Hogyan kell kérelmezni az útlevelet?

A kérelmet belföldön az okmányirodáknak (bármelyiknek) vagy a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának, külföldön a külképviseletnél lehet benyújtani.

A Központi Hivatal útlevél ügyben eljáró ügyfélszolgálatának címe: 1132 Budapest, Visegrádi u. 110–112., telefonszám: 443-5747, 443-5748.

Aki olyan településen lakik, amely nem rendelkezik okmányirodával, és betegsége vagy életkora miatt megterhelő lenne számára az utazás a legközelebbi okmányirodát működtető településre, kérelmét a lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes jegyzőhöz is eljuttathatja.

Csak személyesen igényelhetek útlevelet?

Igen, útlevelet csak személyesen lehet igényelni, meghatalmazott csak akkor járhat el, ha a kérelmező egészségi állapota miatt nem tud megjelenni, és ezt orvosi igazolással tanúsítja.

Mit kell tenni az okmányirodában?

Az okmányiroda munkatársai elektronikus úton továbbítandó kérelmet készítenek, amely tartalmazza a kérelmező sajátkezü aláírását és arcképmását (helyben készítik), továbbá a korábbi útlevél érvénytelenítésére, visszahagyására vonatkozó bejegyzést is.

A kérelmező az úti okmány iránti kérelemről, illetve az új úti okmány átvételekor leadott útlevél átvételéről elismervényt kap. Arra is lehetőség van, hogy a korábbi okmányt is megtartsa a kérelmező, de ilyenkor a hatóság érvényteleníti azt.

Mit kell magunkkal vinnünk az okmányirodába?

A kérelmező köteles bemutatni az alábbi dokumentumokat, illetve közölni a következő adatokat:

- személyazonosító adatait (családi és utónevét, leánykori családi és utónevét, születési helyét, idejét, nemét, állampolgárságát),
- az ezek ellenőrzésére szolgáló okiratokat (érvényes állandó személyazonosító igazolványt, amennyiben ezzel nem rendelkezik, úgy születési anyakönyvi kivonatot, illetve a névviselés megállapítására alkalmas házassági anyakönyvi kivonatot; bevett gyakorlat, hogy ha netán eltérés van az érvényes személyi igazolványban vagy egyéb személyazonosító okmányban szereplő információ és a gépi nyilvántartásba szereplő adat között, akkor az eljáró hatóság kérni szokta a születési anyakönyvi kivonatot is),
- értesítési címét, illetőleg lakcímét (ennek igazolására a személyazonosító igazolványt, illetve ha új típusú személyazonosító igazolvánnyal rendelkezik, akkor a lakcímkártyát),
- külföldön élő kérelmező esetében csatolni kell a magyar állampolgárságát igazoló okiratot is.
- Csatolni kell a kérelmező birtokában lévő előző úti okmányát – kivéve, ha az még érvényes, és az új okmány megérkezéséig a jogosult utazni kíván, mert ilyenkor elegendő a régit az új személyes átvételekor leadni,
- valamint a szükséges illetéket meg kell fizetnie.
- A jegyzőnél és a külképviseleten benyújtott kérelem esetében mellékelni kell még a kérelmező 2 db fekete-fehér vagy színes fényképét (igazolványképét) is.

- Ha a kérelmező előző úti okmányát nem tudja bemutatni, nyilatkozni kell arról, hogy azt ellopták, elvesztette, illetőleg megsemmisült, vagy arról, hogy érvényes úti okmánnyal nem rendelkezik.

Mi a teendő, ha gyermeknek vagy gondnokság alatt álló személynek szeretnénk útlevelet?

Kiskorú vagy gondnokság alatt álló személy kérelmét a törvényes képviselő nyújthatja be.

A kérelméhez szükséges

- a személyazonosító igazolvány, illetve születési anyakönyvi kivonat,
- a lakcímkártya,
- a kiskorú előző úti okmánya (ha rendelkezik ilyenrel, illetve, ha nem kívánja megtartani az új megérkezéséig),
- a kiskorú 2 db igazolványképe, ha a kérelmet a jegyző vagy a külképviselet előtt terjesztették elő,
- illeték megfizetése,
- a szülő (törvényes képviselő) állandó személyazonosító igazolványa vagy más, a személyazonosságát igazoló érvényes hatósági igazolványa,
- a gondnok, illetőleg gyámkirendelő határozat vagy az intézeti gyám igazolása az intézeti gyámság fennállásáról,
- a szülőknek (törvényes képviselőnek) a közjegyző, a gyámhatóság, illetve az útlevélhatóság előtt tett, a magánútlevél kiadásához hozzájáruló nyilatkozata vagy a szülői felügyelet megszűnését, illetőleg szüneteltetését igazoló jogerős bírósági határozat másolata. Az utolsó pont kapcsán fontos kiemelni, hogy mindkét szülő – közjegyző, gyámhatóság, illetve útlevélhatóság előtt tett – hozzájáruló nyilatkozata szükséges a magánútlevél kiadásához.
- Amennyiben a szülői felügyelet megszűnt, illetve szünetel, az ezt igazoló jogerős bírósági határozat másolatára van szükség.

Mennyibe kerül az útlevélkérelem?

A kérelemhez szükséges illeték összege a kérelmező életkorától és az érvényességi idő hosszától függ.

- 4 éves kor alatti gyerekek legfeljebb 2 évre kaphatnak útlevelet 1 500 forintos illeték ellenében.
- A 70 év felettieknek is 1 500 forint illetéket kell befizetni, de az ő okmányuk érvényességi ideje 10 év.
- A 4–18 év közötti gyerekeknek 1 500 forint ellenében 5 évre szóló dokumentumot állítanak ki,
- 18–70 éves korúaknak 10 évre szóló útlevélért 10 000 forintot kell fizetni,
- A 18–70 éves korosztály igényelhet 5 évre szóló okmányt is, ebben az esetben az illeték 6 000 forint.

Mennyit kell várni a kész útlevélre?

A hatóság 30 napon belül készíti el a magánútlevelet. A soron kívüli eljárás öt munkanapot vesz igénybe.

A kérelmező az útlevelet postán kapja meg, de kérheti azt is, hogy az okmányirodánál vegye át.

Mikor tagadhatják meg az útlevél kiadását?

Ha a kérelmezővel szemben a külföldre utazást korlátozó rendelkezések valamelyike áll fenn.

Lehet-e fellebbezni az elutasítás ellen?

A megtagadó határozat ellen a kézhezvételtől számított 15 napon belül az eljáró hatóságnál lehet fellebbezéssel élni.

A fellebbezés illetéke 5000 Ft, de ha a fellebbezést elfogadják, ezen összeg visszajár.

A másodfokú határozat közlésétől számított 30 napon belül a kérelmező keresettel kérheti a határozat bírósági felülvizsgálatát, amelyről a bíróság soron kívül dönt.

Meddig érvényes, és mikor érvénytelen az útlevél?

Az útlevél érvényességi időtartama 2, 5, vagy 10 év, időtartama nem hosszabbítható meg.

Érvénytelen az útlevél abban az esetben, ha személyazonosság megállapítására alkalmatlan, betelt, megrongálódott vagy meghamisították, az útlevélhatóság visszavonta, azt nem az arra jogosult használja fel, érvényességi ideje lejárt, vagy a használatára jogosult elhunyt.

Az útlevél érvényességét nem érinti, ha a tároló elem (amely elektronikus formában tartalmazza az útlevél adatoldalán található adatokat) nem vagy hibásan tartalmazza ezen adatokat.

Milyen kötelezettségei vannak a birtokosnak?

Az útlevelet köteles mindenki sértetlenül megőrizni, a hatóság felhívására bemutatni, visszavonás elrendelésekor az átvételre jogosult hatóságnak átadni, illetőleg a jogosultság megszűnésekor az azt kiállító hatóságnak leadni. Nem szabad az útlevelet másra átruházni, letétbe helyezni vagy biztosítékul átadni, illetve átvenni. Az útlevélhatóságon, a határőrségen, a külföldi hatóságokon, valamint a jogszabályban erre felhatalmazott szerveken kívül más semmilyen bejegyzést nem írhat az útlevélbe.

Mi a teendő akkor, ha ellopták, megsemmisült vagy elvesztettük az útlevelet?

Az útlevél ellopását, elvesztését, megsemmisülését mindenki köteles haladéktalanul, de legkésőbb három munkanapon belül bejelenteni. A bejelentésről – amennyiben az nem a Hivatalnál történik – haladéktalanul értesíteni kell a Hivatalt, amely haladéktalanul gondoskodik az úti okmány eltulajdonítása, megsemmisülése, elvesztése tényének az úti okmányok központi nyilvántartásába történő átvezetéséről.

Mikor kell leadni az útlevelet?

A magánútlevelet tizenöt napon belül le kell adni, ha megszűnt a jogosult magyar állampolgársága.

Halál esetén a még érvényes úti okmányt az elhunyt hozzátartozója tizenöt munkanapon belül köteles személyesen vagy postai úton eljuttatni az okmányirodához, a jegyzőhöz, vagy a kiállító útlevélhatósághoz. Az elhunyt úti okmányát kérelemre – érvénytelenítve – visszajuttatják. Szintén be kell szolgáltatni a hatóságoknak – három munkanapon belül – a talált úti okmányt.

Mikor kell kérni az útlevél cseréjét?

Az úti okmány cseréjét akkor kell kérni, ha megváltoztak a személyi adatok, vagy ha az úti okmány személyazonosításra alkalmatlanná vált, betelt vagy megrongálódott.

Mikor vonhatják vissza az útlevelet?

Ha a kérelmezővel szemben a külföldre utazást korlátozó rendelkezések valamelyike fennáll, az útlevelet jogosulatlanul használták fel vagy meghamisították, az állampolgár az arra való jogosultság megszűnését követően az útlevelet nem adta le.

A kiskorú személy úti okmányát vissza kell vonni, ha azt bármely szülő azért kéri, mert az úti okmány kiadásához való hozzájárulását visszavonta, vagy ha a szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult szülő azért kéri, mert a másik szülő – akinek a szülői felügyeleti joga megszűnt vagy szünetel – a kiskorú úti okmányát a felügyeleti jog szünetelése alatt vagy megszűnését követően nem adta át.

Mikor állítanak ki második magánútlevelet?

Aki foglalkozása miatt rendszeresen utazik külföldre (és ezt megfelelően igazolja), de hivatalos útlevélre nem

jogosult, annak második magánútlevélet is kiállíthatnak. A második magánútlevélet az arra jogosító foglalkozás gyakorlásának időtartamára, de legfeljebb ötévi érvényességgel állítják ki.

Mennyit kell fizetni a második magánútlevélért?

- 18 és 70 év közötti állampolgároknak 12 000 forint,
- 18 év alattiaknak és a 70 év felettieknek pedig 3000 forint.

Mennyibe kerül a soron kívüli útlevél?

Magánútlevél soron kívüli kiadásának illetéke a normális ügymenetért fizetendő díj kétszerese, azaz 18–70 éves korúaknak 5 évre 12 000 forint, 10 évre pedig 20 000 forint. 18 év alattiak és 70 év felettiak esetében a soron kívüli útlevél illetéke 3000 forint.

Mikor lehet ideiglenes útlevélet kért?

A magyar állampolgár részére külföldön való további tartózkodásához, tovább-, illetve hazautazásához legfeljebb egy évig érvényes ideiglenes magánútlevélet lehet kiállítani, ha az állampolgár útlevele, illetőleg a külföldre utazáshoz felhasznált személyazonosító igazolványa a személyazonosság megállapítására alkalmatlanná vált, megrongálódott, lejárt, elveszett vagy eltulajdonították, és Magyarországról a magánútlevél kellő időn belül nem szerezhető be.

Külföldön tartózkodó magyar állampolgár kérelmére hazatérés céljából ideiglenes magánútlevélet kell kiállítani legfeljebb hat hónapos érvényességi időtartammal, ha az állampolgár útlevele, illetőleg a külföldre utazáshoz felhasznált személyazonosító igazolványa a személyazonosság megállapítására alkalmatlanná vált, megrongálódott, lejárt, elveszett vagy eltulajdonították, és Magyarországról a hazatéréshez szükséges magánútlevél kellő időn belül nem szerezhető be.

Az ideiglenes magánútlevélet legfeljebb hat hónapos érvényességi időtartammal hivatalból kell kiadni

- annak a külföldön tartózkodó magyar állampolgárnak a hazatérése céljából, aki külföldre utazást korlátozó rendelkezés hatálya alatt áll, és nem rendelkezik személyazonosító igazolvánnyal,
- annak a külföldön tartózkodó magyar állampolgárnak, akire nézve a tartózkodási helye szerinti külföldi állam illetékes hatósága az ország területének elhagyását rendelte el, és nem rendelkezik érvényes útlevéllel vagy személyazonosító igazolvánnyal.

A hazatérés céljából kiadott ideiglenes magánútlevél a Magyar Köztársaság területére történő egyszeri beutazásra jogosít.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99800101.KOR&cel=P%2820%29B%281%29#xcel>

http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/UK/hu/Konzuliinfo/ma_utlevel_igenyles.htm

ST8 melléklet

Segédanyag a rokkantsági járadék megismeréséhez

Ki jogosult rokkantsági járadékra?

Az, aki az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet szakvéleménye szerint a 25. életéve betöltése előtt 80 százalékos vagy azt meghaladó mértékű egészségkárosodást szenvedett és részére nyugellátást, baleseti nyugellátást nem állapítottak meg.

Nem akadály a rokkantsági járadék megállapításának, ha az igénylő fogyatékosági támogatásban részesül, illetve, ha az igénylő után családi pótlékot folyósítanak, továbbá az sem, ha a kérelmező munkaviszonyban, egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyban áll.

Nem állapítható meg rokkantsági járadék annak, aki térítés nélkül van intézményben elhelyezve.

Mikortól állapítható meg az ellátás?

A rokkantsági járadékot az előbb említett feltételek fennállása esetén az igénybejelentést megelőző 6. hónap első napjától, legkorábban azonban annak a hónapnak az első napjától lehet megállapítani, amelyben az igénylő a 18. életévét betöltötte.

Szükséges-e szolgálati idő a járadékra való jogosultsághoz?

A rokkantsági járadék megállapításának nem feltétele, hogy az igénylő szolgálati időt szerezzen.

Mennyi a rokkantsági járadék összege?

A rokkantsági járadék összege meghatározott (fix összegű), amely a nyugdíjszerű szociális ellátások emeléséről szóló jogszabályban rögzítettek szerint emelkedik.

Mikor szűnik meg a járadékra jogosultság?

Akkor, ha

- a jogosult részére nyugellátást, baleseti nyugellátást állapítanak meg, vagy
- ha a járadékos egészségkárosodása a 80 százalékot már nem éri el, vagy
- ha a jogosultat térítés nélkül intézetben helyezik el.

Ki terjesztheti elő az igényt és hol?

A rokkantsági járadék megállapítására irányuló igényt az **igénylő/meghatalmazottja** vagy **törvényes képviselője** terjesztheti elő a jogosult lakóhelye szerint illetékes regionális nyugdíjbiztosítási igazgatóságon. Az igény **elektronikus úton is előterjeszthető**. Az elektronikus ügyintézésrel kapcsolatos további információkat külön tájékoztató tartalmazza.

Az igény az erre a célra rendszeresített ONYF. 3515-270/D. számú formanyomtatvány, valamint az ONYF. 3515-278. számú NYILATKOZAT kitöltésével érvényesíthető, amelyekhez mellékelni kell

- az egészségi állapotára, gyógykezelésére, rehabilitációjára vonatkozó összefoglaló adatokat tartalmazó, a házi orvostól, kezelőorvostól beszerezhető véleményt („Beutaló”),

- az egészségügyi ellátásról szóló zárójelentés(eke)t, ha korábban ilyen ellátás(ok)ban részesült,
- továbbá az igénylő születési anyakönyvi kivonatát, és gondnokolt esetében a gondnok rendelésről szóló határozatot.

A rokkantsági járadékot a regionális nyugdíjbiztosítási igazgatási szerv határozata alapján a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság folyósítja.

A rokkantsági járadékos jogosult a nyugdíjasok részére biztosított utazási kedvezményre.

Forrás, hivatkozás:

Jogsabály: 83/1987. (XII. 27.) MT rendelet

Információ: www.onyf.hu

http://www.onyf.hu/?module=news&action=list&fname=onyf_left_menu_ugyintezes_rokkantsag

http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=afsz_gyik_megy_mkep_egeszsegkar

ST9 melléklet

Segédanyag a rokkantsági nyugdíj intézéséhez

A rokkantsági nyugdíj olyan nyugellátási forma, amelyre az öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő megrokkant személyek meghatározott szolgálati idő megszerzése után jogosultak .

Kik jogosultak a rokkantsági nyugdíjra?

2008. január 1-jétől a rokkantság megállapítását már nem a munkaképesség-csökkenés, hanem az egészségkárosodás mértéke alapozza meg. Ennek megfelelően változtak a jogosultság feltételei is, így a 2008. január 1-jétől megállapított rokkantsági nyugdíjra az lehet jogosult, aki

- rokkantnak minősül, és
- az életkorára előírt szolgálati idővel rendelkezik, és
- az egészségkárosodás folytán kereső tevékenységet nem folytat, vagy keresete, jövedelme legalább 30%-kal alacsonyabb az egészségkárosodást megelőző négy naptári hónapra vonatkozó keresete, jövedelme havi átlagánál, és
- sem táppénzben, sem baleseti táppénzben nem részesül.

A rokkantság megállapítása

A rokkantságot és annak fokozatát az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet szakértői bizottságai véleményezik.

2008. január 1-jétől megállapításra kerülő rokkantsági nyugdíj szempontjából rokkantnak kell tekinteni életkortól függetlenül minden olyan személyt, akinek egészségkárosodása

- 79 százalékot meghaladó mértékű, vagy
- 50–79 százalékos mértékű, és ezzel összefüggésben az aktuális vagy az egészségkárosodását megelőző munkakörében, illetve a képzettségének megfelelő más munkakörben való foglalkoztatásra rehabilitáció nélkül nem alkalmas, de szakvélemény alapján rehabilitációja nem javasolt.

Az egészségkárosodás az egész szervezetre vonatkoztatott, a szervezet felépítésében, funkcióiban betegség, sérülés vagy veleszületett rendellenesség következtében kialakult kedvezőtlen változás.

A rokkantságnak három fokozata lehet:

- a III. rokkantsági csoportba tartoznak azok a rokkant személyek, akik 50–79 százalékos mértékben egészségkárosodottak, és ezzel összefüggésben az aktuális vagy az egészségkárosodást megelőző munkakörben, illetve a képzettségnek megfelelő más munkakörben való foglalkoztatásra rehabilitáció nélkül nem alkalmasak, de szakvélemény alapján rehabilitációjuk nem javasolt;
- a II. rokkantsági csoportba tartoznak azok a rokkant személyek, akik egészségkárosodása 79 százalékot meghaladó mértékű, de mások gondozására nem szorulnak;
- az I. rokkantsági csoportba tartoznak azok a rokkant személyek, akik egészségkárosodása a 79 százalékot meghaladja, és mások gondozására szorulnak.

Mivel a rokkantsági csoportba sorolás fenti szabályai is a 2008. január 1-jétől megállapításra kerülő rokkantságra vonatkoznak, fontos megemlíteni azt az átmeneti szabályt, amely szerint a 2007. december 31-én rokkantsági nyugdíjasnak a 2008. évben esedékes soron következő felülvizsgálata keretében csak az egészségkárosodás mértékét kell vizsgálni. Ennek során, ha az egészségkárosodás mértéke a 79%-ot meghaladja – attól függően,

hogy mások gondozására szorul-e, – az I., illetve II. csoportba, amennyiben az egészségkárosodás mértéke 50–79%-os, a III. csoportba sorolják. Kérelem esetén lehetőség van arra is, hogy a 2008-ban esedékes soron következő első felülvizsgálat keretében komplex minősítést végezzenek, ebben az esetben az érintett a minősítésben foglaltaknak megfelelő ellátásra lesz jogosult.

Mennyi szolgálati idő szükséges a rokkantsági nyugdíjhoz?

A szolgálati idő kiszámításánál azokat az időszakokat lehet figyelembe venni, amelyek alatt a megrokkant személy nyugdíjjáruelék fizetésére kötelezett volt, vagy megállapodás alapján nyugdíjjáruelékot fizetett, vagy amelyeket társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvény (1997. évi LXXXI. tv.) alapján szolgálati időnek kell tekinteni .

A rokkantsági nyugdíj megállapításához szükséges szolgálati idő:

- 22 éves korig 2 év;
- 22–24. életév között
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 3 év,
  - egyéb munkakörben 4 év;
- 25–29. életév között
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 4 év,
  - egyéb munkakörben 6 év;
- 30–34. életév között
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 6 év,
  - egyéb munkakörben 8 év;
- 35–44. életév között
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 8 év,
  - egyéb munkakörben 10 év;
- 45–54. életév között
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 12 év,
  - egyéb munkakörben 15 év;
- 55. életév felett
  - kerkedvezményre jogosító munkakörben 16 év,
  - egyéb munkakörben 20 év.

A rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati idő számításakor mindig a megrokkánás időpontjában már betöltött életkort kell figyelembe venni.

A kerkedvezményre jogosító munkakörben dolgoznak mindazok, akik a szervezet fokozott igénybevételével járó, vagy az egészségre különösen ártalmas munkát végeznek. Így kerkedvezményre jogosító munkakörnek minősül például a földalatti bányában dolgozó vájárok, az olvasztárok vagy az ionizáló berendezéssel dolgozó orvosok munkaköre.

Aki a megrokkánásakor a rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt még nem érte el, akkor is jogosult lehet e nyugellátásra, ha az alacsonyabb korcsoporthoz előírt szolgálati idővel már rendelkezik és ezt követően a szolgálati idejében 30 napnál hosszabb megszakítás nem volt.

A rokkantsági nyugdíj egyéb feltételei

A rokkantsági nyugdíjra való jogosultság további feltétele az, hogy a rokkant személy nem folytathat kereső tevékenységet, vagy ha folytat is, keresete, jövedelme legalább 30%-kal alacsonyabb az egészségkárosodást megelőző négy naptári hónapra vonatkozó keresete, jövedelme havi átlagánál.

A jogosultság elbírálásakor kereső tevékenységnek tekintendő minden olyan munkavégzés, amelyért díjazás jár, továbbá kereső tevékenységet folytatónak kell tekinteni azt a személyt is, aki vállalkozói igazolvánnyal rendelkezik, valamint aki gazdasági társaság tevékenységében személyes közreműködés vagy mellékszolgáltatás keretében történő munkavégzés útján vesz részt, illetve aki a társaság vezető tisztségviselője vagy a társasági szerződésben közreműködési/munkavégzési kötelezettsége/joga fel van tüntetve.

Az olyan munkavégzés, amelyért jogszabály alapján tiszteletdíj jár, akkor minősül kereső tevékenységnek, ha a havi tiszteletdíj mértéke a kötelező legkisebb munkabér 30 százalékát (2008-ban a 23 000 forintot) meghaladja. A mezőgazdasági őstermelői igazolvánnyal folytatott tevékenység akkor minősül kereső tevékenységnek, ha az abból származó bevételt a személyi jövedelemadóról szóló szabályok szerint a jövedelem kiszámításánál figyelembe kell venni.

A közérdekű önkéntes tevékenység nem minősül keresőtevékenységnek.

A kereset, jövedelem az a járulékalapot képező jövedelem, illetve az a járulékalap, amely után nyugdíjjáruulék fizetési kötelezettség áll fenn, ideértve azt az EKHO alapot is, amely után a magánszemély 15 százalékos EKHO-t fizet.

Milyen módon lehet rokkantsági nyugdíjat igényelni?

A nyugellátás iránti igény az igénylő lakóhelyétől függően a regionális nyugdíjbiztosítási igazgatóságoknál terjeszthető elő.

A rokkantsági nyugdíjat kizárólag az erre a célra rendszeresített kitöltött és az igénylő által aláírt "Igénybejelentő lap öregségi nyugdíjhoz" megnevezésű nyomtatvánnyal (ONYF 3515-270/A) lehet igényelni.

Az igény bejelentésével egyidejűleg mellékelni kell az elbíráláshoz szükséges adatokat és igazolásokat (például rokkantságot megállapító előzetes orvosi szakvéleményt, szolgálati idő igazolását) is. Ha a szolgálati idő elismerése iránt korábban kérelmet nyújtott be az igénylő, ezt követően az igényt az "Igénybejelentés öregségi és rokkantsági nyugdíjhoz" megnevezésű igénybejelentő lapon (ONYF 3515-272/A) kell előterjeszteni.

Ki nem jogosult rokkantsági nyugdíjra?

A rokkantsági nyugdíjra nem lehet jogosult az

- aki öregségi – előrehozott öregségi – nyugdíjas;
- aki baleseti rokkantsági nyugdíjas;
- aki saját rokkantságát szándékosan idézte elő;
- aki az öregségi nyugdíjkorhatárt elérte.

A rokkant személy utóbbi esetben viszont jogosulttá válik akkor,

- ha az öregségi nyugdíjra karkedvezmény alapján vált jogosulttá, vagy
- ha a rokkantsági nyugdíjat a jogosultság feléledése címén igényli.

Kik jogosultak a rokkantsági résznyugdíjra?

Rokkantsági résznyugdíjra azok a rokkant személyek jogosultak, akik nem rendelkeznek az előírt szolgálati idővel, de a rokkantsági nyugdíj egyéb feltételeinek megfelelnek. A rokkantsági résznyugdíj megállapításához elegendő:

- legalább 10 év szolgálati idő is, ha a megrokkant személy a 45. életévét betöltötte, vagy 1993. július 1-je előtt az 55. életévét már betöltötte;
- legalább 15 év szolgálati idő is, ha a megrokkant személy 1993. június 30-a után az 55. életévét betölti (2008. január 1-jével az 55. életév 2009. január 1-jéig történő betöltésének előírása megszűnt) .

Mennyi a rokkantsági nyugdíj összege?

A rokkantsági nyugdíj mértéke

- a megrokkánás időpontjában betöltött életkortól;
- a megszerzett szolgálati idő tartamától;
- a rokkantság fokától függ.

A rokkantsági nyugdíj legkisebb összege 2007. december 31-ét követő, de 2010. január 1-jét megelőző időponttól megállapításra kerülő rokkantsági nyugdíj legkisebb összege a III. rokkantsági csoportban havi 28 500 forint, a II. rokkantsági csoportban havi 29 800 forint, az I. rokkantsági csoportban havi 30 850 forint .

A törvény a rokkantsági nyugdíj felső határát is megállapította: a rokkantsági nyugdíj nem lehet magasabb a havi átlagkeresetnél.

Amennyiben a rokkant személy a magánnyugdíj pénztárba is fizetett tagdíjat és nem döntött úgy, hogy az ide befizetett összeget a Nyugdíjbiztosítási Alap részére utalják át, akkor a rokkantsági nyugdíjként járó összegnek csak a 75%-át fogják részére megállapítani .

Az 1 és 2 forintos érmék forgalomból történt kivonása folytán a rokkantsági nyugdíj összegének megállapítása, illetve módosítása során – ideértve a megállapítást követő emeléseket is – mind a módosítás alapját képező, mind a módosított összeget a legközelebbi 0-ra vagy 5-re végződő összegre felfelé kell kerekíteni, ha az nem 5 forintra vagy annak egész számú többszörösére végződik.

Milyen esetben szűntetik meg a rokkantsági nyugdíjat?

A rokkantsági nyugdíjra való jogosultság megszűnik, ha a nyugdíjas orvosi szakvélemény szerint már nem rokkant.

50–79 százalékos mértékben egészségkárosodott rokkantként is megszűnik a jogosultság akkor, ha a – rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő – nyugdíjas hat egymást követő hónapra vonatkozó személyi jövedelemadóval és a törvényben meghatározott járulékokkal csökkentett keresetének, jövedelmének havi átlaga meghaladja a rokkantsági nyugdíj alapját képező havi átlagkereset összegének kilencven százalékát, illetve annak a megállapítást követően a rendszeres nyugdíjemelés(ek) mértékével növelt összegét, de legalább a mindenkori kötelező legkisebb munkabér (2008-ban 69 000 forint) összegét.

A 2007. december 31-én rokkantsági nyugdíjban részesülőknél az ellátásnak ez utóbbi, a kereső tevékenység miatti megszüntetésére vonatkozó szabály 2008-ban még nem alkalmazható. Rájuk 2009. január 1. előtt tehát továbbra is irányadó, hogy a jogosultság akkor szűnik meg, ha a nyugdíjas

- rendszeresen dolgozik, és
- keresete négy hónap óta lényegesen nem kevesebb annál a keresetnél, amelyet a megrokkánás előtti munkakörében rokkantság nélkül elérhetne.

Rendszeresen dolgozik az, aki a munkakörére megállapított teljes munkaidőnél nem rövidebb munkaidőben dolgozik. Amennyiben valaki ennél már a megrokkánását megelőzően is rövidebb munkaidőben dolgozott, akkor dolgozik rendszeresen, ha a munkaideje a megrokkánását követően nem csökken. A keresetet abban az esetben

lehet lényegesen kevesebbnek tekinteni, ha annak a személyi jövedelemadóval csökkentett összege legalább húsz százalékkal kevesebb a nyugdíj alapját képező havi átlagkereset törvény szerint korrigált összegénél.

Mikor éledhet fel a jogosultság?

Ha a rokkantsági nyugdíj egyéb feltételei a megszüntetése után öt éven belül újra bekövetkeznek, a jogosultság a szolgálati időtől függetlenül feléled. Ilyenkor a jogosultnak a megszűnést követően bekövetkezett emelések és kiegészítések is járnak.

Aki az öregségi nyugdíjra jogosító életkort – ide nem értve a karkedvezményre jogosult személyre irányadó életkort – a jogosultság egyéb feltételeinek ismételt bekövetkezésekor még nem töltötte be, feléledés helyett kérheti rokkantsági nyugdíjra való jogosultságának új igényként történő elbírálását.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99700081.TV&cel=P%284%29B%281%29p%28c%29#xcel>

http://www.onyf.hu/?module=news&action=list&fname=onyf_left_menu_ugyintezes_rokkantsagi

http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=afsz_gyik_megv_mkep_egeszsegkar.

ST10 melléklet

Segédanyag a fogyatékosági támogatás intézéséhez

A fogyatékosági támogatás a súlyosan fogyatékos személyek részére nyújtott esélyegyenlőséget elősegítő, havi rendszerességgel járó pénzbeli juttatás. Ennek célja, hogy – a súlyosan fogyatékosok jövedelmétől függetlenül – anyagi segítséggel járuljon hozzá a súlyosan fogyatékos állapotból eredő társadalmi hátrányok mérsékléséhez.

Kik jogosultak a támogatásra?

Fogyatékosági támogatásra az a 18. életévét betöltött súlyosan fogyatékos, az ellátás igénylésének időpontjában Magyarországon élő magyar állampolgár, letelepedett, valamint bevándorolt jogállású személy, továbbá a magyar hatóság által menekültként, illetve hontalanként elismert személy jogosult, akinek állapota tartósan vagy véglegesen fennáll, továbbá önálló életvitelre nem képes vagy mások állandó segítségére szorul és az alábbiak egyikével jellemezhető:

- segédeszközzel vagy műtéti úton nem korrigálható módon látóképessége teljesen hiányzik vagy alig látóként minimális látásmaradvánnyal rendelkezik, és ezért kizárólag tapintó-halló életmód folytatására képes (látási fogyatékos),
- hallásvesztése olyan mértékű, hogy a beszédnek hallás útján történő megértésére segédeszközzel sem képes, feltéve, hogy halláskárosodása 25. életévének betöltését megelőzően következett be, vagy halláskárosodása mellett a hangzó beszéd érthető ejtése elmarad (hallási fogyatékos),
- értelmi akadályozottsága genetikai, illetőleg magzati károsodás vagy szülési trauma következtében, továbbá tizennegyedik életévét megelőzően bekövetkező súlyos betegség miatt középsúlyos vagy annál nagyobb mértékű (értelmi fogyatékos),
- állapota a személyiség egészét érintő fejlődés átható zavara miatt, az autonómia-tesztek alapján súlyosnak vagy középsúlyosnak minősíthető,
- a mozgásrendszer károsodása, illetőleg funkciózavara miatt helyváltoztatása a külön jogszabályban meghatározott segédeszköz állandó és szükségszerű használatát igényli. Külön jogszabály szerinti mozgásszervi betegsége miatt állapota segédeszközzel eredményesen nem befolyásolható (mozgásszervi fogyatékos),
- az a)–e) pontban meghatározott súlyos fogyatékoságok közül legalább két fogyatékosága van (halmozottan fogyatékos),
- hallásvesztése olyan mértékű, hogy a beszédnek hallás útján történő megértésére segédeszközzel sem képes és az a), c)–e) pontok valamelyikében megjelölt egyéb fogyatékosága is van (halmozottan fogyatékos).

Milyen módon lehet a támogatást igényelni?

A fogyatékosági támogatás megállapítására irányuló eljárás igénybejelentésre indul.

A fogyatékosági támogatás iránti igény érvényesítésével kapcsolatos valamennyi eljárás illeték- és költségmentes.

A fogyatékosági támogatás megállapítása a kincstár hatáskörébe tartozik. Ha a fogyatékosági támogatásra irányuló igényt azért utasították el, mert az igénylő nem súlyosan fogyatékos, az elutasító határozat jogerőre emelkedését követő egy éven belül előterjesztett újabb igénybejelentésre a bizonyítási eljárást csak abban az

esetben kell lefolytatni, ha az orvos igazolja, hogy az igénylő állapota az elutasítás óta rosszabbodott; egyébként – a jogszabályváltozás esetét kivéve – az igényt el kell utasítani.

Ki állapítja meg a jogosultságot?

A súlyosan fogyatékos állapot megállapítását az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet (a továbbiakban: ORSZI) illetékes szakértő bizottsága végzi. Az ORSZI a súlyosan fogyatékos állapot fennállását – ha a szakvélemény eltérően nem rendelkezik – öt évenként felülvizsgálja.

Az ORSZI a szakvéleményét a megkereséstől számított negyven napon belül köteles előterjeszteni, a szakvéleményén megérkeztéig a hatóság az eljárást felfüggeszti.

A fogyatékosági támogatásban részesülő, illetve annak gondnoka a jogosultság feltételeit érintő lényeges tények, körülmények megváltozásáról 15 napon belül köteles értesíteni a kincstárt. Ha a támogatásra vonatkozó igényt jogerősen megállapítják, az ellátás az igény benyújtásától esedékes.

Milyen esetben szűnhet meg a jogosultság?

A vakok személyi járadékában vagy magasabb összegű családi pótlékban részesülő súlyosan fogyatékos személy nem jogosult támogatásra.

Megszűnik a fogyatékosági támogatásra való jogosultság, ha a súlyosan fogyatékos állapot nem áll fenn, vagy ha a fogyatékos személy a felülvizsgálaton nem jelenik meg, és a távolmaradását nem igazolja.

Ha a jogosult három hónapot meghaladó időtartamra távozik az Európai Unió tagállamának vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más államnak, avagy nemzetközi szerződés alapján azonos jogállást élvező állam területére, az ellátás részére a szociális biztonsági rendszereknek a Közösségen belül mozgó munkavállalókra, önálló vállalkozókra és családtagjaikra történő alkalmazásáról szóló 1408/71/EGK tanácsi rendeletben foglaltakra figyelemmel, külön jogszabályban meghatározottak szerint kerül továbbfolyósításra. Amennyiben a jogosult az előbbi körbe nem tartozó államba távozik három hónapot meghaladó időtartamra, távolléte alatt az ellátás szünetel.

Ha a támogatásra való jogosultság a fogyatékos személy halála miatt szűnik meg, az elhalálozás hónapjára járó támogatást a vele közös háztartásban együtt élt közeli hozzátartozó, ennek hiányában az örökös veheti fel a halál napjától vagy a hagyatéki átadó végzés jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül.

Mennyi a támogatás összege?

A fogyatékosági támogatás havi összegének alapja az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összege, amelyhez viszonyítva 65–80%-os ellátást folyósítanak. A halmozottan fogyatékosoknak például ennek az összegnek a 80%-a jár, az értelmi fogyatékosok pedig 65%-ra számíthatnak (Az öregségi nyugdíjról lásd a Nyugellátásról szóló fejezetet!).

A fogyatékosági támogatás folyósítása

A fogyatékosági támogatást a kincstár folyósítja, és teljes fedezetét a központi költségvetés biztosítja. A bentlakásos intézményben lakó súlyosan fogyatékos cselekvőképtelen személy ellátását az intézmény vezetőjének kell folyósítani, amelyet a vezető az intézmény költségvetésétől elkülönítetten kezel, és biztosítja a személyre szóló felhasználást.

Mi a következménye a jomalap nélkül felvett támogatásnak?

Jomalap nélkül veszi igénybe a fogyatékosági támogatást az, aki arra nem, vagy kevesebb összegre jogosult,

mint amelyet számára folyósítottak. Az így adott támogatást vissza kell fizetni, de csak abban az esetben, ha erre a felvételtől számított harminc napon belül írásban kötelezték.

Ha ez a határidő már eltelt, a támogatást attól lehet visszakövetelni, akinek az ellátás felvétele felróható (tehát tudta, hogy nem jogosult a támogatásra, de ennek ellenére felvette), azonban erre is csak az ellátás megszűnésétől számított három éven belül van lehetőség.

Ha a fogyatékosági támogatást jogalap nélkül igénybe vett személy igazolja, hogy tartozásának azonnali vagy egy összegben való megfizetése – családi, jövedelmi, vagyoni és szociális körülményeire való tekintettel magának vagy a tartásra szoruló hozzátartozónak – aránytalanul súlyos anyagi megterhelést jelentene, részére a kincstár legfeljebb tizenkét hónapi halasztást engedélyezhet, illetőleg azt, hogy a tartozást harminchat hónapon belül részletekben fizesse meg. Aki a jogosult halála esetén a kiutalt fogyatékosági támogatást jogalap nélkül vette fel, köteles azt visszafizetni, ha erre írásban kötelezték.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99800026.TV&cel=P%2822%29#xcel>

<http://www.allamkincstar.gov.hu/rovat/140?SSID=kzpetbkss>

<http://www.magyarorszag.hu/allampolgar/ugyek/egeszseg/hatranynos>

<http://x3.hu/freeweb/frameset.x3?user=viscosamt&page=/fogyatekosagi%20tamogatas%20igenylese.htm>

ST11 melléklet

Magasabb összegű családi pótlék

(A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. Törvény alapján)

Tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos személy:

- az a tizennyolc évesnél fiatalabb gyermek, aki az 5/2003. (II.19.) ESZCSM rendeletben meghatározott betegsége, illetve fogyatékosága miatt állandó vagy fokozott felügyeletre, gondozásra szorul.
- az a tizennyolc évesnél idősebb személy, aki tizennycadik életévének a betöltése előtt munkaképességét legalább 67%-ban elvesztette, illetve legalább 50%-os mértékű egészségkárosodást szenvedett, és ez az állapot egy éve tart, vagy előreláthatólag legalább egy évig fennáll.

Hol kell benyújtani a magasabb összegű családi pótlék megállapítása iránti igényt?

Az igénylő lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes Kincstárnál.

A kérelemhez csatolni kell az „Igazolás tartósan beteg, illetőleg súlyosan fogyatékos gyermekről” elnevezésű nyomtatványt, melyet a gyermekklinika, gyermekkórház, kórházi gyermekosztály, szakambulancia, szakrendelő vagy szakgondozó intézmény szakorvosa ad ki.

Amennyiben a szakvélemény szerint a gyermek nem jogosult a magasabb összegű ellátásra, a szülő az igazolás kiállítását követő 15 napon belül kérheti annak felülvizsgálatát a gyermek állandó lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes megyei gyermekgyógyász szakfőorvostól.

A megyei gyermekgyógyász szakfőorvos a felülvizsgálati eljárás során új igazolást állít ki.

A tizennycadik életévét betöltött személy hol igényelheti a magasabb összegű családi pótlék megállapítását?

A lakóhelye szerint illetékes Magyar Államkincstár Igazgatóságánál.

A nagykorú személynek orvosi igazolást kell-e benyújtani az igénybejelentéskor?

Nem. Esetében a Kincstár hivatalból – illetőleg az igénylő kérelmére – szakvéleményt kér az

Orvosszakértői Intézetétől, arra vonatkozóan, hogy az igénylő a munkaképességét legalább 67%-ban elvesztette-e, illetve legalább 50%-os mértékű egészségkárosodást szenvedett-e. Az orvosi bizottság szakvéleménye alapján fogják az igényt elbírálni.

Meddig folyósítható a magasabb összegű családi pótlék?

A tartósan beteg, illetőleg súlyosan fogyatékos gyermek után járó magasabb összegű családi pótlék annak a hónapnak a végéig folyósítható, ameddig a betegség, súlyos fogyatékoság fennállását igazolták.

Változik-e a családi pótlék összege, ha javul a gyermek állapota?

Ha állapotjavulás miatt a magasabb összegű családi pótlék már nem jár, a jogosultság megszűnését követő hónaptól a családi pótlékot új összeggel (pl. egy gyermek esetén 12.200 forint) folyósítják feltéve, ha a szülő egyébként jogosult a családi pótlékre.

Milyen összegű a magasabb összegű családi pótlék?

Tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő család esetén 23.300 forint.

Tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló esetén 25.900 forint.

A 18. életévét betöltött tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos személy esetén 20.300 forint.

A 18. életévét betöltött személy a magasabb összegű családi pótlék folyósítása alatt rendelkezhet-e rendszeres jövedelemmel?

Annak a személynek, akinek rendszeres jövedelme (legalább három egymást követő hónapban keletkezett jövedelem, mely meghaladja a minimálbér összegét) van, a részére megállapított családi pótlék folyósítását a negyedik hónaptól mindaddig szüneteltetni kell, amíg rendszeres jövedelemmel rendelkezik.

A tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermekre tekintettel megállapítható egyéb ellátások:

- közgyógyellátás
- ingyenes tankönyvellátás
- gyermekékeztetés esetén 50%-os mértékű térítési díj-kedvezmény
- gyermekgondozási segély 10 éves korig
- ápolási díj, ha önmaga ellátására képtelen, s állandó felügyeletre, gondozásra szorul
- utazási kedvezmény, utazási költségtérítés

Forrás, hivatkozás:

Bővebb információ: Szociális és Munkügyi Minisztérium Ügyfélszolgálat, 1054 Budapest, Akadémia u. 3., Telefon: (06-1)-331-1394

www.szm.gov.hu

www.szm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=15084

<http://www.csaladipotlek.info/>

<http://www.koraszulott.com/tamogatasok/61-allamkincstartol-igenyelhet-tamogatasok/133-magasabb-oesszeg-csaladi-potlek.html>

ST12 melléklet

Segédanyag közgyógyellátási igazolvány kiváltásához

A közgyógyellátás a szociálisan rászorult személy részére – egészségi állapota megőrzéséhez és helyreállításához – az egészségügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos kiadások kompenzálását célzó hozzájárulás.

Jelenleg három jogcímen kaphat valaki közgyógyellátási igazolványt:

- alanyi jogon,
- normatív alapon,
- méltányossági alapon.

A közgyógyellátási igazolvány jelentősége

A közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkező ingyen jogosult a társadalombiztosítás által támogatott egyes

- gyógyszerekre a megállapított gyógyszerkeret erejéig,
- egyes – jogszabályban meghatározott – gyógyászati segédeszközökre, ideértve a
- protetikai és fogszabályozó eszközöket is (ideértve ezek javításának költségeit is), valamint
- rehabilitáció céljára igénybe vehető gyógyászati ellátásokra (pl. gyógyfürdőben nyújtott fizioterápiás kezelésre).

A jogosult számára kizárólag személyes szükségletének kielégítéséhez szükséges gyógyító eljárás rendelhető.

Gyógyszerkeret

A gyógyszerkeret két részből tevődik össze:

- a jogosult krónikus betegségéhez igazodó terápiát szolgáló egyéni gyógyszerkeretből és
- az év közben bármikor jelentkező akut megbetegedés kiadásaihoz kapcsolódó eseti keretből.

Ki jogosult alanyi jogon közgyógyellátásra?

Közgyógyellátásra alanyi jogon jogosult:

- a bentlakásos gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben lakó, az átmeneti gondozott, az átmeneti és tartós nevelésbe vett kiskorú,
- a 18. életévét betöltött és aktív korú személy, ha munkaképességét legalább 67%-ban elvesztette, vagy vakok személyi járadékában részesül, vagy fogyatékosági támogatásban részesül, de csak abban az esetben, ha a szociális törvényben foglaltak alapján a települési önkormányzat rendszeres szociális segélyt állapított meg részére,
- a pénzellátásban részesülő hadigondozott és a nemzeti gondozott,
- a központi szociális segélyben részesülő,
- a rokkantsági járadékos,
- az, aki I., II. csoportú rokkantság alapján részesül nyugellátásban, baleseti nyugellátásban,
- az, aki után szülője vagy eltartója magasabb összegű családi pótlékban részesül.

Ki jogosult normatív alapon közgyógyellátásra?

Kérelemre a települési önkormányzat jegyzője (általában a szociális iroda közreműködésével) megállapítja egy személy jogosultságát, ha havi rendszeres gyógyító ellátásának a területileg illetékes (ha a fővárosban van a kérelmező lakóhelye a Fővárosi) Megyei Egészségügyi Pénztár (a továbbiakban: MEP) által elismert térítési díja

az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a 10 százalékát meghaladja, feltéve, hogy családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, egyedülálló esetén 150 százalékát (normatív közgyógyellátási igazolvány), 2009-ben az öregségi nyugdíj legkisebb összege 28.500 forint.

Ki jogosult méltányossági alapon közgyógyellátásra?

Az önkormányzat képviselő-testületének rendelete – a fentiekén túl egyéb feltételek megléte esetén is – megállapíthat közgyógyellátásra való jogosultságot. Ebben az esetben azonban a Szociális Törvény korlátokat szab az önkormányzatok számára. Még önkormányzati rendelettel sem lehet megállapítani közgyógyellátásra való jogosultságot annak, akinek az egy főre számított havi családi jövedelme az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 150%-ánál, egyedül élő esetén 200%-ánál magasabb, és a havi rendszeres gyógyító ellátás költségének mértéke az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 25%-át nem haladja meg (a nyugdíj-minimum összege 2009-ben 28.500 forint).

A közgyógyellátási rendszer működtetésével kapcsolatos szabályok

- A háziorvos kiállít egy igazolást, amely a kérelmező fennálló betegségének kódszámát és az annak gyógyításához szükséges hatóanyagok megnevezését, mennyiségét és adagolását, az alkalmazandó terápiához szükséges gyógyító ellátások megnevezését és mennyiségét tartalmazza. Amennyiben a közgyógyellátást igénylő személyes gondoskodást nyújtó átmeneti vagy bentlakásos intézményben, illetve gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben, nevelőotthonban van, az igazolást az intézmény orvosa állítja ki.
- A kérelmező ezt az igazolást kérelméhez csatolja a jövedelemigazolással együtt.
- A jegyző 8 napon belül továbbítja az orvosi igazolást a megyei (fővárosi) egészségbiztosítási pénztárnak abban az esetben, ha a jövedelemvizsgálat alapján a kérelmező a jogszabályban előírt jövedelmi feltételeknek megfelel.
- Az egészségbiztosítási pénztár megvizsgálja az orvos igazolásában foglaltak szakmai megalapozottságát és megállapítja azok havi költségét. Ez lesz a kérelmező havi "egyéni gyógyszerkerete". A keret havi maximális összegét a költségvetési törvény határozza meg, ez 2009-ben 12 ezer forint/hó/jogosult.
- Amennyiben az ezer forintot a rendszeres gyógyszerköltség havonta nem éri el, nem állapítható meg "egyéni gyógyszerkeret".
- Minden jogosult számára sor kerül "eseti keret" megállapítására is, mely összege 2009-ben maximum 6 ezer forint. A későbbi években az eseti keret összegét szintén az éves költségvetési törvény fogja megállapítani.
- A jegyző az egészségbiztosítási pénztár szakvéleménye alapján határozatot hoz, melyben megállapítja a közgyógyellátásra való jogosultságot, ennek kezdő időpontját és a gyógyszerkeret összegét (külön az egyéni és az eseti gyógyszerkeretet). A határozatot megküldi a jogosultnak és az egészségbiztosítási pénztárnak.
- Az igazolványt az egészségbiztosítási pénztár tölti ki, miután nyilvántartásába felveszi a jogosultat. Az igazolvány postázásáról is az egészségbiztosítási pénztár gondoskodik. Lehet azonban kérni, hogy az igazolványt az egészségügyi pénztár ne postán küldje meg, hanem azt a jogosultnak vagy meghatalmazottjának személyesen adja át.

Meddig érvényes a közgyógyellátási igazolvány?

Az egyéni gyógyszerkeret és az eseti keret – alanyi jogosultság esetén két évre, a másik két jogosultsági ok fennállásakor egy évre kerül megállapításra, és az igazolványt is két, illetve egy évre állítja ki az egészség-biztosítási pénztár. A megállapított keretösszeg módosításra kerül, ha a kérelmező esetleges állapotjavulása vagy romlása következtében költsége legalább ezer forinttal emelkedik, vagy növekszik. Ekkor az év közbeni felülvizsgálatra is lehetőség van.

Hogyan lehet felhasználni az egyéni és az eseti gyógyszer keretet?

A gyógyszerkeret az igazolvány érvényességi ideje alatt használható fel.

Miután az egészségbiztosítási pénztár nyilvántartásában rögzítette a jogosultat és a keret összegét, a következő képen adja meg a felhasználási lehetőséget:

- Eseti gyógyszerkeret: a teljes összeg felhasználására lehetőség van a jogosultság kezdő időpontjától. Két évre megállapított jogosultság esetén a keret évente, a jogosultság kezdő időpontjával, illetve az attól számított egy év elteltével kell megnyitni.
- Egyéni gyógyszerkeret: az éves gyógyszerkeret összege a jogosultság kezdő időpontjától számítva, negyedéves ütemezéssel, egyenlő részletekben használható fel. Amennyiben maradvány összeg van az előző negyedévről, azzal növekszik a következő negyedévre nyitva álló összeg. Ugyanakkor előre a következő negyedéves keretet nem lehet felhasználni. Nem lehet a gyógyszer térítési díját részben a gyógyszerkeretből, részben a jogosult saját költségéből fedezni. Ha a gyógyszer térítési díját az egészségbiztosítási pénztár által megnyitott negyedéves keret nem fedezi, azt a közgyógyellátott fizeti meg. Ez a szabály nem vonatkozik az év végi maradvány összegre, ebben az esetben a gyógyszer árának különbözetére ez az összeg is felhasználható.

Az aktuálisan rendelkezésre álló keretösszegekről a gyógyszerár ad felvilágosítást, a központi adatbázisból nyert adatok alapján.

Hogyan lehet igényelni a közgyógyellátási igazolványt?

A közgyógyellátásra való jogosultság megállapítására irányuló kérelmet a kérelmező lakóhelye szerint illetékes jegyzőhöz kell benyújtani. A kérelemhez formanyomtatványt kell használni, melyet az önkormányzat ügyfélszolgálati vagy szociális irodáján lehet beszerezni. A kérelemhez mellékelni kell:

- A háziorvos igazolását (az erre rendszeresített formanyomtatványon). Amennyiben azonban csupán az eseti gyógyszerkeret megállapítása iránt nyújtanak be kérelmet, és az egyéni gyógyszerkeret megállapítását nem kéri, nincs szükség az orvosi igazolás csatolására.
- Amennyiben alanyi jogon igénylik a közgyógyellátást, annak jogcímét igazoló iratot.
- A jövedelemigazolásokat (alanyi közgyógyellátás esetén ezen igazolások nem szükségesek).
- Amennyiben az önkormányzat rendelete alapján méltányossági alapon igénylik a közgyógyellátást, csatolni kell az önkormányzati rendeletben felsorolt egyéb igazolásokat is.

Az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett kiskorú részére első ízben a gyámhivatal nevelésbe vételéről szóló határozata alapján kerül megállapításra a közgyógyellátásra való jogosultság. Ekkor a gyámhivatal szerzi be a szükséges orvosi igazolást, majd az egy éves jogosultság lejártát követően a kérelmet a gyám nyújtja be, és az igazolások beszerzéséről is ő gondoskodik.

Jogorvoslati lehetőségek

A jegyző által hozott határozattal szemben az érdekeltek annak kézhezvételétől számított 15 napon belül lehet fellebbezéssel élni. A fellebbezést a sérelmezett határozatot hozó jegyzőnél kell benyújtani. A jegyző 8 napon belül a kérelemnek megfelelően módosítja, kijavítja vagy kiegészíti határozatát, ellenkező esetben az államigazgatási hivatal szociális és gyámhivatalához köteles továbbítani a fellebbezést, amely azt el fogja bírálni.

A törvényes érdekeiben sérelmet szenvedett fél jogszabálysértésre hivatkozva kérheti a határozat bírósági felülvizsgálatát. A közigazgatási hivatal szociális és gyámhivatala határozatának közlésétől számított 30 napon belül lehet a keresetlevelet benyújtani a megyei bírósághoz címezve. Ha az ügyfél kicsúszott a 30 napból, az elmulasztott határidő utolsó napjától számított 15 napon belül – indokolt esetben legkésőbb 3 hónapig – igazolás benyújtása mellett (ha ezt a bíróság megalapozottnak ítéli meg) indíthat keresetet.

Bírósági felülvizsgálatra csak akkor kerülhet sor, ha az ügyfél a fellebbezési jogát kimerítette. A keresetlevelet az első fokú közigazgatási határozatot hozó szervnél (vagyis a jegyzőnél) kell benyújtani, amely ezt köteles 8 napon belül a II. fokú szervhez továbbítani. A jogorvoslatok igénybevétele illetékmentes.

Ha a kérelmező fellebbezése az egészségbiztosítási pénztár állásfoglalására vonatkozik, ennek felülvizsgálatát az Országos Egészségbiztosítási Pénztár végzi (pl. az egészségbiztosítási pénztár által megállapított keretösszegre terjed ki a fellebbezés).

A közgyógyellátást megállapító határozatban foglaltakat a fellebbezési jogra tekintet nélkül teljesíteni kell.

Mik a jogosulatlan használat következményei?

Amennyiben a jegyző tudomására jut, hogy a közgyógyellátást valaki jogosulatlanul és rosszhiszeműen vette igénybe, a jogosultságot megszünteti és rendelkezik a felhasznált gyógyszerkeret visszafizetési kötelezettségről.

Forrás, hivatkozás:

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99300003.TV&cel=P%2849%29B%281%29#xcel>

http://www.oep.hu/pls/portal/docs/PAGE/LAKOSSAG/OEPHULAK_EBELLAT/ELLATASMO/K%C3%96ZGY%C3%93GYELL%C3%81T%C3%81S.PDF

<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1237>

<http://legeza.oszk.hu/borsod/oep.htm>

ST13a melléklet

A munka – általános tájékoztató

Miért jó, ha van munkánk?

Ha van munkánk, akkor van jövedelmünk, így tudjuk rendezni saját kiadásainkat, meg tudjuk vásárolni azt, amire szükségünk van, vagy amire vágyunk. Az időnket hasznos és értelmes elfoglaltsággal tudjuk eltölteni. Számos kapcsolatot építhetünk (ismerősöket, barátokat szerezhethetünk). Megtanulhatunk új tevékenységeket, munkaformákat.

Munkakeresés

A munkakereséshez először is egy jól megírt, informatív önéletrajzra van szükségünk. Többféle típusú önéletrajz létezik - hasznos, ha többfélét készítünk, mivel a különböző munkahelyeken más-más típusú önéletrajz az elfogadott. Jó, ha fényképet is mellékelünk.

Az önéletrajzhoz az interneten kereshetünk mintákat.

Pl.: a Google-be vagy más keresőbe írjuk be: oneletrajz vagy oneletrajz-minta, www.google.hu

Hol keressünk álláshirdetéseket?

Amikor munkát keresünk, több helyen érdemes álláshirdetéseket nézegetni. Számos hirdetőújságot, internetes honlapot érdemes átböngészni – sok internetes munkaközvetítőnél regisztrálhatunk is.

Emellett mindenképpen érdemes munkanélküliként regisztrálni a munkaügyi központban, mivel itt nagyon sok dologban tudnak segíteni, tudnak állást ajánlani, vagy akár az önéletrajz megírásában is segítenek.

Emellett fordulhatunk segítségért számos alapítványhoz, vagy civil szervezethez és ők segítenek nekünk megfelelő munkát találni.

A munkahelyen

Azt, hogy milyen munkát kell végeznünk (milyen feladataink vannak), milyen időbeosztásban és ezért mennyi fizetést és juttatást kapunk, azt a munkaszerződésünk tartalmazza. Mielőtt aláírjuk a munkaszerződést, olvassuk el figyelmesen. Ha bármit találunk a szerződésben, amivel nem értünk egyet, azt jelezzük a munkaadó felé. Mindig kérjük, hogy jelentsék be az adóhivatalnak a munkánkat, mert így szabályos.

A munkaszerződést gondosan őrizzük meg!

A fizetés

A fizetésünket kérhetjük a bankszámlánkra és kérhetjük készpénz formájában is. Ha bankszámlára kérjük, akkor a pénzünk nagyobb biztonságban van.

A fizetés mellé néhány munkahelyen adnak juttatásokat Pl.: étkezési jegyet, bérletet stb. Azt, hogy kapunk-e juttatást, a munkaszerződés szintén tartalmazza.

Kötelességek a munkahelyen

Egy munkahelyen számos kötelezettségünk, kötelességünk van.

Pontosan be kell tartanunk a munkaidőnket (pontosan érkezünk és a teljes munkaidőt dolgozzuk le – amit a munkaszerződés tartalmaz.)

A munkaszerződésben foglalt munkaköri feladatokat kell elvégeznünk. Mindig végezzük pontosan,

felelősségteljesen a munkánkat, bármi legyen is az.

Mindig nagyon vigyázzunk a munkahelyünk tulajdonára – munkaeszközünket a legnagyobb felelősséggel használjuk. Ha gondatlanul bánunk a munkahelyünk tulajdonával, és ebből valamilyen kár keletkezik, akkor a kárt nekünk kell megfizetni!

A felettesünk utasításait az ésszerűség határain belül tegyük meg.

Magánéletünket ne a munkahelyen éljük (Pl.: telefonálás)!

Próbáljunk jó viszonyt fenntartani a kollégáinkkal (ne pletykálkodjunk stb.)

Ha bármilyen problémánk adódik a munkahelyünkön Pl.: egy kollégánkkal vagy a végzett munkával, akkor kérjük a felettesünk segítségét.

Problémáinkat négy szemközt beszéljük meg a felettesünkkel vagy az érintett személlyel, ne beszéljük meg mások előtt.

Jogok a munkahelyen

A kötelességek mellett jogaink is vannak.

Szabadságot vehetünk ki – a munkaszerződés meghatározza, hogy mennyit.

Betegállományba mehetünk – ezt szintén szabályozza a munkaszerződés

Jogunk van 20 perces ebédszünetet, a dohányzók a kijelölt helyen óránként 5 perces cigarettaszünetet tartani

– de ezeket a jogokat is szabályozza az adott munkahely Szervezeti és Működési Szabályzata.

Jogunk van felmondani, a felmondási időnket letölteni (ez általában 1 hónap).

A munkaadó nem szólhat bele a magánéletünkbe (vallásunkba, hobbinkba stb.).

Forrás, hivatkozás:

<http://www.milegyek.hu/fokategorialist.php?kategoria=5>

<http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=allaskeresoknek>

<http://www.magyarorszag.hu/allampolgar/ugyek/munka/munkavallalok>

ST13b melléklet

Munkanélküliként történő regisztráció intézése

Ahhoz, hogy munkát vállalhasson valaki, először is munkanélküliként kell regisztráltatnia magát. Így tud egy cégnél, vállalatnál munkába állni hivatalosan, bejelentett munkaviszonyban. A regisztráció továbbá különböző előnyökhöz juttatja a regisztrálót (pl. munkanélküli segély), illetve a majdani munkáltatót (pl. járulékkedvezmény).

A munkanélküli személynek a lakóhelyéhez legközelebb eső Munkaügyi Központba kell bemenni. Az interneten (www.afsz.hu) tudunk tájékozódni, hogy a lakóhelyünkhöz melyik Központ esik a legközelebb.

A budapestiek esetében kerületenként határozzák meg, hogy melyik Munkaügyi Központba kell bemenni. A regisztrációhoz számos személyes adataira lesz szükség, így feltétlenül vigyünk magunkkal a következőket: személyi igazolvány, lakcímkártya, adókártya, TAJ kártya, iskolai végzettséget igazoló bizonyítványok, nyelvvizsga bizonyítvány. Ha korábban álltunk már alkalmazásban valahol, vagyis volt munkaviszonyunk, akkor az erről szóló szerződéseket, iratokat is vigyünk be. Továbbá vinnünk kell a szociális vagy bármilyen járadékról, segélyről szóló igazolást is.

A munkaügyi központban sorszámot kell húzni a megfelelő ügyintézéshez („Munkanélküli regisztráció”) és várakozni, amíg sorra kerülünk.

Előfordulhat az is, hogy a munkaügyi központban legelső alkalommal – sorszámhúzás és várakozás után – csak időpontot tudunk kérni az ügyintézőtől a regisztrációhoz, a tényleges ügyintézés egy következő alkalommal történik meg. Tehát a megadott időpontban újra vissza kell mennünk a munkaügyi központba, hogy regisztrálhassunk. Ilyenkor már nem kell ismét sorszámot húzni és várakozni, hanem rögtön fogad minket az ügyintéző. Ez leginkább a budapesti munkaügyi központokban szokásos eljárás, ha vidéken regisztrálunk, akkor egy alkalommal elég bemenni a regisztrációhoz. Fontos tudni azt is, hogy a budapesti munkaügyi központokban történő regisztrációhoz az illetőnek bejelentett budapesti lakhellyel, vagy tartózkodási hellyel kell rendelkeznie.

A regisztráció során számos kérdést fognak nekünk feltenni a személyes adatainkról, az iskolai végzettségünkről, korábbi munkahelyünkről, illetve arról, hogy milyen típusú munkát keresünk.

A regisztráció után kapunk az ügyintézőtől egy kiskönyvet, amelyben szerepelnek az adataink és az időpont, amikor regisztráltunk. Ebben szerepel az az időpont is, amikor legközelebb vissza kell mennünk az ügyintézőhöz ellenőrzésre (a regisztráció után 3 hónappal kell általában visszamenni).

Amikor találunk munkahelyet, azt haladéktalanul be kell jelenteni a Munkanélküli Központnak, és ők kitörölnék a munkanélküliek nyilvántartásból.

Forrás, hivatkozás:

www.afsz.hu

<http://www.kasz.hu/html/egyeb/teendo.html>

ST14 melléklet

Tűzvédelmi alapismeretek

Tűz megelőzése

- A hőtermelő berendezések és a bútorok, éghető anyagok között tartsuk meg a biztonságos távolságot!
- Ha gázzagot érzünk, ne csengessünk, ne kapcsoljunk villanyt, azonnal áramtalanítsuk a helyiséget és szellőztessünk!
- A helyiség elhagyásakor mindig győződjünk meg arról, hogy az elektromos, ill. gázüzemű berendezéseket a szükséges mértékben üzemben kívül helyeztük!
- Biztosítsuk a tűzoltók beavatkozását, az épület előtti tűzoltási felvonulási területet hagyjuk szabadon!
- Dohányozni csak a kijelölt helyen szabad!
- A hőfejlesztő, elektromos és világító berendezéseket, készülékeket, eszközöket úgy kell rögzíteni, elhelyezni, használni, illetve köztük és az éghető anyag között olyan távolságot kell tartani, hogy a környezetükre tűzveszélyt ne jelentsenek.
- A fűtőtestekre éghető anyagot helyezni nem szabad.

Teendők tűz esetén

Tűjelzés

- A tűjelzés lehetőségét biztosítani kell, így aki tüzet, vagy annak közvetlen veszélyét észleli, köteles azt haladéktalanul a tűjelzési módok valamelyikével jelezni
- A tüzet észlelő, illetve a jelzést vevő haladéktalanul köteles jelenteni a **105**-ös, vagy a **112**-es telefonszámon közvetlenül a tűzoltóság felé, illetve a 104 mentő, vagy 107 rendőrség telefonszámain, akik a jelzést továbbítják a tűzoltóság felé.
- A tűjelzésnek minden esetben tartalmaznia kell:
  - A tüzeset/káreset pontos helyét (kerület, utca, hászám, épületszám, az épület rendeltetése, szintszáma, az eseménnyel érintett épületszint meghatározása)
  - Mi ég, mi van veszélyeztetve, milyen terjedelemben (halmazállapot szerint milyen anyagok égnek, milyen rendellenes technológiai folyamat, műszaki meghibásodás veszélyes anyag szabadba jutása következett be)
  - Emberélet van-e veszélyben (az építményben tartózkodó személyek életének testi épségének veszélyeztetettsége, behatárolható létszáma)
  - A bejelentő nevét, a jelzésre használt telefonszámot

Tűzoltás

- Tűzoltási feladat a veszélyeztetett személyek mentése, a tűz terjedésének megakadályozása, az anyagi javak mentése, a tűz eloltása, a szükséges biztonsági intézkedések megtétele, továbbá a tűz közvetlen veszélyének elhárítása
- A dolgozók a tűzoltásban, műszaki mentésben életkoruk, egészségi állapotuk alapján elvárható személyes részvétellel, adatok közlésével kötelesek együttműködni.
- A tűz oltásának felelős irányítója a készenléti egység kiérkezéséig a létesítmény vezetője.
- A dolgozók tűzoltása addig tart, amíg a védőfelszerelés nélkül a tűz kiterjedése, nagysága (füst és

hőhatás) azt lehetővé teszi, ill. amíg a készenléti egység meg nem érkezett a tüzeset helyszínére.

Tűzriadó esetén

- A tűzriadó alkalmával minden dolgozó köteles:
  - Az általa használt berendezéseket feszültségmentesíteni,
  - A területen tartózkodókat, illetve az arra rászorulókat a menekülésben segíteni
  - A helyiséget, illetve a veszélyeztetett területet a körülményekhez képest nyugodtan, pánikkeltés nélkül, a legrövidebb útvonalon elhagyni,
  - A tűzoltást vezető utasításait követni, illetve végrehajtani
- Tilos és életveszélyes bármilyen villamos berendezés, elektromos működtetésű gép, eszköz tűzének vízzel történő oltása
- Az emeleti szintekről minden esetben a lépcsőházon keresztül hagyjuk el az épületet, a liftet igénybe venni tilos és életveszélyes.
- Füst ellen az orr illetve a száj elé szorított átnedvesített textillel a kimenekülés időtartamára hatásosan lehet védekezni. A forró füst a levegőnél könnyebb, felülről rétegződve telíti a helyiséget, így lehajolva, kúszva biztonságosabban elhagyhatjuk a füsttel telített helyiséget.

Forrás, hivatkozás:

http://www.ecofact.hu/dynamic/tuzvedelmi_torveny.pdf

<http://www.tuzinfo.hu/?oldal=jogszabalyok>

http://www.toxinfo.hu/index.php?page=tuz_amit

ST15 melléklet

Orvosi ellátás igénybevétele

Milyen esetekben kell felkeresnem a háziorvost?

- Akut probléma esetén, pl. megfázás, láz, rosszullét
- Ha gyógyszert szeretnék felírni
- Ha valamilyen szakrendelést szeretnék igénybe venni, amihez beutaló kell, pl. bőrgyógyászat, urológia stb.
- Ha rendszeres ellenőrző vizsgálatra szeretnék menni, pl. vérkép, szűrővizsgálatok.

A szakrendelésre a háziorvos küld vagy közvetlenül vesszük azt igénybe!

(pl. fogászat, szemészet, bőrgyógyászat, nőgyógyászat, kardiológia, reumatológia, neurológia, stb.)

Néhány szakrendelésen kérnek ezekhez az ellátásokhoz beutalót, máshol pedig nem. Ezért mielőtt igénybe vennék a szakrendelést, tájékozódjunk telefonon vagy az interneten

Orvosi ügyelet

Ha hétvégén, vagy ünnepnapon adódik orvosi problémánk, akkor menjünk a lakóhelyünkhöz legközelebbi kórházba, vagy az ügyeletes rendelőbe, melynek címét az interneten megtaláljuk: <http://www.ugyelet.hu/>.

Mit vigyünk magunkkal az orvoshoz?

Amikor orvoshoz megyünk, mindig vigyünk magunkkal a személyi iratainkat (TAJ kártya, személyi igazolvány, lakcímkártya, közgyógyigazolvány – ha van ilyenünk).

Mindig a saját orvosunk rendelési idejében menjünk a rendelőbe.

Orvoshoz lehetőleg tisztán, rendezett öltözékben menjünk.

Időpont kérés

Időpontot telefonon vagy személyesen is tudunk kérni a legtöbb rendelőben. Ennek az az előnye, hogy minimális várakozással juthatunk be az orvosunkhoz.

Betegfelvétel

A legtöbb rendelőben a betegfelvételen kell bejelentkeznünk – itt a számítógépes rendszeren keresztül felveszik az adatainkat, és továbbítják az adott rendelőhöz. Így az orvosnál már nem kell újra bejelentkeznünk, szólni fognak minket (remélhetőleg érkezési sorrendben).

Ha nincs az adott rendelőben betegfelvétel, akkor a rendelő ajtaja előtt kell várakozni, amíg az asszisztens kijön és összeszedi a TAJ kártyákat. Ezután be fognak hívni, amikor sorra kerülünk.

Az orvosnál

Az orvosnak igyekezzünk minél pontosabban elmondani a panaszainkat, problémáinkat, már előre gondoljuk át, szedjük össze.

Ha az orvos beszédéből nem értünk valamit, vagy nem értünk egyet az orvos döntésével (pl. gyógyszerfelírás), kérdezzünk bátran, hiszen ez a saját érdekünk.

Gyógyszer

Az orvos által felírt recepteket váltsuk ki rögtön, és a gyógyszereket szedjük az utasításnak megfelelően. Ha éjszakai vagy ünnepi ügyeletre mentünk, előre nézzük meg az ügyeletes gyógyszerész címét az orvosi ügyelettel azonos honlapon (<http://www.ugyelet.hu/>).

Kontrollvizsgálat

Ha az orvos kontrollra hív vissza minket, feltétlenül menjünk el, akkor is, ha közben már meggyógyultunk. Az időpontot jegyezzük fel a naptárunkban.

Forrás, hivatkozás:

<http://www.ugyelet.hu>

<http://www.aranyoldalok.hu/portal/budapest/korzeti-orvosi-rendelok/index.mtt>

<http://maps.google.hu/maps/place?hl=hu&um=1&ie=UTF-8&q=orvosi+rendel%C5%91k+budapest&fb=1&gl=hu&hq=orvosi+rendel%C5%91k&hnear=budapest&cid=4316366280194175177>

ST16 melléklet

Banki ügyintézés

Milyen alapon választhatunk bankot?

- Családtag, ismerős ajánlása,
- reklámok,
- szolgáltatási díjak,
- megbízhatóság,
- szimpátia,
- elérhetőség.

Banki ügyintézés előtt

- Készítsük össze személyes iratainkat:
- személyi igazolvány
- lakcímkártya
- nézzünk utána, hol van az általunk választott banknak a legközelebbi kirendeltsége.

Mire jó a bankszámla?

- Pénzünket a bank őrzi,
- fizetésünket a bankszámlára tudják utalni,
- nem kell sok készpénzt magunknál tartani
  - **biztonságosabb**
- bankkártyával bárhol tudunk pénzt felvenni vagy fizetni.

Hogyan nyithatunk bankszámlát?

- Keressük meg a hozzánk legközelebbi bankfiókot,
- a bankban húzzunk sorszámot (keressük meg a gépen a „bankszámlanyitás” feliratú gombot és nyomjuk meg),
- mondjuk el az ügyintézőnek, hogy mit szeretnénk,
- válaszoljunk a feltett kérdésekre, majd írjuk alá az igénylőlapot.

Hogyan vehetek le pénzt a bankszámlámról?

- Személyesen a bank valamely kirendeltségén,
- Bankkártyával bármely pénzautomatából, a saját titkos PIN-kódunk ismeretében

Pénzfelvétel személyesen

- Sorszámot húzunk a „pénzfelvétel” feliratú gomb megnyomásával.
- Ha a kijelzőn megjelenik a sorszámunk, a mellette kiírt számú ablakhoz megyünk,
- elmondjuk mit szeretnénk (pénzt kivenni bankszámlánkról),
- átadjuk személyi igazolványunkat és lakcímkártyánkat,
- megmondjuk, mennyi pénzt szeretnénk,
- átvesszük a pénzt, és aláírjuk az átvételi elismervényt.

Pénzfelvétel automatából

Vásárlás bankkártyával

- Fizetéskor a pénztárosnak jelezzük, hogy bankkártyával szeretnénk fizetni.
- Odaadjuk a kártyánkat,
- a pénztáros lehúzza a kártyát egy leolvasón,
- kezünkbe ad egy ún. pinpadot, amin
- ha jó a kiírt összeg, megnyomjuk a zöld gombot,
- beütjük a PIN-kódunkat (ha elrontjuk, sárga gombbal lehet törölni),
- megnyomjuk ismét a zöld gombot.
- Lehet olyan bankkártyánk is, amely fizetéskor nem kér PIN-kódot, ez esetben
- ha jó a kiírt összeg, csak a zöld gombot kell megnyomnunk,
- a pénztáros átad egy bizonylatot, amit alá kell írunk, amivel
  - igazoljuk, hogy mi fizettünk a saját kártyánkkal

A bankkártyánkat senkinek ne adjuk oda, ne adjuk kölcsön, a titkos PIN-kódunkat jól jegyezzük meg, és soha senkinek ne mondjuk meg!

ST17 melléklet

Felkészítő tréning a szavazás megértéséhez és gyakorlásához BIRTHA MAGDOLNA

Értelmi fogyatékos személyek felkészítése az Európa Parlamenti választásra

A MOTE projekt

A MOTE Projekt (My Opinion – My Vote = Az én véleményem, az én szavazatom) alap gondolata az, hogy hat európai ország (Olaszország, Spanyolország, Dánia, Írország, Málta, Magyarország) összefogva kidolgoz egy oktatási programot értelmi fogyatékosok számára, mellyel biztosítja számukra azt a tudást, amivel megalapozott véleményt tudnak formálni közéleti, az ő életüket is érintő politikai kérdésekről, és ennek adott esetben, hangot is tudnak adni a választásokon. A projekt ekképpen egy eszközt ad az értelmi fogyatékos emberek kezébe, amivel aztán mindenki szándéka szerint maga élhet. A többi résztvevő országban az értelmi fogyatékosok már rendelkeznek politikai jogokkal, így jogi akadály a önrendelkező életüknek, házasságkötésüknek, vagy éppen szavazásuknak nincsen. Nálunk, Magyarországon a gondnokság jelenlegi intézménye az értelmi fogyatékosok nagy részét kizárja az alapvető állampolgári jogok gyakorlásából, de bízunk benne, hogy a jelenlegi formát rövid időn belül ügygondnoksággá változtatják, mellyel a jogi akadály elhárulna ezen jogok gyakorlása elől. Mindenképpen hasznos és nélkülözhetetlen, hogy az értelmi fogyatékos kliensek részt vesznek egy olyan tréningen, ahol a kifejezetten rájuk szabott módszerekkel társadalom- és állampolgári ismereteket tanulnak. Ezek az ismeretek az integrációjukat és a minél önállóbb életüket is nagyban elősegítik. A projekt egyik alappillére és elve, hogy semmit sem csinálhatunk értelmi fogyatékosok számára az ő aktív bevonásuk nélkül, így a most készülő oktatási programot a Down Alapítvány 20 fős csoportja nemcsak tanulja, hanem egyúttal ki is próbálja, és véleményezi is. Az elkészült oktatási programot más hasonló területen működő szervezetekkel is megosztjuk, hozzáférhetővé tesszük.

A kliensek állampolgári és politikai ismereteinek bővítése, a szavazás lényegének és gyakorlatának megismerése. A tréningen áttekintjük a szavazás folyamatát a kampánytól egészen az eredmény kihirdetéséig. A klienseket szituációs játékokban végigvezetjük a szavazás procedúráján fiktív pártok és jelöltek segítségével, így az első elvontnak tűnő szavazás közelebb kerülhet hozzájuk. A tréning különösen fontos választások előtt (pl. június 7-i EP választások), mert önbizalmat adhat azoknak a klienseknek, akiknek van szavazati joguk, élnének is vele, de esetleg nem tudják hogyan kell szavazni és ezért nem mernének elmenni. A játék során felbukkannak azok a helyzetek, lehetőségek, amik a való életben is adódhatnak a szavazás során, ezekre készítjük föl a klienseket a tréning alatt. Azoknak a klienseknek, akik nem rendelkeznek szavazati joggal szintén hasznos lehet ez a fejezet, hiszen a szavazás kapcsán a választás érzését, nehézségeit tekintjük át, azt, hogy milyen formában lehet hangot adni a véleménynek és milyen érzés, ha az nyer, akire szavaztak, illetve ha az, akire nem. A hétköznapi életben is számos alkalommal kell választanunk és állást foglaljunk olyan helyzetekben, ahol számít az, hogy melyik oldal mellé állunk, mit/kit támogatunk a „szavazatunkkal”.

Várható eredmény

- a tréningen résztvevő értelmi fogyatékosok állampolgári és politikai ismereteinek bővülése
- a téma iránti érdeklődésük pozitív irányba történő elmozdulása, mellyel az a tudat erősödhetne bennük, hogy ugyanolyan értékű állampolgárai az országnak, ahol élnek, mint nem fogyatékos társaik

Módszer

A tréning során interaktív szerepjátékok, szituációs játékok segítségével igyekszünk megismertetni őket a témával, kerülve azt, hogy bármit a szájukba adjunk, vagy frontálisan megtanítsunk nekik, mindemellett ügyelve arra, hogy jogaik mellett kötelességeik is nagy hangsúlyt kapjanak.

A tananyag

A politikusok szerepének tisztázása.

A politikusok helyettünk, minket képviselve hoznak döntéseket. A választás során felhatalmazunk valakit arra, hogy döntsön helyettünk, ezért fontos, hogy olyanra szavazzunk, akiben megbízunk, és aki olyan dolgot képvisel, amit mi is szeretnénk. A Választás az az esemény, amikor szavazunk a politikusokra. Akik a legtöbb szavazatot kapják, bekerülnek a Parlamentbe.

Ki szavazhat?

Magyarországon minden ember szavazhat, aki elmúlt 18 éves. A gondnokság alá vett személyek azonban nem szavazhatnak.

Szavazást megelőző procedúra

Aki szavazhat, annak küldenek egy **értesítőt** és egy **kopogtatócédulát**. Az értesítőn rajta van, hogy mikor lesz a szavazás és, hogy hova kell menni szavazni (szavazóhelyiség címe). Ezt az értesítőt magunkkal kell vinni, amikor szavazni megyünk. A kopogtatócédula arra való, hogy a pártok összegyűjtsék. Ahhoz, hogy egy párt elinduljon a Választáson egy bizonyos számú kopogtatócédulát össze kell gyűjteni. Ez bizonyítja, hogy elég sokan vannak, akik támogatják őket. A kopogtatócédulát csak akkor kell odaadni, ha egy olyan párt kéri, akit szeretnél támogatni. Mit kell magunkkal vinni szavazáskor?

A személyi igazolványt és az értesítőt, amit postán kapunk. Csak akkor szavazhatunk, ha ezek nálunk vannak.

Hol szavazhatunk?

Az értesítőn szerepel az a hely, ahol szavazni lehet. A szavazások általában iskolákban, hivatalokban vannak, vasárnap.

Magyarországon többféle választás van.

Az **Országgyűlési Választáskor** azokra az emberekre szavazunk, akik bekerülnek a Parlamentbe. Pártokra és személyekre is szavazunk. Amelyik párt a legtöbb szavazatot kapja, kormányt alakít, ami azt jelenti, hogy 4 évig ő fogja irányítani az országot.

Az **Önkormányzati Választás** azt jelenti, hogy az emberek megválasztják annak a településnek a vezetőjét (polgármester), ahol élnek.

Népszavazásokat akkor tartanak, ha van egy kérdés, amivel sok ember nem ért egyet és ennek hangot szeretnének adni.

Az Európai Parlamenti Választás

Az **Európai Parlamenti Választáskor** a politikai pártok listákat állítanak. A listákon olyan személyek szerepelnek, akik a pártot képviselik. Ha sok szavazatot kapnak, ezek a személyek jutnak be az Európai Parlamentbe. Európai parlamenti képviselőnek hívjuk azokat az embereket, akik a saját országukat képviselik az Európai Parlamentben. Az Európai Parlament Brüsszelben található. Az Európai Parlament hozza a törvényeket minden Európai Uniói ország részére.

A szavazás menete

1. A szavazáskor a szavazóhelyiségben egy asztalnál ül néhány ember. Nekik kell megmutatni a személyi igazolványunkat és az értesítőnket. Ők ellenőrzik, hogy rajta vagyunk-e a listán, hogy szavazhatunk-e. Aki nincs rajta a listán, az nem szavazhat. Aki gondnokság alatt van, az nem szavazhat.
2. Ha ott a nevünk, akkor alá kell írni egy papírt, ami igazolja, hogy megjelentünk (emiatt nem lehet kétszer szavazni).
3. Kapunk egy szavazólapot.
4. Bemegyünk a szavazófülkébe, ahol húzunk egy X-et amellé a párt/személy neve mellé, akire szavazni akarunk. Olvassuk el figyelmesen a szavazólapot, általában csak 1-et lehet beikszelni. Ha többet ikszelünk, akkor érvénytelen a szavazatunk. Ne írjuk rá a nevünket a szavazólapra! A szavazás titkos, senkinek sem kell tudnia, hogy kire szavaztunk. Persze, ha el akarjuk valakinek mondani (család, barátok), akkor nyugodtan megtehetjük.
5. Ha kész vagyunk, dobjuk bele a szavazólapot a dobozba.

Szituációs játék

A politikusok különböző dolgokat tartanak fontosnak, különböző dolgokat akarnak megvalósítani. A játék során 3 képviselőjelöltünk/politikusunk van, akik a saját pártjukat képviselik. Közülük kell választanunk egyet, akire szavazunk. A játékban mindenki részt vehet, így kivételesen azok is szavazhatnak, akik gondnokság alatt vannak. Ki kell jelölnünk egy személyt, aki felügyeli a szavazást, tehát ellenőrzi, hogy mindenki szerepel-e a listán és a végén összeszámolja a szavazatokat.

Először bemutatkoznak a politikusok:

1. Vevő Viki (Vásárlás pártja): Fontosnak tartom, hogy mindenki mindennap vásároljon, menjen boltba, költse a pénzét. Szerintem akkor boldog az ember, ha mindent meg tud venni magának, amire vágyik, ruhákat, könyveket, ételt-italt. Több boltot és bevásárlóközpontot szeretnék nyitni, hogy mindenki tudjon magának jó dolgokat vásárolni.

2. Delfin Diána (Úszás pártja): Véleményem szerint mindenkinek sportolnia kell, mert nagyon fontos, hogy az emberek egészségesen éljenek. Ha rám szavaznak, ingyenessé teszem az uszodákat, hogy minden ember akkor használhassa őket, amikor akarja.

3. Mozgó Géza (Mozi párt): Az emberek túl sokat dolgoznak és kevés kikapcsolódásra van lehetőségük. A mozi a legjobb dolog a világon, mindenkinek moziba kéne mennie és filmeket kéne néznie. Szavazzon rám, aki szereti a jó filmeket és a pihenést a fárasztó munka után.

A szavazás gyakorlása

Mindenki menjen el a szavazóhelyiségbe leadni a szavazatát valamelyik jelöltre.

A szavazóhelyiségben a megbízott ellenőrzi, hogy a kliensek rajta vannak-e a listán, illetve van-e személyi igazolványuk. Ha minden rendben van, akkor ad a kliensnek egy szavazólapot, amin egy elszeparált szavazófülkében le tudja adni a szavazatát. A szavazólapot az erre kitett dobozba kell beledobni.

Ha mindenki szavazott, a szavazatszámoló összeszámolja az érvényes szavazatokat. Fontos, hogy lássuk, aki nem szavazott érvényesen, annak nem számít a szavazata. A végén eredményt hirdetünk, a kliensek pedig elmondják benyomásukat a játékról.

Forrás, hivatkozás:

<http://www.myopinionmyvote.eu/>

<http://fogyatekosok.network.hu/blog/fogyatekkal-elok-klubja-hirei/m-o-te-projekt>

Irodalmi hivatkozások

- BNO-10 – A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása.
Tizedik revízió, Budapest, Népjóléti Minisztérium, 1995
- ENSZ egyezmény: A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény,
<http://www.un.org/disabilities/documents/natl/hungary.doc>
- ENSZ egyezmény könnyen érthető verzió: A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény megértését segítő munkafüzet, ÉFOÉSZ és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Kiadványa, 2007
- FNO – A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása, WHO, 2001
- Grúz K.: Alternatív intézményhálózat értelmi fogyatékosok segített önálló életéhez; Szociális Munka XII. évfolyam, 4. szám, 246-259, 2000
- Grúz K.: Megszülettél, hogyan tovább, Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2006
- Grúz K.: Tehetség és értelmi fogyatékoság, In: Tarnócz A. (ed.), Gondolatok a toleranciáról, Mi/Más Konferencia, 2008 Kiadványa, pp. 73–82, EKF Líceum Kiadó, 2009
- Hedenius, I.: On human value, Bonniers, Stockholm, 1982
- Lányiné Engelmayer Á.: Értelmi fogyatékosok pszichológiája I. kötet, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1996
- Magyarország.hu: <http://www.Magyarország.hu>; <http://net.jogtar.hu>;
- MAK Projekt: Mentális Akadálymentesítés: demonstrációs projekt az értelmi fogyatékosok akadálymentes ügyintézésére közhivatalokban és lakossági szolgáltatóknál, ÁT 2006/0018 MAKRO, 2006/018-176.03.01-0010 az Európai Unió és a Magyar Köztársaság támogatásával, 2008–2009
- MAK szórólap, általános: <http://www.downalapitvany.hu/palyazat/MAKszh.pdf>
- MAK szórólap, hivataloknak: <http://www.downalapitvany.hu/palyazat/MAKsza.pdf>
- Mattika, L.M.: Comparability of Quality of life studies of the general population and people with intellectual disabilities, Scandinavian Journal of Disability Research, 2(1) 83–102, 2000
- MOTE szórólap: <http://www.downalapitvany.hu/palyazat/MOTE.pdf>
- MOTE Projekt: „Az én véleményem, az én szavazatom” – Értelmi Fogyatékos személyek felkészítése véleményformálásra és szavazásra, M.O.TE – ‘My Opinion My Vote’ – Grundtvig Multilateral Project, financed by the ‘Lifelong Learning Programme for European Education, Audiovisual & Culture Agency’, 2008–2009
- Naess, S. Livskvalitet – om å ha det godt i byen og på landet. INAS Rapport 79/2, Oslo, 1979
- Nirje, B.: The normalization principle – 25 years later – In: U. Lehtinen & R. Pirttimaa (Eds.) Arjessa tapahtuu! University of Jyväskylä, Finland, 1993
- Nirje, B.: The normalization principle – In: R.J. Flynn & K.E. Nitsch (Eds.) Normalization, social integration and community services. Baltimore, University Park Press, 31–50, 1992
- Nirje, B.: The normalization principle papers. Ten papers written 1967–1982, Centre for handicap research, Uppsala University, Uppsala, 1992
- Sonnander, K and Nilsson-Embro, A.C.: Quality of life of people with intellectual disabilities, Institutionen för Psykiatri, Uppsala, Projekt Mental Retardation, 1984
- WHO: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD-10, Geneva, 1992
- WHO: The use of International Classification of Impairments, Disabilities, Handicaps (ICIDH) in Rehabilitation Strasbourg, Council of Europe, 1989

Tartalomjegyzék

1. A szerkesztő bevezetője.....	5
2. A fogyatékoság fogalma: mitől fogyatékos egy fogyatékosnak minősített személy? (<i>Gruiz Katalin</i>).....	9
2.1. Testi struktúrák, funkciók és károsodások.....	9
2.2. Személyes és környezeti tényezők kapcsolódása.....	10
2.3. A környezeti tényezők.....	11
2.4. A testi funkciók, a személyes és környezeti tényezők összefüggései.....	11
3. A normalizáció és az integráció (<i>Gruiz Katalin</i>).....	13
3.1. A normalizáció.....	13
3.2. Az integráció.....	15
3.3. Akadálymentes hivatali ügyintézés és szolgáltatások értelmi fogyatékosok számára.....	17
3.4. Az életminőség.....	18
3.5. A normalizáció etikai vetülete.....	20
4. Az értelmi fogyatékos személyek integrációját korlátozó tényezők (<i>Gruiz Katalin</i>).....	21
4.1. Külső korlátok	21
4.2. Belső korlátok	26
4.3. A hátrányos megkülönböztetés hatványozódása.....	27
5. Az akadálymentesítés és az egyenlő esélyű hozzáférhetőség a jogász szemével (<i>Gazsi Adrienn</i>).....	31
6. Az ENSZ Egyezményről röviden (<i>Gruiz Katalin</i>).....	35
6.1. A fogyatékos személyek önálló életvitelre vonatkozó jogai.....	37
6.2. Személyazonossági okmányok.....	41
6.3. A munkához való jog.....	42
6.4. Önálló döntéshozatalhoz való jog és a gondnokság rendszere Magyarországon.....	44
6.5. Kommunikáció, hozzáférhetőség.....	46
7. A gondnokság alá helyezés kérdései az értelmi sérült gyermek nagykorúvá válása kapcsán (<i>Gazsi Adrienn</i>).....	51
7.1. Az értelmi fogyatékos és halmozottan fogyatékos emberek jogi státuszának változása a gondnokság alá helyezéssel.....	52
7.2. A gondnokság alatt álló személyek foglalkoztathatóságának kérdései.....	60
7.3. A készülő Új Polgári Törvénykönyv bemutatása, különös tekintettel a kizáró és általánosan korlátozó gondnokság megszűnésére.....	63
8. Az értelmi sérültek segítségének, kiszolgáltatásának etikája (<i>Gruiz Katalin</i>).....	71
8.1. A fogyatékos személy és a segítő viszonya, a kapcsolat etikája.....	71
8.2. Fogyatékos személyt segítő közösség és a tágabb közösség viszonya	72
9. A segített önálló élet és a támogatott döntéshozatal: a Down Alapítvány kapcsolódó programjainak ismertetése (<i>Gruiz Katalin</i>).....	75
9.1. Önállóság, önkiszolgálás.....	76
9.2. Oktatás, pályaorientáció, szakképzés, munkára-felkészítés, foglalkoztatás.....	76

9.3. Önálló életre felkészítés a Down Alapítvány átmeneti és napközi otthonaiban.....	78
9.4. Az önálló élet színterei: lakóotthonok, SALSA lakások.....	80
9.5. Az önálló élet alapelemei: háztartás, gazdálkodás, közlekedés, kommunikáció.....	82
9.6. Szabadidő, társkeresés.....	84
9.7. Saját élettárs, saját család.....	84
10. A MAK Projekt (<i>Leveleki Orsolya és Gruiz Katalin</i>)	85
10.1. A MAK projekt rövid ismertetése.....	85
10.2. Oktatás a MAK Projektben.....	91
10.3. A tesztügyintézők értékelése, eredménye, tanulságai.....	95
10.4. Az önkormányzati tanfolyamok tanulságai.....	101
11. A MOTE projekt ismertetése és kapcsolata a MAK-projekttel (<i>Gruiz Katalin és Birtha Magdolna</i>).....	105
12. Egyéb mentális akadálymentesítési, értelmi fogyatékos-specifikus esélyegyenlőségi kezdeményezések Magyarországon (<i>Bíró Hajnalka és Csizmadia Ildikó</i>).....	111
13. Hogyan segítsünk, hogyan viselkedjünk? Tanácsok nevelőknek, segítőknek, önkénteseknek és szolgáltatóknak (<i>Gruiz Katalin</i>).....	115
13.1. Általános etikai szabályok.....	115
13.2. Az ügyintézők és szolgáltatók etikai kódexe.....	117
13.3. Összefoglalás.....	120
14. A MAK-Projekt tanácsadó szolgálatához érkező kérdések és válaszok (<i>Gruiz Katalin, Leveleki Orsolya, Gazi Adrienn, Bíró Hajnalka, Csizmadia Ildikó</i>).....	123
14.1. A jogászhoz érkezett kérdések és válaszok.....	124
14.2. A MAK információs szolgálatához beérkezett kérdések.....	137
Mellékletek.....	154
1a. Melléklet: MAK – Mentális Akadálymentesítési Program. Szolgáltatóknak és hivatalok- nak kínált előadások választéka.....	155
1b. Melléklet: MAK tanfolyam hivatali ügyintézőknek, szolgáltatóknak. Protokoll.....	157
2a. Melléklet: Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés iránti kereset. Tájékoztató jellegű iratminta.....	158
2b. Melléklet: Gondnokság alá helyezés módosítása, illetve megszüntetése. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról.....	160
<i>Segítőknek készült segédanyagok:</i>	
ST3 Melléklet: Segédanyag a személyi igazolvány intézéséhez.....	165
ST4 Melléklet: Segédanyag a lakcímkártya intézéséhez.....	169
ST5 Melléklet: Segédanyag adóigazolvány intézéséhez.....	171
ST6 Melléklet: Segédanyag a TAJ-kártya intézéséhez.....	173
ST7 Melléklet: Segédanyag az útleveél intézéséhez.....	175
ST8 Melléklet: Segédanyag a rokkantsági járadék megismeréséhez.....	179
ST9 Melléklet: Segédanyag a rokkantsági nyugdíj intézéséhez.....	181
ST10 Melléklet: Segédanyag a fogyatékosági támogatás intézéséhez.....	186
ST11 Melléklet: Magasabb összegű családi pótlék.....	189

ST12 Melléklet: Segédanyag közgyógyellátási igazolvány kiváltásához.....	191
ST13 a Melléklet: A munka – általános tájékoztató.....	195
ST13 b Melléklet: Munkanélkülként történő regisztráció intézése.....	197
ST14 Melléklet: Tűzvédelmi alapismeretek	198
ST15 Melléklet: Orvosi ellátás igénybevétele.....	200
ST16 Melléklet: Banki ügyintézés.....	202
ST17 Melléklet: Felkészítő tréning a szavazás megértéséhez és gyakorlásához.....	204
Irodalmi hivatkozások.....	207
Tartalomjegyzék.....	208

Könnyen érthető tananyagok:

A könnyen érthető tananyagok csak a könyvhöz tartozó CD-n találhatóak meg, elektronikus formában.

KÉR1 Tananyag: Állampolgári ismeretek. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR2 Tananyag: Állampolgári jogok és kötelezettségek. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR3 Tananyag: Személyi igazolvány igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR4 Tananyag: Lakcímkártya igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR5 Tananyag: Adókártya igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR6 Tananyag: TAJ-kártya kiváltása. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR7 Tananyag: Útlevel igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR8 Tananyag: Rokkantsági járadék igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR9 Tananyag: Rokkantsági nyugdíj igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR10 Tananyag: Fogytékossági támogatás igénylése. Magasabb összegű családi pótlék igénylése

KÉR11 Tananyag: Magasabb összegű családi pótlék igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR12 Tananyag: Közgyógyellátási igazolvány igénylése. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR13 Tananyag: Munkanélküliek regisztrációja. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR14 Tananyag: Tűzvédelmi oktatás. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR15 Tananyag: Az orvosnál. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR16 Tananyag: Banki ügyintézés. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

KÉR17 Tananyag: Felkészülés választásra, szavazásra. Könnyen érthető tananyag, vetíthető formában

Down Alapítvány

Központi Iroda
1145 Budapest, Amerikai út 14.
Tel.: 363-6353

E-mail cím:
down@invitel.hu

Bankszámlaszám:
UniCredit Bank 1111 Budapest, Lágymányosi út 1-3
10918001-00000013-38730007

Adószám:
18005282-1-42

www.downalapitvany.hu

*Az alapítvány Kézműves Műhelyeiben készült termékek megvásárolhatóak
a Down Alapítvány Foglalkoztatási Centrumában:
1111 Budapest, Lágymányosi utca 15.*